

Κα
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΜΕΥΑ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ Α/Β

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΔΙΑ ΤΗΝ Α' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1958

002
ΚΛΣ
ΣΤ2Β
1311

ΣΤ'

89

ΣΧΒ

Μίγας (Γεωργ. Α.)

Καδώνιμος

ΣΤ'

89

ΣΧΒ

Μίχα (Υπογραφή)

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΜΕΓΑ

ΓΕΟΓΡΑΦΙΑ

ΣΤ' 89 ΣΧΒ

Μίγας (Γεωργ. Α.)

Κλασσικός

ΣΤ' 89 ΣΧΒ

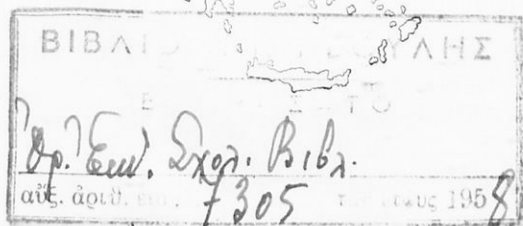
Μέγας (Γεωγραφία)

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΜΕΓΑ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΔΙΑ ΤΗΝ Α' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1958

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

009
KAS
ΣΤ2Β
1311

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

11

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ (ΙΤΥΕ ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ)

Le livre est Chat d'argent
Le d *Chat*
Chat

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΠΩΣ ΜΑΝΘΑΝΟΜΕΝ ΑΥΤΗΝ

Συχνά κάμνετε περιπάτους καὶ ἐκδρομὰς εἰς τὰς ἐξοχὰς γύρω ἀπὸ τὸν τόπον, ὅπου κατοικεῖτε. Κατὰ τοὺς περιπάτους αὐτοὺς βλέπετε λόφους καὶ κοιλάδας, ποτάμια καὶ λίμνας, δάση καὶ ἀγρούς. Κάποτε ἐπισκέπτεσθε καὶ κανὲν γειτονικὸν χωρίον ἢ γειτονικὴν πόλιν. Γνωρίζετε βέβαια καὶ διάφορα μέρη τῆς πόλεώς σας, π. χ. τὴν ἀγοράν, τὸ ταχυδρομεῖον, τὸ δημαρχεῖον, μερικὰ ἐργοστάσια καὶ καταστήματα κλπ.

Τὰ μέρη αὐτὰ εἶναι πλησίον τῆς κατοικίας σας καὶ τὰ εἶδατε τόσο συχνά, ὥστε ἐμάθατε ἀκριβῶς καὶ ποῦ εἶναι καὶ τί εἶναι καὶ εἰς τί χρησιμεύουν. Ὅταν ἐμανθάνετε αὐτὰ τὰ πράγματα, ἐμανθάνετε Γεωγραφίαν· διότι ἡ Γεωγραφία διδάσκει τί ὑπάρχει εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς Γῆς, ποῦ κατοικοῦν ἄνθρωποι καὶ ποῖα εἶναι τὰ ἔργα καὶ ὁ βίος των· μὲ ὀλίγας λέξεις, ἡ Γεωγραφία μᾶς δίδει ἀκριβῆ γνῶσιν τῆς ἐπιφανείας τῆς Γῆς.

Ὁ καλῦτερος λοιπὸν τρόπος διὰ νὰ μάθωμεν Γεωγραφίαν εἶναι νὰ βλέπωμεν μὲ τὰ μάτια μας τοὺς τόπους καὶ τὰ πράγματα.

Ἀλλ' ἡ γῆ εἶναι τόσο μεγάλη, ὥστε μᾶς εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπισκεφθῶμεν οἱ ἴδιοι ὅλους τοὺς τόπους τῆς. Διὰ τοῦτο διδασκόμεθα δι' αὐτοὺς ἀπὸ εἰκόνας καὶ χάρτας καὶ ἀπὸ περιγραφὰς ἄλλων ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι τοὺς ἐπεσκέφθησαν. Θὰ γίνῃ δὲ τὸ μάθημά μας πολὺ εὐκολώτερον καὶ εὐχάριστον, ἂν προηγουμένως κάμωμεν ἐκδρομὰς εἰς τὰ περὶχωρά μας καὶ μὲ προσοχὴν παρατηρήσωμεν τοὺς τόπους καὶ τὰ πράγματα, τὰ ὅποια περιλαμβάνουν. Κάθε πέτρα, κάθε φυτὸν, κάθε στάλα βροχῆς ἔχουν τὸ καθένα κάτι νὰ μᾶς διηγηθοῦν διὰ τὸ ἔργον, τὸ ὅποιον ἐκτελοῦν εἰς τὸν κόσμον αὐτόν. Ὅταν δὲ ἐννοήσωμεν τὴν ἰδιαίτεράν μας πατρίδα, τὴν ὅποιαν βλέπομεν, θὰ δυνάμεθα νὰ ἐννοῶμεν καὶ τὰς χώρας, τὰς ὁποίας δὲν βλέπομεν. Ἔτσι θὰ γνωρίσωμεν καὶ τὴν μεγαλυτέραν μας πατρίδα,

τὴν Ἑλ λ ά δ α, καὶ θὰ μάθωμεν καλύτερα νὰ τὴν ἐκτιμῶμεν καὶ νὰ τὴν ἀγαπῶμεν.

2. ΜΕΤΡΗΣΕΙΣ

1. — Ὅταν ἐπιχειρῶμεν μίαν ἐκδρομὴν, πρέπει βέβαια νὰ γνωρίζωμεν ποῖον δρόμον θὰ ἀκολουθήσωμεν, διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὸν σκοπὸν μας. Ἀλλὰ μόνον αὐτὸ δὲν ἀρκεῖ. Πρέπει νὰ γνωρίσωμεν καὶ πόσῃν ἀπόστασιν ἔχομεν νὰ βαδίσωμεν.

Τὰς ἀποστάσεις τὰς μετροῦμεν μὲ τὸ μέτρον. 1000 μέτρα εἶναι 1 χιλιόμετρον.

Ὅταν βαδίζωμεν εἰς μίαν δημοσίαν ὁδόν, βλέπομεν εἰς κάθε χιλιόμετρον ἓνα λίθον τοποθετημένον εἰς τὴν μίαν πλευρὰν τῆς ὁδοῦ. Κάθε λίθος ἔχει γραμμένον ἓνα ἀριθμόν, ὁ ὁποῖος φανερώνει πόσα χιλιόμετρα ἀπέχει τὸ σημεῖον αὐτὸ ἀπὸ τὸ κέντρον τῆς πόλεως ἢ τοῦ χωρίου.

Εἰς τὰς σιδηροδρομικὰς ὁδοὺς τὴν ἀπόστασιν τοῦ ἑνὸς χιλιομέτρου τὴν ὑποδιαιοῦν καὶ εἰς διαστήματα 100 μέτρων.

Διὰ νὰ διατρέξωμεν πεζοὶ ἀπόστασιν ἑνὸς χιλιομέτρου, χρειάζομεθα συνήθως 12 λεπτά. Ὡστε εἰς μίαν ὥραν διατρέχομεν 5 χιλιόμετρα.

Ἄν λοιπὸν γνωρίζωμεν πόσον ἀπέχει ἓνας τόπος ἀπὸ τὸ μέρος, ὅπου εὐρισκόμεθα, ἡμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν πότε θὰ φθάσωμεν εἰς αὐτόν. Καὶ ἀντιθέτως, ἀπὸ τὸν χρόνον, τὸν ὁποῖον χρειάζομεθα, διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς ἓνα τόπον, εὐρίσκομεν τὴν ἀπόστασίν του.

Ἀσκήσεις. — 1. Μέτρησε ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἀπόστασιν 100 μ. Ἐπειτα βάδισε εἰς τὴν ἀπόστασιν αὐτὴν καὶ συγχρόνως ἀρίθμησε τὰ βήματά σου. Πόσα βήματα χρειάζεσαι διὰ 100 μέτρα; Πόσα ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου εἶναι τὸ βῆμα σου; — 2. Ὑπολόγισε τὴν ἀπόστασιν μεταξὺ δύο δένδρων καὶ κατόπιν μέτρησέ τὴν πρῶτα μὲ τὰ βήματά σου καὶ ἔπειτα μὲ τὸ μέτρον. — 3. Πόσα λεπτά τῆς ὥρας χρειάζεσαι, διὰ νὰ βαδίσῃς κανονικῶς ἀπόστασιν ἑνὸς χιλιομέτρου εἰς τὴν δημοσίαν ὁδόν; — 4. Ὅρ σε μὲ τὰ βήματά σου ἢ μὲ τὴν ὥραν τὴν ἀπόστασιν τῆς οἰκίας σου ἀπὸ τὸ σχολεῖον. — 5. Ὀνόμασε τόπους, οἱ ὁποῖοι ἀπέχουν μιᾶς ὥρας ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν πατρίδα σου.

2. — Διὰ νὰ μετρήσωμεν μίαν ἐπιφάνειαν, μεταχειριζόμεθα ὡς μονάδα τὸ τετραγωνικὸν μέτρον, δηλ. ἐν τετράγωνον, τοῦ ὁποίου κάθε πλευρὰ ἔχει μῆκος 1 μέτρον. Μεγαλύτερον μέτρον ἐπιφανείας εἶναι τὸ τετραγωνικὸν χιλιόμετρον, τοῦ ὁποίου κάθε πλευρὰ εἶναι 1 χιλιόμετρον.

Ἀσκήσεις. — 1. Μετρήσατε τὸ μῆκος καὶ τὸ πλάτος τῆς σχολικῆς αἰθούσης καὶ εὑρετε τὸ μέγεθος τῆς ἐπιφανείας. — 2. Εὑρετε ὁμοίως τὴν ἐπιφάνειαν τῆς αὐλῆς τοῦ σχολείου σας.

3. — Διὰ νὰ μετρήσωμεν τὸ ὕψος ἑνὸς κτιρίου, μεταχειριζόμεθα τὰ μέτρα μήκους. Τὸ ὕψος ὅμως ἑνὸς λόφου ἢ ἑνὸς βουνοῦ δὲν δυνάμεθα νὰ τὸ εὑρωμεν, ἀν μετρήσωμεν μὲ τὴν μετροταινίαν τὴν ὁδόν, ἢ ὁποία ἀνέρχεται εἰς τὴν κορυφὴν του. Διὰ νὰ τὸ εὑρωμεν, πρέπει νὰ φαντασθῶμεν μίαν γραμμὴν κάθετον ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ βουνοῦ ἕως τὴν βάσιν του.

Ὡς βάσιν δι' ὅλα τὰ ὑψώματα τῆς Γῆς λαμβάνομεν τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης.

Ἔτσι λέγομεν: ἡ κορυφὴ τοῦ Ὑμηττοῦ κεῖται 1027 μέτρα ὑψηλότερα ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης· ἢ

1. Τὸ ὕψος ἑνὸς βουνοῦ.

ἀπλῶς: ὁ Ὑμηττὸς ἔχει ὕψος 1027 μ. Ὁ Ὀλυμπος ἔχει ὕψος 2918 μ.

Εἰς τοὺς σιδηροδρομικοὺς σταθμοὺς ἔχουν γραμμένον τὸ ὕψος ποῦ ἔχει ὁ σταθμὸς ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης· αὐτὸ λέγεται ὕψομετρον. Ἐπίσης εἰς τὰς κορυφὰς πολλῶν βουνῶν εὐρίσκομεν γραμμένον εἰς πινακίδας τὸ ὑψόμετρόν των. — Ποῖον εἶναι τὸ ὕψος τοῦ τόπου σας ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης;

3. ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΙ ΧΑΡΤΑΙ

Διὰ νὰ γνωρίσωμεν τόπους καὶ χώρας, τὰς ὁποίας δὲν ἐπεσκέφθημεν, μεταχειριζόμεθα εἰκόνας καὶ χάρτας.

Αἱ εἰκόνες μᾶς δεικνύουν τὰ τοπία, ὅπως παρουσιάζονται εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς μας. Οἱ χάρται παρουσιάζουν μεγαλύτερα μέρη τῆς

Γῆς· ἀλλ' αὐτοὺς δὲν ἤμποροῦμεν νὰ τοὺς ἐννοήσωμεν ἀμέσως, διότι περιέχουν σημεῖα καὶ χρώματα, τὰ ὅποια πρέπει πρωτύτερα νὰ μάθωμεν νὰ ἐξηγῶμεν.

1. Φωτογραφία ἀπὸ ἀεροπλάνου. — Ἡ εἰκὼν 2 εἶναι φωτογραφία ἀπὸ ἀεροπλάνου. Εἰς αὐτὴν βλέπομεν τὸ κεντρικὸν μέρος

2. Φωτογραφία ἀπὸ ἀεροπλάνου : Τὸ κεντρικὸν μέρος τῶν Ἀθηνῶν.

(Φωτογραφία Τοπογραφικῆς Ὑπὸς. Ὑποστ. Συγκοινωνίας.)

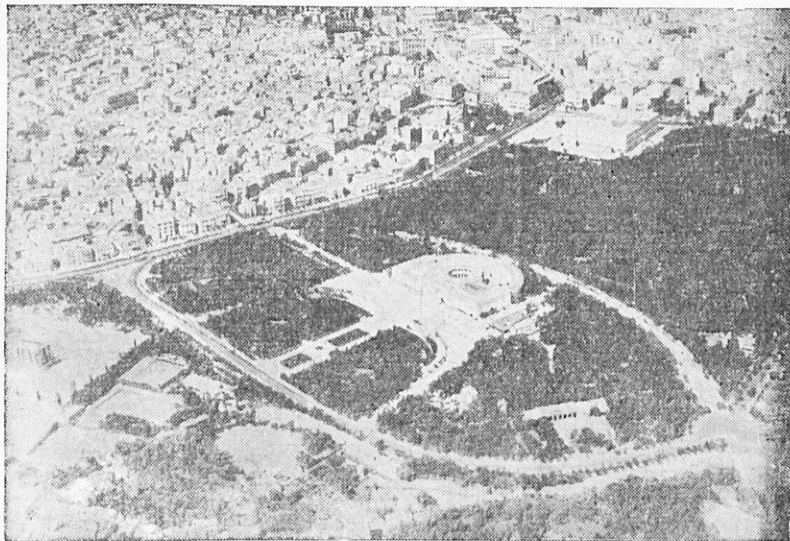
τῶν Ἀθηνῶν, ὅπως τὸ βλέπουν οἱ ἀεροπόροι μας, ποὺ πετοῦν ἐπάνω ἀπὸ τὰς Ἀθήνας.

Τὸ μεγάλο οἰκοδόμημα εἰς τὸ δεξιὸν ἄκρον τῆς εἰκόνος εἶναι τὰ Παλαιὰ Ἀνάκτορα. Ἐμπρὸς ἀπὸ αὐτὰ εἶναι τὸ Μνημεῖον τοῦ Ἀγνώστου Στρατιώτου καὶ ἡ πλατεῖα τοῦ Συντάγματος.

Ἀπὸ τὴν πλατεῖαν αὐτὴν ἀρχίζει ἡ ὁδὸς Σταδίου, ἡ ὅποια φέρει εἰς τὴν πλατεῖαν Ὀμονοίας. Ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ Σταδίου καὶ μετὴν ἰδίαν διεύθυνσιν εἶναι αἱ λεωφόροι Πανεπιστημίου καὶ Ἀκαδημίας. Τὰ τρία μεγάλα οἰκοδομήματα μετὰ τοὺς ὠραίους κήπους, ποὺ

φαίνονται μεταξύ τῶν λεωφόρων αὐτῶν, εἶναι κατὰ σειρὰν ἡ Ἀκαδημία, τὸ Πανεπιστήμιον καὶ ἡ Βιβλιοθήκη, ὡραιότατα κτίρια τῶν Ἀθηνῶν. Ὅπισω ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον εἶναι τὸ Δημοτικὸν Νοσοκομεῖον.

Τὰ Παλαιὰ Ἀνάκτορα φαίνονται καὶ εἰς τὴν εἰκόνα 3. Παραπλευρῶς εἶναι ὁ Βασιλικὸς κήπος μετὰ τὸ Ζάππειον καὶ τοὺς στύλους τοῦ

3. Φωτογραφία ἀπὸ ἀεροπλάνου : Τὰ Παλαιὰ Ἀνάκτορα καὶ τὸ Ζάππειον.

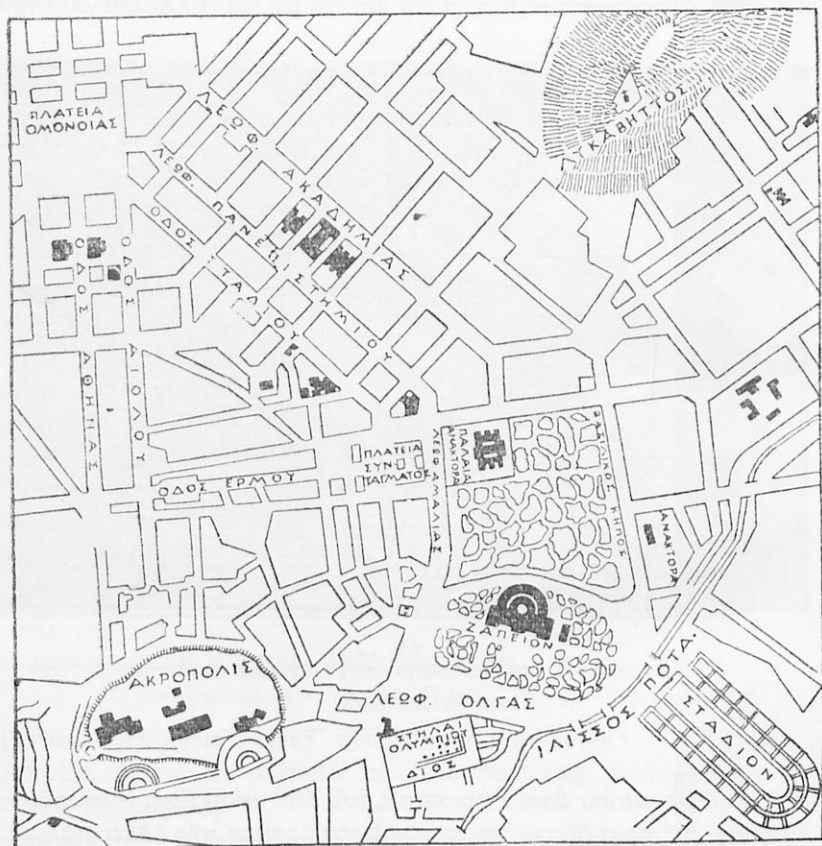
(Φωτογραφία Τοπογραφικῆς Ὑπ. Υποστρ. Συγκοινωνίας)

ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Ἀριστερὰ τοῦ Ζαπείου εἶναι ἡ λεωφόρος Ἀμαλίας, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ πρὸς τὸν ἱερὸν βράχον τῆς Ἀκροπόλεως. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ Ζάππειον διέρχεται ἡ λεωφόρος Ὀλγας, ἡ ὁποία φέρει διὰ τῆς γεφύρας τοῦ Ἰλισοῦ εἰς τὸ κατάλευκον Στάδιον.

Μὲ τὰς εἰκόνας αὐτὰς εἰς χεῖρας ἑνὸς ξένου θὰ ἠμποροῦσε εὐκολὰ νὰ εὔρῃ τὸν δρόμον, διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς Ὁμονοίας, εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἢ εἰς τὸ Στάδιον. Θὰ ἐπερνοῦσεν ἀπὸ τὸ ὡραιότερον μέρος τῶν Ἀθηνῶν καὶ θὰ ἀνέβαινεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, διὰ

νὰ θαυμάσῃ τὰ λείψανα τῆς τέχνης τῶν ἐνδόξων προγόνων μας.

2. Σχέδια. — Ὁ ξένος μας δὲν θὰ ἠμποροῦσεν εὐκόλῃ νὰ ἔχῃ εἰκόνας τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ ἀεροπλάνου· θὰ ἠμποροῦσεν ὁμῶς εἰς ἓν

4. Σχεδιάγραμμα τοῦ κεντρικοῦ μέρους τῶν Ἀθηνῶν.

περίπτερον νὰ προμηθευθῇ ἓν σχέδιον τῶν Ἀθηνῶν, ὅμοιον μὲ τὴν ἀνωτέρω εἰκόνα. Αὕτῃ δεικνύει τὰ μέρη τῶν Ἀθηνῶν, τὰ ὅποια εἶδομεν καὶ εἰς τὰς δύο φωτογραφίας. Εἶναι ὥς νὰ βλέπη κανεὶς καὶ πάλιν ἀπὸ ὑψηλά· ἀλλ' εἰς τὸ σχέδιον παριστάνονται μόνον αἱ βά-

σεις, με τὰς ὁποίας τὰ διάφορα οἰκοδομήματα στηρίζονται εἰς τὴν γῆν.

Μὲ τὸ σχέδιον αὐτὸ ὁ ξένος μας θὰ ἤμποροῦσε πολὺ εὐκόλῃ νὰ ὑπάγῃ ἀπὸ τὸ ξενοδοχεῖον του εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Τὸ σχέδιον μάλιστα τὸν διευκολύνει περισσότερον, διότι εἰς αὐτὸ εἶναι σημειωμένα τὰ ὀνόματα τῶν ὁδῶν καὶ τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων, ἐνῶ εἰς μίαν φωτογραφίαν τοῦτο εἶναι ἀδύνατον. Ἐπειτα, εἰς μίαν φωτογραφίαν ὅλα δὲν φαίνονται ἐξ ἴσου καθαρά, ὅπως εἰς ἓν σχέδιον. Τὸ σχέδιον λέγεται ἀλλέως καὶ σχεδιογραφία.

3. Κλίμαξ. — Ὅπως εἰς τὴν φωτογραφίαν, ἔτσι καὶ εἰς τὸ σχέδιον οἱ τόποι καὶ τὰ οἰκοδομήματα φαίνονται πολὺ μικρότερα ἀπὸ ὅ,τι πραγματικῶς εἶναι. Ἄν ὅμως ἡξεύρωμεν πόσας φορὰς μικρότερα παριστάνονται εἰς τὸ σχέδιον, ἡμποροῦμεν νὰ τὰ φαντασθῶμεν εἰς τὸ πραγματικόν των μέγεθος.

Διὰ νὰ ἐννοήσωμεν τοῦτο καλύτερον, ἄς ἴδωμεν πῶς γίνεται ἓν σχέδιον. Καὶ πρῶτον ἄς κατασκευάσωμεν τὸ σχέδιον τῆς σχολικῆς μας αἰθούσης εἰς τὸν πίνακα.

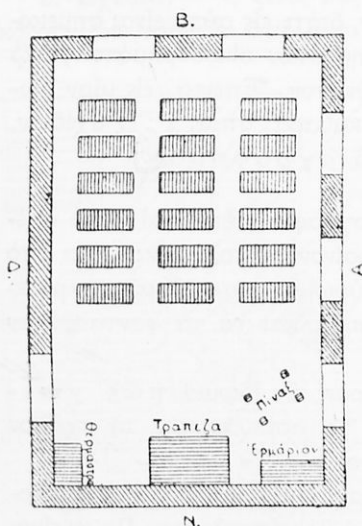
Προηγουμένως πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν ποία εἶναι ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς αἰθούσης. Ποία εἶναι ἡ βορρεῖα πλευρά; Ποῖον εἶναι τὸ μῆκος κάθε πλευρᾶς; Εἰς ποίαν πλευρὰν καὶ εἰς ποίαν θέσιν εἶναι ἡ θύρα καὶ τὰ παράθυρα

Θέτομεν τὸν πίνακα ὀριζοντίως εἰς τὸ πάτωμα τῆς αἰθούσης καὶ προσέχομεν, ὥστε αἱ δύο μακραὶ πλευραὶ του νὰ εἶναι ἐστραμμέναι ἢ μία πρὸς Βορρᾶν καὶ ἡ ἄλλη πρὸς Νότον. Ἐπειτα σημειώνομεν κάθε πλευρὰν τοῦ δωματίου εἰς τὸν πίνακα κατὰ τὴν διεύθυνσιν, τὴν ὁποίαν ἔχει εἰς τὸ δωμάτιον.

Ἐπειδὴ ὁ πίναξ εἶναι πολὺ μικρότερος ἀπὸ τὸ πάτωμα, πρέπει νὰ μικρύνωμεν τὰς πλευρὰς εἰς τὸ ἰχνογράφημά μας. Κανονίζομεν π.χ. νὰ γίνῃ δέκα φορὰς μικρότερον. Τότε διὰ κάθε μέτρον σύρομεν γραμμὴν ἐνὸς δεκάτου τοῦ μέτρου. Ἄν δηλ. ἡ αἰθουρά μας ἔχῃ μῆκος 8 μέτρων καὶ πλάτος 6 μέτρων, κάμνομεν τὸ ἰχνογράφημά μας μὲ μῆκος 8 δεκάτων τοῦ μέτρου καὶ μὲ πλάτος 6 δεκάτων τοῦ μέτρου. Εἰς τὰς ἀναλόγους θέσεις ἀφήνομεν ἀνοίγματα διὰ τὴν θύραν καὶ διὰ τὰ παράθυρα. Τέλος ἰχνογραφοῦμεν τὴν ἑδραν καὶ τὰ θρανία, καὶ αὐτὰ μὲ μέγεθος τὸ δέκατον τοῦ πραγματικοῦ.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὅλα εἰς τὸ ἰχνογράφημά μας γίνονται 10

φορὰς μικρότερα ἀπὸ ὅ,τι πραγματικῶς εἶναι. Τότε λέγομεν : τὸ ἱχνογράφημα εἶναι κατασκευασμένον ὑπὸ κλίμακα σμικρύνσεως. Ἡ κλίμαξ αὕτη σημειώ-
νεται $1 : 10$ ἢ $1/10$.

5. Σχέδιον σχολικῆς αἰθούσης.

Ἄν τώρα θελήσωμεν νὰ σχεδιάσωμεν εἰς τὸν πίνακα ἢ εἰς τὸ τετράδιον τὸ σχολεῖον μας μὲ ὅλην τὴν περιοχὴν του, πρέπει νὰ μικρύνωμεν ἀκόμη περισσότερον τὰς διαστάσεις τῶν γραμμῶν, διὰ νὰ χωρέσουν περισσότερα οἰκοδομήματα καὶ τόποι εἰς τὸ σχέδιόν μας. Τοιουτοτρόπως ἡ σμίκρυνσις τῆς κλίμακος προχωρεῖ, ὥστε καὶ ὁλόκληρος πόλις ἡμπορεῖ νὰ χωρέσῃ εἰς ἓν τεμάχιον χάρτου. Εἰς τοὺς μεγάλους μάλιστα χάρτας ἡ πόλις μας καταντᾷ ἓνας μικρὸς μαῦρος κύκλος.

6. Σχέδιον σχολείου με τὴν περιοχὴν του.

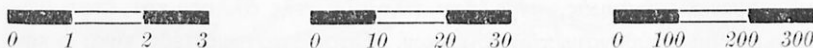
Διὰ νὰ γίνῃ λοιπὸν ἓν σχεδιογράφημα πόλεως, χρειάζεται πολλή ἐργασία, διότι πρέπει μὲ προσοχὴν νὰ μετρηθοῦν ὅλοι οἱ δρόμοι καὶ

τὰ οἰκοδομήματα, προτοῦ παρασταθοῦν εἰς τὴν θέσιν των. Τὸ σχέδιον τῶν Ἀθηνῶν (εἰκὼν 4) ἔγινε μὲ κλίμακα 1: 10.000· δηλαδή 1 μέτρον εἰς τὸ σχέδιον παριστάνει ἀπόστασιν 10.000 μέτρων καὶ 1 ἑκατοστὸν τοῦ μέτρου εἰς τὸ σχέδιον παριστάνει ἀπόστασιν 100 μέτρων εἰς τὴν πόλιν.

Ὡστε, ἂν γνωρίζωμεν τὴν κλίμακα, μὲ τὴν ὁποίαν εἶναι χαραγμένον ἓν σχεδιογράφημα, εὐκόλως εὐρίσκομεν τὰς ἀποστάσεις τῶν τόπων, τοὺς ὁποίους παριστάνει. Ἡ κλίμαξ 1: 1000 εἶναι μικρότερα ἀπὸ τὴν κλίμακα 1: 100, διότι κάθε ἀντικείμενον εἰς αὐτὴν παριστάνεται μικρότερον παρὰ εἰς τὴν κλίμακα 1: 100. Ὅσον δὲ μικρότερα εἶναι ἡ κλίμαξ ἑνὸς σχεδίου, τόσον μεγαλύτερα εἶναι ἡ περιοχή, τὴν ὁποίαν παριστάνει.

Τὴν κλίμακα σμικρύνσεως τὴν παριστάνομεν ὡς ἑξῆς:

Ἀσκήσεις. — 1. Ποῖον εἶναι τὸ μῆκος καὶ τὸ πλάτος τοῦ δωματίου σας; Ποία εἶναι ἡ βορεία του πλευρὰ καὶ ποία ἡ ἀνατολική; Κάμετε τὸ σχέδιον τοῦ δωματίου σας μὲ κλίμακα 1: 10.— 2. Ποῖον εἶναι τὸ μῆκος καὶ τὸ πλάτος τῆς ἀλλῆς σας; Ποία εἶναι ἡ βορεία πλευρὰ τῆς; Εἰς ποῖον μέρος τῆς ἀλλῆς εἶναι ἡ οἰκία σας; Κάμετε τὸ σχέδιον τῆς ἀλλῆς σας μὲ κλίμακα 1: 100. Σημειώσατε εἰς αὐτὸ τὴν θέσιν τῆς οἰκίας. Διὰ τὴν τοποθετήσατε ἀκριβῶς εἰς τὸ σχέδιον, πρέπει πρωτύτερα νὰ μετρήσατε ἀκριβῶς μὲ τὸ μέτρον τὰς ἀποστάσεις καὶ νὰ τὰς ὑπολογίσετε μὲ τὴν ἰδίαν σμίκρονσιν, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἰδίαν κλίμακα.— 3. Μετρήσατε εἰς τὸ σχέδιον τῶν Ἀθηνῶν τὸ μῆκος τῆς ὁδοῦ Σταδίου καὶ εὔρετε μὲ τὴν κλίμακα τὸ πραγματικὸν τῆς μῆκος.

4. Χάρται. — Ἄν τὸ σχεδιογράφημα παριστάνῃ μεγάλο τμήμα μιᾶς χώρας ἢ καὶ ὁλόκληρον χώραν, τότε λέγεται χάρτης γεωγραφικός. Ἡ ἐπάνω πλευρὰ τοῦ χάρτου δεικνύει πάντοτε τὸν Βορρᾶν.

Οἱ χάρται, τοὺς ὁποίους μεταχειρίζομεθα διὰ νὰ μάθωμεν Γεωγραφίαν, ἔγιναν μὲ μικρὰν κλίμακα. Δι' αὐτὸ δεικνύουν μόνον τὰ

κυριώτερα σημεία τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς. Τὴν μορφήν μάλιστα τοῦ ἐδάφους (ὄρη, πεδιάδας κλπ.) τὴν δεικνύουν μὲ ὠρισμένα χρώματα· π.χ. τὸ πράσινον χρῶμα παριστάνει τόπους χαμηλοὺς, ἕως 200 μέτρα ἑπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης (χώρα πεδινή)· τὸ κίτρινον χρῶμα δεικνύει τόπους, τῶν ὁποίων τὸ ὕψος εἶναι ἀπὸ 200 ἕως 500 μέτρα (χώρα λοφώδης)· τέλος τὸ φαιὸν χρῶμα δεικνύει τόπους, οἱ ὁποῖοι περνοῦν τὰ 500 μέτρα κατὰ τὸ ὕψος (ὄρεινὴ χώρα). Ἄν τὰ ὄρη φθάνουν εἰς μεγάλα ὕψη, τότε ὅσα μέρη εἶναι ὑψηλότερα ἀπὸ 1500 μέτρα παριστάνονται μὲ μελανό-φαιον ἢ ἐρυθρόφαιον χρῶμα, αἱ δὲ χιονοσκεπεῖς κορυφαὶ μὲ λευκόν.

Εἰς μίαν εἰκόνα τὸ ὕψος τῶν διαφόρων ἀντικειμένων καὶ ἡ στρογγυλότης των διακρίνονται πρὸ πάντων μὲ τὴν σκιά, τὴν ὁποίαν ταῦτα ρίπτουν, ὅταν φωτίζονται ἀπὸ τὴν μίαν πλευράν. Ὅμοίως καὶ εἰς τοὺς χάρτας μας τὰ ὄρη καὶ αἱ ὄροσειραὶ δεικνύονται καὶ μὲ τὴν σκίασιν. Οἱ χαρτογράφοι δηλαδὴ σύρουν μικρὰς καὶ πυκνὰς γραμμάς, τὴν μίαν πλησίον τῆς ἄλλης, καὶ ἔτσι δεικνύουν τὴν διεύθυνσιν τῶν κλιτύων. Ὅσον ἀποτομωτέρα εἶναι ἡ κατωφέρεια τοῦ ὄρους, τόσοον πυκνότεραι καὶ βραχύτεραι εἶναι αἱ μικραὶ γραμμαὶ, τόσοον σκοτεινότερα φαίνεται ἡ θέσις τῆς ἐπὶ τοῦ χάρτου. Ἀντιθέτως τὰ ὁμαλὰ πλάγια φαίνονται φωτεινότερα.

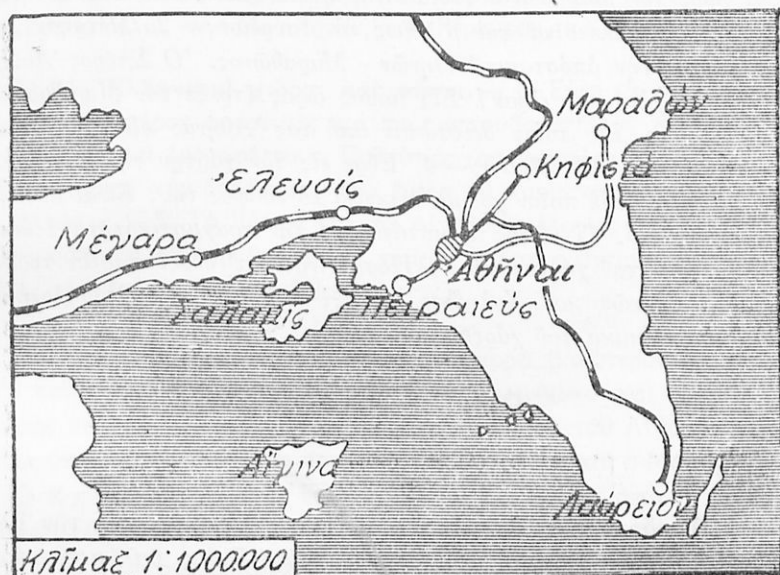
Παρατήρησε τὸν χάρτην σου. Μὲ ποῖον χρῶμα παριστάνει τὰς θαλάσσας καὶ τὰς λίμνας; Δεῖξε μερικοὺς ποταμούς. Πῶς τοὺς διακρίνεις ἀπὸ τὰς γραμμάς τῆς συγκοινωνίας, δηλ. ἀπὸ τὰς ἀμαξιτὰς ὁδοὺς καὶ ἀπὸ τοὺς σιδηροδρόμους; Εἰς τὸ ἄκρον τῶν χαρτῶν ὑπάρχει καὶ ἐξήγησις τῶν σημείων, μὲ τὰ ὁποῖα σημειώνονται αἱ πόλεις, αἱ κωμοπόλεις καὶ τὰ χωρία.

Σημείωσις. Ἄν ἓνας γεωγραφικὸς χάρτης εἶναι σχεδιασμένος μὲ κλίμακα 1 : 100.000, τότε κάθε ἀπόστασις ἐπὶ τοῦ χάρτου εἶναι 100.000 φορὰς μικροτέρα ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Ἐπομένως, ὅταν ἡ κλίμαξ εἶναι 1 : 100.000, τότε τὸ 1 ἑκατοστόμετρον ἐπὶ τοῦ χάρτου ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν πραγματικότητα μὲ 1 χιλιόμετρον· ὅταν ἡ κλίμαξ εἶναι 1 : 200.000, τότε τὸ 1 ἑκατοστόμετρον ἐπὶ τοῦ χάρτου ἀντιστοιχεῖ μὲ 2 χλμ. εἰς τὴν πραγματικότητα. Καὶ γενικῶς: ὅσας ἑκατοντάδας χιλιάδων ἔχει ὁ διαίρετης τῆς κλίμακας, τόσα χιλιόμετρα παριστάνει τὸ 1

ἐκατοστόμετρον τοῦ χάρτου εἰς τὴν πραγμα-
τικότητα.

Μὲ κλίμακα 1 : 1.000.000 τὸ ἕν χιλιοστόμετρον ἐπὶ τοῦ χάρτου ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν πραγματικότητα μὲ 1 χιλιόμετρον, μὲ κλίμακα 1 : 2.000.000 τὸ ἕν χιλιοστόμετρον ἐπὶ τοῦ χάρτου ἀντιστοιχεῖ μὲ 2 χλμ. εἰς τὴν πραγματικότητα. Ὡστε : ὅσα ἑκατομμύρια ἔχει ὁ διαιρέτης τῆς κλίμακος, τόσα χιλιόμετρα παριστάνει τὸ 1 χιλιοστόμετρον τοῦ χάρτου.

7. Χάρτης τῆς Ἀττικῆς

Αἱ συνηθέστεραι κλίμακες εἶναι αἱ ἑξῆς :

1 :	25.000,	1	ἐκατοστ.	τοῦ	χάρτου	=	250	μ.	εἰς	τὴν	πραγματικότητα
1 :	50.000,	1	»	»	»	=	500	μ.	»	»	»
1 :	100.000,	1	ἐκατοστ.	τοῦ	χάρτου	=	1	χλμ.	εἰς	τὴν	πραγματικότητα
1 :	200.000,	1	»	»	»	=	2	χλμ.	»	»	»
1 :	500.000,	1	»	»	»	=	5	χλμ.	»	»	»

1 : 1.000.000, 1 χίλιοστ. τοῦ χάρτου = 1 χλμ. εἰς τὴν πραγματικότητα
 1 : 5.000.000, 1 » » » = 5 χλμ. » » »
 1 : 10.000.000, 1 » » » = 10 χλμ. » » »

Ἀσκήσεις. — 1. Ὁ χάρτης τῆς σελίδος 19 δίδει τὸ σχῆμα τῆς Ἀττικῆς μὲ κλίμακα 1 : 1.000.000. Εἰς αὐτὸν εἶναι σημειωμένη ἡ θέσις τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ Πειραιῶς, τῆς Ἐλευσίνος, τῶν Μεγάρων, τῆς Κηφισιάς, τοῦ Μαραθῶνος καὶ τοῦ Λαυρείου. Δεικνύονται ἐπίσης αἱ γραμμαῖ, τὰς ὁποίας ἀκολουθεῖ ὁ σιδηρόδρομος, ὡς καὶ ἡ ἀμαξιτὴ ὁδὸς πρὸς τὸν Μαραθῶνα. Ποία εἶναι ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τὰς Ἀθῆνας α) ἕως τὴν Ἐλευσίνα καὶ β) ἕως τὸ Λαύρειον; — 2. Μέτρησε ἐπὶ τοῦ χάρτου τὴν ἀπόστασιν Ἀθηνῶν - Μαραθῶνος. Ὁ Σπύρος Λούης ἔτρεχε 14 χλμ. τὴν ὥραν! Εἰς πόσας ὥρας ἔτρεξε τὸν Μαραθῶνιον δρόμον; — 3. Εἰς ποίαν διεύθυνσιν ἀπὸ τὰς Ἀθῆνας εἶναι τὸ Λαύρειον; Εἰς ποίαν ἡ Αἴγινα; — 4. Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τὴν ἰδιαιτέραν σου πατρίδα. Μὲ ποῖον χροῶμα δεικνύει τὸ ἔδαφός της; Εἶναι πεδινὸν ἢ ὄρεινόν; — 5. Τί μῆκος παριστάνει εἰς τὴν πραγματικότητα 1 ἑκατοστόμετρον τοῦ χάρτου σου; — Πόση εἶναι κατ' ἐνθεῖαν ἡ ἀπόστασις μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Χαλκίδος, μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης κατὰ τὴν κλίμακα τοῦ χάρτου σου;

4. Ο ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

(Ἀσκήσεις εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ χάρτου)

1. Τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος. — 1. Ποία πελάγη βρέχουν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ Ἀνατολὰς καὶ ποία ἀπὸ Δυσμᾶς; Ποίας θαλάσσης μέρη εἶναι τὰ πελάγη αὐτά; — 2. Εὔρε ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ Ἰονίου πελάγους τὸ ἀκρωτήριο Στυλός (ἀπέναντι τῆς Κερκύρας). Ἀκολούθησε ἀπὸ αὐτὸ τὴν ἐρυθρὰν γραμμὴν, ἡ ὁποία διευθύνεται ὡς τόξον πρὸς Α καὶ καταλήγει εἰς τὸ ἀνατολικὸν στόμιον τοῦ Ἐβρου ποταμοῦ. Αὕτη εἶναι ἡ ὁροθετικὴ γραμμὴ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ὁροθετικὴ γραμμὴ τῆς Ἑλλάδος δεικνύει, ἕως ποῦ ἐκτείνεται πρὸς Βορρᾶν καὶ πρὸς Ἀνατολὰς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος. Ὅπου αὕτη ἀκολουθεῖ τὴν ράχιν ἐνὸς βουνοῦ ἢ τὸν ροῦν ἐνὸς ποταμοῦ ἀποτελεῖ φυσικὸν ὄριον. Ὅπου ὅμως τὸ ἔδαφος εἶναι ὁμαλόν, π.χ. εἰς πεδιάδας, ἐκεῖ τοποθετοῦν λίθους, διὰ νὰ δεικνύουν τὸ σύνορον (ὁρο-

σημα). — 3. Μὲ ποῖα κράτη ἡ Ἑλλάς ἔχει κοινὰ ὅρια; Ὀνόμασε τὰ γειτονικά κράτη.— 4. Εὔρε τὰ κράτη αὐτὰ εἰς τὸν χάρτην τῆς Εὐρώπης. Ποῖα ἀπὸ τὰ κράτη αὐτὰ εἶναι μικρότερα τῆς Ἑλλάδος καὶ ποῖα μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτήν; — 5. Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τὴν ἰδιαιτέραν σου πατρίδα. Εἰς ποῖαν χώραν τῆς Ἑλλάδος εὐρίσκεται αὕτη; — 6. Ποίας ἄλλας χώρας τῆς Ἑλλάδος γνωρίζεις; Ὅρισε τὴν θέσιν ἐκάστης ἐν σχέσει πρὸς τὴν πόλιν σου. — 7. Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τὰς Ἀθήνας, τὰς Πάτρας, τὸν Βόλον, τὰ Ἰωάννινα, τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν Φλώριναν, τὰς Σέρρας, τὴν Καβάλαν, τὴν Ζάνθην, τὴν Ἀλεξανδρούπολιν, τὴν Μυτιλήνην, τὴν Κέρκυραν, τὰ Χανιά.

2. Αἱ Ἑλληνικαὶ χῶραι καὶ νῆσοι. — 1. Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τὰς κυριωτέρας ὁροσειράς καὶ τοὺς σπουδαιότερους ποταμούς τῆς Ἑλλάδος καὶ ὀνόμασέ τους. Ποῦ ὑπάρχουν μεγάλοι πεδίαδες; — 2. Παρατήρησε τὴν διεύθυνσιν πού ἔχουν αἱ κυριώτεροι ὁροσειραὶ τῆς Ἑλλάδος. — 3. Τὸ Ἴόνιον καὶ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ποῦ εἰσχωροῦν βαθύτερον εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ποίους κόλπους σχηματίζουν; — 4. Εὔρε τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου.

Τὸ Ἴόνιον πέλαγος εἰς δύο σημεῖα εἰσχωρεῖ βαθύτερον εἰς τὴν ξηρὰν καὶ σχηματίζει βαθεῖς κόλπους, τὸν Κορινθιακὸν καὶ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον. Ἀπέναντί των εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Αἰγαίου πελάγους ὑπάρχουν ἐπίσης βαθεῖς κόλποι, ὁ Σαρωνικὸς καὶ ὁ Μαλιακός.

Ὁ Κορινθιακὸς ἀπὸ τὸ ἓν μέρος καὶ ὁ Σαρωνικὸς ἀπὸ τὸ ἄλλο ἀποχωρίζουν πρὸς Νότον μίαν μεγάλην χερσόνησον, τὴν **Πελοπόννησον**. Καὶ βορειότερον μεταξὺ τοῦ Ἀμβρακικοῦ καὶ τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου στενεύει πάλιν ἡ ξηρά, ἀλλ' ὄχι τόσον πολὺ, διότι εἰς τὸ μέσον ὑπάρχουν ὄρη ὑψηλά, τὰ Ἀγραφα, καὶ ἡ Ὄθρυς. Καὶ ἐδῶ ὅμως χωρίζεται ἀπὸ τὸν κορμὸν τῆς χερσονήσου ἓν ἄλλο τμήμα, ἡ **Στερεὰ Ἑλλάς**. Ἡ Πελοπόννησος καὶ ἡ Στερεὰ ἀποτελοῦν τὰς **νοτίας χώρας τῆς Ἑλλάδος**.

Πρὸς Βορρᾶν τῆς γραμμῆς, ἡ ὁποία συνδέει τὸν Ἀμβρακικὸν μὲ τὸν Μαλιακὸν κόλπον, ἐκτείνεται τὸ βόρειον τμήμα τῆς Ἑλλάδος, ἡ **βορεία Ἑλλάς**.

Μία μακρὰ ὁροσειρά, ἡ ὁποία ἐκτείνεται ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον (ἡ Πίνδος), διαιρεῖ τὴν βορείαν Ἑλλάδα εἰς δυτικὸν καὶ ἀνατολικὸν

μέρος. Τὸ δυτικὸν μέρος περιλαμβάνει τὴν **Ἡπειρον**. Τὸ ἀνατολικὸν διὰ μιᾶς πλαγίας ὁροσειρᾶς (Χάσια - Καμβούνια - Πιέρια - Ὀλυμπος) ὑποδιαιρεῖται εἰς τὴν **Θεσσαλίαν** καὶ τὴν **Μακεδονίαν**. Ἡ Μακεδονία ἐκτείνεται πρὸς Ἀνατολὰς ἕως τὸν Νέστον ποταμόν. Πέραν αὐτοῦ ἀπλώνεται ἡ **Θράκη**.

Ἀσκήσεις. — 1. Μὲ ποίαν κλίμακα εἶναι σχεδιασμένος ὁ χάρτης σου τῆς Ἑλλάδος; Ποίαν ἀπόστασιν εἰς τὴν πραγματικότητα παριστάνει μῆκος ἑνὸς ἑκατοστομέτρου ἐπὶ τοῦ χάρτου σου; — 2. Εὗρε πόσον ἀπέχει ὁ τόπος σου ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην. — 3. Οἱ κύκλοι εἰς τὸν ἀπέναντι χάρτην ἐγράφησαν μὲ ἄνοιγμα τοῦ διαβήτου πὺν ἀναλογεῖ μὲ 60, 120, 180, 240, 300 καὶ 360 χλμ. Ὅλοι ἔχουν τὸ ἴδιον κέντρον (τὰς Ἀθήνας) καὶ λέγονται ὁ μ ὁ κ ε ν τ ρ ο ι. Μὲ τὴν βοήθειαν αὐτῶν εὐρίσκομεν τὴν ἀπόστασιν ἑνὸς τόπου ἀπὸ τὸ κέντρον αὐτό. Ἡ ἀπόστασις ὅμως ὑπολογίζεται κατ' εὐθεϊαν γραμμὴν (διὰ τοῦ ἀέρος). Ποῖαι ἀπὸ τὰς πόλεις, πὺν σημειώνονται εἰς τὸν χάρτην αὐτόν, εὐρίσκονται εἰς ἀπόστασιν 60 χλμ. ἀπὸ τὰς Ἀθήνας; Ποῖαι εἰς ἀπόστασιν 180 χλμ. καὶ ποῖαι εἰς ἀπόστασιν 300 χλμ.; — 4. Εὗρε εἰς τὸν χάρτην σου τὴν ἰδιαιτέραν σου πατρίδα. Μὲ κέντρον τῆς πατρίδα σου γράψε ὁμοκέντρον κύκλους μὲ ἄνοιγμα τοῦ διαβήτου 100, 200, 300 χλμ. Ποῖαι πόλεις εὐρίσκονται εἰς ἀπόστασιν 100 καὶ ποῖαι εἰς ἀπόστασιν 300 χλμ. ἀπὸ τὸν τόπον σου;

8. Χάρτης της Ελλάδος.

(Κλίμαξ : 1 : 6.000.000)

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑΙ ΠΕΡΙΟΧΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Α'. ΝΟΤΙΑ ΕΛΛΑΣ

1. Η ΑΤΤΙΚΗ*

Ἀρχίζομεν τὰς ἐκδρομάς μας ἀπὸ τὸ κέντρον τῆς Ἑλλάδος, τὰς Ἀθῆνας. Περιγράφει τὸ ταξείδιον ἀπὸ τὴν ἰδιαιτέραν σου πατρίδα ἕως τὰς Ἀθῆνας. [Σιδηροδρομικὴ (ἢ ἀτμοπλοικὴ) γραμμὴ, οἱ κυριώτεροι σταθμοί, ἡ χώρα διὰ τῆς ὁποίας θὰ διέλθετε, διάρκεια ταξιδίου, ἀπόστασις, διεύθυνσις πρὸς τὴν ὁποίαν εὐρίσκονται αἱ Ἀθῆναι ἐν σχέσει πρὸς τὴν πόλιν σας].

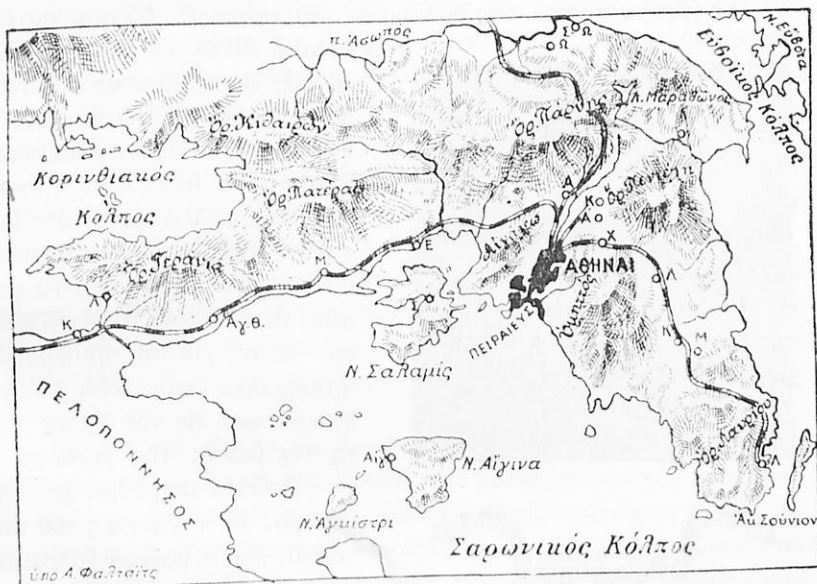
Ὅπως εἶδομεν ἀνωτέρω (εἰκ. 7), ἡ περιοχὴ, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκονται αἱ Ἀθῆναι, ἀποτελεῖ χερσόνησον καὶ λέγεται μὲ τὸ ἀρχαῖον τῆς ὄνομα Ἀττικὴ. Εἰς ποίαν χώραν τῆς Ἑλλάδος εὐρίσκεται ἡ Ἀττικὴ; Ποῖον μέρος τῆς χώρας ἀποτελεῖ;

Α'. ΤΟ ΛΕΚΑΝΟΠΕΔΙΟΝ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

1. Γενικὴ ἄποψις. — Ὅταν ἰστάμεθα εἰς ἓν ὑψηλὸν μέρος τῶν Ἀθηνῶν, βλέπομεν ὅτι ὁ ὀρίζων γύρω μας πρὸς τὰς περισσοτέρας διευθύνσεις κλείεται ἀπὸ βουνὰ (Ύμηττός, Πεντελικόν, Πάρνης, Αἰ-

* Ἡ ἐξέτασις τῆς Ἀττικῆς γίνεται διεξοδικῶς πρὸς παροχὴν τῶν ἀπαραίτητων θεμελιωδῶν γεωγραφικῶν ἐννοιῶν καὶ σχέσεων εἰς τοὺς μαθητάς. Αὕτη θὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὸν διδάσκοντα ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι καὶ ὡς ὑπόδειγμα, κατὰ τὸ ὅποιον οὗτος θὰ πραγματευθῇ τὴν φυσικὴν περιοχὴν, ἐν ᾗ τὸ Γυμνάσιον. Ἐπροτιμήθη δὲ ἡ Ἀττικὴ, ἐπειδὴ ἀποτελεῖ μικρὰν καὶ εὐνόητον γεωγραφικὴν περιοχὴν μὲ σαφεῖς τοὺς φυσικοὺς χαρακτῆρας.

γάλεως). Πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ ὅμως ὁ ὀρίζων εἶναι ἀνοικτός, διότι πρὸς τὴν διεύθυνσιν αὐτὴν ἀπλώνεται θάλασσα, ὁ Σαρωνικὸς κόλπος. Ἐὰν προσέξωμεν καλύτερον, θὰ ἴδωμεν ὅτι τὸ ἔδαφος ἀπὸ τοῦς πρόποδας τῶν βουνῶν αὐτῶν ἕως τὴν παραλίαν κλίνει ἐλαφρῶς πρὸς τὴν θάλασσαν. Ὡστε ὅλη ἡ ἑκτασις γύρω ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ὁμοιάζει μὲ λεκάνην, ἀποτελεῖ λεκανοπέδιον, τὸ ὁποῖον ἔχει κλίσιν πρὸς τὰ ΝΔ.

9. Χάρτης τῆς Ἀττικῆς.

(Κλίμαξ 1 : 1.000.000)

Μία χαμηλὴ βουνοσειρὰ (τὰ Τουρκοβούνια) διασχίζει τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ ΒΑ πρὸς ΝΔ καὶ καταλήγει εἰς σειρὰν λόφων (Λυκαβηττός, Ἀκρόπολις, Ἄρειος Πάγος, Πνύξ, λόφος τῶν Νυμφῶν ἢ τοῦ Ἀστεροσκοπείου, λόφος τοῦ Φιλοπάππου). Μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι ὀνομαστοὶ ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους.

Ἡ βουνοσειρὰ αὕτὴ διαιρεῖ τὸ Ἀθηναϊκὸν λεκανοπέδιον εἰς δύο ἄνισα μέρη. Μεγαλύτερον εἶναι τὸ δυτικὸν μέρος, τοῦ ὁποῖου τὰ νερὰ μαζεύονται εἰς τὴν κοίτην τοῦ Κηφισοῦ ποταμοῦ. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν

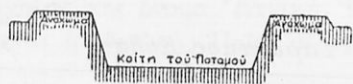
μέρος, τὸ ὁποῖον εἶναι μικρότερον, ρέει ὁ Ἰλισὸς ποταμός. Καὶ οἱ δύο αὐτοὶ ποταμοὶ χύνονται εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Φαλήρου. Θὰ ἐξετάσωμεν τὸν μεγαλύτερον ἀπὸ αὐτοὺς, τὸν Κηφισόν.

2. Ὁ Κηφισὸς ποταμός.— Ἄν προχωρήσωμεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας εἰς τὴν Ἱερὰν ὁδόν, θὰ συναντήσωμεν τὴν γέφυραν τοῦ Κηφισοῦ.

Ἡ γέφυρα συνδέει τὰς δύο ὄχθας τοῦ ποταμοῦ. Μεταξὺ αὐτῶν

εἶναι ἡ κοίτη ὡς μία μεγάλη αὐλάξ, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ποταμός κυλίνει τὰ ὕδατά του. Συνήθως τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ εἶναι χαμηλὰ καὶ ἤσυχον εἰς τὴν κοίτην του. Ἀλλὰ μετὰ μίαν δυνατὴν βροχὴν γίνεται ὀρμητικὸν καὶ ὑψώνεται πολὺ. Τὰ σημεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ ὕδωρ φθάνει, ὅταν γίνεται πλημμύρα, ἤμποροῦμεν καὶ τώρα νὰ τὰ διακρίνωμεν εἰς τὰς ὄχθας καὶ εἰς τὰς βάσεις τῆς γεφύρας.

10. Ἡ κοίτη τοῦ Κηφισοῦ καὶ τομὴ αὐτῆς.

Πρῶτον μετροῦμεν ἐπὶ τῆς γεφύρας τὸ πλάτος τοῦ ποταμοῦ. Μὲ ἓν μακρὸν ξύλον μετροῦμεν τὸ βάθος τῆς κοίτης του. Ἐπειτα παρατηροῦμεν τὴν διεύθυνσιν, πρὸς τὴν ὁποίαν ρέει ὁ ποταμός. Ἄν

τώρα σταθῶμεν μὲ τὸ πρόσωπον πρὸς τὴν διεύθυνσιν αὐτὴν, τότε δεξιὰ μας ἔχομεν τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ καὶ ἀριστερά μας τὴν ἀριστερὰν ὄχθην.

Καθὼς εἶναι γνωστὸν, τὸ ὕδωρ ρέει πάντοτε πρὸς τὰ κάτω. Ἐπομένως ἀπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ποταμοῦ εὐρίσκομεν καὶ τὴν κλίσιν τοῦ ἐδάφους.

Παρατηροῦμεν τὸν ροὺν τοῦ ποταμοῦ. Οὗτος ἀπὸ ἐδῶ ἕως τὰς ἐκβολὰς εἶναι εὐθύς· διότι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἔκαμαν εἰς τὸ μέρος

αὐτὸ τοῦ ποταμοῦ μεγάλα ἔργα, μὲ τὰ ὅποια ἐκανόνισαν τὴν κοίτην του. Μὲ μηχανήματα δηλ. τὴν ἐβάθυναν καὶ τὴν ἐπλάτυναν. Ἔτσι τὸ πλάτος τῆς κοίτης ἔγινε 30 μέτρα καὶ τὸ ὕψος της 8 μέτρα.

Πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν ὁμως, ὅπου δὲν ἔγιναν τοιαῦτα ἔργα, ὁ ροὺς τοῦ ποταμοῦ δὲν εἶναι εὐθύς, ἀλλοῦ στρέφεται ἐλαφρῶς δεξιὰ, ἀλλοῦ κάμπτεται ἀποτόμως ἀριστερά.

Διευθυνόμεθα πρὸς μίαν ἀπὸ αὐτὰς τὰς καμπάς. Βλέπομεν ὅτι πρὸς τὴν μίαν ὄχθην τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ ρεεῖ μὲ ὀρμὴν καὶ ἀναπηδᾷ μὲ ἀφρόν· ἐδῶ ὁ ποταμὸς ἀπέφαγε τὸν βράχον, ἀπέσπασε λίθους καὶ χῶματα καὶ τὰ παρέσυρε μακρὰν. Ἔτσι ἡ ὄχθη αὐτὴ ἔγινεν ἀ π ὁ κ ρ η μ ν ο ς.

Ἀντικρὺ τοῦναντίον τὸ ὕδωρ κινεῖται ἀργὰ καὶ δὲν ἔχει πλεόν τὴν δύναμιν νὰ παρασύρῃ χαλίκια καὶ ἄμμον· ἐδῶ τὸ βάθος τοῦ ποταμοῦ εἶναι μικρότερον καὶ ἡ ὄχθη του ἔχει ἐλαφρὰν κλίσιν.

Προπάντων ὅταν εἶναι πλημμύρα, ὁ ποταμὸς κυλῖει εἰς τὴν κοίτην του λίθους καὶ ἄλλα ὕλικά. Οἱ λίθοι αὐτοὶ συγκρούονται ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλον, αἱ ἄκραι των τρίβονται καὶ ἔτσι οἱ λίθοι γίνονται στρογγύλοι. Τοὺς στρογγύλους αὐτοὺς λίθους τοὺς ὀνομάζομεν κ ρ ο κ ἄ λ α ς.

Γενικῶς, τὰ ὕδατα τὰ ὅποια ρέουν, ἔχουν μεγάλην δύναμιν· ἀποτρῶγουν τὸ ἔδαφος καὶ μεταφέρουν χῶμα, ἄμμον καὶ κροκάλας· εἰς μεγάλην ἀπόστασιν καὶ τὰ ἀποθέτουν εἰς τὰς ὄχθας ἢ τὰ ἐκφορτώνουν εἰς τὴν θάλασσαν. Προπάντων ἐν καιρῷ πλημμύρας παρασύρουν ὅ,τι εὐρεθῇ εἰς τὸν δρόμον των καὶ κάμνουν μεγάλην καταστροφὴν.

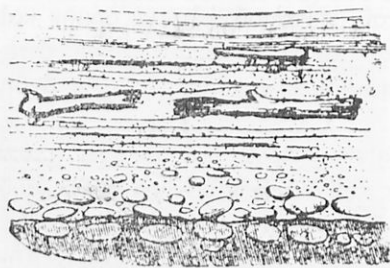
3. Ἡ πεδιάς τοῦ Κηφισοῦ.—Τὸ ἔδαφος καὶ ἀπὸ τὰς δύο ὄχθας τοῦ ποταμοῦ εἶναι ὁμαλὸν καὶ σχεδὸν ἐπίπεδον· ἀποτελεῖ πεδιάδα, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπάρχουν ἄγροὶ σπαρμένοι, λαχανόκηποι καὶ ἐλαιῶνες.

Εἰς μερικὰ μέρη πλησίον τοῦ ποταμοῦ βλέπομεν μεγάλους λάκκους, σκαμμένους εἰς τὸ ἔδαφος. Ἔργαται ἐξάγουν ἀπὸ αὐτοὺς χῶμα (πηλὸν) καὶ μὲ αὐτὸ κατασκευάζουν κεραμίδια, πλίνθους καὶ πῆλινα ἀγγεῖα.

Ἄν παρατηρήσωμεν τὰ τοιχώματα ἐνὸς ἀπὸ τοὺς λάκκους αὐ-

τούς, ἡμποροῦμεν νὰ διακρίνωμεν ὅτι τὸ ἔδαφος τῆς πεδιάδος εἶναι στρωμένον κανονικά, ὥς νὰ σχηματίζει στρώματα. Πόθεν προέρχεται τοῦτο;

Ὁ Κηφισὸς κατὰ τὸν κάτω ροὺν του δὲν ἔρρεε πάντοτε εἰς τὴν σημερινὴν του κοίτην. Αὐτὴ, προτοῦ τὴν κανονίσουν, ἦτο ἀβαθὴς καὶ δι' αὐτὸ ὁ ποταμὸς συχνὰ ἤλλασσε διενύθουνσιν ἄλλοτε δηλ. ἔρρεε δεξιώτερα καὶ ἄλλοτε ἀριστερώτερα. Ὅταν λοιπὸν συνέβαινον συνε-

11. Στρώματα τοῦ ἐδάφους
εἰς τὰς ἐκβολὰς ποταμοῦ.

χεῖς καὶ ραγδαῖαι βροχαί, τὰ νερά ὑψώνοντο εἰς τὴν κοίτην τοῦ ποταμοῦ, ἐξεχείλιζαν ἀπὸ τὰς ὄχθας καὶ ἐπλημμυροῦσαν τὴν πεδιάδα. Ὅταν ὅμως τὰ θολὰ νερά ἡρεμοῦσαν, τότε ἡ λεπτὴ ἄμμος καὶ τὸ χῶμα, τὰ ὁποῖα περιεῖχον, κατεκάθηντο καὶ ἐσχημάτιζον παχὺ στρώμα λάσπης (ἰ λ ὕ ν). Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁλόκληρος ἡ πεδιάς ἐστρώθη μὲ τὰς ὕλας αὐτάς, τὰς

ὁποίας ὁ ποταμὸς ἀπὸ χιλιάδων ἐτῶν ἀπέθεσεν εἰς αὐτήν. Δι' αὐτὸ καὶ τὸ ἔδαφος τῆς εἶναι στρωμένον κανονικά.

Τὰ στρώματα τοῦ ἐδάφους, τὰ ὁποῖα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον σχηματίζονται, τὰ λέγομεν **π ρ ο σ χ ῶ σ ε ι ς**. Ὅταν τὸ ὕψος τῆς πεδιάδος ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης εἶναι μικρόν, τότε ἡ πεδιάς λέγεται **β α θ ὕ π ε δ ο ν**.

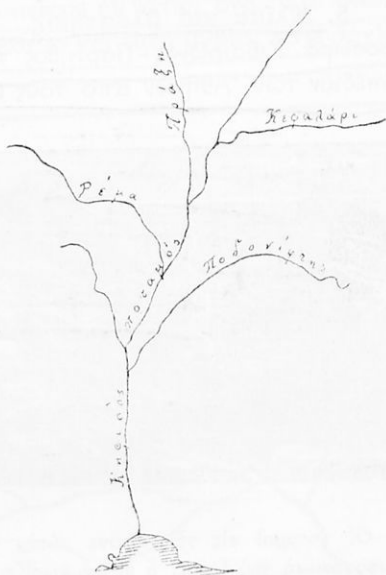
4. — Πόθεν ὁ Κηφισὸς, καθὼς καὶ κάθε ποταμὸς, παραλαμβάνει τὸν πηλὸν καὶ τὴν ἄμμον καὶ τὰ χαλίκια, τὰ ὁποῖα ἀποθέτει εἰς τὴν κοίτην ἢ εἰς τὰς ὄχθας του; Καὶ πρῶτον πόθεν τροφοδοτεῖται ὁ ποταμὸς;

Ἄν προχωρήσωμεν πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Κηφισοῦ, θὰ συναντήσωμεν διαφόρους ρύακας, οἱ ὅποιοι χύνονται εἰς αὐτόν, ἄλλοι ἀπὸ τὴν δεξιὰν καὶ ἄλλοι ἀπὸ τὴν ἀριστεράν του ὄχθην (Ποδονίφτης, Πράξη, Κεφαλάρη). Αὐτοὶ εἶναι οἱ **π α ρ α π ὁ τ α μ ο ι** τοῦ Κηφισοῦ.

Ἄν προχωρήσωμεν ἀκόμη πρὸς τὰ ἐπάνω, θὰ φθάσωμεν εἰς ἓν

ἀπλοῦν ρυάκιον μεταξύ Πάρνηθος καὶ Πεντελικοῦ καὶ τέλος εἰς τὴν πηγὴν τοῦ ποταμοῦ. Ὅπως αἱ ρίζαι ἑνὸς δένδρου φέρουν τροφήν εἰς τὸν κορμόν, ἔτσι καὶ τὰ ρυάκια τροφοδοτοῦν τὸν ποταμόν.

Ὁ Κηφισὸς μὲ ὅλους τοὺς παραποτάμους τοῦ ἀποτελεῖ ἓν ποτάμιον σύστημα. Ὁ Ἰλισὸς ἐπίσης ἄλλο ποτάμιον σύστημα. Ὑψώματα τοῦ ἐδάφους, καὶ τὰ πλέον μικρά, εἶναι ἡ αἰτία διὰ τὴν ὁποίαν ἓν ρυάκιον ρεῖ πρὸς τοῦτον, ἄλλο πρὸς ἐκεῖνον τὸν ποταμόν. Ὡστε τὰ ὑψώματα αὐτὰ χωρίζουν τὴν ροὴν τῶν ὑδάτων κατὰ διαφορὰν διεύθυνσιν, ἀποτελοῦν δηλ. ὑδροκριτικὴν γραμμὴν μεταξύ δύο ποταμίων συστημάτων (βλ. εἰκ. 13).

12. Ὁ Κηφισὸς ποταμὸς μὲ τοὺς παραποτάμους τοῦ.

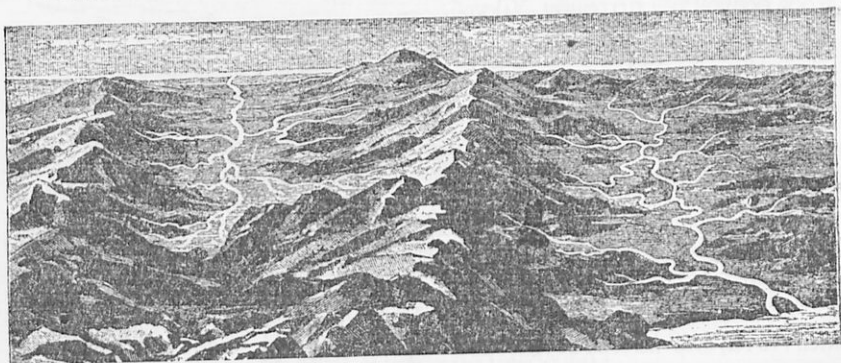
Ὅταν ὁμως βρέχη, σχηματίζονται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους ἀναρίθμητα ἄλλα ρυάκια. Αὐτά, ἐνῶ κατέρχονται, ρέουν διαρκῶς μὲ μεγαλυτέραν ταχύτητα, ξεπλύνουν τὴν ἐπιφάνειαν καὶ παρασύρουν ἄμους καὶ χώματα καὶ χαλίκια. Εἰς τὰ βουνὰ μάλιστα, ὅπου αἱ βροχαὶ εἶναι δυνατότεραι καὶ ἡ κλίσις τοῦ ἐδάφους μεγαλυτέρα, τὰ ρυάκια εἶναι ταχύτερα καὶ ὀρμητικώτερα. Δι' αὐτὸ δὲν παρασύρουν μόνον ἄμους καὶ λίθους, ἀλλὰ καὶ ἀποτρῶγουν τὸ ἔδαφος, διὰ τοῦ ὁποίου καταβαίνουν.

Καὶ τὰ ρυάκια αὐτὰ ἀκολουθοῦν τὴν κλίσιν τοῦ ἐδάφους καὶ χύνονται εἰς τὴν κοίτην τοῦ ποταμοῦ. Δι' αὐτὸ τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ μετὰ μίαν βροχὴν εἶναι πολὺ θολὰ, ἐν καιρῷ δὲ πλημμύρας συμπαρασύρουν πολλὰς καὶ βαρεῖας ὕλας.

Ἀπὸ ὅσα εἶδομεν συμπεραίνομεν ὅτι τὸ ἔδαφος τοῦ Ἀθηναικοῦ βαθυπέδου ἀπὸ τὰ Πατήσια ἕως τὴν παραλίαν προέρχεται ἀπὸ τὰς προσχώσεις τοῦ Κηφισοῦ καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ πηλοῦς καὶ ἄμους

ἀνακατευμένους. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ ἔδαφος αὐτὸ ἐγεννήθη ἀπὸ προσχώσεις, λέγεται π ρ ο σ χ ω σ ι γ ε ν ἒ ς. Τὸ ἔδαφος αὐτὸ εἶναι μαλακὸν καὶ περιέχει τὰ συστατικά, τὰ ὁποῖα χρειάζονται τὰ φυτά, διὰ νὰ ἀναπτυχθῶν. Εἶναι γόνιμον ἔδαφος. Δι' αὐτὸ ὁλόκληρος ἡ πεδιάς καλλιεργεῖται καλῶς.

5. Κλίμα καὶ βλάστησις. Ἀσχολία τῶν κατοίκων. — Ἡ ὁροσειρὰ Κιθαιρῶνος-Πάρνηθος προφυλάσσει ὁλόκληρον τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τοὺς ψυχροὺς ἀνέμους τοῦ Βορρᾶ. Διὰ

13. Οἱ ποταμοὶ εἰς τὴν εἰκόνα αὐτὴν ρέουν πρὸς διαφόρους διευθύνσεις. Ἡ κορυφογραμμὴ τοῦ ὄρους, ἡ ὁποία χωρίζει τὰ ὕδατα τῶν ποταμῶν αὐτῶν, ἀποτελεῖ τὴν ὁδροκριτικὴν γραμμὴν μεταξύ δύο ποταμίων συστημάτων.

τοῦτο τὸ χεῖμῶν εἶναι μαλακὸς καὶ ὄχι μόνον ἡ ἐλαία καὶ ἡ συκὴ, ἀλλὰ

καὶ ἡ πορτοκαλέα καὶ ἡ λεμονέα (ἐσπεριδοειδῆ) καὶ τὰ φοινικοειδῆ, ποὺ εἶναι δένδρα θερμῶν χωρῶν, ἀντέχουν καὶ εὐδοκιοῦν.

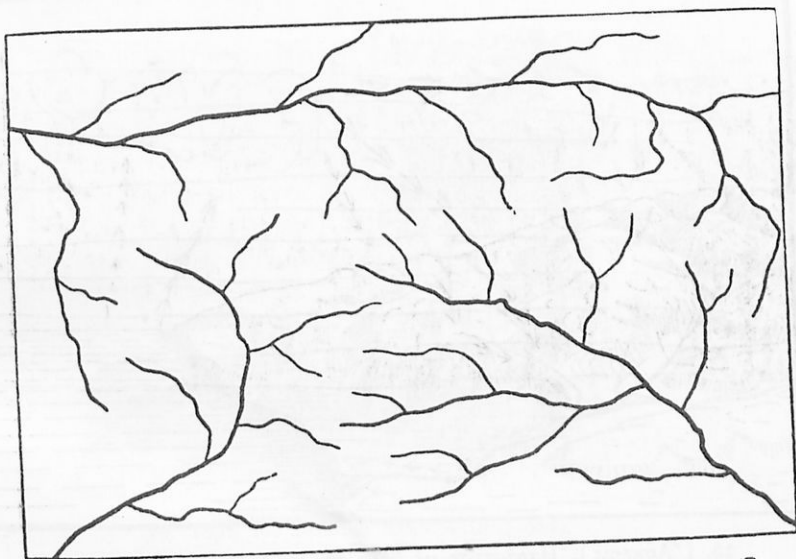
Ἐκτὸς αὐτοῦ τὸ λεκανοπέδιον εἶναι ἀνοικτὸν πρὸς τὴν θάλασσαν· δι' αὐτὸ ἡ θαλασσία αὔρα, ἡ ὁποία κατὰ τὸ θέρος πνέει ἀπὸ τὸν Σαρωνικὸν (ὁ μπάτης), εἰσχωρεῖ εἰς τὴν πεδιάδα καὶ μετριάζει τὴν ὑπερβολικὴν ζέσθην (θ α λ ᾶ σ σ ι ο ν κ λ ῖ μ α).

Αἱ βροχαὶ ὅμως, τὰς ὁποίας δέχεται τὸ λεκανοπέδιον, καθὼς καὶ ὅλη ἡ Ἀττικὴ, εἶναι ὀλιγοσταὶ καὶ κυρίως πίπτουν κατὰ τὸ φθινόπωρον καὶ τὸν χειμῶνα. Τοῦτο προέρχεται ἀπὸ τοὺς ἐξῆς λόγους:

Εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐπικρατοῦν τὸν περισσότερον καιρὸν τοῦ ἔτους.

οί βόρειοι καὶ βορειοανατολικοὶ ἄνεμοι. Οἱ ἄνεμοι αὐτοὶ εἶναι ψυχροὶ καὶ ξηροὶ καὶ μόνον τὸν χειμῶνα φέρουν ὀλίγας βροχάς, σπανίως δὲ καὶ χιόνια. Κατὰ τὸ θέρος ὁμως, ὅτε πνέουν κανονικὰ καὶ ὀνομάζονται ἐτ η σ ί α ι (μελέτεια), εἶναι τόσο ξηροί, ὥστε ἀπομακρύνουν κάθε ἵχνος ὑγρασίας.

Τὸ φθινόπωρον ἀρχίζουν νὰ πνέουν οἱ νότιοι ἄνεμοι, οἱ ὁποῖοι ἔρχονται ἀπὸ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν καὶ εἶναι ὑγροί. Τότε ἀρχίζει

14. ("Λακκίσις"). Σημείωσε τὰς ὑδροκρητικές γραμμὰς μεταξὺ τῶν ποταμίων συστημάτων εἰς τὸ σχῆμα τοῦτο.

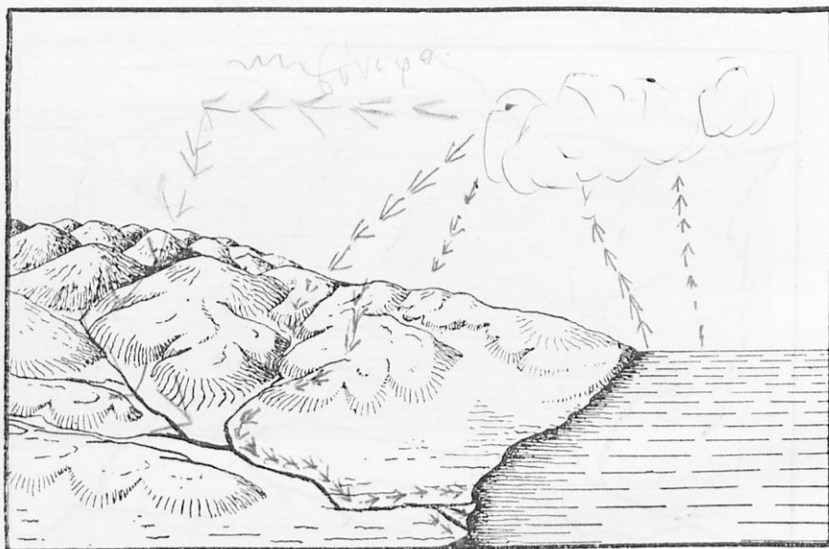
ἡ βροχερά ἐποχή, ἀλλὰ καὶ τότε βρέχει μόνον κατ' ἀραιὰ διαστήματα καὶ μὲ βροχὰς ραγδαίας. Ἔτσι τὰ περισσότερα νερά ρέουν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους καὶ χύνονται εἰς τὴν θάλασσαν.

Ὅστε ἡ Ἀττικὴ, καὶ ἰδίως τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν, εἶναι ἀπὸ τὰς ξηροτέρας περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος. Δι' αὐτὸ οἱ ποταμοὶ τῆς, μόνον ὅταν βρέχη, ἔχουν τὴν ὄψιν ποταμοῦ, κατὰ δὲ τὸ θέρος διατηροῦν πολὺ ὀλίγον ὕδωρ.

Διὰ τὸ πότισμα τῶν λαχανοκήπων, τῶν ἀνθοκήπων καὶ τῶν

ἀμπέλων χρησιμοποιοῦν τότε τὸ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον ἀντλοῦν ἀπὸ τὰ πηγὰδια τῆς πεδιάδος.

Ἡ θερμότης λοιπόν, τὸ κανονικὸν πότισμα καὶ ἡ ἐπιμελὴς καλλιέργεια συντελοῦν, ὥστε ἡ πεδιάς εἰς μεγάλην ἑκτασιν νὰ ὁμοιάζῃ μὲ καταπρασίον κῆπον. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Βοτανικὸς κῆπος τῶν Ἀθηνῶν ἐγινε πλησίον τοῦ Κηφισοῦ, εἰς αὐτὸν δὲ εὐρίσκομεν καὶ φυτὰ θερμότερων χωρῶν. Τὴν εὐφορίαν

15. (Ἀσκήσις). Παράστησε μὲ βέλη τὴν κυκλοφορίαν τοῦ ὕδατος. Περίγραψέ τὴν κατὰ τὴν ἐξῆς σειρὰν: Θάλασσα, ἐξάτμισις, νέφη, βροχή, πηγὴ, ρυαεῖς, ποταμοί, ἐκβολαί.

τοῦ ἐδάφους μαρτυροῦν καὶ αἱ πανύψηλοι λεῦκαι, αἱ ὁποῖαι σκιάζουν τὴν Ἱερὰν ὁδόν.

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω ἐννοοῦμεν ὅτι αἱ ἀσχολίαι τῶν κατ'οἶκον τῆς πεδιάδος εἶναι κυρίως γεωργικαί. Μεγάλην ἑκτασιν καταλαμβάνουν οἱ λαχανόκηποι καὶ οἱ ἀνθόκηποι, ἐπεὶ τὰ προϊόντα των εὐρίσκουν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὸν Πειραιᾶ καλὴν ἀγοράν. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ ἀργίλος εἶναι ἄφθονος εἰς τὴν πεδιάδα, πολλὰ εἶναι ἐκεῖ τὰ κεραμουργεῖα καὶ τὰ ἐργοστάσια τῆς ἀγγειοπλαστικῆς.

6. Τὰ ὑψηλὰ καὶ λοφώδη μέρη τοῦ λεκανοπεδίου. Εἰς τὰ ἄκρα τοῦ βαθυπέδου τὸ ἔδαφος ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀνέρχεται, ὥστε εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Πάρνηθος καὶ τοῦ Πεντελικοῦ φθάνει τὰ 300 μέτρα ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Καὶ πρὸς μὲν τὴν Πάρνηθα ἀπλώνεται ὑψηλὴ πεδιάς, τὸ ὑψίπεδον τῶν Ἀχαρνῶν, πρὸς δὲ τὸ Πεντελικὸν ὁ τόπος ἔχει πολλοὺς λόφους. Οἱ λόφοι αὐτοὶ σκεπάζονται ἀλλοῦ μὲν ὠραῖα πεῦκα καὶ ἀλλοῦ μὲν ἄγρους καὶ κήπους ὀπωροφόρων δένδρων.

16. Τομὴ τοῦ ἐδάφους πλησίον μιᾶς ὁδοῦ.

Διὰ νὰ ἐννοήσωμεν τὴν σύστασιν τοῦ ἐδάφους εἰς τὰ λοφώδη καὶ ὄρεινὰ μέρη, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπισκεφθῶμεν ἓν λατομεῖον.

Τὸ ἀπότομον τοίχωμα τοῦ λατομεῖου μᾶς δεικνύει μίαν τομὴν εἰς τὴν κλιτὺν τοῦ λόφου. Ἐπάνω ὑπάρχει λεπτὸν στρώμα ἀπὸ χῶμα, εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι ἀνακατευμένα χαλίκια καὶ ἄμμος· εἶναι τὸ χαλαρὸν ἔδαφος, εἰς τὸ ὁποῖον βλαστάνουν τὰ φυτὰ, (φυτικὸν ἔδαφος). Ὑποκάτω ὑπάρχει στερεὸς βράχος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον οἱ ἐργάται με σιδηρὰ ἐργαλεῖα ἐξάγουν λίθους, με τοὺς ὁποῖους κτίζομεν τὰς οἰκίας μας.

Τὸ μαλακὸν χῶμα, ὁ σκληρὸς βράχος, ἡ ἄμμος με τὰ χαλίκια λέγονται πετρώματα.

Οἱ λίθοι τῶν λατομείων εἰς τὰ Τουρκοβούνια εἶναι ἀσβεστό-
λιθοι. Εἶναι ἐν πέτρωμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀποτελοῦνται καὶ ἡ Πάρνης
καὶ ὁ Αἰγάλεως, καθὼς καὶ τὰ περισσότερα βουνὰ τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ πέτρωμα αὐτὸ ἔχει πολλοὺς πόρους καὶ δὲν συγκρατεῖ τὸ
ὕδωρ, ποὺ ἀπορροφᾷ τὸ ἔδαφος, ἀλλὰ τὸ ἀφήνει νὰ κατασταλάξῃ
καὶ νὰ διαρρέῃ εἰς ὑπογείους αὐλάκας καὶ εἰς καταβόθρας. Δι' αὐτὸ
τὰ ἔδαφη, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται ἐπάνω εἰς πετρώματα ἀσβεστο-
λίθου, εἶναι ξηρά.

Ἐνῷ ἡ ἐποχὴ τῆς ξηρασίας εἰς τὴν Ἀττικὴν διαρκεῖ συνήθως
5 - 6 μῆνας, τὰ βουνὰ τῆς στολίζονται κατὰ τὸ πλεῖστον μὲ ὠραία
δάση ἀπὸ πεύκα καὶ ἀπὸ θάμνους αἰθαλεῖς (δάφνη, μυρτιά, σχίνος,
κουμαριά, ἀγριελαῖα κλπ.) ἡ Πάρνης μάλιστα ἀπὸ ὕψος 800 μέ-
τρων καὶ ἄνω σκεπάζεται μὲ ὠραιότατον δάσος ἐλάτης· διότι τὰ
δένδρα αὐτὰ ἀντέχουν εἰς τὴν ξηρασίαν.

Τὰ φυτὰ ὅμως, τὰ ὁποῖα καλλιεργοῦν εἰς τοὺς κήπους (λα-
χανικά, ἄνθη, ὀπωροφόρα), καθὼς καὶ αἱ ἄμπελοι, χρειάζονται πό-
τισμα κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ θέρους. Ἐχουν δὲ ἀνάγκην καὶ ἀπὸ
λιπάσματα, διότι τὰ ἔδαφη τῆς Ἀττικῆς εἶναι ἀδύνατα, δηλαδὴ
δὲν ἔχουν ἀρκετὰς θρεπτικὰς οὐσίας, ποὺ χρειάζεται τὸ φυτὸν διὰ
τὴν τροφήν του.

Εἰς τὰ ὑψηλὰ μέρη τῆς Ἀττικῆς ἐπικρατεῖ ἡ καλλιέργεια τῆς
ἀμπέλου, τῆς ἐλαίας, τῆς συκῆς καὶ τῶν ὀπωροφόρων δένδρων.
Ἐπειδὴ δὲ τὸ κλίμα εἶναι θερμὸν, ἡ γῆ ἀνταμείβει τὸν φιλόπονον
καλλιεργητὴν. Παράγονται ὀπωρικά, σῦκα, σταφύλια, οἶνος, ἐλαιον,
σανὸς καὶ ὀλίγα σιτηρά.

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω ἐννοοῦμεν, ὅτι ἡ κυρία ἀσχολία τῶν χωρι-
κῶν εἰς τὸ βόρειον καὶ βορειοανατολικὸν τμήμα τοῦ λεκανοπεδίου
τῶν Ἀθηνῶν εἶναι ἡ ἀμπελοουργία, ἡ κηπουρικὴ καὶ
ἡ γεωργία.

Διὰ τὰ προϊόντα των οἱ χωρικοὶ εὐρίσκουν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ
τὸν Πειραιᾶ καλὴν ἀγοράν. Ἐπειδὴ δὲ αἱ πόλεις αὗται χρειάζονται
πολὺ γάλα, πρὸ πάντων διὰ τὰ παιδιὰ καὶ τοὺς ἀρρώστους,
πολλοὶ τρέφουν ἀγελάδας μὲ ἐκλεκτὴν τροφήν (λάχανα, πίτυρα καὶ
βαμβάκοςπορον). Ὅστε πολλοὶ ἄνθρωποι ζοῦν ἀπὸ τὸ εἰσόδημα
αὐτὸ, καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν ὀρνιθοτροφίαν.

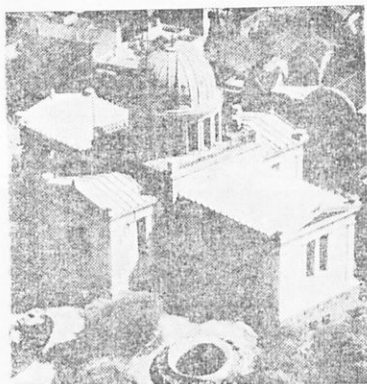
Τὸ κλίμα εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Πεντελικοῦ εἶναι ξηρὸν καὶ

υγιεινόν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ ὕψος τοῦ τόπου εἶναι ἀρκετὸν (300 μ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης) καὶ πηγαὶ ἀναβλύζουσιν πολλαὶ (Κεφαλάρι), δι' αὐτὸ καὶ τὸ θέρος εἶναι δροσερὸν καὶ ἡ βλάστησις πλουσία. Λόφοι στολισμένοι με' ὠραιότατα πεῦκα, κῆποι γεμάτοι ἄνθη, κερασέας καὶ ἄλλα ὀπωροφόρα δένδρα κάμνουν τὸ μέρος αὐτὸ τὸ ὠραιότερον τῆς Ἀττικῆς. Δι' αὐτὸ ἐκεῖ ἀνεπτύχθησαν ὡς προάστεια τῶν Ἀθηνῶν ἡ **Κηφισιά**, τὸ **Ἀμαρούσιον**, τὸ **Ἡράκλειον** καὶ τὸ **Χαλάνδριον**. Καὶ πολλὰ θεραπευτήρια καὶ ἀναρρωτήρια ἐκτίσθησαν ἐκεῖ, καθὼς καὶ ἐπάνω εἰς τὴν Πάρνηθα.)

7. Αἱ Ἀθῆναι καὶ ὁ Πειραιεύς.—Εἰς τὸ μέσον σχεδὸν τοῦ λεκανοπεδίου εὐρίσκονται αἱ **Ἀθῆναι**, ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος.

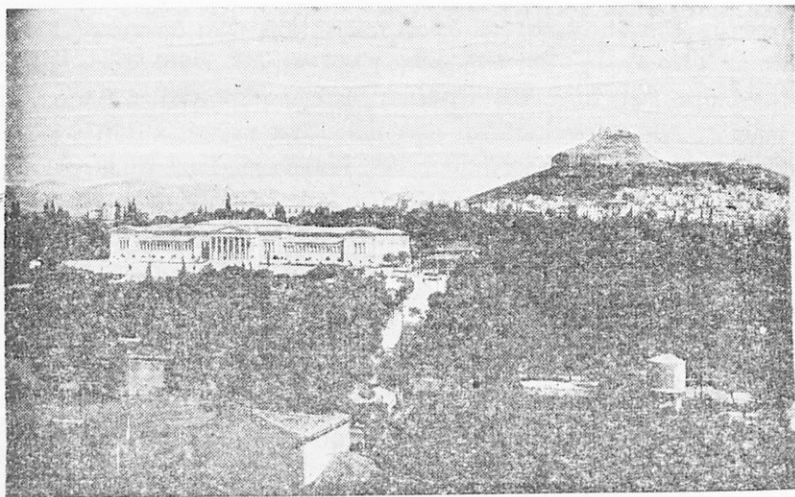
Ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ Λυκαβητοῦ (ὕψος 277 μ.) ἔχομεν θαυμασίαν ἄποψιν. Ὡς « θάλασσα ἁσάλευτος » ἀπλώνεται ἡ μεγάλη πόλις κάτω ἀπὸ καταγάλανον οὐρανόν. Μέσα ἀπὸ τὸ πέλαγος τῶν οἰκιῶν ἐξέχουσιν οἱ θόλοι καὶ τὰ κωδωνοστάσια τῶν ἐκκλησιῶν. Τὴν λευκότητα τῆς εἰκόνης μόνον μερικοὶ πράσινοι τόποι διακόπτουν· εἶναι ὁ Βασιλικὸς κήπος καὶ ὁ κήπος τοῦ Ζαπτείου, τὸ ἄλσος τῆς Ἀκροπόλεως, τὸ ἄλσος τοῦ πε-

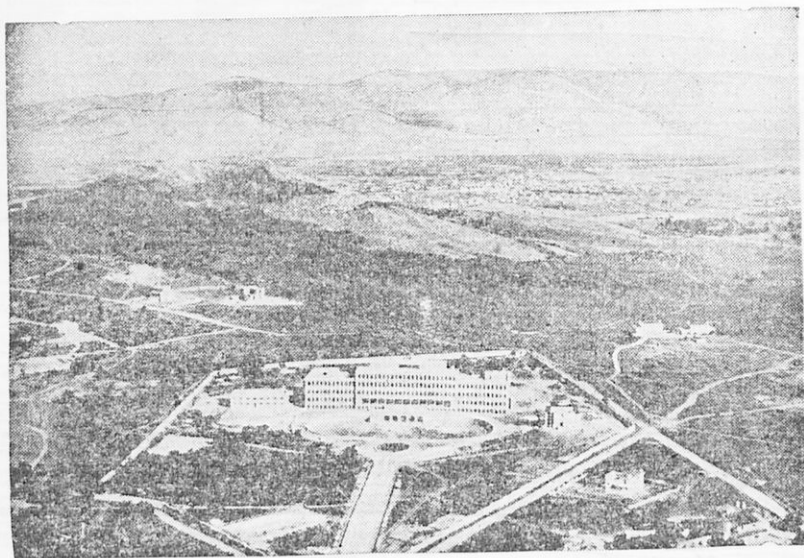
17. Τὸ Ἀστεροσκοπεῖον Ἀθηνῶν, (Φωτ. Τοπ. Ὑψηλ. Ὑπ. Σ/νίας)

δίου τοῦ Ἀρεῶς καὶ οἱ μικροί, ἀλλὰ ὠραιότατοι κῆποι τοῦ Μουσείου καὶ τῶν διαφόρων πλατειῶν. Μερικὰ οἰκοδομήματα ἐπιβάλλονται με' τὸν ὄγκον των καὶ προσελκύουσιν ἰδιαίτερος τὸ βλέμμα μας· διακρίνομεν τὰ Παλαιὰ Ἀνάκτορα, τὴν Ἀκαδημίαν, τὸ Πανεπιστήμιον, τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην, τὸ Μετσόβιον Πολυτεχνεῖον, τὸ Μουσεῖον, τὸ Ἀρσάκειον, τὸ νοσοκομεῖον τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, τὸ Ἀστεροσκοπεῖον κ. ἄ.

Στρέφομεν τώρα τὸ βλέμμα πρὸς Νότον. Πρὸς τὴν διεύθυνσιν αὐτὴν αἱ Ἀθῆναι ἔχουσιν σχεδὸν ἐνωθῇ με' τὸ Παλαιὸν καὶ τὸ Νέον Φάληρον καὶ με' τὸν Πειραιᾶ.

18. Τὸ Ζάππειον μὲ τὸν Λυκαβητὸν εἰς τὸ βάθος.

19. Τὸ νέον κτίριον τοῦ Ἀρχαίου.

Εἶναι τὸ μεγαλύτερον καὶ ὀραιότερον ἐκπαιδευτήριον τῶν Ἀθηνῶν.

(Φωτογραφία Τοπογραφικῆς Ὑπῆρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Ο Σαρωνικός αντανακλά τὸ φῶς καὶ λάμπει ὡς καθρέπτης. Πολλὰ εἶναι τὰ πλοῖα, πού αὐλακώνουν τὰ νερά του. Ἀλλὰ ἀνέχωρουν καὶ ἄλλα διευθύνονται εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς· μεταφέρουν ἐπιβάτας καὶ ἐμπορεύματα ἢ κάρβουνα καὶ διάφορα ὕλικά διὰ τὰ ἐργοστάσιά του.

Νέφος καπνοῦ ὑψώνεται ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ. Διακρίνομεν τὰς καπνοδόχους τῶν ἐργοστασίων, ὅπου χιλιάδες ἐργατῶν ἐργάζονται.

Ἐν βλέμμαίς τὸν χάρτην τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς τὸ σχέδιον τοῦ Πειραιῶς (εἰκ. 21) ἀρκεῖ, διὰ νὰ μᾶς δείξη, ποῖα πλεονεκτήματα ἔχει ἐκ φύσεως ὁ λιμὴν του.

1) Εἶναι εὐρύχωρος καὶ ἀρκετὰ βαθύς, ὥστε εἰσπλέουν εἰς αὐτὸν καὶ μεγάλα πλοῖα.

2) Εἶναι ἀσφαλής, διότι τὸ γύρω ὑψόμετον τοὺς προφυλάσσει ἀπὸ τοὺς ἀνέμους.

3) Ἐχει ἐπικοινωνίαν μὲ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἑλλάδος· διότι τὰ βουνά, τὰ ὁποῖα περιβάλλουν τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν, ἀφήνουν μεταξὺ των διόδους, διὰ τῶν ὁποίων διέρχονται σιδηροδρομικαὶ γραμμαὶ καὶ ὁδοὶ αὐτοκινήτων. (Εὕρε τὰς διόδους αὐτὰς εἰς τὸν χάρτην).

4) Ἐχει θέσιν κεντρικὴν καὶ ἐπικοινωνεῖ κατὰ θάλασσαν μὲ ὅλος τὰς ἁκτὰς καὶ τὰς νήσους τῆς Ἑλλάδος.

5) Εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον τῶν θαλασσίων ὁδῶν, αἱ ὁποῖαι

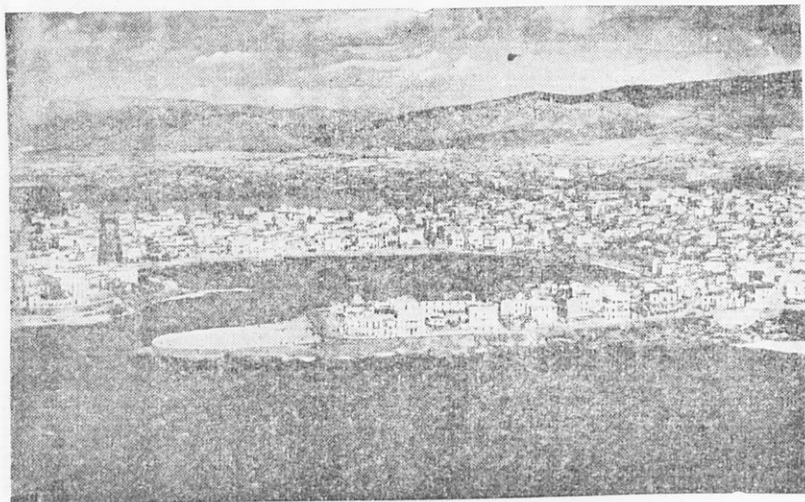

20. Σχεδιογράφημα τοῦ Πειραιῶς.

φέρουν από την δυτικήν Μεσόγειον πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὴν διώρυγα τοῦ Σουέζ.

Ἀπὸ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἐννοοῦμεν, διατὶ ὁ λιμὴν τοῦ Πειραιῶς ἔχει πολὺν μεγάλην κίνησιν. Κατὰ τὰ τελευταῖα μάλιστα ἔτη ἀπέκτησε καὶ μεγάλας ἀποθήκας καὶ ἀποβάθρας, ὥστε ἔγινεν ὁ μεγαλύτερος ἐμπορικὸς μας λιμὴν. Εἶναι δὲ καὶ τὸ σπουδαιότερον βιομηχανικὸν κέντρον τῆς πατρίδος μας.

Τὸ ἥμισυ σχεδὸν ἀπὸ τὰ προϊόντα, τὰ ὁποῖα εἰσάγομεν ἀπὸ

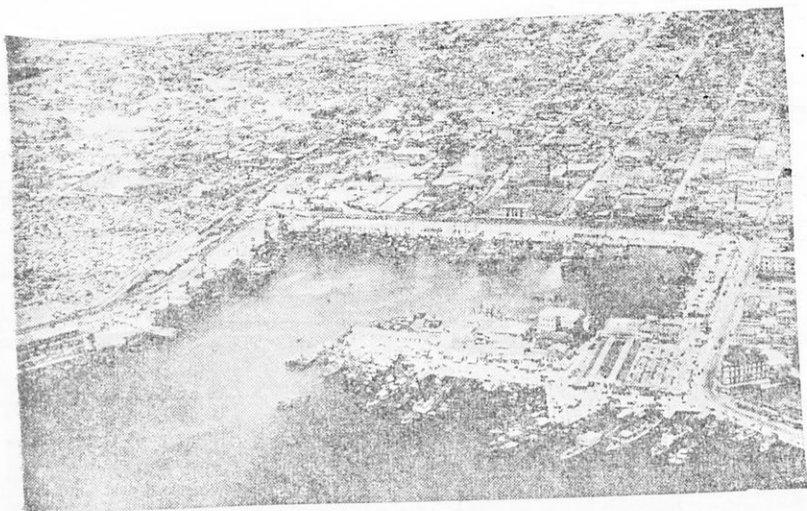

21. Ὁ Πειραιεύς, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἀεροπλάνου.

Ἐμπρὸς ὁ λιμὴν τῆς Ζέας (Πασαλιμάνι) ὀπίσω ὁ κεντρικὸς λιμὴν.

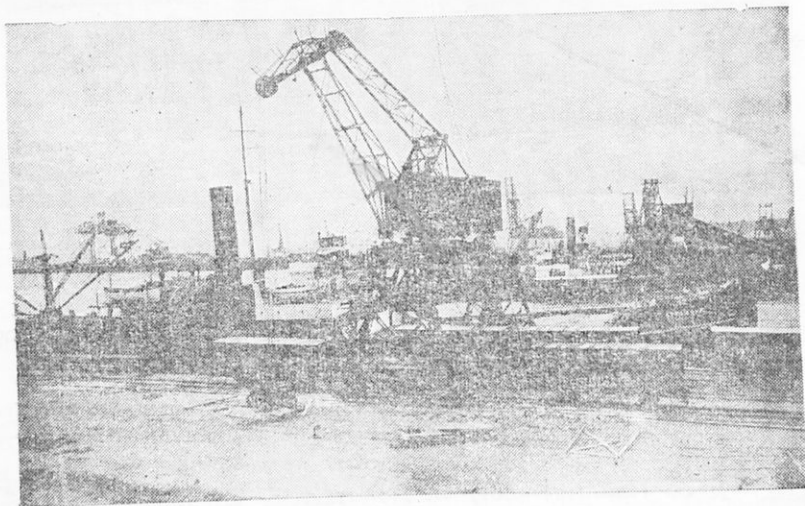
(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπογρ. Συγκοινωνίας)

ξένους τόπους, συγκεντρώνονται εἰς τὸν Πειραιᾶ. Εἰς τὸν Πειραιᾶ εἶναι οἱ μεγαλύτεροι ἄλευρόμυλοι, καθὼς καὶ τὰ μεγαλύτερα μηχανουργεῖα, ὅπου κατασκευάζονται ἄροτρα, ἀντλῖαι καὶ ἄλλα σιδηρᾶ μηχανήματα. Ἐκεῖ ὑπάρχει ἓνα μεγάλο ἐργοστάσιον χημικῶν λιπασμάτων διὰ τοὺς ἀγρούς, καθὼς καὶ βαμβακοκλωστήρια καὶ ὑφαντήρια, ὅπου κατασκευάζονται βαμβακερά, μάλλινα καὶ μεταξωτὰ ὑφάσματα καὶ ὠραῖοι τάπητες. Ἐπίσης ὑπάρχουν

22. Ὁ Λιμὴν τῶν Ἀλῶν εἰς τὸν Πειραιᾶ.

*Εἰσεῖ τὰ πλοῖα πλευρίζουν διὰ τὴν ἐπιβίβασιν καὶ ἀποβίβασιν τῶν ταξιδιωτῶν.

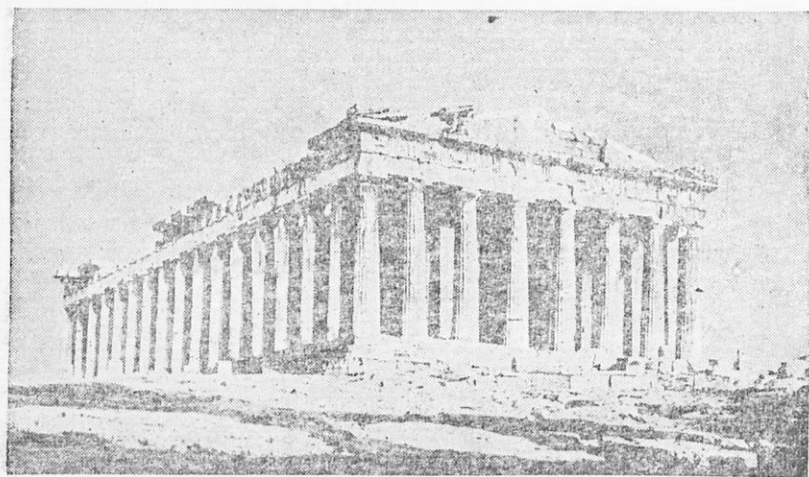
23. Ἐν ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα μηχανήματα, μὲ τὰ ὅποια ἐξεβάθουν
τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη.

(Φωτογραφία Μεγαλοσικονόμου)

ἐργαστάσια ζυμαρικῶν, σαπωνοποιίας, οἶνοπνευματισμοῦ, ὑαλουργίας, καπνοῦ, σιγαρέτων κ. ἄ. Εἰς τὸ Νέον Φάληρον ὑπάρχουν μεγάλα μεταξουργεῖα.

Διπλὴ γραμμὴ ἡλεκτρικοῦ σιδηροδρόμου, τροχιόδρομοι καὶ ἀμαξίται ὁδοὶ συνδέουν τὸν Πειραιᾶ μετὰ τὰς Ἀθήνας. Ὁ σιδηρόδρομος φθάνει ὑπὸ γέφυρᾳ μέσα εἰς τὸ κέντρον τῶν Ἀθηνῶν, εἰς τὴν Πλατεῖαν τῆς Ὀμονοίας, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὰ προάστεια Νέαν Ἰωνίαν καὶ Ἡράκλειον, ἔφθασε δὲ τῶρα καὶ ἕως τὴν Κηφισίαν.

Καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπάρχουν πολλὰ ἐργαστάσια, οἷον κα-

24. Ὁ Παρθενών, ναὸς τῆς Παρθένου Ἀθηνᾶς.

τασκευάζονται, ὑφάσματα, τάπητες, ἑπιπλά, σιγαρέτα, πάγος, ζῦθος κτλ.

Αἱ Ἀθῆναι εἶναι ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος. Ὅπως δὲ κατὰ τὸν παλαιὸν καιρὸν, ἔτσι καὶ σήμερον αἱ Ἀθῆναι εἶναι ἡ πρώτη πόλις τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Τὸ Πανεπιστήμιον, τὸ Πολυτεχνεῖον καὶ ἄλλαι ἀνώταται σχολαὶ συγκεντρῶνουν εἰς τὰς Ἀθήνας σπουδαστὰς ἀπὸ ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς χώρας. Ἐχουν δὲ ὡραίαι οἰκοδομαί, εὐθείαι ὁδοί, πλατεῖαι μετὰ κήπους κλπ.

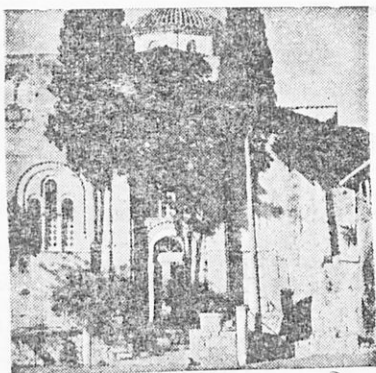

Ὡραία καὶ δροσερά εἶναι τὰ προάστεια καὶ αἱ ἐξοχαὶ τῶν Ἀθηνῶν, ἡ **Κηφισιά**, τὸ **Ἀμαρούσιον**, τὸ **Χαλάνδριον**, τὸ **Παλαιόν** καὶ τὸ **Νέον Φάληρον**, ἡ **Γλυφάδα** κλπ.

Μετὰ τὴν κατασκευὴν τῆς τεχνητῆς λίμνης τοῦ Μαραθῶνος αἱ Ἀθηναὶ καὶ ὁ Πειραιεὺς ἀπέκτησαν καὶ ἄφθονον καὶ καθαρῶτατον ὕδωρ.

Μέγα ἐργοστάσιον ἡλεκτροπαραγωγῆς χορηγεῖ εἰς τὰς δύο πόλεις ρεῦμα ἡλεκτρικὸν διὰ τὸν φωτισμὸν καὶ τὴν κίνησιν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ παραγωγὴ τοῦ ἐργοστασίου τούτου δὲν ἦτο ἀρκετὴ, χορηγεῖται τῶρα ρεῦμα καὶ ἀπὸ δύο νέας ἐργοστάσιας, τοῦ Ἀλιβερίου καὶ τοῦ Λάδωνος.

Ἔτσι αἱ Ἀθηναὶ καὶ ὁ Πειραιεὺς μετὰ τὰ προάστειά των ἀνεπτύχθησαν εἰς δύο ἀπὸ τὰς πλέον πολιτισμένας μεγαλοπόλεις τῆς Εὐρώπης. Ὁ πληθυσμὸς των ἀνέρχεται σήμερον εἰς 1.880.000, ἐνῶ πρὸ 100 περὶπου ἐτῶν μόλις ἔφθανε τὰς 14.000. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰς Ἀθήνας σῶζονται καὶ τὰ σπουδαιότερα μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, πολλοὶ περιηγηταὶ ἔρχονται κατ' ἔτος, διὰ νὰ ἐπισκεφθοῦν τὴν Ἀκρόπολιν καὶ τὰ μουσεῖα.

25. Ἡ Μονὴ τοῦ Δαφνίου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν Ἑλευσίνα. Εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ ὀραιότερα βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Ἀττικῆς.

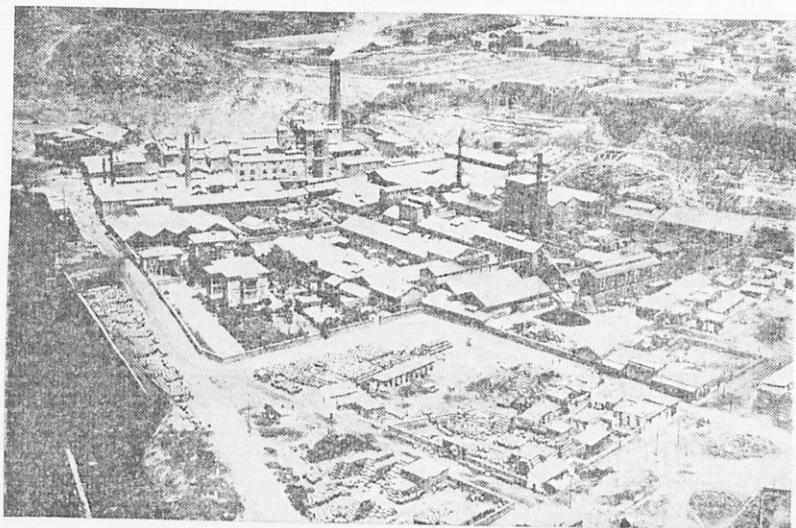
Β'. ΤΑ ἌΛΛΑ ΛΕΚΑΝΟΠΕΔΙΑ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

Πλὴν τοῦ λεκανοπεδίου τῶν Ἀθηνῶν ὑπάρχουν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἄλλα λεκανοπέδια μετὰ μικρὰς ἐπίσης πεδιάδας.

Πρὸς Δυσμὸς εἶναι τὰ **λεκανοπέδια τῆς Ἑλευσίνος** καὶ τῶν **Μεγάρων**, πρὸς τὰ ΒΑ ἡ **πεδιάς τοῦ Μαραθῶνος** καὶ πρὸς Ἀνατολὰς ἡ **πεδιάς τῶν Μεσογείων**. Καὶ αὐτὰ εἶναι ἐστραμμένα πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ἔχουν τὸ ἴδιον γλυκὺ κλίμα μετὰ τὸ Ἀθηναϊκὸν λεκανοπέδιον.

1. Ἡ πεδιάς τῆς Ἑλευσίνος μετὰ τὸ ἀρχαῖον τῆς ὄνομα λέγεται **Θριάσιον πεδίον**. Ἀπὸ τὴν πεδιάδα τῶν Ἀθηνῶν χωρίζεται διὰ τοῦ χαμηλοῦ ὄρους Αἰγάλεω, ἀλλὰ συγκοινωνεῖ μετὰ αὐτὴν διὰ τῆς διόδου τοῦ Δαφνίου.

Ἐπειδὴ ἡ νῆσος Σαλαμὶς φράσσει τὸν κόλπον τῆς Ἑλευσίνος, ἡ πεδιάς αὕτη εἶναι περισσότερον κλειστή καὶ ἔχει θερμὸν θέρος.

26. Ἐργοστάσια τσιμέντων εἰς τὴν Ἑλευσίνα.

Ἀριστερὰ ἢ ἀποβάθρα, ὅπου οἱ σάκκοι φορτώνονται εἰς τὰ πλοῖα καὶ μεταφέρονται εἰς διάφορα μέρη.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

Ὅπως εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Ἀθηνῶν ὁ Κηφισὸς, τοιουτοτρόπως καὶ ἐδῶ ὁ **Σαρανταπόταμος** καὶ οἱ ἄλλοι ρύακες ἐσκέπασαν τὴν πεδιάδα μετὰ παχὺ στρώμα γῆς. Ἐδῶ εὐδοκίμοις πολὺ τὰ σιτηρά. Δι' αὐτὸ τὸν παλαιὸν καιρὸν εἰς τὴν Ἑλευσίνα ὑπῆρχε μέγας ναὸς, ὅπου ἐλάτρευαν τὴν **Δήμητρα**, τὴν θεὰν τῆς γεωργίας. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ὁδὸς, ἡ ὁποία συνέδεε τὰς Ἀθήνας μετὰ τὴν Ἑλευσίνα, ἐλέγετο **Ἱερὰ Ὁδός**. Μετὰ τὸ ὄνομα δὲ αὐτὸ τὴν ὀνομάζομεν καὶ σήμερον.

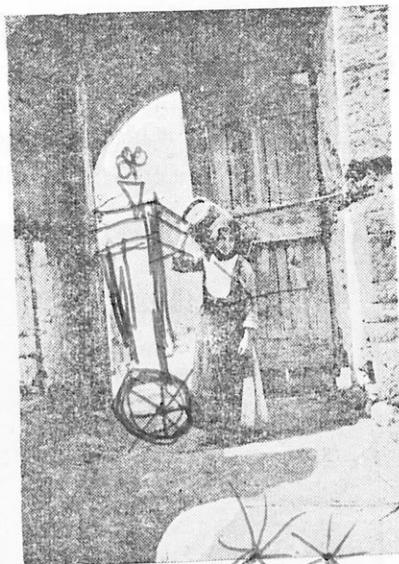
Σήμερον ἡ Ἑλευσίς εἶναι βιομηχανικὴ πόλις μετὰ 9.000 κατοί-

κους. Τὰ μεγάλα ἐργοστάσιά της παράγουν τσιμέντα, σάπωνας, οἶνους, οἶνοπνεύματα κ. ἄ.

Ἡ πεδιάς τῆς Ἐλευσίνας εἶναι σπουδαία καὶ διὰ τὰς συγκοινωνίας, διότι εἰς αὐτὴν συναντῶνται αἱ ὁδοί, αἱ ὁποῖαι συνδέουν τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν βόρειον Ἑλλάδα μὲ τὴν Πελοπόννησον.

2. Ἡ πεδιάς τῶν Μεγάρων εἶναι ἐπίσης ἐστραμμένη πρὸς τὴν θάλασσαν, τὸ δὲ ἔδαφός της ἐσχηματίσθη ὁμοίως ἀπὸ προσχωσεις. Ἡ ἄμπελος καὶ ἡ ἐλαία εἶναι ἐδῶ τὰ κυριώτερα φυτά. Δι' αὐτὸ οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν ἀμπελουργίαν, τὰ δὲ Μέ-

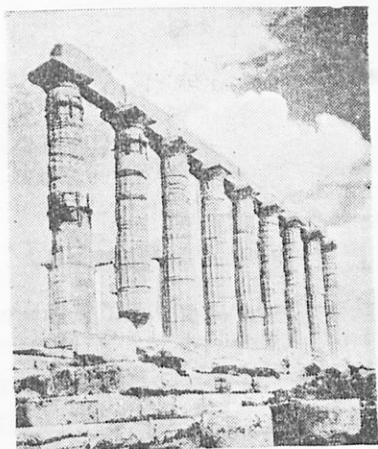

27. Μεγαρίτισσα.

γαρα εἶναι γεωργικὴ πόλις μὲ 14.000 κατοίκους.

3. Ἡ πεδιάς τοῦ Μαραθῶνος εἶναι μικροτέρα, ἀλλ' ἐνδοξος διὰ τὴν νίκην τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν Περσῶν. Ὁ τάφος τῶν Μαραθωνομάχων, ποὺ ἔπεσαν τὸ 490 π.Χ. εἰς τὴν μάχην, σώζεται ἀκόμη πλησίον τῆς παραλίας.

Ἡ ἀμπελουργία εἶναι καὶ ἐδῶ ἡ κυρία ἀσχολία τῶν κατοίκων. Ἀλλ' ὁ Μαραθῶν εἶναι μικρὸν χωρίον (2.500 κάτοικοι).

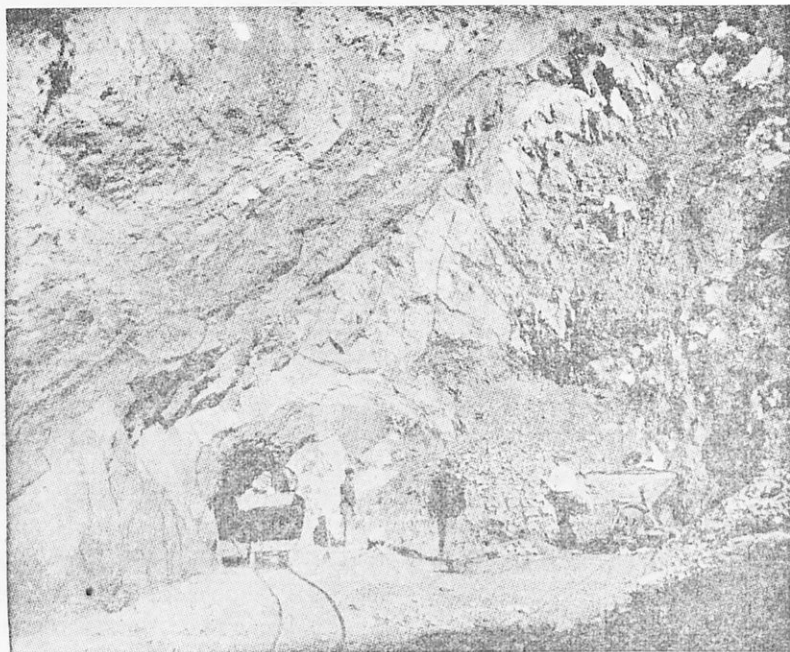

28. Ῥεῖπαι ἀπὸ τὸν ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος εἰς τὸ Σούνιον.

4. Μεγαλυτέρα καὶ εὐφορώτερα εἶναι ἡ πεδιάς τῶν Μεσο-

γείων, ἡ ὁποία ἐκτείνεται ἀπὸ τὸν Ὑμηττὸν ἕως τὰ βουνὰ τῆς Λαυρεωτικῆς. Μὲ τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν συγκοινωνεῖ διὰ τῆς διόδου, ἡ ὁποία ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ τοῦ Πεντελικοῦ.

Τὸ ἔδαφος τῶν Μεσογείων, ὅπου εἶναι πεδινόν, προέρχεται ἀπὸ προσχώσεις καὶ εἶναι ἄρκετὰ γόνιμον. Οἱ κάτοικοι τὸ καλλιεργοῦν μὲ

29. Λαύρειον. Εἴσοδος εἰς μεταλλεῖον.

(Φωτογραφία Μεγαλοσικονόμου)

μεγάλην ἐπιμέλειαν. Ὅλη ἡ ἔκτασις εἶναι κατάφυτος ἀπὸ ἀμπέλους, ἐλαίας καὶ ὀπωροφόρα δένδρα.

Περίφημοι εἶναι οἱ οἶνοι τοῦ **Μαρκοπούλου** καὶ τῶν ἄλλων χωρίων τῆς Μεσογαίας (**Κορωπί, Λιόπеси**).

Γ'. ΤΑ ΟΡΕΙΝΑ ΜΕΡΗ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

1. Ἡ Λαυρεωτική. — Τὸ νότιον μέρος τῆς Ἀττικῆς εἶναι ὄρει-
ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

νὸν καὶ καταλήγει εἰς τὸ ἀκρωτήριον Σούνιον. Ἐκεῖ τὸν παλαιὸν καιρὸν ὑπῆρχε ναὸς τοῦ Ποσειδῶνος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον σήμερον σώζονται δώδεκα κίονες.

Τὰ βουνὰ τῆς Λαυρεωτικῆς δὲν εἶναι ὑψηλά. Τὰ πετρώματά των εἶναι κρυσταλλοσχιστῶδη καὶ περιέχουν μεταλλεύματα μολύβδου, ψευδαργύρου, σιδήρου καὶ χαλκοῦ. Τὰ μεταλλεῖα τοῦ Λαυρείου

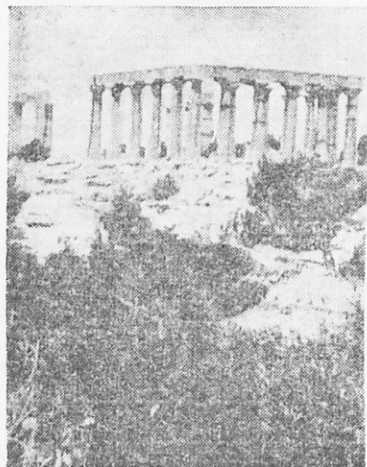
30. Τὸ φράγμα τῆς λίμνης τοῦ Μαραθῶνος.
Ἀπὸ ἐδῶ τὰ νερά διοχετεύονται μὲ ὑπόγειον σήραγγα
εἰς Ἀθήνας καὶ Πειραιᾶ.

ἦσαν ἀνέκαθεν τὰ πλουσιώτερα τῆς Ἑλλάδος. Ἐκεῖ εἰς τὰς ὑπογείους στοὰς οἱ ἐργάται σκάπτουν καὶ ἐξάγουν μεταλλεύματα. Δι' αὐτὸ οἱ κάτοικοι τοῦ Λαυρείου εἶναι σχεδὸν ὅλοι ἐργάται (7.000 κάτοικοι).

2. Ἡ βορεία Ἀττικὴ. — Πρὸς βορρᾶν τῆς πεδιάδος τοῦ Μαραθῶνος ἡ χώρα εἶναι ὄρεινὴ (ἀρχαία **Διακρία**). Ἐδῶ ὑπάρχει ἡ τεχνητὴ λίμνη, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ὑδρεύονται αἱ Ἀθηναὶ καὶ ὁ Πει-

ραιεύς. Εἰς τὴν κοιλάδα δηλ. τοῦ **Χαράδρου** κατεσκευάσαν πρὸ ἐτῶν ἓνα μεγάλο φράγμα· ἔτσι τὰ νερὰ τῆς βροχῆς σταματοῦν καὶ σχηματίζουν τὴν τεχνητὴν λίμνην.

Βορειότερον, πλησίον τοῦ ὤρωποῦ, ὑπάρχουν ὀρυχεῖα, ὅπου πολλοὶ ἐργάται ἀσχολοῦνται εἰς τὴν ἐξαγωγήν λιγνίτου. Ὁ λιγνίτης εἶναι εἶδος γαιάνθρακος, ὁ ὁποῖος χρησιμεύει διὰ τὴν θέρμανσιν καὶ διὰ τὴν κίνησιν τῶν σιδηροδρόμων καὶ τῶν μηχανῶν τῶν ἐργοστασίων.

31. Αἴγινα

• Ὁ ναὸς τῆς Ἀφαίας.

Πολλοὶ ἐπίσης ἐργάζονται καὶ εἰς τὰ λατομεῖα τῆς Πεντέλης, ὅπου ἐξάγουν λευκὰ μάρμαρα.

Τὰ λαμπρὰ οἰκοδομήματα τῶν Ἀθηνῶν τὸν παλαιὸν καιρὸν, καθὼς καὶ σήμερον, τὰ ἔκτισαν μὲ τὰ μάρμαρα τῆς Πεντέλης.

Δ'. Αἱ νῆσοι τοῦ Σαρωνικοῦ

Εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀνήκουν καὶ αἱ νῆσοι Σαλαμῖς καὶ Αἴγινα.

Ἡ **Σαλαμῖς** (κοινῶς Κούλουρη) ἔχει σχῆμα κυκλικὸν καὶ κλείει ἀπὸ Νότου τὸν κόλπον τῆς Ἐλευσίνος. Ἡ εἴσοδος εἰς τὸν κόλπον γίνεται ἀπὸ τὰ δύο στενὰ

ποῦ ὑπάρχουν, ἓν πρὸς τὴν Ἀττικὴν (στενὸν Κερατσινίου) καὶ ἄλλο πρὸς τὴν Μεγαρίδα (Πέραμα, πλάτ. 500 μ.). Εἰς τὸ στενὸν τοῦ Κερατσινίου τὸ 480 π.Χ. οἱ Ἕλληνες ἐνίκησαν τὸν τριπλάσιον στόλον τοῦ Ζέρξου. Ἐδῶ εἶναι σήμερον ὁ Ναύσταθμος τοῦ Βασιλικοῦ μας Ναυτικοῦ.

Ἡ νῆσος εἶναι σχεδὸν γυμνὴ ἀπὸ δάση. Τὰ μόνα προϊόντα τῆς εἶναι οἶνος, ἔλαιον καὶ ὀλίγα σιτηρά. Δι' αὐτὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς (17.000) ἀσχολοῦνται εἰς τὴν ἀλιεῖαν ἢ ἐργάζονται εἰς τὸν Βασιλικὸν Ναύσταθμον.

Εἰς τὴν πρωτεύουσιν τῆς νήσου (10.000 κάτοικοι) ὑπάρχει ὁ τάφος τοῦ στρατηγοῦ Γεωργίου Καραϊσκάκη. ✓

Ἡ Αἰγίνα στολίζεται με ὠραία δάση ἀπὸ πεῦκα καὶ εἶναι τόπος παραθερισμοῦ. Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν ἀλιεῖαν σπόγγων, εἰς τὴν κατασκευὴν πηλίνων ἀγγείων καὶ εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν σιτηρῶν καὶ τῆς ἀμπέλου. Ἡ πρωτεύουσα τῆς Αἰγίνης ἔχει 5.500 κατοίκους, ὅλος δὲ ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου ἀνέρχεται εἰς 9.500.

32. Αὐλὸν (Κακοσάλεσι). Αἱ χοροὶ καὶ τῆς Ἀττικῆς κατὰ τὰς πανηγύρεις χορεύουν εἰς τὰ προαύλια τῶν ναῶν ἢ εἰς ἀνοικτοὺς χώρους.
(Φωτογραφία Ν. Ζωγράφου)

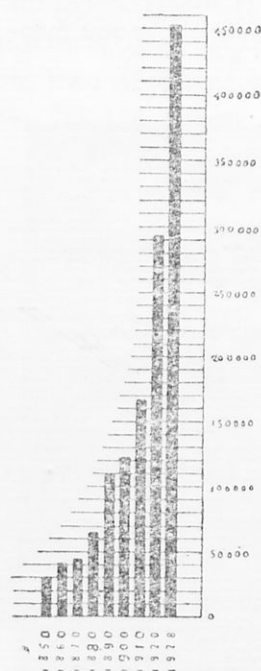
Ε'. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

1. "Ορια. Μορφή τοῦ ἐδάφους. — Ἡ Ἀττικὴ ἀποτελεῖ τριγωνικὴν χερσόνησον, ἢ ὁποία πρὸς Βορρᾶν ἔχει ὡς ὄριον τὴν ὄροσειράν Κιθαιρῶνος - Πάρνηθος, πρὸς Νότον δὲ τελειώνει εἰς τὸ ἀκρωτήριον Σούνιον.

"Αλλαι μικρότεραι ὄροσειραι ἐκτείνονται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν κατὰ

διαφόρους διευθύνσεις (ή Πεντέλη από Δ προς Α, ο Αιγάλεωσ και ο Ύμηττος από Β προς Ν). Αί όροσειραί αύταί διαιρούν τήν Ἀττικήν εἰς διάφορα λεκανοπέδια, τὰ όποία εἶναι άνοικτά πρὸς τήν

θάλασσαν· άποτελοῦν μικράς πεδιάδας, τὰς όποίας διακρίνομεν με τὰ όνόματα: τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Ἐλευσίνοσ, τοῦ Μαραθῶνοσ, τῶν Μεσογείων καὶ τῶν Μεγάρων. Εἰς τὸ νότιον άκρον τῆς Ἀττικῆς ὑψώνονται τὰ ὄρη τῆς Λαυρεωτικῆσ.

33. Πῶσ ηὔξησεν ὁ πληθυσμός τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὰ τελευταῖα 80 ἔτη.
(Στατιστικὴ Ὑπηρεσία)

τήν Ἀττικήν άνεπτύχθησαν αἱ μεγάλυτεραι πόλεις τῆς Ἑλλάδοσ, αἱ Ἀθήναι καὶ ὁ Πειραιεύσ.

Ἀσκήσεις. — 1. Σχεδιαγράφησε τήν Ἀττικήν καὶ σημείωσε τὰ ὄρη, τοὺσ ποταμοὺσ καὶ τὰσ σπουδαιοτέρας πόλεις τῆσ.—2. Παράστησε με βέλη τὰσ διευθύνσεις, πρὸς τὰσ όποίας άναχωροῦν οἱ σιδηρόδρομοι ἀπὸ τὰσ Ἀθήνας.—3. Παρατήρησε εἰς τὸ σχῆμα 33, πῶσ ἔμεγάλωσαν αἱ Ἀθήναι εἰς τὸ διάστημα 80 ἔτων. Πόσος ἦτο ὁ πληθυσμός των τὸ 1850, τὸ 1900 καὶ τὸ 1928; Μεταξὺ ποίων ἔτων ὁ

2. **Ἡ θέσισ καὶ αἱ φυσικαὶ καλλοναὶ τῆς Ἀττικῆσ.**— Ἡ Ἀττικὴ φημίζεται διὰ τὸ ξηρὸν καὶ ὑγιεινὸν τῆσ κλίμα καὶ διὰ τὰσ φυσικὰσ καλλονὰσ τῆσ. Αἱ μαγευτικαὶ άκταί, ὁ γαλανὸσ οὐρανὸσ, τὰ χρώματα, με τὰ όποία βάφονται κατὰ τήν δύσιν τὰ βουνά τῆσ, κόμνουν τήν Ἀττικήν μίαν ἀπὸ τὰσ ὡραιότερας περιοχὰσ ὄχι μόνον τῆς Ἑλλάδοσ, ἔλλα καὶ ὅλησ τῆς Εὐρώπησ.

Τὰ προϊόντα τῆσ γεωργίασ, τῆσ άμπελουργίασ καὶ τῆσ ἐρυκτωρυχίασ εἰς τήν Ἀττικήν εἶναι ὀλίγα. Ἀρα ἡ Ἀττικὴ δὲν ἔχει μεγάλον φυσικὸν πλοῦτον. Ἐχει ὁμως καλὴν γεωγραφικὴν θέσιν, δηλ. θέσιν κεντρικὴν καὶ σπουδαίαν διὰ τὰσ συγκοινωνίασ καὶ διὰ τὸ ἐμπόριον· ἔχει δὲ καὶ ἑξάαιρετον λιμένα εἰς τὸν Πειραιᾶ. Δι' αὐτὸ εἰς

πληθυσμός τῶν Ἀθηνῶν ἐμεγάλωσε περισσότερον; Ξεύρεις διατί; —
4. Κατὰ τὸ ἔτος 1936 εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς κατέπλευσαν
6570 ἀτμόπλοια καὶ 2920 ἱστιοφόρα. Πόσα ἀτμόπλοια καὶ πόσα
ἱστιοφόρα ἀναλογοῦν εἰς ἐκάστην ἡμέραν;

2. Η ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

Ἀπὸ τὴν παραλίαν τοῦ Φαλήρου, ὅταν ὁ ὀρίζων εἶναι καθα-
ρός, ἡμποροῦμεν νὰ διακρίνωμεν τὰ ἀπέναντι βουνὰ τῆς Πελοπον-
νήσου. Πρὶν διευθυνθῶμεν πρὸς τὴν Πελοπόννησον, ἅς παρατηρή-
σωμεν εἰς τὸν χάρτην.

1. Εἰς ποίαν διεύθυνσιν ἀπὸ τὴν ἰδιαίτην πατρίδα σου εὐρίσκε-
ται ἡ Πελοπόννησος; — 2. Ποῖα πελάγη περιβρέχουν τὴν Πελοπόν-
νησον; Ποῖος κόλπος τὴν ἀποχωρίζει ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν καὶ ποῖος
ἀπὸ τὴν ἄλλην Στερεὰν Ἑλλάδα; Ποῖους ἄλλους κόλπους σχηματί-
ζουν τὰ πελάγη αὐτὰ εἰς τὴν Πελοπόννησον; — 3. Ὀνόμασε τὰς με-
γαλυτέρας χερσονήσους καὶ τὰ κυριώτερα ἀκρωτήρια. — 4. Ποῖαι νῆσοι
εὐρίσκονται πλησίον τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀργολικῆς χερσονήσου; — 5.
Μὲ τί ὁμοιάζει τὸ σχῆμα τῆς Πελοποννήσου; — 6. Εὗρε εἰς τὸν χάρ-
την τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου καὶ τὸν πορθμὸν τοῦ Ρίου. — 7. Ποῖα
εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ μορφή τοῦ ἐδάφους τῆς Πελοποννήσου;
Ποῦ ὁ χάρτης δεικνύει πεδινὰ μέρη; — 8. Ὀνόμασε τὰ ὑψηλότερα ὄρη
τῆς Πελοποννήσου. Ποῖον εἶναι τὸ ὕψος των ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ
ὑψηλότερον ὄρος τῆς περιοχῆς σας; — 9. Ὀνόμασε τοὺς μεγαλυτέρους
ποταμοὺς τῆς Πελοποννήσου. Πόθεν πηγάζει ἕκαστος καὶ ποῦ ἐκβάλ-
λει; — 10. Ποῦ ὑπάρχουν λίμναι; — 11. Ποῖους τόπους τῆς Πελο-
ποννήσου γνωρίζεις ἀπὸ τὴν Ἱστορίαν; Ποῖας πόλεις; Εὗρε τας εἰς
τὸν χάρτην.

μεγαλύτερον μέρος τῆς Πελο-

Η λιασσία

Η λιασσία
Stela

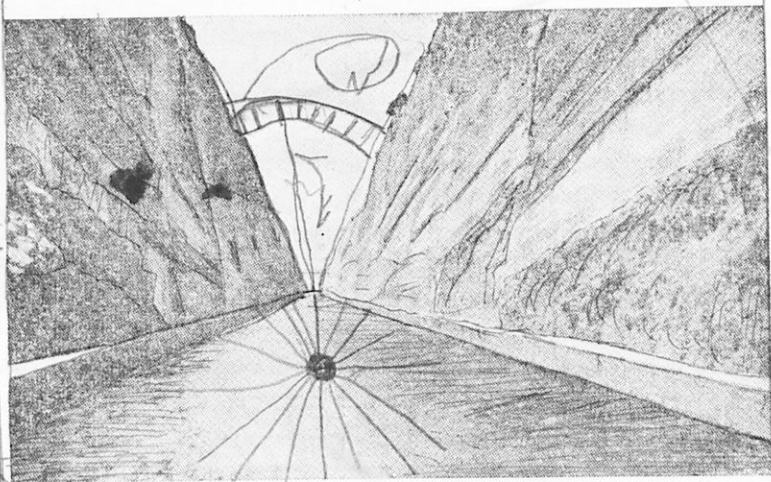
Κασινίω
? Η λιασσία

Α'. ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΚΑΙ
Ο ΙΣΘΜΟΣ ΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ

Κασινίω

Τὸ ὄνομά της ἡ Πελοπόννησος ἔλαβεν ἀπὸ ἑνα πανάρχαιον βασιλέα της, τὸν Πέλοπα. Μὲ τὴν τομὴν δὲ τοῦ Ἰσθμοῦ ἔγινε πράγματι νῆσος, ἐνῶ πρωτύτερα ἦτο μόνον κατ' ὄνομα.

Ἡ τομὴ τοῦ Ἰσθμοῦ ἔγινε τὸ 1893. Ἐσκαψαν δηλαδὴ εἰς τὸν Ἰσθμὸν μίαν βαθεῖαν αὐλάκα (διώρυγα) καὶ ἤνωσαν τὸν

35. Ἡ διώρυξ τῆς Κορίνθου.

Σαρωνικὸν μὲ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον. Ἔτσι τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα πρωτύτερα ἔπρεπε νὰ κάμνουν τὸν γύρον τῆς Πελοποννήσου, τώρα περνοῦν ἀμέσως ἀπὸ τὴν μίαν θάλασσαν εἰς τὴν ἄλλην.

Τὸ μήκος τῆς διώρυγος εἶναι 6.300 μέτρα, τὸ πλάτος της 25 μ. καὶ τὸ βάθος της 8 μ. (κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης). Ἡ κίνησις εἰς τὴν διώρυγα εἶναι μεγάλη. Ὑπελογίσθη, ὅτι κάθε ἡμέραν περνοῦν ἀπὸ ἐκεῖ περίπου 20 ἀτμόπλοια καὶ 4 ἱστιοφόρα.

✓ Β'. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Ὅπως ὁ χάρτης μᾶς δεικνύει, τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Πελο-

ποννήσου είναι ὀρεινόν. Ἄν προσέξωμεν καλύτερον, θὰ διακρίνωμεν, ὅτι αἱ ὄροσειραὶ τῆς εἰς μὲν τὸ κεντρικόν καὶ δυτικὸν μέρος διευθύνονται ἀπὸ ΒΔ πρὸς ΝΑ, εἰς δὲ τὸ ἀνατολικὸν ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολάς.

Εἰς τὰ βόρεια τῆς Πελοποννήσου ὑψώνονται τρία μεγάλα ὄρη, ὁ Ἑρύμανθος, τὰ Ἀροάνια (Χελμός) καὶ ἡ Κυλλήνη. Αἱ κορυφαὶ τῶν φθάνουν εἰς ὕψη 2200-2300 μέτρων. Ἀπὸ τὰ ὄρη αὐτὰ διακλαδίζονται πρὸς Βορρᾶν μὲν τὸ Παναχαϊκόν (Βοδιάς), πρὸς Νότον δὲ δύο ὄροσειραί, τὸ Ἀρτεμίσιον καὶ τὸ Μαίναλον. Αἱ ὄροσειραὶ αὗται περικλείουν μεταξύ των ἓν ὑψηλὸν ὄροπέδιον. Ὡς συνέχειά των εἶναι ὑποτιώτερον ὁ Πάρνων, ὁ ὁποῖος ἀπολήγει εἰς τὸ ἀκρωτήριον Μαλέαν.

Πρὸς Δυσμὰς τῶν ὀρέων αὐτῶν ἐκτείνεται μία ἄλλη ὄροσειρά, ἡ ὁποία ἀρχίζει μὲ τὸ Λύκαιον καὶ τὰ Νόμια ὄρη καὶ τελειώνει μὲ τὸν Ταῦγετον. Τὸ ὄρος αὐτὸ ἔχει τὴν ὑψηλότεράν κορυφήν τῆς Πελοποννήσου (2400 μ.) καὶ καταλήγει εἰς τὸ Ταίναρον.

Τέλος χαμηλὰ ὄρη (Ἰθώμη, Μαθίας) ὑψώνονται εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν χερσόνησον, τὴν Μεσσηνιακὴν. Αὕτη καταλήγει εἰς τὸ ἀκρωτήριον Ἀκρίτας.

Τὰ ὄρη τῆς βορειοανατολικῆς Πελοποννήσου (Ἀραχναῖον, Δίδυμον) εἶναι χαμηλὰ καὶ ἔχουν διευθύνειν ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολάς.

Μεταξὺ τῶν ὄροσειρῶν αὐτῶν ὑπάρχουν σειραὶ ἀπὸ ὑψηλὰ ὄροπέδια (τῆς Τριπόλεως, τῆς Μεγαλοπόλεως).

Χαμηλαὶ πεδιναὶ ἐκτάσεις ὑπάρχουν εἰς τὰ βορειοδυτικὰ παράλια (Ἥλεια) καὶ εἰς τοὺς μυχούς τῶν κόλπων τῆς Πελοποννήσου. Ἐκεῖ σχηματίζονται μικραὶ, ἀλλ' εὐφοροὶ πεδιάδες : ἡ Ἀργολικὴ, ἡ Λακωνικὴ καὶ ἡ Μεσσηνιακὴ. Τέλος στενὴ παραλιακὴ λωρὶς ἐκτείνεται κατὰ μῆκος τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου.

Γ. Γ Δ Α Τ Α

Ὁ μεγαλύτερος ποταμὸς τῆς Πελοποννήσου εἶναι ὁ Ἀλφειός. Ἄλλοι σχετικῶς μεγάλοι ποταμοὶ τῆς Πελοποννήσου εἶναι ὁ Πηνειὸς καὶ ὁ Πάμισος. Οἱ ποταμοὶ αὗτοί ρέουν εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς Πελοποννήσου. Ἀντιθέτως ὁ Ἰναχὸς ποταμὸς, ὁ ὁποῖος ρεεῖ

εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος, ἔχει τὸσον ὀλίγα ὕδατα, ὥστε δὲν κατορθώνει νὰ φθάσῃ εἰς τὴν θάλασσαν.

Γενικῶς ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι τὸ ὕδωρ τῆς βροχῆς, τὸ ὁποῖον πίπτει καθ' ὅλον τὸ ἔτος εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Πελοποννήσου, καθὼς καὶ εἰς τὴν ἄλλην ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, μόλις φθάνει τὸ ἥμισυ τοῦ ὕδατος, τὸ ὁποῖον πίπτει εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα. Ἄν δηλ. ἀφήσωμεν ἀνοικτὰ εἰς τὸ ὑπαιθρον δύο ἐντελῶς ὁμοῖα δοχεῖα, ἐν εἰς τὸ Ναύπλιον καὶ ἄλλο εἰς τὴν Κυπαρισσίαν, τὸ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον θὰ μαζευθῇ καθ' ὅλον τὸ ἔτος, εἰς μὲν τὸ πρῶτον δοχεῖον θὰ ἔχῃ ὕψος 50 ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου, εἰς δὲ τὸ δεύτερον 92 ἑκατοστῶν.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εὐρίσκομεν, ὅτι τὸ ἐτήσιον μέσον ὕψος

βροχῆς

εἰς τὰς ἡμέρας	εἶναι 40 ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου
» τὸ Ναύπλιον	» 50 <i>εὐχρηστικὸν</i>
» τὴν Τρίπολιν	» 80
» τὰς Καλάμας	» 84
» τὴν Κυπαρισσίαν	» 92
» τὴν Δημήτσάναν	» 110
» τὴν Ζάκυνθον	» 112
» τὴν Κέρκυραν	» 120

Ἀπὸ ποίους λόγους προέρχεται τοῦτο;

Εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸν χειμῶνα φυσοῦν πότε οἱ βόρειοι ἢ βορειοανατολικοὶ ἄνεμοι καὶ πότε οἱ νότιοι ἢ νοτιοδυτικοὶ ἄνεμοι. Οἱ πρῶτοι εἶναι ψυχροὶ καὶ ξηροί· οἱ δεύτεροι, οἱ ὁποῖοι ἔρχονται ἀπὸ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, εἶναι ὑγροὶ καὶ φέρουν βροχάς. Αἱ ὑψηλαὶ ὁμως ὄροσειραί, αἱ ὁποῖαι ἐκτείνονται καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰ ΒΔ πρὸς τὰ ΝΑ, ἀναγκάζουν τοὺς νοτιοδυτικούς καὶ τοὺς νοτίους ἀνέμους νὰ ἀνέλθουν ὑψηλότερα. Ἐνῶ λοιπὸν ἀνέρχονται, φθάνουν εἰς ψυχρότερα στρώματα ἀέρος καὶ ψύχονται· ἐκεῖ οἱ ὕδρατμοὶ των συμπυκνώνονται, ὑγροποιοῦνται καὶ πίπτουν ὡς βροχή. Δι' αὐτὸ γενικῶς εἰς τὰ βουνὰ πίπτουν περισσότεραι βροχαὶ καὶ οἱ ποταμοὶ ἔχουν τὰς πηγὰς των εἰς αὐτά. Ἄλλ' ὅταν τὰ νέφη περάσουν ἐπάνω ἀπὸ τὰς ὄροσειράς καὶ φθάσουν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, τότε δὲν ἔχουν πλέον ἀρκετὴν ποσότητα ἀπὸ ὕδρατμους.

Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἡ δυτικὴ Ἑλλὰς ἔχει μεγαλυτέρους ποταμούς καὶ πλουσιωτέραν βλάστησιν, ἐνῶ ἡ ἀνατολικὴ εἶναι πτωχοτέρα. Δι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐν ἐργείαι τῶν ποταμῶν εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς Πελοποννήσου εἶναι πολὺ σπουδαιότερα παρὰ εἰς τὴν ἀνατολικήν.

Μᾶς εἶναι γνωστὸν, ὅτι οἱ ποταμοὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ὑλῶν, τὰς ὁποίας συμπαρασύρουν ἀπὸ τὸ ἔδαφος, τὸ ἐκφορτῶνουν

36. Πῶς σχηματίζεται
ἡ βροχὴ εἰς τὰ βουνά.

εἰς τὰς ἐκβολὰς των καὶ με' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπεκτείνουσι τὴν παραλίαν. Ἔτσι ὁ Ἀλφειὸς ἐσχημάτισεν εἰς τὴν δυτικὴν ἄκτὴν μεγάλην ἀμμόδη ἑκτασιν, τὴν λιμνοθάλασσαν τῆς Ἀγουλινίτσης. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰς ἐκβολὰς νερὰ οἱ

ἰχθύες ἀποθέτουν ἡσυχῶς καὶ ἀσφαλῶς τὰ αὐγά των καὶ ἐν γένει ζοῦν με' ἄνεσιν, αἱ λιμνοθάλασσαι εἶναι τὰ καταλληλότερα μέρη διὰ τὴν ἰχθυοπαραγωγὴν. Δι' αὐτὸ εἰς τὴν Ἀγουλινίτσαν ὑπάρχει ἰχθυοτροφεῖον, ὅπου ψαρεύουν κεφάλους, χέλια καὶ ἄλλα ψάρια εἰς μεγάλας ποσότητας. Ἐχουν ὁμως οἱ τόποι αὐτοὶ καὶ ἓνα μεγάλον κακόν, τὴν ἐλονοσίαν.

Ἐκτὸς αὐτοῦ οἱ ποταμοὶ τῆς δυτικῆς Πελοποννήσου με' τὰς πλημμύρας των ἐσκέπασαν τὰ χαμηλὰ μέρη, ὅσα ἦσαν πλησίον εἰς τὰς ὄχθας των, με' ἄφθονον ἰλὺν. Ἔτσι ἐδημιούργησαν ἐκεῖ εὐφωρα βαθύπεδα.

Δ'. ΚΛΙΜΑ

Οἱ νότιοι καὶ νοτιοδυτικοὶ ἄνεμοι, οἱ ὁποῖοι ἔρχονται ἀπὸ τὴν Μεσόγειον, δέν φέρουν μόνον βροχὰς εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' ἔχουν ἐπίδρασιν εὐνοϊκὴν εἰς τὸ κλίμα τῶν παραλίων μερῶν της.

Ὅταν λουώμεθα εἰς τὴν θάλασσαν, παρατηροῦμεν, ὅτι τὰ νερὰ θερμαίνονται ὑπὸ τοῦ Ἥλιου ἀργότερα παρὰ ἡ ξηρά, ἀλλὰ καὶ ἀργότερα ψύχονται. Δι' αὐτὸ καὶ οἱ ἄνεμοι, οἱ ὁποῖοι ἔρχονται ἀπὸ τὴν θάλασσαν, εἶναι δροσεροὶ μὲν κατὰ τὸ θέρος, θερμοὶ δὲ κατὰ τὸν χειμῶνα ὥστε τὰ παράλια μέρη ἔχουν γενικῶς δροσερὸν θέρος καὶ γλυκὺν χειμῶνα. Τοιοῦτον κλίμα λέγεται θαλάσσιον.

Τὸ ἐσωτερικὸν ὅμως τῆς Πελοποννήσου δὲν εἶναι ἀνοικτὸν πρὸς τὴν θάλασσαν, διότι ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τὸ περιβάλλουν ὑψηλὰ βουνά. Αὐτὰ ἐμποδίζουν τοὺς θαλασσίους ἀνέμους νὰ φθάσουν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας καὶ νὰ μετριάσουν τὸ ψῦχος τοῦ χειμῶνος καὶ τὴν ζέστην τοῦ θέρους. Δι' αὐτὸ ὁ χειμὼν ἐκεῖ εἶναι πολὺ ψυχρὸς· θὰ ἦτο δὲ καὶ τὸ θέρος πάρα πολὺ θερμὸν, ἂν δὲν ἦσαν τὰ ὄροπέδια τοῦ ἐσωτερικοῦ πολὺ ὑψηλὰ (650 - 700 μέτρα ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης). Ὅταν ἓνας τόπος ἔχη τὸν μὲν χειμῶνα ψυχρόν, τὸ δὲ θέρος θερμὸν, λέγομεν, ὅτι ἔχει κλίμα ἡπειρωτικόν.

Ἀπὸ ὅσα εἶπομεν συμπεραίνομεν τὰ ἑξῆς:

1) Ὅσον πλησιέστερα πρὸς τὴν θάλασσαν εἶναι ἓνας τόπος, τόσον θερμότερον χειμῶνα καὶ δροσερώτερον θέρος ἔχει· καὶ 2) ὅσον ὑψηλότερα ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης κεῖται ἓνας τόπος, τόσον ψυχρότερος εἶναι.

Ἡ Πελοπόννησος λοιπόν, ἂν καὶ βρέχεται ὁλόγυρα ἀπὸ θάλασσαν, δὲν ἔχει εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς τὸ ἴδιον κλίμα. Τὸ κλίμα ὅμως, δηλ. ἡ θερμότης, οἱ ἀνεμοὶ καὶ ἡ ὑγρασία, ἔχει μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὴν βλάστησιν τῶν φυτῶν, ἐπομένως καὶ εἰς τὰς ἀσχολίας καὶ εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων· δι' αὐτὸ θὰ ἐξετάσωμεν χωριστὰ τὴν κεντρικὴν καὶ χωριστὰ τὰς παραλιακὰς ζώνας τῆς Πελοποννήσου.

Β. Αἱ Φυσικαὶ Περιοχαὶ τῆς Πελοποννήσου

1. Κεντρικὴ Πελοπόννησος

Ὅρη ὑψηλὰ περιβάλλουν τὴν κεντρικὴν Πελοπόννησον ἀπὸ ὅλας τὰς πλευράς τῆς. Καὶ τὰ μὲν βόρεια ὄρη (Ἐρύμανθος, Ἀροάνια, Κυλλήνη) κλείουν τὴν κεντρικὴν Πελοπόννησον ἀπὸ βορρᾶ, ὥς νὰ ἀποτελοῦν τεῖχος ἀδιαπέραστον. Τὰ ὄρη ὅμως, τὰ ὁποῖα ὑψώνονται εἰς τὰς ἄλλας πλευράς τῆς (Ἀρτεμίσιον, Πάρνων, Ταῦγετος, Νόμια), ἀφήνουν μεταξὺ των χαμηλὰς διόδους. Ἀπὸ τὰς διόδους αὐτὰς διέρχονται αἱ ὁδοὶ τῆς συγκοινωνίας (σιδηρόδρομοι, ἀμαξιτὰ ὁδοί).

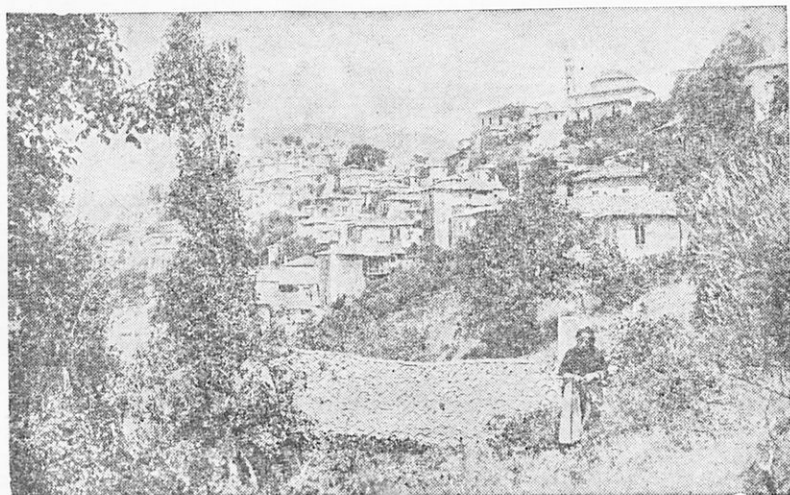
Ἡ κεντρικὴ Πελοπόννησος μὲ τὸ ἀρχαῖον τῆς ὄνομα λέγεται **Ἀρκαδία**. Εἶναι χώρα ὑψηλή. Τὸ Μαίναλον ὄρος, τὸ ὁποῖον ἐκτείνεται ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον, χωρίζει τὴν Ἀρκαδίαν εἰς δύο λεκά-

πρωτεύουσα τῆς Πελοποννήσου. Δι' αὐτὸ αἱ πρῶται μεγάλοι μά-
χαι τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν Τούρκων εἰς τὴν Πελοπόννησον
κατὰ τὸ 1821 ἔγιναν εἰς τὰ περὶχωρα τῆς Τριπόλεως (Βαλτέτσι).

Σήμερα ἡ Τρίπολις εἶναι κέντρον ἐμπορικὸν καὶ διοικητικὸν
τῆς Ἀρκαδίας. Ἔχει 15.000 κατοίκους καὶ συνδέεται σιδηροδρο-
μικῶς μὲ τὸ Ἀργος καὶ μὲ τὰς Καλάμας. Δρόμοι ἀμαξιτοὶ τὴν

38. Δημητσάνα, ἡ ἱστορικὴ κωμόπολις τῆς Ἀρκαδίας.

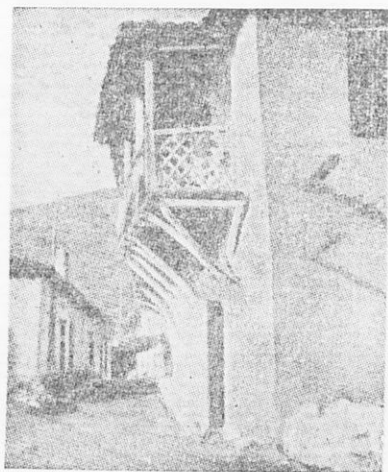
συνδέουν μὲ τὰς κυριωτέρας κωμοπόλεις τῆς Ἀρκαδίας καὶ μὲ τὴν
Σπάρτην.

2. Ἡ δυτικὴ Ἀρκαδία εἶναι πολὺ ὄρεινὴ (ὄρη τῆς Γορτυ-
νίας) καὶ μόνον μίαν στενὴν καὶ μακρὰν λεκάνην περικλείει, τὴν
λεκάνην τῆς Μεγαλοπόλεως. Αὕτη διευθύνεται ἀπὸ τὰ ΒΔ πρὸς
τὰ ΝΑ καὶ εἶναι χαμηλοτέρα ἀπὸ τὴν προηγουμένην (ὕψος 500 μ.).
Τὰ ὕδατα τῆς λεκάνης αὐτῆς μαζεύονται καὶ εἰς τὴν κοίτην τοῦ Ἀλ-
φειοῦ· ἔτσι εὐρίσκουν διέξοδον μεταξὺ τῶν βουνῶν τῆς Ἀνδριτσαίνης
καὶ χύνονται εἰς τὸ Ἰόνιον πέλαγος.

Ἄλλοτε ἡ λεκάνη αὕτη ἦτο βυθὸς λίμνης καὶ δι' αὐτὸ τὸ ἔδαφος

της ἀποτελείται ἀπὸ πηλούς καὶ ἄμμους. Καὶ ἐδῶ παράγονται σιτηρὰ καὶ οἶνοι. Κέντρον τῆς περιοχῆς εἶναι ἡ **Μεγαλόπολις** (3.000 κάτ.), ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Τριπόλεως - Καλαμών.

Τὰ ὄρεινά μέρη τῆς δυτικῆς Ἀρκαδίας (ἐπαρχίας **Γορτυνίας**) δὲν ἔχουν ἀρκετὰ καλλιεργήσιμα μέρη. Δι' αὐτὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους ἀποδημοῦν εἰς ἄλλας πόλεις καὶ ἐπιδίδονται εἰς τὰς τέχνας καὶ τὸ ἐμπόριον. Ἀπὸ τὰς πολλὰς κώμας τῆς Γορτυνίας ἀναφέρονται τὰ **Λαγκάδια** (4.000 κάτ.) καὶ τὴν **Δημητσάναν** (2.000), ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς ὕψος 1.000 μ.

39. Δρόμος εἰς ἓν χωρίον τῆς Ἀρκαδίας (τὰ Μαχούλινα) με
ὠραίους ἐξώστας.

καὶ εἶναι πατρίς τοῦ ἐθνομάρτυρος Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' καὶ τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ. Αὕτη εἶχε ἐπὶ Τουρκοκρατίας περίφημον Σχολὴν με μεγάλην βιβλιοθήκην, κατὰ τὸν Ἱερὸν δὲ Ἀγῶνα εἶχε 14 πυριτιδομύλους, οἱ ὁποῖοι εἰργάζοντο νυχθημερόν, διὰ νὰ ἐφοδιάζουν πυρίτιδα εἰς τοὺς Ἕλληνας ποῦ ἐπολέμουν.

3. Τὰ ὄρη τῆς Ἀρκαδίας.

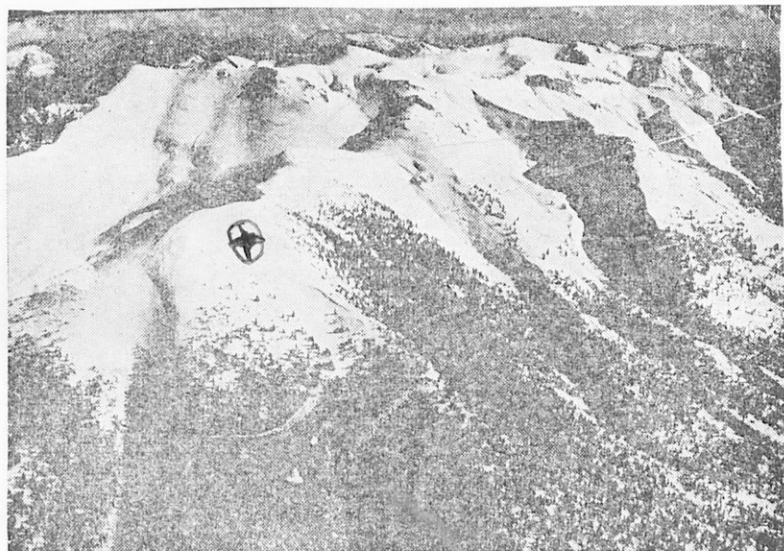
Τὰ βόρεια Ἀρκαδικὰ ὄρη (Ἐρύμανθος ἢ Ὀλωνός, Ἀροάνια ἢ Χελμός, Κυλλήνη ἢ Ζήρια) ἀποτελοῦν ἓνα συμπαγῆ ὄγκον. Κατὰ τὸ πλεῖστον ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἄσβεστόλιθον καὶ παρουσιάζουν ἀποτόμους κλιτῆς καὶ βαθεῖας χαράδρας καὶ βάραθρα. Εἰς μίαν ἀπότομον κλιτὴν τοῦ Χελμοῦ μία πηγὴ πίπτει ἀπὸ ὕψους 200 μέτρων ὡς καταρράκτης (ὕδατα τῆς **Στυγός**, κοινῶς Μαυρονέρι).

Γενικῶς τὰ ὄρη τῆς Ἀρκαδίας δέχονται πολλὰς βροχὰς καὶ δι' αὐτὸ εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ πηγὰς καὶ ἀπὸ δάση. Εἰς τὰ χαμηλότερα μέρη (ἕως ὕψους 700 μέτρων) φυτρῶνουν ἡ πεύκη, ἡ κυπάρισσος καὶ ἡ βαλανιδέα. Ἀπὸ 700 μ. ἕως 900 μ. εὐδοκιμεῖ ἡ δρῦς καὶ ἡ καστα-νέα. Τέλος ἀπὸ 900 μ. ἕως 1900 μ. τὰ δάση ἀποτελοῦνται μόνον

ἀπὸ ἐλάτην, ὀξυὰν καὶ ὑψηλὴν πεύκην (ἢ πεύκην Αὐστριακήν). Πέραν ἀπὸ τὴν ζώνην αὐτὴν τὸ ψῦχος εἶναι τόσον δριμύ, ὥστε κανὲν δένδρον δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἀναπτυχθῇ (Ἀ λ π ι κ ῆ ζ ὶ ν η).

Περίφημον εἶναι εἰς τὴν Ἀρκαδίαν τὸ δάσος τῶν ἐλατῶν τῆς **Βυτίνης**, ὅπου εἰς ὕψος 1200 μ. ὑπάρχει σανατόριον.

Τὰ δάση αὐτὰ παρέχουν εἰς τοὺς κατοίκους ξυλείαν δι' οἴκο-

40. Ὁ Χελμός χιονισμένος, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἀεροπλάνου.

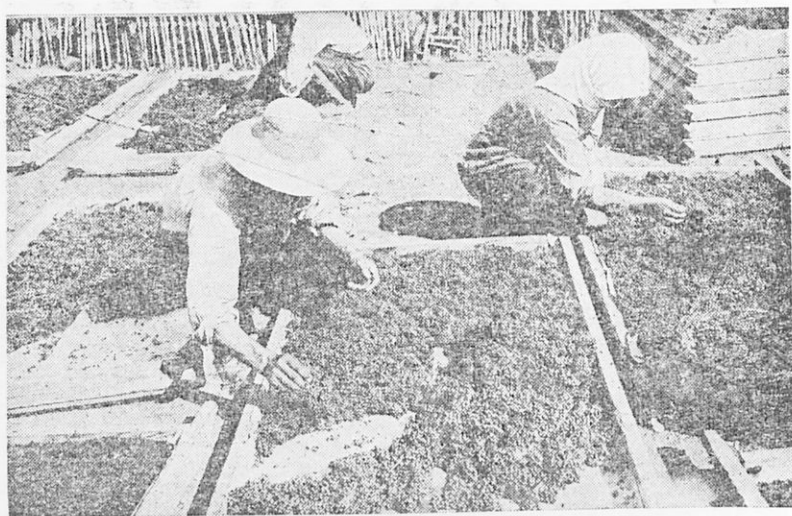
(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑψηρ. Ὑποουρ. Συγκοινωνίας)

δομὴν καὶ διὰ καύσιμον ὕλην. Ἀλλὰ καὶ βοσκήν διὰ τὰ ποίμνια παρέχουν τὰ ὄρη τῆς Ἀρκαδίας, καθὼς καὶ τῆς ἄλλης Πελοποννήσου. Δι' αὐτὸ πολλὰ πρέβρατα καὶ αἴγες βόσκουν εἰς τὰ πλάγια τῶν. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι ἄφθονα εἰς τὸν τόπον τὰ μαλλιά, αἱ γυναῖκες ὑφαίνουν τάπητας (χαλιά, ἀντρομίδες), τοὺς ὁποίους πωλοῦν καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον. Εἰς τὴν Τρίπολιν μάλιστα ὑπάρχουν ἐργοστάσια φανελλοποιίας.

2. Η ΔΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΒΟΡΕΙΑ ΠΑΡΑΛΙΑ

Γύρω από τὸ ὄρεινόν αὐτὸ κέντρον αἱ ἄκται τῆς Πελοποννήσου πρὸς μὲν τὸ Αἰγαῖον εἶναι στεναὶ καὶ ἀπόκρημνοι, πρὸς δὲ τὸ Ἴόνιον εἶναι πλατεῖαι καὶ χαμηλαί. Θὰ ἐξετάσωμεν πρῶτον τὰ δυτικά καὶ τὰ βόρεια παράλια.

1. Ἡ δυτικὴ πλευρὰ τῆς Πελοποννήσου περιλαμβάνει χαμηλὰς πεδιάδας, αἱ ὅποιοι εἶναι ἀνοικταὶ πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ

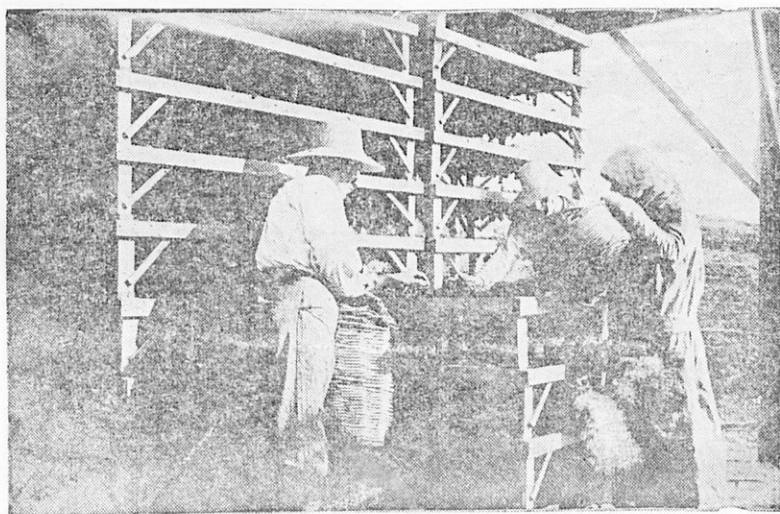

41. Ἀπλωμα σταφίδος πρὸς ἀποξήρανσιν εἰς ἓνα ἄλωνα.
(Φωτογραφία Α. Σ. Ο.)

πρὸς τοὺς ΝΔ ἀνέμους, ἔχουν δὲ διὰ τοῦτο κλίμα θαλάσσιον καὶ κανονικὰς καὶ ἀφθόνους βροχάς. Χιὼν σπανιώτατα πίπτει, διότι τὰ ὑψηλὰ ὄρη τῆς Πελοποννήσου προφυλάσσουν τὰ πεδινὰ αὐτὰ μέρη ἀπὸ τοὺς ψυχροὺς βορείους ἀνέμους. Δι' ὅλα αὐτὰ ἡ βλάστησις εἰς τὴν πλευρὰν αὐτὴν τῆς Πελοποννήσου εἶναι πλουσιωτάτη. Προπάντων εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ εἰς τὴν Ἠλείαν ὑπάρχουν ὠραιότατα δάση ἀπὸ δάφνας καὶ πικροδάφνας, μύρτους, σχίνους, ρεΐκια, σπάρτα καὶ ἄλλους θάμνους.

Τὸ ἔδαφος εἰς τὰς πεδιάδας αὐτὰς ἀποτελεῖται ἀπὸ πηλοῦς καὶ

ἄμους· εἶναι προσχωσιγενές καὶ ποτίζεται ἀπὸ μεγάλους σχετικῶς ποταμούς (Πηνειὸς καὶ Ἀλφειὸς εἰς τὴν Ἡλείαν, Πάμισος εἰς τὴν Μεσσηνίαν). Δι' αὐτὸ αἱ πεδιάδες αὐταὶ εἶναι εὐφορώταται καὶ κατάφυτοι ἀπὸ ἀμπέλια καὶ σταφιδαμπέλους, ἔλαιωνας καὶ κήπους ὀπωροφόρων δένδρων καὶ λαχανικῶν. Ἀρκετὰς ὁμως ἐκτάσεις καταλαμβάνουν καὶ οἱ ἀγροὶ τοῦ σίτου. Εἰς μερικὰ μέρη τῆς Μεσσηνίας, ὅπου ὁ Πάμισος πλημμυρίζει, παράγονται ὄρυζα καὶ βάμβαξ. Τόσον δὲ γλυκὺ εἶναι τὸ κλίμα εἰς τὴν Μεσσηνίαν, ὥστε εὐδοκι-

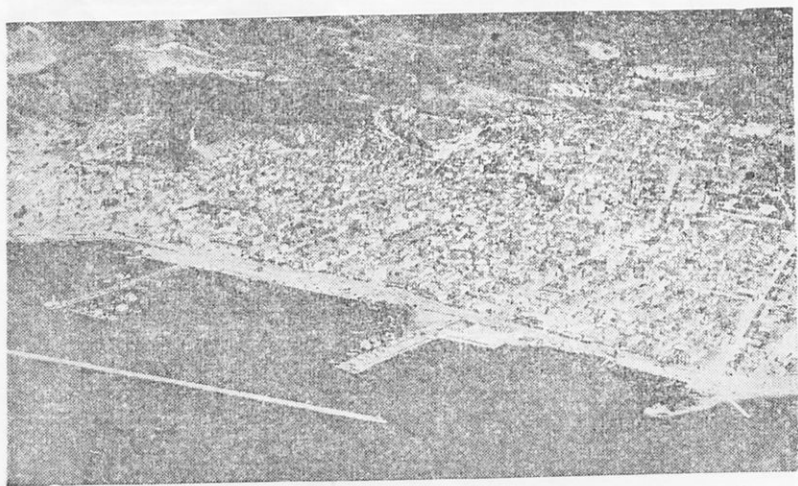
42. Ἄλλοι ἀπλώνουν τὴν σταφίδα κάτω ἀπὸ ὑπόστεγα,
διὰ νὰ τὴν προφυλάξουν ἀπὸ τὴν βροχὴν.

μοῦν ἐκεῖ καὶ φυτὰ θερμῶν χωρῶν, καθὼς ὁ φοῖνιξ καὶ ἡ βανανέα. Μερικὰ μάλιστα ἔτη ὠριμάζουν καὶ οἱ καρποὶ των. Ὡστε ὁλόκληρος ἡ Μεσσηνία ὁμοιάζει μὲ θαυμάσιον κῆπον.

Πλουσία εἶναι ἡ βλάστησις καὶ εἰς τὴν Ἡλείαν, ὅπου ἐπίσης ἐπικρατεῖ ἡ καλλιέργεια τῆς σταφιδαμπέλου. Ὑπάρχουν ὁμως ἐκεῖ καὶ μεγάλα λιβάδια, ὅπως εἰς τὴν Ἀμαλιάδα καὶ εἰς τὴν Μανωλάδα, ὅπου τρέφονται ἀγελάδες καὶ ἄλλα μεγάλα ζῶα, φημίζεται δὲ τὸ βούτυρον καὶ τὸ γιανούρι τῆς Μανωλάδας.

2. Εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τῆς Πελοποννήσου (Κορινθία, Αἰγιάλεια, Ἀχαΐα) ἡ παραλία εἶναι χαμηλή, ἀλλ' ὄχι καὶ πλατεῖα· ἀποτελεῖ παραλιακὴν λωρίδα, ἡ ὁποία εἶναι κατάφυτος ἀπὸ σταφιδαμπέλους καὶ ἐλαίας. Εἰς τὴν περιοχὴν μάλιστα τοῦ Αἰγίου καὶ τῆς Κορίνθου παράγεται ἡ καλυτέρα σταφὶς (κορινθιακὴ). Ἐκεῖ παράγεται καὶ ξανθὴ σουλτανίνα, τὴν ὁποίαν πωλοῦν καὶ νωπὴν ὡς σταφυλὴν.

Ὅλη λοιπὸν ἡ παραλία τῆς Πελοποννήσου πρὸς Δυσμὰς τοῦ Ἰσθμοῦ ἕως τὰς ἐκβολὰς τοῦ Παμῖσου ἀποτελεῖ ἓνα συνεχῆ καὶ ἀπέ-

43. Αἱ Πάτραι καὶ ὁ λιμὴν των ἀπὸ ἀεροπλάνου.

Ἡ κεντρικὴ λιμὴν προφυλάσσεται μὲ ἓνα μεγάλον κυματοθραύστην.

(Φωτογραφία Τοπογραφικῆς Ὑπ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

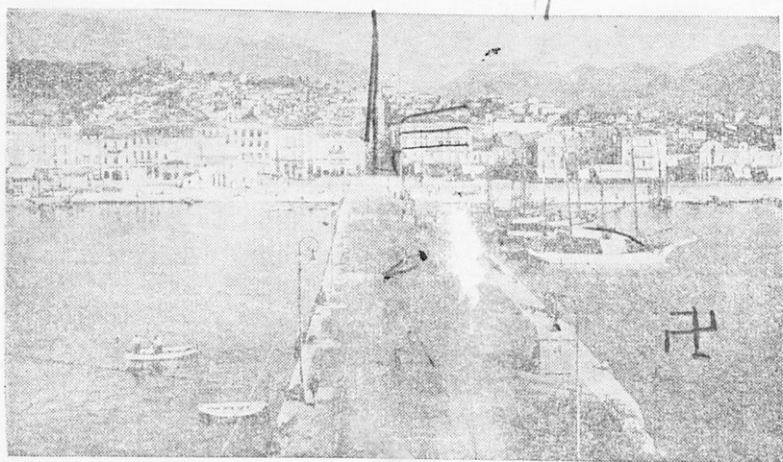
ραντον ἀμπελῶνα σταφίδος, μέσα εἰς τὸν ὁποῖον εἶναι φυτευμένοι καὶ ἐλαῖαι καὶ πορτοκαλεῖαι καὶ συκαῖ.

3. Ἡ σταφὶς εἶναι τὸ κύριον προϊόν τῆς Πελοποννήσου. Εἰς κανὲν ἄλλο μέρος τοῦ κόσμου, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ περίχωρα τῆς Σμύρνης δὲν γίνονται τόσον καλαὶ σταφίδες. Δι' αὐτὸ ἡ κορινθιακὴ σταφὶς πωλεῖται εἰς ξένας χώρας (Ἀγγλίαν, Ὁλλανδίαν, Γερμανίαν) εἰς πολὺ καλὴν τιμὴν.

Ὁ Αὐγουστος εἶναι ὁ μὲν τῆς ζωηροτέρας κινήσεως καὶ ἐργασίας εἰς τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Πελοποννήσου· τότε οἱ παραγωγοὶ τρυγοῦν καὶ ξηραίνουν τὴν σταφίδα, οἱ δὲ ἔμποροι τὴν μαζεῦουν εἰς ἀποθήκας. Κατόπιν τὴν συσκευάζουν εἰς κιβώτια καὶ σάκκους, τὴν φορτώνουν εἰς πλοῖα καὶ τὴν ἐξάγουσιν εἰς ξένας ἀγοράς (ἐξαγωγικὸν ἔμπόριον).

Κύριοι λιμένες ἐξαγωγῆς τῆς σταφίδος εἶναι αἱ Πάτραι, αἱ Καλάμαι, τὸ Αἴγιον καὶ τὸ Κατάκωλον. (Ὅρισατε τὴν θέσιν των ἐπὶ τοῦ χάρτου). Ἐπειδὴ ὅμως ὅλη ἡ σταφὶς μας δὲν

44. Ἀποψὶς τῶν Πατρῶν ἀπὸ τὸν λιμένα.

ἐξοδεύεται εἰς τὰς ξένας ἀγοράς, δι' αὐτὸ εἰς τὰς Πάτρας, εἰς τὰς Καλάμας, εἰς τὸ Αἴγιον καὶ εἰς τὸν Πύργον ὑπάρχουν ἐργοστάσια, ὅπου ἀπὸ τὴν σταφίδα παράγουν οἰνόπνευμα καὶ ποτά.

4. Ἄλλα ἐκλεκτὰ προϊόντα τῆς περιοχῆς αὐτῆς εἶναι τὰ σῦκα, αἱ ἐλαῖαι καὶ τὸ ἔλαιον, τὰ πορτοκάλια καὶ τὰ σταφύλια. Καὶ αὐτά, προπάντων τὰ σῦκα καὶ τὰς ἐλαίας τῶν Καλαμῶν, τὰ ἐξάγουν καὶ τὰ πωλοῦν καὶ εἰς ξένους τόπους.

Εἰς τὴν Μεσσηνιακὴν πεδιάδα ὑπάρχουν καὶ πολλοὶ μερεῶνες. Μὲ τὰ φύλλα τῆς μορέας οἱ κάτοικοι τρέφουν μεταξοσκώληκας καὶ

παράγουν μέταξαν. Δι' αὐτὸ εἰς τὰς Καλάμας ὑπάρχουν μεταξουργεῖα, ὅπου κατασκευάζονται μεταξωτὰ ὑφάσματα.

Εἰς τὰς Πάτρας καὶ εἰς τὸ Αἴγιον λειτουργοῦν καὶ ἐργοστάσια χαρτοποιίας, διότι ἔχουν ἄφθονα νερά (Γλαῦκος, Σελινούς), τὰ ὅποια χρειάζονται διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ χαρτοῦ. Τὸ ὕλικόν ὅμως τὸ φέρουν ἀπὸ ξένους τόπους, ὅπου ὑπάρχουν μεγάλα δάση. Ἐκεῖ μὲ μηχανήματα κόπτουν τὰ ξύλα, τὰ δὲ πριονίδια τὰ ἀλέ-

45. Ἡ Ὀλυμπία, ἀπὸ ἀεροπλάνου. Δεξιὰ τὰ εἱρεῖπια ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους ναοὺς, εἰς τὸ μέσον ὁ Κλάδεος, παραπόταμος τοῦ Ἀλφειοῦ.
(Φωτογραφ. Τοπογρ. Ὑπηρε. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

θουν εἰς τὸ νερὸ καὶ τὰ μεταβάλλουν εἰς πολτόν. Ἀπὸ τὸν πολτόν αὐτὸν γίνεται τὸ χαρτί, εἰς τὸ ὅποιον γράφομεν. Τὸ χαρτὶ τῶν τετραδίων μας εἶναι ἀπὸ τὰ ἐργοστάσια αὐτὰ τῆς Πελοποννήσου.

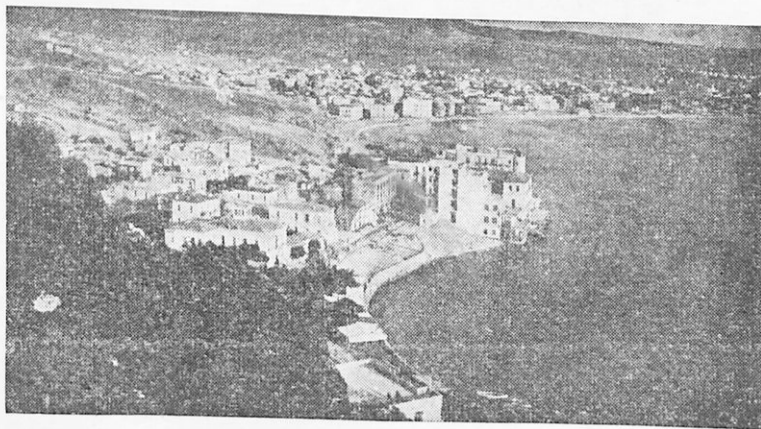
Ἀπὸ ὅσα εἵπομεν, ἐννοοῦμεν, ὅτι πολλοὶ ἄνθρωποι εἰς τὰς Πάτρας, εἰς τὰς Καλάμας, εἰς τὸ Αἴγιον καὶ εἰς τὸν Πύργον ἀσχολοῦνται μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν διὰ τοῦτο αἱ πόλεις αὗται ἔχουν πολλοὺς κατοίκους (**Πάτραι** 90.000, **Καλάμαι** 39.000, **Πύργος** 20.000, **Αἴγιον** 15.000 κατοίκους).

5. Αἱ Πάτραι εἶναι μία ἀπὸ τὰς ἐμπορικωτέρας καὶ ὠραιότερας πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Ἔχει καλὴν ρυμοτομίαν καὶ μέγα ἐργοστάσιον, τὸ ὁποῖον κινεῖται μὲ τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ **Γλαύκου** καὶ παράγει ἠλεκτρικὸν ρεῦμα διὰ τὸν φωτισμὸν καὶ διὰ τὴν κίνησιν. Ἔχει καὶ μεγάλον τεχνητὸν λιμένα, εἰς τὸν ὁποῖον προσεγγίζουν καὶ ξένα πλοῖα. Δι' αὐτὸ ἔχει κατ' εὐθείαν συγκοινωνίαν καὶ μὲ ξένα μέρη.

Τεχνητὸς καὶ ἀρκετὰ εὐρύχωρος εἶναι καὶ ὁ λιμὴν τῶν **Καλαμῶν**· εἶναι ὁ δεῦτερος λιμὴν τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὴν κίνησιν. Δύο λεωφόροι συνδέουν τὸν λιμένα μὲ τὴν πόλιν, ἡ ὁποία ἀπέχει 1.500 μέτρα ἀπὸ τὴν παραλίαν.

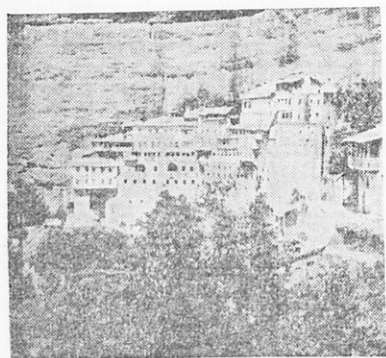
46. Ἐρείπια ἀπὸ ἓνα ναὸν τῆς Παλαιᾶς Κορίνθου.
(Φωτογρ. Μ. Χρυσάκη)

47. Τὸ Λουτράκι. Ἀπὸ τὰ ἀνοίγματα τῶν βράχων ἀναβλύζουν θερμὰ ὕδατα, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἱαματικὴν δύναμιν (πηγαὶ ἱαματικαί).

Ὁ Πύργος εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον μεγάλης σταφιδοφόρου πεδιάδος καὶ ἀπέχει μίαν ὥραν ἀπὸ τὴν θάλασσαν· δι' αὐτὸ ἔχει ὡς ἐπί-

νειον τὸ **Κατάκωλον**, μὲ τὸ ὁποῖον συνδέεται μὲ διακλάδωσιν τοῦ

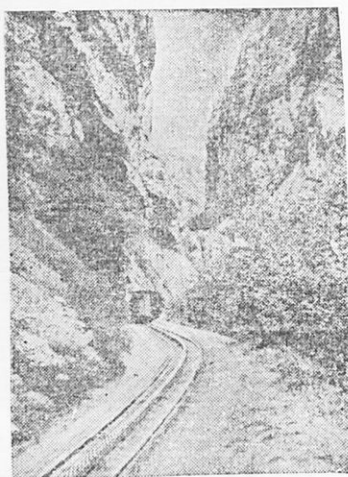
48. Τὸ Μέγα Σπήλαιον, παλαιὸν μοναστήριον, κτισμένον εἰς τὰ τοιχώματα ἐνὸς βράχου. Ἐκτίθη τὸν Ἰούλιον τοῦ 1934 καὶ ἐκτίσθη ἐκ νέου.

ρινθιακῇ σταφίς. Ἡ πόλις κεῖται πλησίον τοῦ Ἰσθμοῦ. Τὸ 1928 κατεστράφη τελείως ἀπὸ σεισμοῦ, καὶ ἐκτίσθη ἐκ [νέου] μὲ ἀντισεισμικὰς οἰκοδομὰς. Ἡ Παλαιὰ Κόρινθος ἀπέχει μίαν ὥραν ἀπὸ τὴν παραλίαν καὶ ἔχει πολλὰ ἀρχαῖα μνημεῖα (ναοὺς, ἀγοράς, θέατρα κλπ.). Αὐτὰ μαρτυροῦν, ὅτι ἡ Κόρινθος τὸν παλαιὸν καιρὸν ἦτο ἡ πλουσιωτέρα πόλις τῆς Ἑλλάδος. Ἀπέναντι τῆς Κορίνθου, εἰς τὸν Ἰσθμόν, ἀνεπτύχθη τὸ **Λουτράκι**, ὡς ὡραία λουτρόπολις.

Ἄλλα κέντρα παραγωγῆς σταφίδος εἶναι ἡ **Σικυωνία** (**Κιάτο**) (5.000 κάτ.) καὶ τὸ **Εὐλόκαστρον** (4.000) εἰς τὴν Κορινθίαν, ἡ **Ἀμαλιάς** (15.000), ἡ **Γαστούνη** (4.000) καὶ τὰ **Λεχαινὰ** (3.500) εἰς τὴν Ἠλείαν, ἡ **Κυπα-**

σιδηροδρόμου. Ἄλλῃ διακλάδωσις ἀπὸ τὸν Πύργον διευθύνεται πρὸς Ἀνατολὰς καὶ τελειώνει εἰς ἓν κατάφυτον τοπίον. Ἐκεῖ εἶναι ἡ ἀρχαία **Ὀλυμπία**, ὅπου τὸν παλαιὸν καιρὸν ἐγίνοντο οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες. Εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Ὀλυμπίας φυλάσσονται ὡραιότατα ἀγάλματα, τὰ ὁποῖα εὗρέθησαν ἐκεῖ, καθὼς ἔ'Ερμῆς τοῦ Πραξιτέλους καὶ ἡ Νίκη τοῦ Παιωνίου.

Κέντρον παραγωγῆς καὶ συσκευασίας σταφίδος εἶναι καὶ ἡ **Κόρινθος** (18.000), ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔλαβε τὸ ὄνομά της ἡ κο-

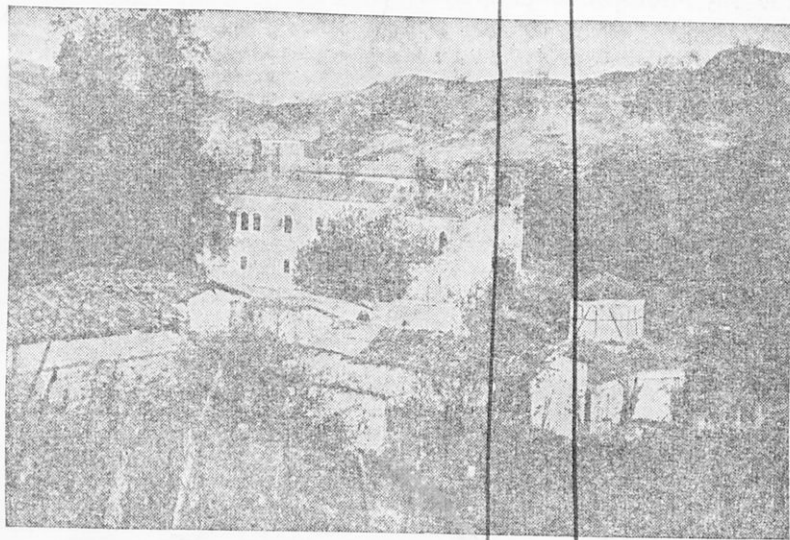

49. Ὁ ὁδοντωτὸς σιδηρόδρομος τῶν Καλαβρύτων.

ἡ **Κυπα-**

ρισσία (5.000), οί Γαργαλιάνοι (9.000) καὶ τὰ Φιλιατρά (10.000) εἰς τὴν Τριφυλίαν, ἡ Μεσσηνία ἢ Νηαί (8.000), τὸ Μεγισαλὰ καὶ τὸ Ζευγολατιὸ εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἄλλαι μεγά-
λαι γεωργικαὶ κωμοπόλεις.

✕ Ἐν γένει ἡ Μεσσηνία, ἡ Ἡλεία καὶ τὰ βόρεια παράλια τῆς Πε-
λοποννήσου, ἕνεκα τῆς εὐφορίας τοῦ ἐδάφους τῶν, ἔχουν πολλὰς
πόλεις καὶ κωμοπόλεις· εἶναι αἱ πυκνότερον κατοικημέ-

50. Ἡ Μονὴ τῆς Ἀγίας Λαύρας.

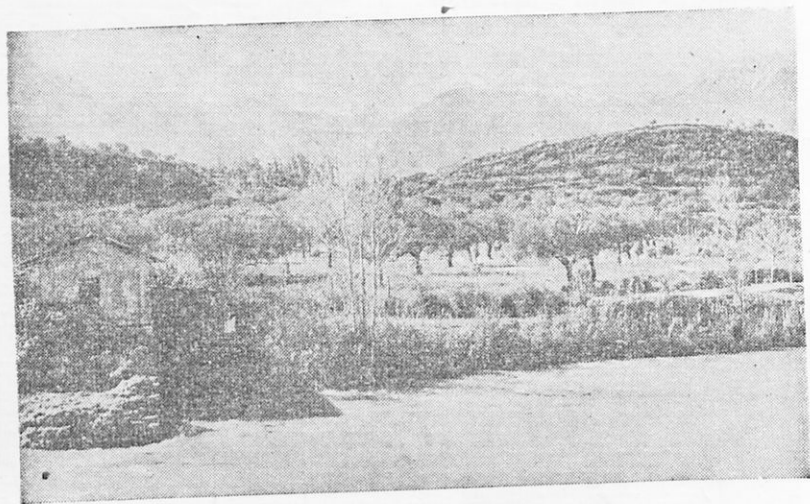
ναὶ καὶ πλουσιώτεραι ἀπὸ ὅλας τὰς ἄλλας χώρας τῆς Πελοποννήσου.

Εἰς τὰ βόρεια ὁμως τῆς Πελοποννήσου ὑπάρχει μία ὄρεινὴ πε-
ριοχή, ἡ ὁποία εἶναι μὲν πτωχή, ἀλλ' ὀνομαστὴ εἰς τὴν νέαν μας
ἱστορίαν· εἶναι ἡ περιοχὴ τῶν **Καλαβρυτῶν** μὲ τὰς ἱερὰς Μονὰς
τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου καὶ τῆς Ἀγίας Λαύρας, ἀπὸ ὅπου ἤρχισεν ὁ
ἄγων διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἔθνους μας. Διότι πρῶτοι οἱ Κα-
λαβρυτινοὶ εἰς τὴν Μονὴν τῆς Ἀγίας Λαύρας ἐκήρυξαν τὴν 25 Μαρ-
τίου 1821 τὴν Ἐπανάστασιν καὶ πρῶτα τὰ Καλάβρυτα ἠλευθερώθη-

σαν από τούς Τούρκους. Δι' αὐτὸ πολλοὶ σήμερον ἐπισκέπτονται τὴν Μονὴν αὐτήν, ὅπου φυλάσσεται τὸ λάβαρον τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος.

Τὸ ταξίδι ἕως τὰ Καλάβρυτα γίνεται μὲ τὸν ὁδοντωτὸν σιδηρόδρομον, ὁ ὁποῖος ἀρχίζει ἀπὸ τὸ **Διακοφτὸ** (πλησίον τοῦ Αἰγίου)· ἀπὸ ἐκεῖ ἕως τὴν Μονὴν συνεχίζεται μὲ τὸ αὐτοκίνητον. Εἶναι δὲ καὶ ἡ θέσις, ὅπου εὐρίσκεται ἡ Μονή, μαγευτικὴ.

Ἱστορικὴ εἶναι καὶ ἡ περιοχὴ τῆς **Πύλου** εἰς τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς Μεσσηνίας. Ἐκεῖ εἶναι τὸ **Μανιάκι**, ὅπου ὁ ἀτρόμητος Παπαφλέσσας ἔπεσε τὸ 1825 μὲ τούς τριακοσίους του, ὅπως ὁ Λεω-

51. Ἡ κοιλάς τοῦ Εὐρώτα μὲ τὸν Ταύγετον εἰς τὸ βάθος.

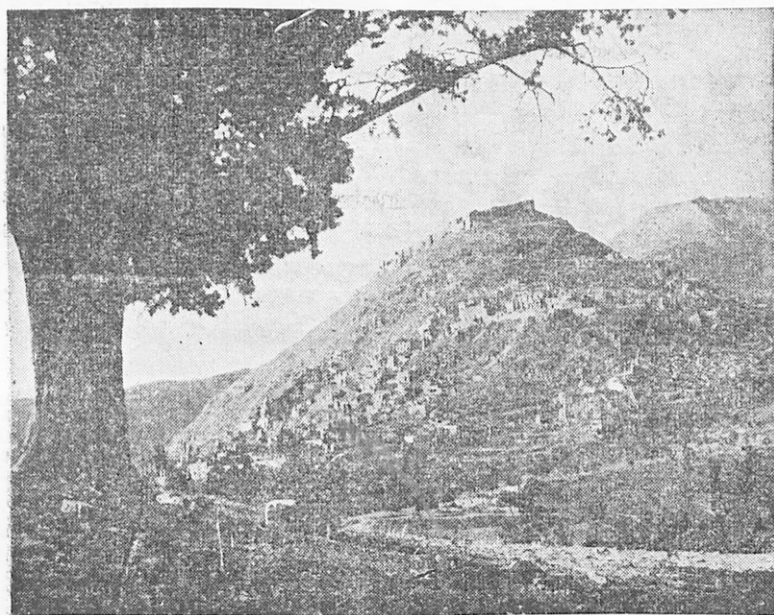
νίδας εἰς τὰς Θερμοπύλας. Εἰς τὸν εὐρύχωρον δὲ λιμένα τῆς Πύλου οἱ στόλοι τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας κατέστρεψαν τὸν στόλον τοῦ Ἰμβρατῆ καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα.

Τὴν κίνησιν τοῦ ἐμπορίου εἰς τὰ μέρη αὐτὰ τῆς Πελοποννήσου διευκολύνει ὁ σιδηρόδρομος, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὴν Κόρινθον προχωρεῖ πρὸς τὰς Πάτρας καὶ διὰ τοῦ Πύργου φθάνει εἰς τὰς Καλάμας. Ἄλλῃ πάλιν γραμμῇ διασχίζει τὴν Πελοπόννησον διαγωνίως. Αὕτῃ συνδέει τὴν Κόρινθον καὶ τὰς Καλάμας διὰ τῆς Τριπόλεως. Καθὼς δὲ εἶδομεν, καὶ βοηθητικαὶ γραμμαὶ συνδέουν μερικοὺς τόπους μὲ τὰς

κυρίας σιδηροδρομικὰς γραμμάς, καθὼς τὰ Καλάβρυτα, τὴν Ὀλυμπίαν, τὸ Κατάκωλον, τὴν Κυπαρισσίαν κλπ. Ὡστε ἡ Πελοπόννησος ἔχει καλὴν σιδηροδρομικὴν συγκοινωνίαν· ἔχει δὲ καὶ πυκνὴν συγκοινωνίαν μὲ αὐτοκίνητα.

3 Η ΝΟΤΙΑ ΠΛΕΥΡΑ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Ὁ Ταῦγετος ἀπὸ τὸ ἓν μέρος καὶ ὁ Πάρνων ἀπὸ τὸ ἄλλο περιβάλλουν τὴν πλατεῖαν κοιλάδα, εἰς τὴν ὁποίαν ρέει ὁ Εὐρώτας πο-

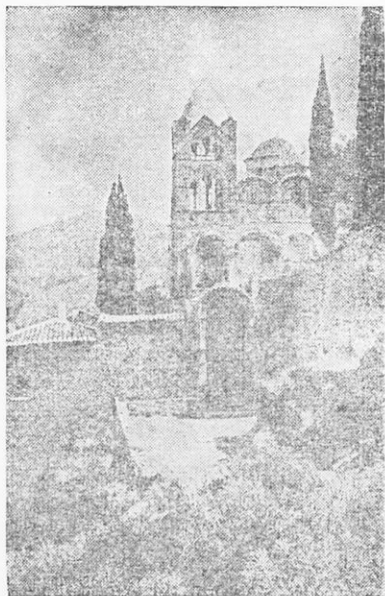

52. Ὁ Μυστράς. Εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου εἶναι τὸ κάστρον, εἰς τὰς κλιτύς τὰ σπίτια καὶ τὰ παλάτια τῶν ἀρχόντων.

(Φωτογραφία «Σφήξ»)

ταμός. Ἡ κοιλὰς αὕτη διευθύνεται ἀπὸ τὰ ΒΔ πρὸς τὰ ΝΑ καὶ ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς λεκάνης τῆς Μεγαλοπόλεως. Καὶ αὐτῆς τὸ ἔδαφος ἔγινεν ἀπὸ προσχώσεις. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι ἐστραμμένη πρὸς τοὺς νο-

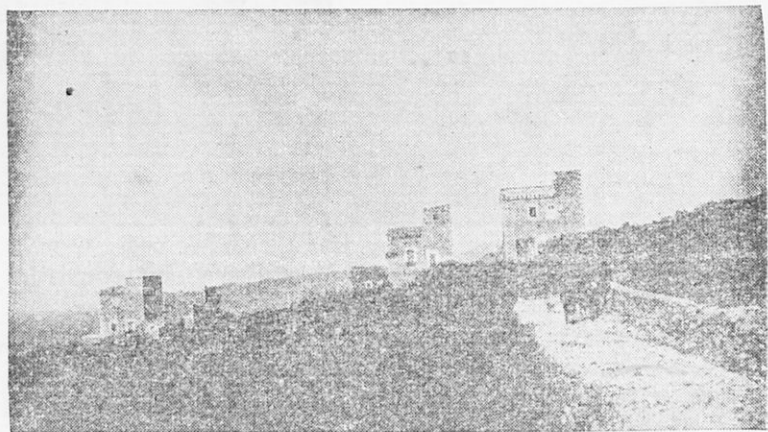

53. Ἡ Παντάνασσα, θαυμα-
σία ἐκκλησία τοῦ Μυστρά.

τίους ἀνέμους, ἔχει θαλάσσιον κλί-
μα καὶ εἶναι κατάφυτος ἀπὸ ἐλαιώ-
νας, μορεῶνας καὶ πορτοκαλεῶνας.

Κέντρον τῆς Λακωνίας εἶναι ἡ
Σπάρτη. Ἡ σημερινὴ πόλις εἶναι
κτισμένη εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀρ-
χαίας Σπάρτης καὶ ἔχει 10.000 κα-
τοίκους. Ἐχει λαμπρὰν ρυμοτο-
μίαν καὶ ωραίους κήπους. Ἀλλὰ
δυστυχῶς δὲν ἀπέκτησεν ἀκόμη
σιδηροδρομικὴν συγκοινωνίαν καὶ
μόνον μία αὐτοκινητικὴ γραμμὴ
τὴν συνδέει μὲ τὴν Τρίπολιν καὶ
μὲ τὸ δίκτυον τῶν σιδηροδρόμων
τῆς Πελοποννήσου.

Ἐνῶ δὲ ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν
Σπάρτην ὀλίγα μόνον ἵχνη ἔμει-
ναν, ὅχι μακρὰν ἀπὸ αὐτῆν, εἰς
τοὺς πρόποδας τοῦ Ταυγέτου σώ-
ζεται ὁλόκληρος νεκρὰ πόλις μὲ τὰ

54. Μάνη. Ἀπὸ τοὺς παλαιότερους χρόνους οἱ Μανιάται κτίζουν
τὰ σπίτια των ὡς πύργους.

παλάτια τῶν ἀρχόντων τῆς καὶ τὰς ὡραίας βυζαντινὰς ἐκκλησίας τῆς. Εἶναι ὁ **Μυστράς**, ἡ δοξασμένη πρωτεύουσα τοῦ Δεσποτάτου τοῦ Μορέως.

Εἰς τὰ ἄκρα τῆς εὐφόρου πεδιάδος ὑπάρχουν ὡραιότατα χωρία. Τὰ προϊόντα τῶν, προπάντων τὸ ἔλαιον, ἐξάγονται ἀπὸ τὸ **Γύθειον** (7.000 κάτ.) τὸν κύριον λιμένα τῆς Λακωνίας.

Ἡ περιοχή τοῦ Ταυγέτου λέγεται ἰδιαιτέρως **Μάνη**. Ἄν καὶ εἶναι πετρώδης, ἔχει πολλὰ μικρὰ χωρία. Ταῦτα εὐρίσκονται κατὰ τὸ πλεῖστον ὑψηλά, δηλαδὴ ἐπάνω εἰς βαθμίδας τοῦ ὄρους. Ἐκεῖ εὐδοκιμεῖ ἡ ἐλαία. Τὸ ἔλαιον μάλιστα τῆς Μάνης εἶναι ἐξαιρετικῆς ποιότητος.

Ἐπειδὴ δὲ τὰ βουνὰ τῆς Μάνης εἶναι ἀπόκρημνα, οἱ Τοῦρκοι ποτὲ δὲν ἐπάτησαν τὴν Μάνην καὶ οἱ Μανιάται ἐζησαν ἐλεύθεροι καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ ἔδαφος εἶναι ἄγονον, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους ἀναγκάζονται νὰ ξενιτεύωνται, διὰ νὰ εὕρουν ἐργασίαν. Μεγαλυτέρα κωμόπολις εἶναι ἔδω ἢ **Ἀρεόπολις**.

55. Δρόμος εἰς τὸ Γύθειον.

4. Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΠΑΡΑΛΙΑ

Πρὸς τὸ Αἰγαῖον αἱ ἄκται τῆς Πελοποννήσου, καθὼς εἴπομεν, εἶναι ἀπόκρημνοι καὶ στεναί· ἐπειδὴ δὲ τὸς κτυποῦν οἱ ΒΑ ἄνεμοι, οἱ ὅποιοι εἶναι ψυχροί, ἔχουν τὸν χειμῶνα κάπως τραχύν. Δι' αὐτὸ ἡ σταφιδάμπελος ἔδω δὲν εὐδοκιμεῖ. Ἡ ἐλαία ὁμως, ἡ ὅποια εὐδοκιμεῖ καὶ εἰς πτωχὰ ἀκόμη ἐδάφη, καλλιεργεῖται εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀργολίδος καὶ τῆς Κυνουρίας καὶ ἕως ὕψος 800 μέτρων ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Προπάντων τὸ λάδι τοῦ **Κρανιδίου** φημίζεται διὰ τὴν ποιότητά του, καθὼς καὶ τὰ κρασιὰ καὶ τὰ ὀπωρικὰ

τοῦ Ἐστροῦς καὶ τοῦ **Λεωνιδίου**. (Εὔρε τὰς πόλεις αὐτὰς εἰς τὸν χάρτην). Νοτιώτερον ἢ **Μονεμβασία** εἶναι κτισμένη ἐπάνω εἰς μίαν βραχώδη νησίδα. Μία λιθίνη γέφυρα τὴν συνδέει μετὰ τὴν ἀπέναντι ξηράν.

Μόνον μία πεδιάς ὑπάρχει εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Πελοποννήσου καὶ αὐτὴ μακρὰν ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς θαλάσσης, ἢ Ἀργολικῆ. Ὅπως εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἔτσι καὶ εἰς τὴν Ἀργολίδα, ἡ ξηρασία διαρκεῖ πολλοὺς μῆνας. Τότε χρησιμοποιοῦν διὰ τὸ πότισμα ὕδατα τῶν φρεάτων.

Κύρια προϊόντα τῆς Ἀργολικῆς πεδιάδος εἶναι ὁ σῖτος, ὁ καπνός, τὰ λαχανικὰ καὶ τὰ πεπόνια (ἀργίτικα). Ἐπειδὴ δὲ

56. Μονεμβασία.

ὑπάρχει ἀφθονία λαχανικῶν καὶ ὀπωρικῶν, εἰς τὸ Ἄργος (15.000 κάτ.) καὶ εἰς τὸ **Ναύπλιον** (8.000) ὑπάρχουν ἐργοστάσια, ὅπου τὰ συσκευάζουν εἰς κυτία καὶ ἔτσι τὰ συντηροῦν νωπὰ (συντηρημένα τροφά, κονσέρβες). Εἰς ἄλλα ἐργοστάσια τῶν πόλεων αὐτῶν ἐπεξεργάζονται τὰ φύλλα τοῦ καπνοῦ καὶ κατασκευάζουν σιγαρέτα. Ὅπου λοιπὸν

ὑπάρχει ἀφθονία ἐνὸς προϊόντος, ἐκεῖ ἀναπτύσσεται καὶ βιομηχανία αὐτοῦ. (Π.χ. φανελοποιία Τριπόλεως, μεταξουργία Καλαμῶν, οἰνοπνευματοποιία Πατρῶν καὶ Πύργου, ἐπεξεργασία καπνοῦ καὶ λαχανικῶν εἰς τὸ Ἄργος καὶ εἰς τὸ **Ναύπλιον**).

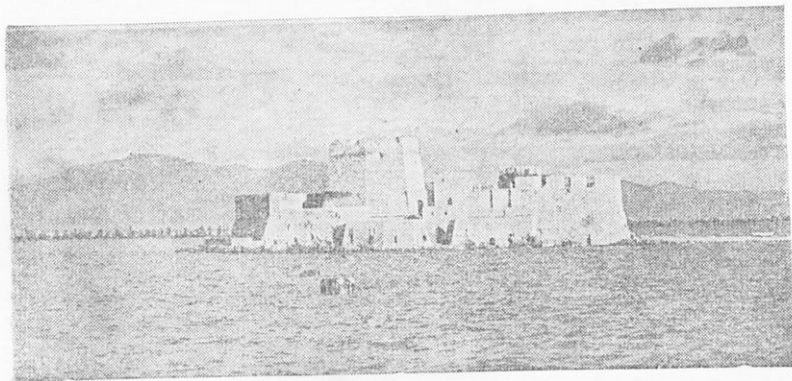
Ἡ Ἀργολὶς ἔχει καὶ πολλὰ ἀξιοθέατα μέρη, καθὼς τὰς **Μυκῆνας** καὶ τὴν **Τίρυνθα**, ὅπου ὑπάρχουν ἐρείπια ἀπὸ παλαιότατα ἀνάκτορα, τὴν **Ἐπίδουρον** μετὰ τὸ ἱερόν τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τὸ ὠραῖον θέατρόν της κ.ἄ. Δι' αὐτὸ πολλοὶ ξένοι ἐπισκέπτονται τὰ μέρη αὐτά. ἔχει δὲ καὶ τόπους, οἱ ὅποιοι ἐδοξάσθησαν κατὰ τὴν μεγάλην Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν, καθὼς τὰ **Δερβενάκια**, τὰς στενὰς διόδους μεταξὺ Ἀργους καὶ Κορίνθου, ὅπου ὁ Κολοκοτρώνης κατέστρεψεν ἕνα μεγάλον Τουρκικὸν στρατὸν (1822). Τέλος τὸ **Ναύπλιον** μετὰ τὰ Βενετικά του φρούρια (Ἀκροναυπλία, Μπούρτζι, Παλαμήδι) ὑπῆρξεν ἡ πρώτη πρωτεύουσα τῆς ἐλευθέρου Ἑλλάδος.

αυτὸ εἶναι

ΣΤ΄ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΟΝ

Τὰ προϊόντα τῶν ἀγρῶν, τῶν λιβαδίων καὶ τῶν δασῶν, τὰ ὅποια ἐπεξεργάζεται ἡ βιομηχανία, λέγονται πρῶτα ὕλαι ἢ ἀκατέργαστα προϊόντα. Αὐτὰ οἱ παραγωγοὶ ἢ οἱ ἔμποροι τὰ μεταφέρουν ἀπὸ τοὺς τόπους τῆς παραγωγῆς εἰς τὰ κέντρα τῆς βιομηχανίας. Οἱ βιομήχανοι εἰς τὰ ἐργοστάσιά των τὰ μεταβάλλουν εἰς βιομηχανικὰ προϊόντα, κατόπιν δὲ τὰ ἀποστέλλουν παντοῦ πρὸς πώλησιν.

Ἡ μεταφορὰ τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ τῶν προϊόντων τῆς βιομη-

57. Τὸ Μπούρτζι, φρούριον Βενετικόν, κτισμένον εἰς μίαν νησίδα εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ναυπλίου.

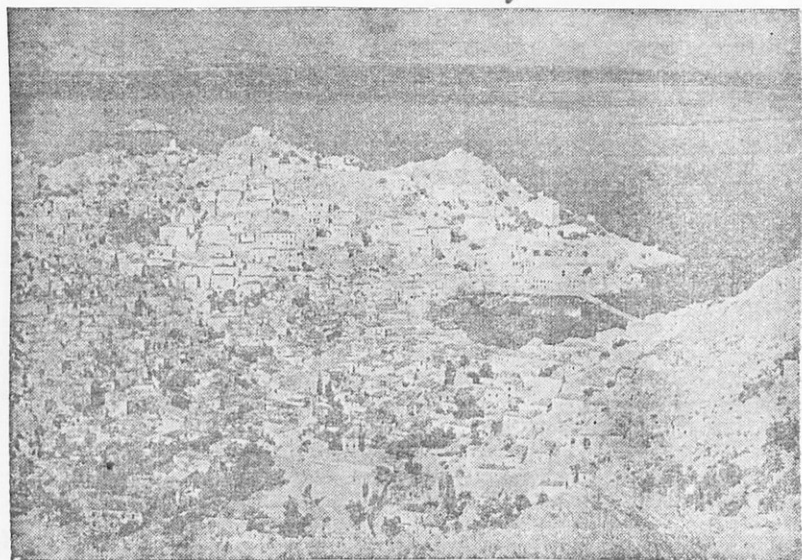
χανίας γίνεται μετὰ τοὺς σιδηροδρόμους, μετὰ τὰ πλοία, μετὰ τὰ αὐτοκίνητα καὶ τὰ ἄλλα μέσα τῆς συγκοινωνίας. Ἡ ἀγορὰ καὶ ἡ πώλησις καὶ ἡ μεταφορὰ τῶν ἀκατεργάστων καὶ τῶν κατεργασμένων προϊόντων ἀποτελοῦν τὸ ἐμπόριον.

Ἡ ποσότης τοῦ σίτου, ἡ ὅποια παράγεται εἰς τὰς πεδιάδας καὶ εἰς τὰ ὄροπέδια τῆς Πελοποννήσου, καὶ μετὰ τὴν καλυτέραν ἐσοδεῖαν, δὲν ἐπαρκεῖ νὰ θρέψῃ ὁλόκληρον τὸν πληθυσμὸν τῆς. Διότι οἱ κάτοικοι τῆς Πελοποννήσου ὑπερβαίνουν τὸ ἑν ἑκατομμύριον. Δι' αὐτὸ οἱ ἔμποροι εἰσάγουν σῖτον καὶ ἄλευρα ἀπὸ ἄλλα μέρη. Αἱ Πάτραι μάλιστα καὶ αἱ Καλάμαι ἔχουν καὶ μεγάλους ἀλευρομύλους. Αἱ πόλεις αὐταί, καθὼς καὶ τὸ Γύθειον καὶ τὸ Νάυπλιον, εἶναι

λιμένες εισαγωγικοῦ ἐμπορίου. Εἶναι δὲ καὶ λιμένες ἐξαγωγικοῦ ἐμπορίου, διότι ἐκεῖ οἱ ἔμποροι φορτώνουν τὴν σταφίδα, τὰ σῦκα, τὸ ἔλαιον κ.τ.λ. καὶ τὰ ἐξάγουν εἰς ξένους τόπους πρὸς πώλησιν.

Ζ'. Αἱ νῆσοι τῆς Πελοποννήσου

Πλησίον τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Ἀργολίδος εἶναι δύο νῆσοι μικραὶ μὲν καὶ ἄγονοι, ἀλλ' ἐνδοξόταται εἰς τὴν ἱστορίαν :

58. Ἡ Ὑδρα. Ἡ μεγάλη οἰκοδομὴ εἰς τὸ ἀριστερὸν ἄκρον τοῦ λιμένος εἶναι ἡ οἰκία τῶν Κουντουριωτῶν.

ἡ Ὑδρα καὶ αἱ Σπέτσαι. Αὗται μαζί με μίαν ἄλλην μικρὰν νῆσον τοῦ Αἰγαίου, τὰ Ψαρά, ἠγωνίσθησαν τὸ 1821 μετὰ τὰ καράβια τῶν ἐναντίων τοῦ Τουρκικοῦ στόλου. Ἡ Ὑδρα (4.000 κάτ.) εἶναι πατρίς τοῦ Μιαούλη, τοῦ Σαχτούρη, τοῦ Κουντουριώτη καὶ ἄλλων ἀγωνιστῶν τῆς Ἐπαναστάσεως. Αἱ Σπέτσαι (4.000 κάτ.) εἶναι πατρίς τῆς Μπουμπουλίνας, τῶν Ἀναργύρων κ.ἄ. Οἱ κάτοικοι τῶν σήμε-
 ρα ἀσχολοῦνται μὲν τὴν ναυτιλίαν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῶν σπινάκων.

Η ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Ἡ Πελοπόννησος, καθὼς καὶ ὅλη ἡ Ἑλλάς, εἶναι διηρημένη εἰς νομοὺς. Αὐτὸ γίνεται, διὰ νὰ διευκολύνεται ἡ διοίκησις τοῦ τόπου. Κάθε νομὸς ἔχει μίαν πρωτεύουσαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδρεύει εἰς ἀντιπρόσωπος τῆς Κυβερνήσεως, ὁ νομάρχης. Αὐτὸς ἐπιβλέπει, διὰ νὰ τηρῇται ἡ τάξις καὶ ἡ ἀσφάλεια εἰς ὅλον τὸν νομόν.

Ἡ Πελοπόννησος διοικητικῶς διαιρεῖται εἰς ἑπτὰ νομούς : 1) νομὸς Ἀργολίδος με πρωτεύουσαν τὸ Ναύπλιον· 2) νομὸς Κορινθίας με πρωτεύουσαν τὴν Κόρινθον· 3) νομὸς Ἀρκαδίας με πρωτεύουσαν τὴν Τρίπολιν· 4) νομὸς Λακωνίας με πρωτεύουσαν τὴν Σπάρτην· 5) νομὸς Μεσσηνίας με πρωτεύουσαν τὰς Καλάμας· 6) νομὸς Ἠλείας με πρωτεύουσαν τὸν Πύργον καὶ 7) νομὸς Ἀχαΐας με πρωτεύουσαν τὰς Πάτρας.

Ο ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Μορφὴ τοῦ ἐδάφους	*Ο ρ η : Παναχαϊκόν, Ἐρύμανθος (ὠλονός), Ἀροάνια (Χελμός), Κυλλήνη (Ζήρια), Ἀρτεμίσιον, Μαίναλον, Πάρνων (Μαλεβός), Λύκαιον, Νόμια ὄρη, Ταῦγετος (2.400), Ἰθώμη, Μαθίας, Ἀραχναῖον, Δίδυμον. *Ο ρ ο π ῆ δ ι α : Τριπόλεως, Μεγαλοπόλεως. Π ε δ ι ᾱ δ ε ς : Ἡ τῆς Ἠλείας, τοῦ Ἀργους, τῆς Λακωνίας, τῆς Μεσσηνίας.		
Ποταμοὶ	Ἀλφειός, Πηνειός, Πάμισος, Εὐρώτας, Ἰναχος, Σελινοῦς.		
Λίμναι	Στυμφαλὶς, Ἀγουλινίτις.		
Γεωργικὴ παραγωγὴ τοῦ ἔτους 1937	Εἶδη Καλλιεργείας	Καλλιεργούμεναι ἐκτάσεις εἰς στρέμματα	*Ἀξία τῆς παραγωγῆς εἰς δραχμὰς
	Σιτηρὰ	2.500.000	1.166.000.000
	*Ὄσπρια	155.000	80.000.000
	Λαχανικά, γεώμηλα κ.τ.λ.	155.000	340.000.000
	Καπνός, βάμβαξ	100.000	135.000.000
	*Ἀμπέλοι	460.000	443.000.000
	Σταφῖς	620.000	1.273.000.000
	*Ἐλαιον	—	500.000.000
	Ἐλαῖαι	—	10.000.000
	Πορτοκάλια, λεμόνια, μανδάρinia	—	71.300.000.000 }

Κτηνοτροφία : Ἀριθμὸς ζώων ἔτους 1937	Βόες καὶ ἀγελάδες	Ἴπποι	Ἡμίονοι	Πρόβατα	Αἴγες	Χοῖροι
	54.000	78.000	57.000	1.500.000	1.020.000	123.000
Διοικητικὴ διαίρεσις	Ἐπιφάνεια εἰς τ. χλμ.	Πληθυσμὸς*		Αἱ σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)		
		ἐν ὅλῳ	κατὰ τ. χλμ.			
Νομὸς Ἀργολίδος	2.262	85.000	37	Νεώπλιον 8, Ἄργος 13, Κρανιδίων 4,5, Ὑδρα 4, Σπέτσαι 4.		
Νομὸς Κορινθίας	2.280	113.000	50	Κόρινθος 18, Σικυωνία (Κιάτο) 5, Ζυλόκαστρον 4.		
Νομὸς Ἀρκαδίας	4.353	154.000	36	Τρίπολις 18, Μεγαλόπολις 3, Δημητσάνα 2, Λαγκάδια 4, Λεωνίδιον 3,5.		
Νομὸς Λακωνίας	3.764	130.000	35	Σπάρτη 10, Γύθειον 7, Ἀρεόπολις, Οἶτυλον.		
Νομὸς Μεσσηνίας	2.898	228.000	78	Καλάμαι 39, Μεσσήνη 8, Γαργαλιάνοι 9, Φιλιατρά 10, Κυπαρισσία 5, Πύλος 3, Μεθώνη 2, Κορώνη 2.		
Νομὸς Ἠλείας *	2.985	188.000	63	Πύργος 20, Ἀμαλιάς 15, Γαστούνη 4, Λεχαινὰ 3,5, Κιάτακων, Ἀνδρίτσαινα 2.		
Νομὸς Ἀχαΐας	3.019	230.000	77	Πάτραι 80, Αἴγιον 15, Καλάβρυτα 2,5.		
Ὅλη ἡ Πελοπόννησος	21.561	1.128.000	52			

Ἀσκήσεις.— 1. Κάμε ἐν σχέδιον τῆς Πελοποννήσου καὶ σημείωσε εἰς αὐτὸ τὰ ὄρη, τοὺς ποταμοὺς καὶ τὰς σπουδαιότερας πόλεις.— 2. Παράστησε μὲ βέλη τὰς διεθνύνσεις, πρὸς τὰς ὁποίας ἀναχωροῦν οἱ σιδηρόδρομοι α) ἀπὸ τὴν Κόρινθον, β) ἀπὸ τὸ Ἄργος,

* Ὁ πληθυσμὸς σημειοῦται κατὰ τὰ στοιχεῖα τῆς ἀπογραφῆς 7/4/1951.
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

γ) ἀπὸ τὸν Πύργον.—3. Ἀπὸ ποίας πόλεις τῆς Πελοποννήσου θὰ διέλθῃς, ἂν ταξειδεύσῃς ἀπὸ τὴν Κόρινθον ἕως τὴν Ὀλυμπίαν;—4. Μὲ ποίας πόλεις τῆς παραλίας ἔχει συγκοινωνίαν ἡ Τρίπολις;—5. Κατάταξε τὰς κυριωτέρας πόλεις τῆς Πελοποννήσου κατὰ πληθυσμὸν καὶ σημείωσε εἰς ποῖον νομὸν ἀνήκει ἡ καθεμία.—6. Ποῖον πλοῦν ἔπρεπε νὰ ἀκολουθήσουν τὰ πλοῖα, διὰ νὰ ταξειδεύσουν ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ εἰς τὰς Πάτρας, προτοῦ γίνῃ ἡ διώρυξ τῆς Κορίνθου;—7. Κατ' ἔτος διέρχονται διὰ τῆς διώρυγος τῆς Κορίνθου περὶ πῶς 7300 ἀτμόπλοια καὶ 1460 ἰστιοφόρα. Πόσα ἀναλογοῦν τὴν ἡμέραν;—8. Ποῖος νομὸς εἶναι πυκνότερα κατοικημένος καὶ ποῖος ἀραιότερα;—Ἐξηγήσῃς τὴν αἰτίαν τούτου.—9. Εὔρε εἰς τὸν πῖνακα τῆς γεωγραφικῆς παραγωγῆς τῆς Πελοποννήσου ποῖον εἶδος καλλιεργείται εἰς μεγαλυτέραν ἑκτασιν καὶ ποῖον ἀποδίδει μεγαλύτερον εἰσόδημα.

3. Η ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ

(Ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς)

Ἡ Ἀττική, τὴν ὁποίαν ἐξητάσαμεν προηγουμένως, εἶναι ἓν μέρος τῆς **Στερεᾶς Ἑλλάδος**. Τώρα θὰ ἐξετάσωμεν τὴν ὑπόλοιπον Στερεάν Ἑλλάδα, ἡ ὁποία ἐκτείνεται βορείως τῆς ὁροσειρᾶς Κιθαιρώνας—Πάρνηθος.

1. Ὅρισε τὴν θέσιν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἐν σχέσει πρὸς τὴν Πελοπόννησον.—2. Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τὸ ὄρος Ὁθρυν.—3. Μέτρησε μὲ τὴν κλίμακα τὴν ἀπόστασιν μεταξὺ Μαλιακοῦ καὶ Ἀμβρακικοῦ κόλπου.—4. Ποῖα μέρη τῆς Ἑλλάδος εὐρίσκονται πρὸς βορρᾶν τῆς γραμμῆς αὐτῆς;—5. Ποία μεγάλη νῆσος εὐρίσκεται πρὸς Ἀνατολὰς τῆς Στερεᾶς καὶ ποῖος κόλπος τὴν χωρίζει ἀπ' αὐτήν;—6. Ποῖοι κόλποι ὑπάρχουν εἰς τὴν νοτίαν παραλίαν τῆς Στερεᾶς;—7. Ὀνόμασε τὰ ὑψηλότερα ὄρη τῆς Στερεᾶς καὶ σύγκρινέ τα μὲ τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς περιφερείας σου.—8. Ποῦ ὁ χάρτης δεικνύει πεδινὰ μέρη καὶ ποῖος ποταμὸς ρεεῖ εἰς καθένα ἀπ' αὐτά; Ἀπὸ ποῦ πηγάζει ἕκαστος καὶ πρὸς ποῖαν διεύθυνσιν ρεεῖ;—9. Ὀνόμασε τὰς μεγαλυτέρας λίμνας τῆς Στερεᾶς.—10. Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τὸν Μαρθῶνα, τὰς Θερμοπόλεις, τὴν Σαλαμίνα, τὰς Πλαταιάς, τοὺς Δελφούς. Τί γνωρίζεις δι' αὐτὰ ἀπὸ τὴν Ἱστορίαν;

Ἡ Στερεὰ Ἑλλάς ἐκτείνεται πρὸς Βορρᾶν τοῦ Ἰσθμοῦ ἕως τὴν Ὀθρυν καὶ ἕως τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον. Τὴν ὠνόμασαν δὲ Στερεάν, ἐπειδὴ εἰς τὰς ἀρχὰς τὰ σύνορά μας ἔφθαναν ἕως τὴν Ὀθρυν καὶ ἦτο ἡ μόνη «στερεὰ»· τὰ ἄλλα μέρη τοῦ Κράτους ἦσαν νῆσοι.

Υψηλαὶ ὄροσειραι καταλαμβάνουν ὁλόκληρον τὸ κεντρικὸν μέρος τῆς Στερεᾶς. Αὐταὶ διευθύνονται ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον καὶ ἔχουν διάφορα ὀνόματα: **Ἀγραφα, Τυμψηστός, Βαρδούσια, Γκιώνα, Παρνασσός.** Αἱ ὄροσειραι αὐταὶ διαιροῦν τὴν Στερεάν Ἑλλάδα εἰς ἀνατολικὸν καὶ δυτικὸν τμήμα. Θὰ ἐξετάσωμεν πρῶτον τὴν ἀνατολικὴν καὶ κατόπιν τὴν δυτικὴν Στερεάν Ἑλλάδα.

Α'. Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ

1. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΛΛΟΥΣ

Ὅπως μᾶς δεικνύει ὁ χάρτης, τὸ ἔδαφος τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς εἶναι ὄρεινόν, ἀλλ' ἔχει καὶ ἄρκετὰ πεδινὰ μέρη. Αἱ ὄροσειραι ἔχουν διεύθυνσιν ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολὰς καὶ σχηματίζουν παραλλήλους γραμμὰς. Τὰ ὀνόματά των εἶναι: **Ὀθρυς, Οἶτη, Καλλιδρομον, Παρνασσός, Ἐλικῶν, Κιθαιρῶν, Πάρνης.** Εἶναι ὄρη σχιστολιθικά καὶ ἀσβεστολιθικά. Χαμηλότεραι ὄροσειραι ἐκτείνονται καὶ κατὰ μῆκος τῆς παραλίας τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου (βουνὰ τῆς Ἀταλάντης).

Μεταξὺ τῶν ὄροσειρῶν αὐτῶν ὑπάρχουν πλατεῖαι κοιλάδες καὶ πεδιάδες: ἡ κοιλάς τοῦ Σπερχειοῦ, ἡ κοιλάς τοῦ Βοιωτικοῦ Κηφισοῦ, ἡ πεδιάς τῆς Λεβαδείας, ἡ πεδιάς τῶν Θηβῶν καὶ ἡ κοιλάς τῆς Ἀμφίσσης.

Ἀπὸ τοὺς τόπους αὐτοὺς μόνον δύο κοιλάδες εἶναι ἀνοικταὶ πρὸς τὴν θάλασσαν, ἡ κοιλάς τοῦ Σπερχειοῦ καὶ ἡ τῆς Ἀμφίσσης. Αἱ πεδιάδες ὅμως τῆς Λεβαδείας καὶ τῶν Θηβῶν, καθὼς εἶναι περιτριγυρισμέναι ἀπὸ βουνά, ὁμοιάζουν μὲ λεκάνας. Δι' αὐτὸ τὰ νερὰ τοῦ Κηφισοῦ ἄλλοτε δὲν εὕρισκον διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ἐγέμιζον ὁλόκληρον τὴν λεκάνην τῆς **Κωπαίδος.** Πρὸ ἐτῶν ὅμως ἔσκαψαν κάτω ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς παραλίας μίαν σήραγγα καὶ ἀπὸ τότε τὰ νερὰ τοῦ ποταμοῦ χύνονται εἰς τὴν θάλασσαν. Ἔτσι ἀπεξήρναν ὁλόκληρον τὴν λεκάνην. Νοτιώτερον ὅμως, εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Θηβῶν, ὑπάρχουν δύο μικραὶ λίμναι, ἡ **Υλίκη** καὶ ἡ **Παραλίμνη.**

Ἄν τώρα παρατηρήσωμεν τὴν διάταξιν, πού ἔχουν αἱ πεδιάδες καὶ αἱ κοιλάδες τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς, βλέπομεν, ὅτι εὐρίσκονται εἰς μίαν σειράν, ἥ ὁποία διακόπτεται ἀπὸ χαμηλὰ ὑψώματα. Ἔτσι ἦτο εὐκόλον νὰ στρώσουν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν, διὰ νὰ συνδέσουν τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Πελοπόννησον μετὰ τὴν βορείαν Ἑλλάδα. Τὸ μεγαλύτερον ἐμπόδιον ἦτο εἰς τὰ βόρεια, μεταξὺ τῆς κοιλάδος τοῦ Βοιωτικοῦ Κηφισοῦ καὶ τῆς κοιλάδος τοῦ Σπερχειοῦ. Διὰ νὰ διέλθῃ λοιπὸν ἀπὸ ἐκεῖ ὁ σιδηρόδρομος, ἤνοιξαν εἰς τὸ βουνὸν μίαν μεγάλην σήραγγα τοῦ Μπράλλου (μῆκος 2110 μ.).

Ὁ σιδηρόδρομος αὐτὸς εἶναι ἡ κυρίᾳ γραμμὴ τῆς συγκοινωνίας εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Τὴν γραμμὴν δὲ αὐτὴν τὴν συναντᾷ εἰς τὸ χωρίον Μπράλλον καὶ ἡ ἀμαξιτὴ ὁδός, ἥ ὁποία ἔρχεται ἀπὸ τὴν Ἀμφισσαν.

2. ΜΟΡΦΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΛΙΑΣ

Ἡ παραλιακὴ γραμμὴ τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς εἶναι ὀδοντωτὴ, ὥσάν δαντέλλα. Ἡ θάλασσα δηλ. εἰσχωρεῖ βαθέως εἰς τὴν ξηρὰν καὶ σχηματίζει κόλπους μετὰ ἀρίστους φυσικοὺς λιμένας. Διότι καὶ ὁ Εὐβοϊκὸς καὶ ὁ Κορινθιακὸς εἶναι σχεδὸν κλειστοὶ κόλποι καὶ προφυλάσσονται ἀπὸ τὰς τρικυμίας.

Δυστυχῶς ὀλίγοι μόνον ἀπὸ τοὺς λιμένας αὐτοὺς ἀπέκτετσαν σημασίαν διὰ τὸ ἐμπόριον (Ἰτέα, Στυλὶς). Διότι τὰ βουνά, τὰ ὁποῖα ὑψώνονται κατὰ μῆκος τῆς παραλίας τοῦ Εὐβοϊκοῦ, τὴν ἀποκλείουν ἀπὸ τὰς πεδιάδας τοῦ ἐσωτερικοῦ. Μόνον δὲ ὅπου καταλήγουν ὁδοὶ συγκοινωνίας ἀπὸ τὸ ἐσωτερικόν, ἐκεῖ ἡμπορεῖ νὰ ἀναπτυχθῇ λιμὴν ἐμπορικὸς.

3. ΥΔΑΤΑ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑ

Ὅπως ἡ Ἀττικὴ καὶ ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς Πελοποννήσου, ἔτσι καὶ ἡ ἀνατολικὴ Στερεὰ εἶναι ἐκτεθειμένη εἰς τοὺς ξηροὺς καὶ ψυχροὺς βορειοανατολικοὺς ἀνέμους. Δι' αὐτὸ καὶ αὐτὴ δέχεται ὀλίγας βροχάς, ἀλλὰ πάντοτε περισσοτέρας ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν (ὕψος βροχῆς κατ' ἔτος εἰς τὴν Λαμίαν 60 ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου, εἰς τὰς Ἀθήνας 40 ἑκατοστὰ). Ἐπειδὴ δὲ τὰ βουνὰ τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς εἶναι ὑψηλότερα καὶ σκεπάζονται τὸν χειμῶνα μετὰ πολλὰ χιόνια, δι' αὐτὸ καὶ οἱ ποταμοὶ τῆς εἰναι πλουσιώτεροι εἰς ὕδατα.

Τὸ κλίμα ὁμως τῆς Ἀνατολικῆς Στερεᾶς πρὸς Βορρᾶν τῆς Πάρ-
νηθος εἶναι τραχύ. Διότι αἱ πεδιάδες της, καθὼς εἶδομεν, εἶναι ἀπο-
κλεισμέναι ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Ἔτσι οἱ θαλάσσιοι ἄνεμοι δὲν φθά-
νουν εἰς τὸ ἔσωτερικόν, διὰ τὰ μετριάσουν τὸ ψῦχος τοῦ χειμῶνος
καὶ τὴν ζέστην τοῦ θέρους. Δι' αὐτὸ εἰς τὰ πεδινὰ μέρη ὁ χειμῶν
εἶναι ψυχρὸς καὶ τὸ θέρος θερμὸν (ἡ π ε ι ρ ω τ ι κ ὸ ν κ λ ῖ μ α).

4. ΑΙ ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΠΕΡΙΟΧΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΣΤΕΡΕΑΣ

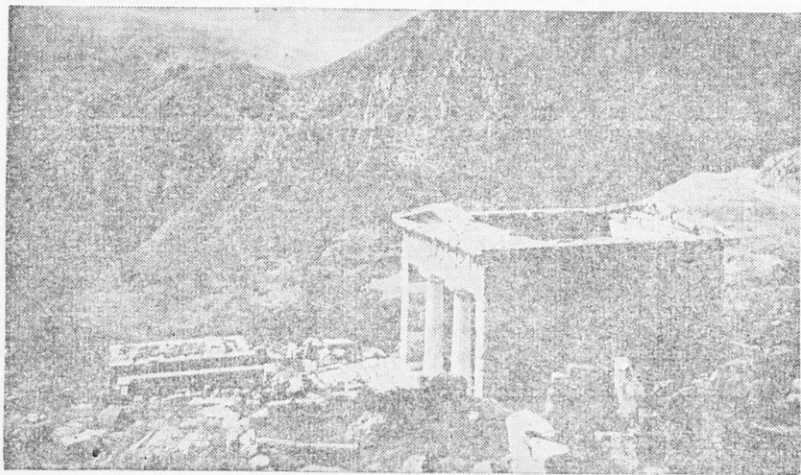
1. Αἱ νοτιώτεραι **πεδιάδες τῶν Θηβῶν** καὶ τῆς **Τανάγρας**.
ἔχουν μαῦρο χρῶμα καὶ εἶναι εὐφοροί. Συχνὰ τὸν χειμῶνα τὸ χιόνι
σκεπάζει τὰς πεδιάδας· αὐτὸ προφυλάσσει τὰ σπαρτὰ ἀπὸ τὸν παγε-
ρὸν βορρᾶν. Παράγονται ἄφθονα σιτηρά, ὄσπρια, οἶνος καὶ ἔλαιον.
Δι' αὐτὸ αἱ **Θῆβαι** εἶναι πόλις γεωργικὴ, τὴν ὁποίαν περιβάλλουν
κῆποι καὶ ἄμπελοι (13.000 κάτ.). Εἶναι κτισμένη εἰς τὴν θέσιν τῶν
ἀρχαίων Θηβῶν. Εἰς τὰ νοτιοδυτικὰ των σώζονται τὰ εῖρηπια τῶν
Πλαταιῶν, ὅπου οἱ ἀρχαῖοι μας πρόγονοι ἐνίκησαν τὰς μυριάδας
τῶν Περσῶν, πού ἦλθαν διὰ τὰ τοὺς ὑποδουλώσουν (479 π.Χ.).

2. Ἡ **πεδιάς τῆς Λεβαδείας**.— Ὁ **Βοιωτικὸς Κηφισὸς** πη-
γάζει ἀπὸ τοὺς πρόποδας τοῦ Παρνασσοῦ καὶ εἶναι πλούσιος εἰς
νερά. Ἀφότου τὰ νερά του εὗρον διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν,
ὀλόκληρος ἡ λεκάνη τῆς Κωπαΐδος καλλιεργεῖται. Τὸ χῶμα της
εἶναι μαῦρο καὶ παχύ. Προέρχεται ἀπὸ τὸ σάπισμα τῶν φύλλων
καὶ κλάδων, τὰ ὅποια τὰ νερά μετέφερον ἀπὸ τὰ γύρω δάση καὶ
τὰ ἀπέθετον εἰς τὸν πυθμένα τῆς λίμνης. Τώρα ὅλη ἡ ἔκτασις πο-
τίζεται μὲ αὐλάκια ἀπὸ τὸν ποταμόν· παράγει δὲ ἄφθονον βαμβάκι,
λαχανικά, καπνὸν καὶ σιτηρά.

Διὰ τὴν κατεργασίαν τοῦ βάμβακος ὑπάρχουν εἰς τὴν **Λεβά-
δειαν** πολλὰ ἐργοστάσια. Αἱ μηχαναὶ των κινοῦνται μὲ τὴν δύνα-
μιν πού ἔχουν τὰ νερά, ὅταν πίπτουν ἀπὸ ὕψος· διότι μία με-
γάλη πηγὴ (Ἔρκυνα) περνᾷ ἀπὸ τὸ μέσον τῆς πόλεως. Εἰς τὰ
ἐργοστάσια αὐτὰ ἐκκοκκίζουν τὸ βαμβάκι καὶ τὸ στοιβάζουν εἰς
δέματα. Εἰς ἄλλα ἐργοστάσια τὸ κλώθουν εἰς νήματα καὶ μὲ αὐτὰ
ὑφαίνουν βαμβακερὰ ὑφάσματα. Ἡ **Λεβάδεια** εὐρίσκεται εἰς ὠραίαν
τοποθεσίαν καὶ εἶναι ἡ σπουδαιοτέρα πόλις τῆς περιφερείας, μὲ
12.000 κατοίκους.

Ὀλόκληρον τὸ μέρος αὐτό, ἀπὸ τὴν Πάρνηθα καὶ τὸν Κιθαι-
ρῶνα ἕως τὸν Παρνασσόν, λέγεται μὲ τὸ ἀρχαῖον τοῦ ὄνομα **Βοιωτία**.

3. Ἡ κοιλάς τοῦ Βοιωτικοῦ Κηφισοῦ (Βορεία Φωκίς).—
Πρὸς Βορρᾶν τῆς Λεβαδείας ὁ σιδηρόδρομος ἀκολουθεῖ τὴν κοιλάδα
τοῦ Κηφισοῦ. Ἀριστερὰ ὑψώνεται μὲ μεγαλοπρέπειαν ὁ Παρνασ-
σός, δεξιὰ ἀπλώνονται τὰ βουνὰ τῆς Ἀταλάντης. Ἐτσι ἡ κοιλάς
αὕτῃ ἀποτελεῖ τὴν μόνην διάβασιν ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς τὴν Βοιωτίαν.
Ὡστε ἐκεῖνος ποῦ κατέχει τὴν δίοδον αὐτὴν γίνεται κύριος καὶ ὅλης

60. Δελφοί. Ὁ θησαυρὸς τῶν Ἀθηναίων.

τῆς Βοιωτίας καὶ ἡμπορεῖ ἀπὸ αὐτὴν νὰ προχωρήσῃ καὶ πρὸς
τὴν νοτίαν Ἑλλάδα. Δι' αὐτὸ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους πολλαὶ
μάχαι ἐγίναν εἰς τὴν Βοιωτίαν (Πλαταιαί, Λεῦκτρα, Χαιρώνεια,
στρατηγικὴ θέσις).

Ἡ περιφέρεια γύρω εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Κηφισοῦ ὀνομάζεται
Βορεία Φωκίς. Καθὼς προχωροῦμεν μὲ τὸν σιδηρόδρομον, συναν-
τῶμεν ἀριστερὰ τὴν **Δαύλειαν**, τὴν **Τιθορέαν** (Βελίτσα), τὴν **Ἀμ-
φίλειαν** (Δαδί, 4.000 κάτ.). Εἶναι κωμοπόλεις γεωργικαί. Οἱ κά-
τοικοὶ των ἐκτὸς τῶν σιτηρῶν καλλιεργοῦν καὶ τὸν καπνόν.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

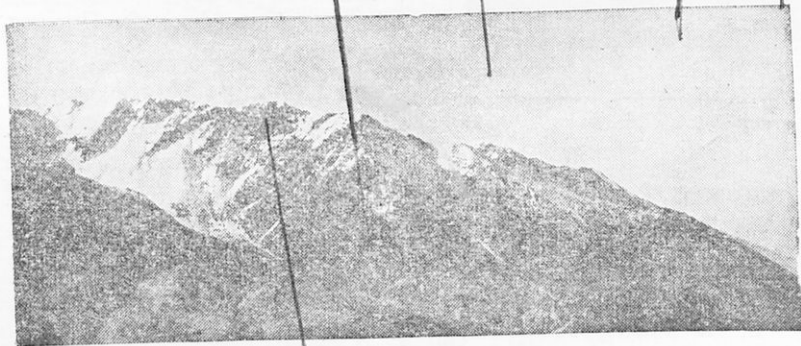
4. Ἡ κοιλάς τῆς Ἀμφίσσης (Νοτία Φωκίς) εἶναι ἐστραμμένη πρὸς τὸν Κορινθιακόν. Τὰ ὑψηλὰ ὄρη, τὰ ὁποῖα τὴν περιβάλλουν (Παρνασσός, Γκιόνα), τὴν προφυλάσσουν ἀπὸ τὸν ψυχρὸν βορρᾶν. Δι' αὐτὸ ἔχει κλίμα γλυκύ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ ἔδαφός της ἐσχηματίσθη ἀπὸ προσχώσεις τοῦ ποταμοῦ Ὑλαίθου, ὁλόκληρος ἡ ἑκτασίς εἶναι κατὰφυτος ἀπὸ ἐλαιῶνας.

Αἱ ἐλαῖαι τῆς Ἀμφίσσης εἶναι ὀνομασταί. Ἡ Ἀμφίσσα (Σάλωνα, 6.000 κάτ.) εὐρίσκεται εἰς τὸ βάθος τῆς πεδιάδος καὶ ἔχει ὡς ἐπίνειον τὴν Ἰτέαν. Εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τῆς κοιλάδος εἶναι ἡ Τραβιά μετ' ὀνομαστὸν Χάνι, ὅπου ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦτος μετέκατον ἄνδρας ἐσταμάτησε πολὺν στρατὸν τῶν Τούρκων. Εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου τῆς Ἰτέας εἶναι τὸ Γαλαξειδίων, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἄλλοτε ἀξιόλογον ναυτικόν.

Ἀπὸ τῆς Ἰτέας ὁδὸς ἀμαξιτὴ φέρει εἰς τὴν δυτικὴν πλάγαν τοῦ

61. Ἀράχοβα.

62. Ὁ Παρνασσὸς χιονισμένος, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἀερπλάνου.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑψηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

Παρνασσοῦ. Ἐκεῖ εἰς μίαν προεσχόην, ἐπάνω ἀπὸ μίαν βραχύωδη χαράδραν, εἶναι οἱ Δελφοὶ μετὰ τὰ ἐρείπια τοῦ ἀρχαίου Μαντείου. Ὅπως εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, ἔτσι καὶ εἰς τοὺς Δελφοὺς συνηθορίζοντο

οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοί μας, διὰ νὰ λάτρευσουν τὸν Θεὸν Ἀπόλλωνα καὶ νὰ ἀγωνισθοῦν εἰς τὸ στάδιον (Δελφικοὶ ἀγῶνες). Ἀνατολικώτερον εἰς ὕψος 940 μ. εἶναι ἡ Ἀράχοβα (4.000 κ.) ἐν μέσῳ ἀμπελώνων. Ἐδῶ ὁ Καραϊσκάκης τὸ 1826 ἐνίκησε 2.000 Ἀλβανούς καὶ ἔστησε πυραμίδα μετὰ τὰς κεφαλὰς των.

Ἀπὸ ἐδῶ πολλοὶ περιηγηταὶ ἀναβαίνουν εἰς τὴν ὑψηλότεραν κορυφὴν τοῦ Παρνασσοῦ (ὕψος 2.460 μ.), διὰ νὰ θαυμάσουν ἀπὸ

63. Μία πλαγιὰ τοῦ Παρνασσοῦ εἰς ὕψος 1200 μ. μετὰ ὠραῖα ἔλατα.

ἐκεῖ τὸν ἀνοικτὸν ὀρίζοντα καὶ τὴν ἀνατολὴν τοῦ Ἡλίου. Ὑψηλός, ἀπομονωμένος καὶ ἀπότομος μετὰ τὴν χιονισμένην κορυφὴν τοῦ ὁ Παρνασσὸς ὑψώνεται μετὰ μεγαλοπρέπειαν. Αἱ πλαγιαὶ του εἶναι δασώδεις. Εἰς τὴν ὑψηλότεραν ζώνην κυριαρχεῖ ἡ ἐλάτη, ἀλλ' ὑψηλότερα ἀπὸ 1800 μέτρα δὲν ὑπάρχουν δένδρα. Εἰς τὰς πλαγιάς τοῦ βουνοῦ καὶ εἰς τὰ χλοερά του λιβάδια βόσκουν πολλὰ ποίμνια καὶ εἶναι ἐκλεκτὸς ὁ τυρὸς τοῦ Παρνασσοῦ.

Τὰ ἄλλα βουνὰ τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς εἶναι χαμηλότερα. Δένδρον τῶν δασῶν εἰς αὐτὰ εἶναι

ἡ πεύκη. Ἀπὸ αὐτὴν συλλέγεται χυμός, ἡ ρητίνη. Ἀλλ' οἱ συλλογεῖς ἀπὸ πλεονεξίαν πληγώνουν τὰ δένδρα βαθύτερον ἀπὸ ὅ, τι πρέπει καὶ τὰ καταστρέφουν.

5. Ἡ κοιλάς τοῦ Σπερχειοῦ (Φθιώτις). — Ὁ σιδηρόδρομος, ἀφοῦ ἀφήσει τὴν κοιλάδα τοῦ Κηφισοῦ, περνᾷ τὴν σήραγγα τοῦ Μπράλλου καὶ ἀρχίζει νὰ κατέρχεται τὰς ἀποκρήμνους πλαγιάς τῆς Οἴτης. Ἔτσι φθάνει εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Σπερχειοῦ.

Ὁ Σπερχεῖος πηγάζει ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ ὄρη τῆς κεντρικῆς Στερεᾶς καὶ ἔχει πολλὰ νερά. Μετὰ τὰς προσχώσεις του ἐπτεκτείνει συνεχῶς τὴν παραλίαν. Ἔτσι τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, ἐνῶ εἰς τὴν ἐποχὴν

τοῦ Λεωνίδου εἶχε πλάτος 50 βημάτων, σήμερον ἀπλώνεται εἰς 3.500 μ. Σχηματίζει ὅμως καὶ πολλὰ ἔλη, ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων τὸ κλίμα εἰς τὴν πεδιάδα εἶναι ἀνθυγιεινόν. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰς τὰς Θερμοπύλας ἐγιναν ἀνασκαφαὶ εἰς τὸν λόφον, ὅπου ἔπεσεν ὁ Λεωνίδας μὲ τοὺς τριακοσίους του, καὶ εὗρέθησαν βέλη, καθὼς καὶ ὅσῃ τῶν ἡρώων.

Τὸ ἔδαφος τῆς πεδιάδος εἶναι εὐφορώτατον. Οἱ κάτοικοι καλλιερгоῦν τὸν ἀραβόσιτον, τὸν καπνόν, τὸν βάμβακα, τὰ πεπόνια καὶ τὰ ὀπωροφόρα.

Πόλις, ὅπου συγκεντρώνονται τὰ προϊόντα τῆς περιοχῆς, εἶναι ἡ **Λαμία** (25.000). Ἔχει ἐργοστάσια ὑφαντικῆς καὶ κατεργασίας καπνοῦ. Εἰς αὐτὴν ὑπάρχει ὁ τάφος τοῦ Ἀθανασίου Διάκου, ὁ ὁποῖος ἔπεσεν

65. Τὸ σπῖτι ὅπου ἐγεννήθη ὁ Ἀθανάσιος Διάκος, εἰς τὴν Ἄνω Μουσουνίτσαν τῆς Παρνασσίδος.

64. Βοσκόπουλο τοῦ Παρνασσοῦ.

(Φωτογρ. Ν. Ζωγράφου)

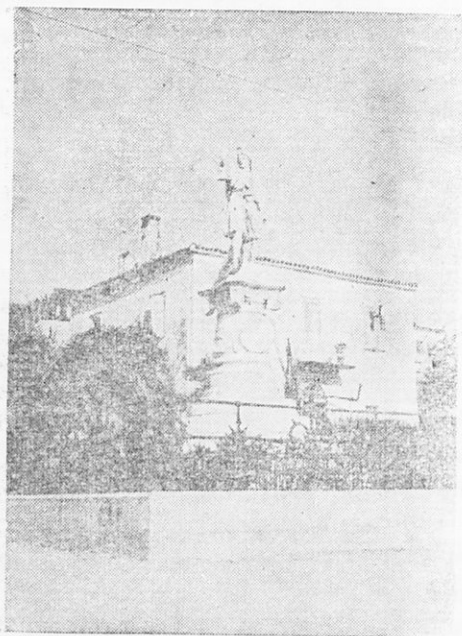

ἡρωικῶς τὸ 1821 εἰς τὴν γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας (Σπερχεῖου).

Ἐπίνειον τῆς Λαμίας εἰς τὸν Μαλιακὸν κόλπον εἶναι ἡ **Στυλὶς** (3.500 κάτ.). Μία διακλάδωσις τοῦ Λαρισαϊκοῦ σιδηροδρόμου φθάνει ἕως αὐτὴν (Λιανοκλάδι - Λαμία - Στυλὶς).

Ἀραβόσιτος καὶ καπνὸς εἶναι τὰ προϊόντα καὶ τοῦ ὑψηλοῦ ὄροσπεδίου τῆς Ὄθρυος. Τὸ χαμηλότερον μέρος του σχηματίζει τὴν λίμνην **Εὐνιάδα**. Τώρα γίνονται ἐκεῖ μεγάλα ἐργασία διὰ νὰ ἀποξηράνουν τὸ μέρος καὶ νὰ

τὸ κάμουν κατάλληλον διὰ τὴν γεωργίαν. Κέντρον τῆς περιφέρειας αὐτῆς εἶναι ὁ **Δομοκός**.

66. Ὁ ὄνδικας τοῦ Ἀθανασίου Διάκου εἰς τὴν Λαμίαν.

Ἀσκήσεις. — 1. Ποίαι πόλεις θὰ συναντήσης, ἂν ταξιδεύσης ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ἕως τὴν Λαμίαν; — 2. Ποία εἶναι ἡ συντομωτέρα ὁδὸς ἀπὸ τὰς Ἀθήνας πρὸς τοὺς Δελφούς; — 3. Πῶς θὰ ταξιδεύῃς ἀπὸ τὴν Ἀμφισσαν ἕως τὴν Λαμίαν; — 4. Σύγκρινε τὰς ἐκβολὰς τοῦ Σπερχειοῦ καὶ τοῦ Βοιωτικοῦ Κηφισοῦ. — 5. Παρακολούθησε εἰς τὸν χάρτην τὴν ἀμαξιτὴν ὁδὸν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ἕως τὴν Λαμίαν. Ποῦ ἡ ὁδὸς αὕτη συναντᾶται μὲ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν; — 6. Πρὸς ποίας διευθύνσεις ἀναχωροῦν οἱ σιδηροδρόμοι ἀπὸ τὸ Λιανοκλάδι;

✱ Β'. Η ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΚΑΙ Η ΔΥΤΙΚΗ ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ
1. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΛΛΑΦΟΥΣ

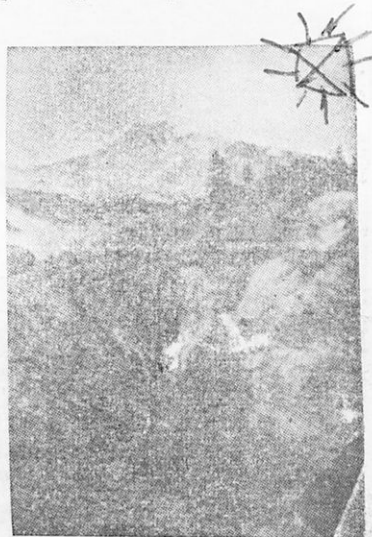
Ἡ κεντρικὴ Στερεὰ εἶναι χώρα τελείως ὄρεινῇ. Τὰ ὄρη τῆς εἶναι ὑψηλὰ καὶ ἀπόκρημνα καὶ προχωροῦν ἀπτότομα ἕως τὸν Κορινθιακὸν κόλπον. Τὸ ὑψηλότερον ἀπ' αὐτὰ εἶναι ἡ **Γκιώνα**, ἡ κορυφὴ τῆς φθάνει εἰς τὸ ὕψος 2.500 μέτρων. Τῶν ἄλλων ὁρέων αἱ κορυφαὶ περνοῦν τὰ 2.000 μέτρα: **Ἀγραφα** 2430 μ., **Τυμπερηστός** (Βελούχι) 2300 μ., **Οἶτη** 2150 μ., **Κόραξ** (Βαρδούσια) 2480 μ., **Καλιακούδα** 2.000 μ. Εἶναι βουνὰ δύσβατα, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ ποταμοὶ **Εὐηνος** (Φίδαρης) καὶ **Δάφνος** (Μόρνος) ἤνοιξαν στενὰς καὶ βαθεῖας χαράδρας.

- 67. Ταί κορυφαί τῆς Γκιώνας, ὅπως φαίνονται ἀπὸ ἀεροπλάνου.
(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπερ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας.)

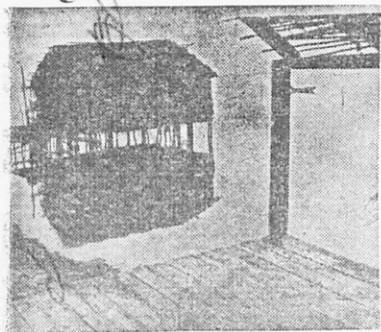
Πρὸς Δυσμὰς τῶν ὀρέων αὐτῶν διακλαδίζονται ἄλλαι ὄροσει-
ραί : τὸ Παναιτωλικόν, ὁ Ἀρά-
κυνθος, τὸ Μακρυνόρος, τὰ Ἀ-
καρνανικὰ ὄρη. Αὐτὰ καταλαμ-
βάνουν τὴν δυτικὴν Στερεάν.

Ὅπως εἰς τὴν ἀνατολικὴν Στε-
ρεάν, ἔτσι καὶ εἰς τὴν δυτικὴν ὑ-
πάρχουν λεκανοειδεῖς πεδιάδες. Μία
ἀπὸ αὐτὰς ἀπλώνεται μεταξὺ τοῦ
Παναιτωλικοῦ καὶ τῶν Ἀκαρνα-
νικῶν ὀρέων, ἄλλη δὲ μεταξὺ τοῦ
Παναιτωλικοῦ καὶ τοῦ Ἀρακύνθου.
Εἰς τὰ βαθύτερα μέρη τῶν λεκανο-
πεδίων τὰ νερὰ μαζεύονται καὶ
σχηματίζουν λίμνας, τὴν **Τριχω-
νίδα**, τὴν **Ὀζηρὸν** καὶ τὴν **Ἀμ-
βρακίαν**.

68. Ἡ κορυφή τοῦ Τυμφρηστοῦ
(2316 μ.).

Τὴν δυτικὴν Στερεὰν διασχίζει ἓνας μεγάλος ποταμός, ὁ **Ἀχελῷος**. Τὰς πηγὰς τοῦ ὁ Ἀχελῷος ἔχει πολὺ μακράν, εἰς τὸν **Ζυγὸν τοῦ Μετσόβου** (εὔρε τὸ *Μέτσοβον εἰς τὸν χάρτην*). Ἄλλ' ἡ

69. Ὑαράδικη καλύβα (πελάδα)
εἰς τὴν λιμνοθάλασσαν τοῦ
Μεσολογγίου.

κοιλὰς τοῦ δὲν ἡμπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ διὰ τὴν συγκοινωνίαν, διότι τὴν φράσσουν πρὸς Βορρᾶν αἱ ὑψηλαὶ ὄροσειραὶ τῆς Πίνδου. Δι' αὐτὸ ἡ δυτικὴ Στερεὰ δὲν ἔχει ἀπ' εὐθείας-συγκοινωνίαν μὲ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ἡ μόνη δὲ σιδηροδρομικὴ γραμμή, ποὺ ὑπάρχει εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, ἀρχίζει ἀπὸ τὴν παραλίαν τοῦ Κρυονερίου καὶ φθάνει ἕως τὸ Ἀγρίνιον.

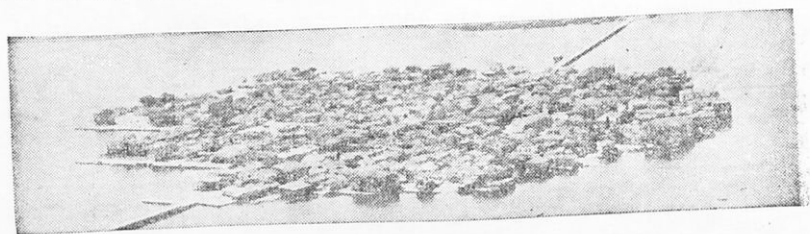
Ἐπίσης αἱ κοιλάδες τῶν ποταμῶν Εὐήνου καὶ Μόρνου εἶναι σχεδὸν ἀδιάβατοι. Δι' αὐτὸ ἡ κεντρικὴ Στερεὰ ἔχει μίαν μόνον διέξοδον ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ Σπερχεῖου (ὁδὸς Καρπενησίου-Λαμίας) καὶ ἡ **Ναύπακτος** (6.500 κάτ.), ἃν καὶ ἔχει καλὸν λιμένα εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Κορινθιακοῦ, δὲν ἀπέκτησεν ἐμπορικὴν σημασίαν.

2. ΤΑ ΠΑΡΑΛΙΑ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΣΤΕΡΕΑΣ

Ὅπως εἰς τὴν ἀνατολικὴν Στερεάν, ἔτσι καὶ εἰς τὴν δυτικὴν ἡ παραλία σχηματίζει πολλοὺς κόλπους καὶ χερσονήσους. Εἰς τὰ βόρεια μάλιστα ἡ θάλασσα εἰσχωρεῖ βαθέως καὶ σχηματίζει ἓνα μεγάλον κόλπον, τὸν **Ἀμβρακικόν**. Ἐτσι ἀποχωρίζεται μία μεγάλη χερσονήσος, ἡ **Ἀκαρνανικὴ**, ἡ ὁποία ἀπολήγει εἰς τὸ ἀκρωτήριον **Ἄκτιον**.

Ὅμοιος κόλπος ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν νοτίαν πλευράν, ὁ **κόλπος τοῦ Μεσολογγίου**. Αὐτὸς εἶναι ἀβαθής, διότι ὁ Ἀχελῷος ἄλλοτε ἐχύνετο εἰς αὐτὸν καὶ τὸν ἐγέμισε μὲ ἄμμους καὶ χώματα. Σήμερον ὁ ποταμὸς ἐκβάλλει δυτικώτερον εἰς τὸ **Ίόνιον** τὸ θαλάσσιον ὅμως ρεῦμα μεταφέρει μέγα μέρος τῆς ἄμμου ἀπὸ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ πρὸς Ἀνατολὰς καὶ τὸ ἀποθέτει ἐμπρὸς εἰς τὸ στόμιον τοῦ κόλπου.

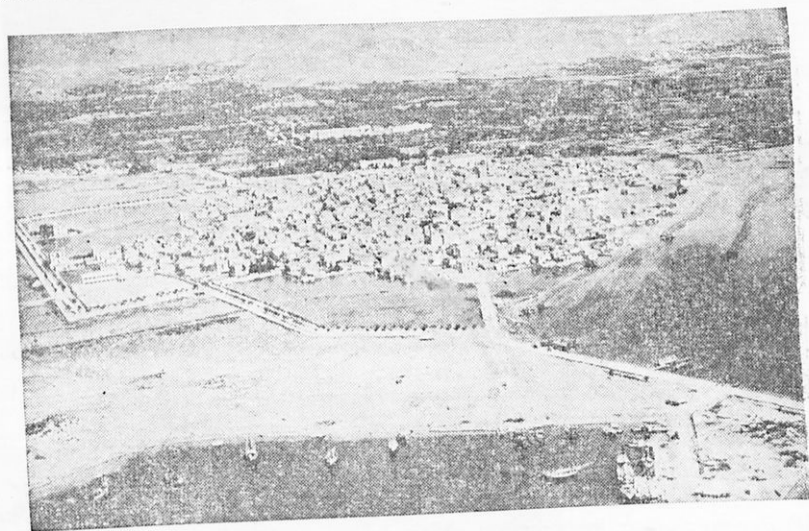
Ἔτσι σχηματίζονται ἐκεῖ στενόμακροι νησίδες, αἱ ὁποῖαι φράσσουν τὸν κόλπον ἀπὸ τὴν θάλασσαν καὶ τὸν μεταβάλλουν εἰς λιμνοθά-

70. Τὸ Αἰτωλικόν, κτισμένον εἰς μίαν νησίδα τῆς λίμνης,
ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἀεροπλάνου.

(Φωτογραφία Τοπογραφικῆς Ὑπηρε. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

λασσαν. Δι' αὐτὸ καὶ πολὺ μικρὰ πλοῖα δὲν ἔμπορουν νὰ εἰσ-
πλεύσουν ἐκεῖ. Εἶναι ὅμως ἡ λιμνοθάλασσα αὐτὴ ἀπὸ τὰ πλουσιώτερα

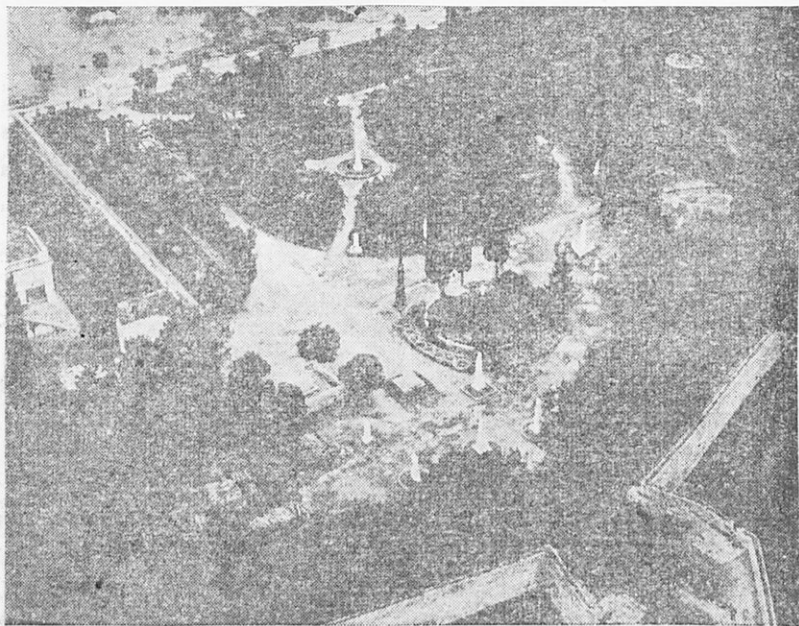
71. Τὸ Μεσολόγγι, ἀπὸ ἀεροπλάνου.

(Φωτογραφία Τοπογραφικῆς Ὑπηρε. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

ἰχθυοτροφεῖα μας. Μὲ καλαμωτὰς εἶναι χωρισμένη εἰς με-
γάλα τετράγωνα, μέσα εἰς τὰ ὁποῖα εἶναι κλεισμένα τὰ ψάρια (κέ-

φαλοι, λαυράκια, τσιμπούρες). Είναι δὲ φημισμένον καὶ τὸ αὐγο-
τάρραχον, ποὺ ἐξάγεται ἀπὸ τοὺς κεφάλους.

Εἰς μέρος πολὺ ἀβαθὲς τῆς λιμνοθαλάσσης ὑπάρχουν ἀλυσκαί.
Ἐκεῖ τὸ νερὸ τῆς θαλάσσης ἐξατμίζεται καὶ ἀπομένει τὸ ἅλας, τὸ
ὁποῖον χρησιμοποιοῦμεν εἰς τὴν μαγειρικὴν. Δι' αὐτό, ἂν καὶ τὸ
ἔδαφος γύρω εἰς τὸν κόλπον εἶναι γεμᾶτο ἀπὸ ἔλη, ὑπάρχουν ἐδῶ

72. Τὸ Ἡρώων, τόπος κατάφυτος ἔξω ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι, ὅπου
εἶναι θαμμένα τὰ ὀστέα τῶν ἡρώων, ποὺ ἔπεσαν κατὰ τὴν Ἑξοδὸν
τὸ 1826. Ἀριστερὰ εἶναι ὁ τάφος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη.

(Φωτογραφ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

ἀξιόλογοι πόλεις· τὸ ἔνδοξον **Μεσολόγγι** (14.000 κάτ.)· καὶ τὸ **Αἰ-
τωλικόν** (4.000 κάτ.). Οἱ κάτοικοί των ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν
ἀλιείαν καὶ εἰς τὴν παραγωγὴν ἁλατος. Κατ' ἔτος τὴν 10ην Ἀπρι-
λίου Ὑπουργοὶ καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι πηγαίνουν μὲ πολεμικὰ τοῦ
Στόλου μας εἰς τὸ Μεσολόγγι, διὰ νὰ παρευρεθοῦν εἰς τὸ μνημόσυνον
τῶν ἡρώων, ποὺ ἔπεσαν κατὰ τὴν Ἑξοδὸν τοῦ Μεσολογγίου τὸ 1826.

Εἰς τὸ Μεσολόγγι ὑπάρχουν καὶ οἱ τάφοι τοῦ ἥρωος Μάρκου Μπότσαρη καὶ τοῦ φιλέλληρος λόρδου Βύρωνος.

Ὅπως ἡ λιμνοθάλασσα τοῦ Μεσολογγίου, ἔτσι καὶ ὁ Ἀμβρακικὸς κόλπος φημίζεται διὰ τὰ ψάρια του. Καὶ γενικῶς οἱ κόλποι τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ὅσοι εἶναι κλειστοὶ καὶ ἔχουν μικρὸν βάθος (Εὐβοϊκός, Κορινθιακός, Ἀμβρακικός), ἔχουν πολλὰ ψάρια. Ἡ ἀλιεῖα λοιπὸν καὶ ἡ ναυτιλία ἀποτελοῦν τὴν σπουδαιότεραν ἀσχολίαν τῶν κατοίκων τῶν παραλίων μερῶν.

9/8/64
3. ΥΔΑΤΑ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑ. ΒΛΑΣΤΗΣΙΣ. ΑΣΧΟΛΙΑΙ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ

Ὅπως εἰς τὴν Πελοπόννησον, τοιουτοτρόπως καὶ εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα τὸ δυτικὸν τμήμα ἔχει περισσοτέρας βροχὰς ἀπὸ τὸ ἀνατολικόν. Τὸ ἐτήσιον μέσον ὕψος βροχῆς εἶναι :

Μεσολόγγιον : 70 ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου
Ἀγρίνιον : 90 » » »
Βόνιτσα : 100 » » »

Δι' αὐτὸ εἰς τὴν δυτικὴν Στερεὰν καὶ οἱ ποταμοὶ ἔχουν πολλὰ νερά καὶ ἡ βλάστησις εἶναι πλουσία.

Ὁ Ἀχελῷος (Ἀσπροπόταμος) εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ποταμοὺς τῆς Ἑλλάδος. Μὲ τὰ πολλὰ νερά του ποτίζει τὴν Αἰτωλικὴν πεδιάδα, τὴν ὁποίαν διασχίζει λοξῶς καὶ πολλὰς φορὰς πλημμυρίζει. Μὲ τὴν ἄφθονον ἰλὺν, τὴν ὁποίαν ἐκφορτῶνει εἰς τὰς ἐκβολὰς του, ἤνωσε τὰς Ἐχινάδας νήσους μὲ τὴν ξηρὰν καί, καθὼς εἵπομεν, φράσσει ὅλον ἐν περισσώτερον τὸ στόμιον τῆς λιμνοθάλασσης τοῦ Μεσολογγίου.

Καὶ τὸ κλίμα τῆς δυτικῆς Στερεᾶς εἶναι εὐνοϊκώτερον διὰ τὴν βλάστησιν τῶν φυτῶν ἀπὸ τὸ κλίμα τῆς ἀνατολικῆς. Ἡ μακρὰ σειρὰ τῶν ὑψηλῶν ὀρέων, τὰ ὁποῖα διασχίζουν τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰ ΒΔ πρὸς ΝΑ, προφυλάσσει τὴν δυτικὴν Στερεὰν ἀπὸ τοὺς ψυχροὺς καὶ βορειοανατολικοὺς ἀνέμους. Δι' αὐτὸ εἰς τὰς πεδινὰς ἐκτάσεις τῆς Αἰτωλίας, καθὼς καὶ εἰς τὰ παράλια, εὐδοκίμει ἡ ἐλαία. Εἰς τὴν παραλίαν μάλιστα τῆς Ναυπάκτου καλλιεργεῖται καὶ ἡ σταφιδάμπελος.

Τὸ ἔδαφος τῆς Αἰτωλικῆς πεδιάδος εἶναι εὐφρον, ἐπεὶδὴ προέρχεται ἀπὸ τὰς προσχώσεις τοῦ ποταμοῦ. Εἰς τὰ

παραποτάμια μέρη επικρατεί ή καλλιέργεια τοῦ ἀραβοσίτου καί τῶν ὀσπρίων. Ἀλλά τὸ κύριον προϊόν τῆς Αἰτωλικῆς πεδιάδος εἶναι ὁ καπνός. Οὗτος εἶναι ἐξαιρετικῆς ποιότητος καί εὕρισκει καλήν ἀγοράν. Δι' αὐτὸ τὰ ἐργοστάσια ἐπεξεργασίας καπνῶν ὑπάρχουν εἰς τὸ **Ἀγρίνιον**, τὸ ὁποῖον εἶναι κέντρον ὅλης τῆς περιοχῆς (22.000 κάτ.).

Αἱ ὄρειναι περιοχαὶ τῆς δυτικῆς καί τῆς κεντρικῆς Στερεᾶς ἔχουν βαρὺν χειμῶνα. Αἱ πλούσιαι ὅμως βροχαὶ καί ἡ ἀφθονος χιῶν, ἡ ὁποία πίπτει εἰς τὰ βουνά, βοηθοῦν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν δένδρων. Δι' αὐτὸ μεγάλα δάση σκεπάζουν τὰ πλάγια καί τὰς ράχεις τῶν βουνῶν. Τὰ δένδρα των καί ἔδω εἶναι διάφορα, ἀναλόγως τοῦ ὕψους τῆς ὀρεινῆς ζώνης. Ἐπικρατοῦν ἡ δρυς, ἡ ὄξυα καί ἡ ἐλάτη.

Ὅπου τὰ δάση εἶναι πολὺ πυκνά, ἐκεῖ οἱ δασονόμοι ὀρίζουν ποῖα δένδρα πρέπει νὰ κοποῦν, διὰ νὰ ἀραιώσῃ τὸ δάσος. Ἀπὸ αὐτὰ οἱ ὑλοτόμοι κατασκευάζουν δοκοὺς καί σανίδας διὰ τὴν οἰκοδομίαν καί διὰ τὴν κατασκευὴν ἐπίπλων. Τότε ἐπιτρέπεται καί ἡ ξύλευσις. Ἀπὸ τοὺς κλάδους τῶν δένδρων οἱ κάτοικοι τῶν ὀρεινῶν μερῶν ἔχουν ξύλα καί κάρβουνα διὰ καύσιμον ὕλην. Ἐπειδὴ ὅμως εἰς τὴν ὀρεινὴν περιοχὴν λείπουν οἱ κατάλληλοι δρόμοι, οἱ κάτοικοι δὲν ἐκμεταλλεύονται, ὅσον πρέπει, τὰ δάση των.

Διὰ τὴν μεταφορὰν τῆς ξυλείας χρησιμεύει κυρίως τὸ ρεῦμα τοῦ Ἀχελώου· ρίπτουν δηλαδὴ τὰ ξύλα εἰς τὸν ποταμὸν καί ἀφήνουν νὰ τὰ παρασύρῃ τὸ ρεῦμα. Αὐτὸ τὰ φέρει κάτω εἰς τὰ πεδινὰ μέρη.

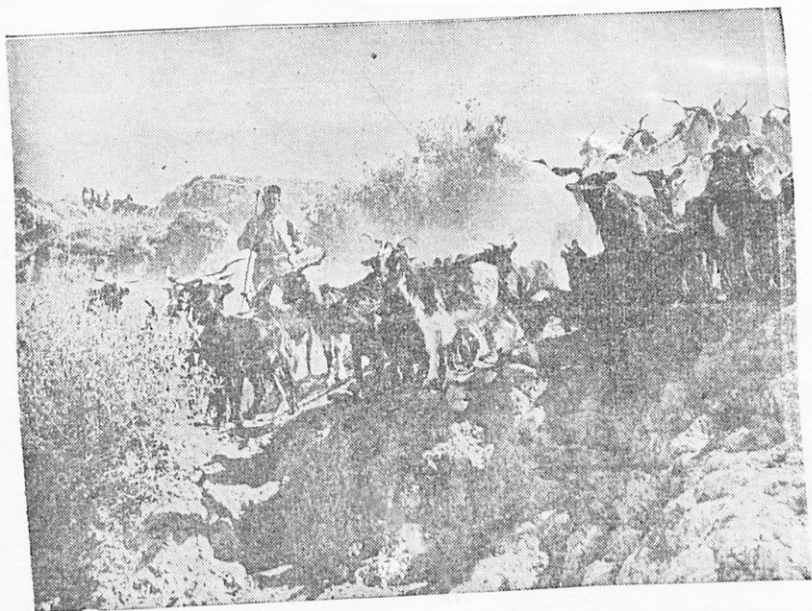
Εἰς τὴν **Ἀκαρνανίαν**, (κοινῶς Ζηρόμερον), ἡ ὁποία εἶναι πλησίον τῆς θαλάσσης καί ἔχει κλίμα ὑγρὸν, ἐκτείνονται δάση βαλανιδέας. Ἐπειδὴ δὲ τὰ βαλανιδία εἶναι ἀρίστη τροφή διὰ χοίρους, πολλοὶ ἀγέλαι χοίρων τρέφονται εἰς τὰ Ἀκαρνανικὰ ὄρη καί εἰς τὸ Μακρυνόρος. Κέντρα τῆς κτηνοτροφίας αὐτῆς εἶναι ὁ **Ἀστακός** (3000 κάτ.), ἡ **Βόνιτσα** (3000 κάτ.) καί ἡ **Ἀμφιλοχία** (Καρβασαράς) (5000 κάτ.).

Ὡστε τὰ δάση δὲν στολίζουν μόνον τὰ βουνά, δὲν ἐξυγιαίνουν μόνον τὸν τόπον, ἀλλὰ φέρουν καὶ καλὸν εἰσόδημα εἰς μεγάλην τάξιν ἀνθρώπων.

Ἡ κυρία ὅμως ἀσχολία τῶν κατοίκων τῆς ὀρεινῆς Στερεᾶς εἶναι

ἡ κτηνοτροφία αἰγῶν καὶ προβάτων καὶ ἡ γαλακτοκομία διότι τὰ ὄροπέδια καὶ αἱ ράχεις τῶν βουνῶν παρέχουν τροφήν ἀρκετὴν διὰ μικρὰ ζῷα. Ὄταν τὴν ἀνοιξὶν τὰ χιόνια λειώνουν, τότε οἱ βοσκοὶ ἀφήνουν τὰ χειμαδιὰ καὶ ἀναβαίνουν εἰς τὸ βουνόν. Ἐκεῖ ὑπάρχει πλουσία βοσκή διὰ τὰ ποίμνιά των.

Τὰ προϊόντα τῆς κτηνοτροφίας εἶναι πολλὰ (γάλα, τυριά,

73. Γυρισμός εἰς τὸ μαντρί.

(Φωτογρ. Χαρισιάδη)

βούτυρα, ἔρια, σφάγια, δέρματα). Ἄλλ' αὐτὰ δὲν ἐπαρκοῦν νὰ συντηρήσουν πυκνὸν πληθυσμόν. Δι' αὐτὸ αἱ ὄρειναι περιοχαὶ τῆς Στερεᾶς εἶναι ἀραιότερα κατοικημένα, καὶ μόνον μικραὶ κωμοπόλεις ἀνεπτύχθησαν ἐκεῖ. Τοιαῦται εἶναι: τὸ **Καρπενήσιον** (ὕψος 1000 μ., 4.000 κάτ.) εἰς τὴν Εὐρυτανίαν, ἡ **Γρανίτσα** καὶ ὁ **Προυσσός** εἰς τὰ Ἄγραφα, τὸ **Λιδωρίκιον** (2.000 κάτ.) εἰς τὴν Δωρίδα, ὁ Ἄστακός, ἡ Ἀμφιλοχία καὶ ἡ Βόνιτσα εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν. X

Γ'. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἡ Στερεὰ Ἑλλάς διαίρεται διοικητικῶς εἰς ἕξ νομούς: 1) τὸν νομὸν Ἀττικῆς με πρωτεύουσαν τὰς Ἀθήνας, 2) τὸν νομὸν Βοιωτίας με πρωτεύουσαν τὴν Λεβάδειαν, 3) τὸν νομὸν Φθιώτιδος με πρωτ. τὴν Λαμίαν, 4) τὸν νομὸν Φωκίδος με πρωτ. τὴν Ἀμφισσαν, 5) τὸν νομὸν Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας με πρωτ. τὸ Μεσολόγγιον καὶ 6) τὸν νομὸν Εὐρυτανίας με πρωτ. τὸ Καρπενήσιον.

Δ'. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Μορφὴ τῆς ξηρᾶς	Ὅρη: Ἀγραφα, Τυμφρηστός, Κόραξ ἢ Βαρδούσια, Γκιώνα (2500 μ.), Παρνασσός, Ὄθρυς, Οἶτη, Καλλίδρομον, Ἑλικών, Κιθαιρών, Πάρνης, Πεντελικόν, Ὑμητός, Αἰγάλεως, Γεράνεια, Πανατιωλικόν, Ἀράκυνθος, Μακρινόρος, Ἀκαρνανικὰ Ὅρη. Πεδιάδες: Τοῦ Σπερχειοῦ, τῆς Κωπαίδος, τῶν Θηβῶν, τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ Μαραθῶνος, τῆς Μεσογαίας, τῆς Ἑλευσίνης, τῶν Μεγάρων, ἡ Αἰτωλική.					
Ποταμοί	Σπερχειός, Βοιωτικὸς Κηφισός, Ἀχελῷος, Εὐηνος, Μόρνος.					
Λίμναι	Τριχωνίς, Ἀμβρακία, Ὁζηρός, Ὑλίκη, Παραλίμνη.					
Γεωργικὴ παραγωγὴ τῆς Στερεᾶς (μετὰ τῆς Εὐβοίας) τοῦ ἔτους 1937	Εἶδη καλλιεργείας		Καλλιεργούμε- ναι ἐκτάσεις εἰς στρέμματα		Ἀξία τῆς παραγωγῆς εἰς δραχμὰς (1937.)	
	Σιτηρὰ		2.500.000		1.175.000.000	
	Ὄσπρια		200.000		95.500.000	
	Λαχανικά, Γεώμηλα κλπ.		104.000		257.500.000	
	Καπνός, βάμβαξ κλπ.		500.000		750.000.000	
	Ἀμπελοι		486.000		478.000.000	
	Σταφίς		1.720		4.000.000	
	Ἐλαιον		—		200.000.000	
Ἀριθμὸς ζῶων ἔτους 1937	Λεμόνια, πορτοκάλια, μαν- δαρίνια		—		28.000.000	
	Βόες καὶ ἀγελάδες	Ἴπποι	Ἡμίονοι	Πρόβατα	Αἰγες	Χοῖροι
	82.200	73.500	49.000	1.500.000	1.230.000	85.000

Διοικητική διαίρεσις	Ἐπιφά- νεια εἰς τ. χλμ.	Πληθυσμός		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)
		ἐν ὅλῳ	κατὰ τ. χλ.	
Νομός Ἀττικῆς	3.804	1.564.000	408	Δῆμος Ἀθηναίων 565, Πειραι- ωτῶν 136, Ἐλευσίς 9, Μέγαρα 14, Κηφισιά 13, Ἀμαρούσιον 12
Νομός Βοιωτίας	3.135	107.000	34	Λεβάδεια 12, Θῆβαι 13, Ἀρά- χοβα 4
Νομός Φθιώτιδος	4.195	148.000	35	Λαμία 28, Στυλὶς 13, Ὑπάτη, Ἀταλάντη 4, Δομοκός 2
Νομός Φωκίδος	2.078	51.500	25	Ἀμφίσσα 31, Λιδωρικίον 1200, Γαλαξείδιον 2, Ἀμφίκλεια 4
Νομός Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας	5.710	220.000	38	Μεσολόγγιον 14, Ἀργίσιον 22, Ναύπακτος 6,5, Ἀμφιλοχία 5, Βόνιτσα 3, Αἰτωλικὸν 4
Νομός Εὐρυτανίας	2.036	40.000	13	Καρπενήσιον 4
Ὅλη ἡ Στε- ρεὰ Ἑλλάς	20.958	2.130.500		

Ἀσκήσεις.— 1. Πῶς θὰ μεταβῇς ἀπὸ τὰς Ἀθήνας εἰς τὸ Καρ-
πενήσιον; — 2. Ποίαν ὁδὸν θὰ ἀκολουθήσης, διὰ νὰ μεταβῇς γρηγο-
ρώτερα ἀπὸ τὰς Ἀθήνας εἰς τὸ Ἀργίσιον; — 3. Κατάταξε τὰς κυριω-
τέρας πόλεις τῆς Στερεᾶς κατὰ τὸν πληθυσμὸν καὶ σημείωσε εἰς
ποῖον νομὸν ἀνήκει ἐκάστη. — 4. Ἡ Ἀττικὴ καὶ ἡ Βοιωτία ἔχουν
ἐκτασιν 6685 τ. χλμ. Ὁ πληθυσμὸς των κατὰ μὲν τὴν ἀπογραφὴν
τοῦ 1920 εὗρέθη 634.000, κατὰ δὲ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1928 ἦτο
1.033.000, κατὰ δὲ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1940 ἦτο 1.394.000. Πόσοι
κάτοικοι ἀναλογοῦν εἰς 1 τ. χλμ. κατὰ πὰς τρεῖς ἀπογραφάς; — 5.
Σύγκρινε τὸν πληθυσμὸν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος μὲ τὸν πληθυσμὸν
τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὴν πυκνότητα. — 6. Ποῖος ἀπὸ τοὺς νομοὺς
τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Πελοποννήσου εἶναι πυκνότερα κατοικημένοι
καὶ ποῖος ἀραιότερα καὶ διατί; — 7. Παράβαλε τὴν παραγωγὴν τῆς
Στερεᾶς μὲ τὴν παραγωγὴν τῆς Πελοποννήσου ὡς πρὸς τὰ σιτηρά,
τὸν καπνὸν καὶ τὴν σταφίδα.

Β'. ΒΟΡΕΙΑ ΕΛΛΑΣ

6/7/64 Η. ΗΠΕΙΡΟΣ

1. Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τὸ ἀκρωτήριο Στυλὸς (ἀπέναντι τῆς Κερκύρας) καὶ ἀκολούθησε ἀπὸ αὐτὸ τὴν ὁροθετικὴν μας γραμμὴν πρὸς τὴν Ἀλβανίαν. Ποίαν διεύθυνσιν λαμβάνει ἡ γραμμὴ αὐτὴ καὶ εἰς ποίαν λίμνην καταλήγει; — 2. Ποῖαι ὄροσειραὶ ὁρίζουν τὴν Ἡπειρον πρὸς Ἀνατολὰς καὶ ἀπὸ ποίας χώρας τὴν χωρίζουν; — 3. Ποῖα τὰ ὀνόματα τῶν ὑψηλοτέρων κορυφῶν τῆς Πίνδου; Σύγκρινε τὸ ὕψος των μὲ τὸ ὕψος τῶν βουνῶν τοῦ τόπου σου. — 4. Ποῖοι ποταμοὶ ἔχουν τὰς πηγὰς των εἰς τὰς δυτικὰς πλαγιάς τῆς Πίνδου καὶ ποίαν διεύθυνσιν λαμβάνει ἕκαστος; Εἰς ποῖον κόλπον χύνεται ὁ Ἀραχθὸς καὶ εἰς ποῖον ὁ Ἀῶς; — 5. Ποίους ἄλλους ποταμοὺς ἔχει ἡ Ἡπειρος καὶ ἀπὸ ποῦ πηγάζει ἕκαστος; — 6. Ποίαν μορφὴν ἔχει κατὰ τὸν χάρτην τὸ ἔδαφος τῆς Ἡπείρου; Ποῦ εἶναι πεδινόν; — 7. Μὲ ποῖον μέρος τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος δυνατόν νὰ ὁμοιάζῃ ἡ Ἡπειρος κατὰ τὴν μορφὴν τοῦ ἐδάφους καὶ κατὰ τὰ ὕδατα;

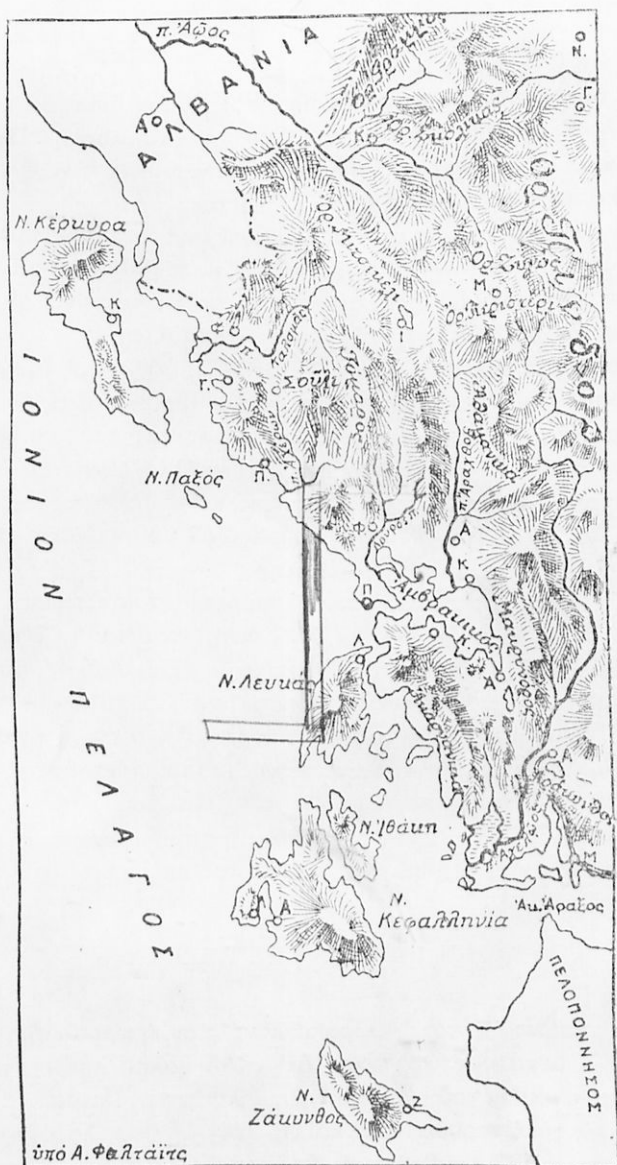
Α'. ΟΡΙΑ

Ἡ Ἡπειρος ἀπλώνεται πρὸς Δυσμὰς τῆς Πίνδου ἀπὸ τὸν Ἀμβρακικὸν ἕως τὸν κόλπον τῆς Αὐλῶνος. Τὸ βόρειον ὁμως τμήμα τῆς, ἂν καὶ ἔχει Ἑλληνικὸν πληθυσμόν, τὸ κατέχει ἡ Ἀλβανία.

Ὡς σύνορον μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀλβανίας θεωροῦμεν τὴν γραμμὴν, ἥ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τὸ ἀκρωτήριο Στυλὸς καὶ τελειώνει εἰς τὴν λίμνην Πρέσπαν.

Β'. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Ἡ Πίνδος μὲ τὰς ὄροσεiras τῆς καταλαμβάνει ὁλόκληρον τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Ἡπείρου. Αἱ ὄροσειραὶ τῆς ἔχουν διεύθυνσιν ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον· ὁμοιάζουν μὲ ὑψηλὰ τεῖχη, τὰ ὁποῖα χωρίζουν τὴν Ἡπειρον ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν καὶ ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν. Τὸ μόνον σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ διαβῇ ἀπὸ τὴν μίαν πλευρὰν εἰς τὴν ἄλλην, εἶναι ἡ ράχis τοῦ Ζυγοῦ. Ἡ ράχis αὕτη εὐρίσκεται πλησίον τοῦ Μετσόβου εἰς ὕψος 1650 μέτρων.

74. Χάρτης τῆς Ἠπείρου καὶ τῶν Ἰονίων νήσων.

Κλίμαξ 1 : 2.000.000

Τὰ ὄρη τῆς Πίνδου εἶναι ὑψηλὰ καὶ ἔχουν διάφορα ὀνόματα : **Βόιον ἢ Γράμμος, Σμόλικας, Τύμφη, Λάκμος ἢ Περιστέρι, Ἀθαμανικὰ ἢ Τζουμέρικα.** Τὴν ὑψηλοτέραν κορυφὴν ἔχει ὁ Σμόλικας, ὁ ὁποῖος φθάνει εἰς ὕψος 2600 μέτρων.

Τὴν ἰδίαν διεύθυνσιν μὲ τὴν Πίνδον ἔχουν καὶ αἱ ἄλλαι ὄροσει-
ραί, αἱ ὁποῖαι ἐκτείνονται ἢ μία πλησίον τῆς ἄλλης καὶ γαμίζου-
σιν ὅλην τὴν Ἠπειρον. Τὰ ὀνόματά των εἶναι : **Πάπιγγον, Μιτισικέλι,
Τόμαρος, Σουλιώτικα, Νεμέρτζικα, Κεραύνια.**

Ὁροπέδιον ὑπάρχει μόνον μεταξύ Τομάρου καὶ Μιτισικελίου,
τὸ ὀροπέδιον τῶν Ἰωαννίνων, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται εἰς ὕψος 500 μ.
ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Εἰς τὸ βαθύτερον αὐ-
τοῦ μέρος τὰ νερὰ σχηματίζουν λίμνην, ἢ ὁποία λέγεται **Παμβῶτις.**
Τὰ νερὰ τῆς χύνονται ὑπογείως εἰς τὴν κοίτην τοῦ ποταμοῦ **Θυά-
μιδος ἢ Καλαμᾶ.** Πεδιάδα ἢ Ἠπειρος ἔχει μόνον εἰς τὰ νότια, τὴν
Ἀμβρακικὴν ἢ πεδιάδα τῆς Ἀρτης.

Ἡ Ἠπειρος λοιπὸν κατὰ τὴν μορφήν τοῦ ἐδάφους ὁμοιάζει
μὲ τὴν δυτικὴν Στερεάν. Ὅπως δὲ ἐκείνη, ἔστι καὶ ἡ Ἠπειρος δὲν
ἔχει ἀνοικτὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα δι' αὐτὸ συγ-
κοινωνεῖ μὲ αὐτὴν μόνον διὰ θαλάσσης καὶ δι' ἀέρος μὲ τὸ ἀερο-
πλάνον. Τελευταίως κατεσκευάσθη μία μεγάλη ὁδός, ἢ ὁποία συνέ-
δεσε τὰ Ἰωάννινα μὲ τὴν Καλαμπάκκαν διὰ τοῦ Μετσόβου. Δυστυ-
χῶς καὶ ἡ ἐσωτερικὴ συγκοινωνία τῆς Ἠπείρου εἶναι δύσκολος,
διότι ἔχει μίαν μόνον ἀξιόλογον ὁδόν, ἢ ὁποία συνδέει τὴν Πρέβε-
ζαν μὲ τὰ Ἰωάννινα καὶ μὲ τὴν Κόνιτσαν.

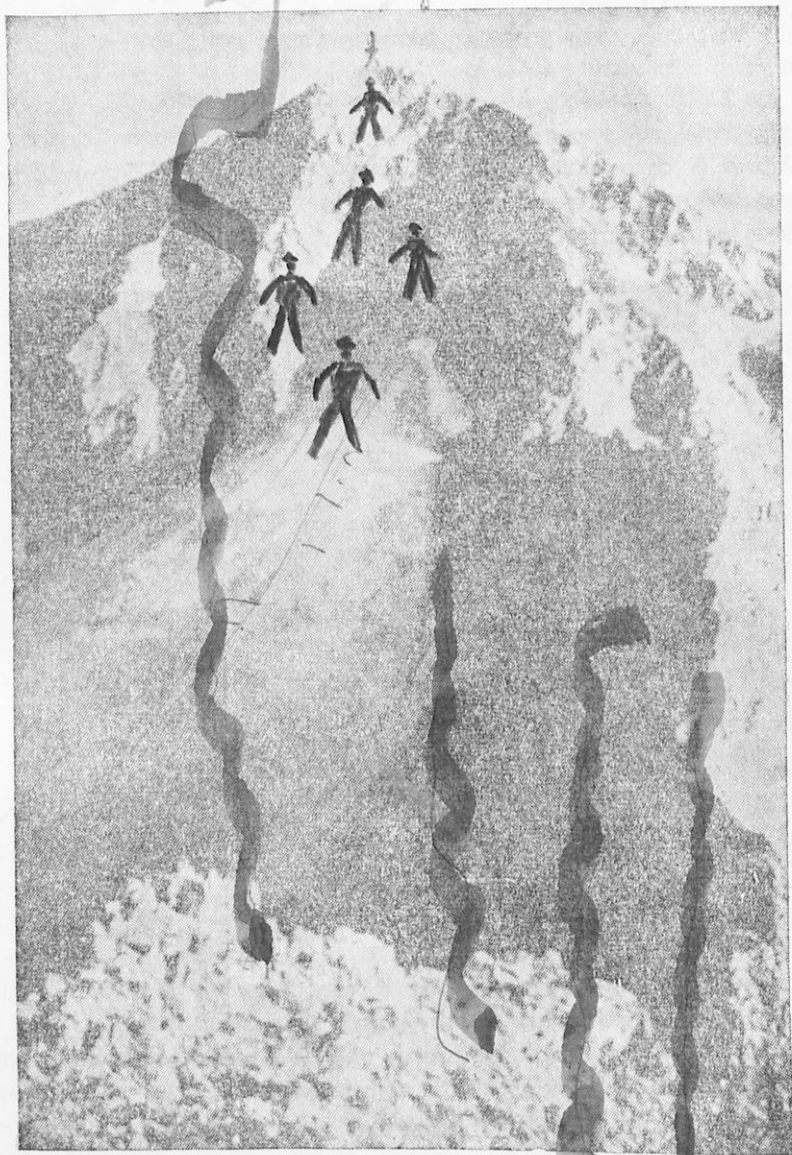
Γ'. Η ΠΑΡΑΛΙΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Ἄν ἐξαιρέσωμεν τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον, ἡ παραλία τῆς Ἠπεί-
ρου δὲν ἔχει μεγάλους κόλπους. Δι' αὐτὸ καλοὶ λιμένες ὑπάρχουν
μόνον εἰς τὸ στόμιόν τοῦ Ἀμβρακικοῦ, ὁ λιμὴν τῆς Πρεβέζης, καὶ βο-
ρειότερον εἰς τὴν Ἠγουμενίτσαν καὶ εἰς τοὺς Ἀγίους Σαράντα.

Οἱ ποταμοὶ **Ἀραχθὸς καὶ Λοῦρος** ἐκφορτῶνουν εἰς τὸν Ἀμ-
βρακικὸν κόλπον πολλοὺς ἄμμους καὶ χῶματα. Δι' αὐτὸ ὑπάρχουν
ἐκεῖ λιμνοθάλασσαι (**Λογαροῦ, Τσουκαλιοῦ**), αἱ ὁποῖαι εἶναι με-
γάλα ἰχθυοτροφεῖα.

6/3/64

75. Ἡ κορυφή τοῦ ὄρους Λάκμου (Περιστέρι) Ψ. 2292 μ.
(Φωτογραφία Γ. Παπιορόδου)

X 11/3/64

Δ'. ΑΙ ΦΥΣΙΚΑΙ ΠΕΡΙΟΧΑΙ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

1. Ἡ ὄρεινὴ χώρα καὶ τὸ κεντρικὸν ὀροπέδιον. — Τὰ ὄρη τῆς Ἡπείρου εἶναι, ὅπως καὶ εἰς τὴν δυτικὴν Στερεάν, ἀσβεστολιθικά ἢ σχιστολιθικά. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ Ἡπειρος δέχεται, ὅπως καὶ ἡ δυτικὴ Στερεά, πολλὰς βροχὰς (ἄνω τοῦ 1 μέτρου κατ' ἔτος), τὰ βουνὰ τῆς ἔχουν πολλὰς πηγὰς καὶ σκεπάζονται μὲ πυκνὰ

76. Παλαιὰ γέφυρα πλησίον τῆς Κονίτσας.

(Φωτογραφία Μ. Χρυσάκη)

δάση. Δι' αὐτὸ οἱ ποταμοὶ τῆς Ἡπείρου εἶναι πολλοὶ καὶ ὀρητικοί· τὸν περισσότερον μάλιστα καιρὸν εἶναι ἀδιάβατοι.

Οἱ ποταμοὶ αὐτοὶ ἤνοιξαν εἰς τὰ βουνὰ στενὰς καὶ βαθεῖας χαράδρας, εἰς τὰς ὁποίας τὰ νερὰ κρημνίζονται μὲ βοήν. Ὁ Ἀχέρων μάλιστα, ὁ ὁποῖος διασχίζει τὰ βραχώδη βουνὰ τοῦ Σουλίου, τρέχει μὲ τόσῃν βοήν καὶ θόρυβον εἰς τὰς ἀποτόμους καὶ σκοτεινὰς φάραγγας τῶν βουνῶν, ὥστε οἱ ἀρχαῖοι μας πρόγονοι ἐπίστευον, ὅτι ἔδῳ ἦτο ἡ εἰσόδος τοῦ Ἀδου.

Ἐπειδὴ τὰ ὄρη τῆς Ἠπείρου εἶναι ὑψηλά, ὁ χειμὼν εἰς τὴν ὄρεινὴν Ἠπειρον εἶναι τραχύς. Δι' αὐτὸ ἀναπτύσσονται ἐδῶ τὰ δένδρα τῶν ὑψηλῶν ζωνῶν, δηλ. ἡ δρυς, ἡ ἐλάτη, ἡ ὄξυα καὶ ἡ ὑψηλὴ πεύκη. Δασώδης εἶναι προπάντων ἡ περιοχή τῆς **Κονίτσης**, ὅπου τὰ 35 % τοῦ ἐδάφους εἶναι δασωμένα.

Εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Πίνδου ὑπάρχουν 46 χωρία, τὰ **Ζαγορωχώρια**. Εἶναι χωμένα μέσα εἰς δάση ἀπὸ καστανάς καὶ δρυς. Οἱ

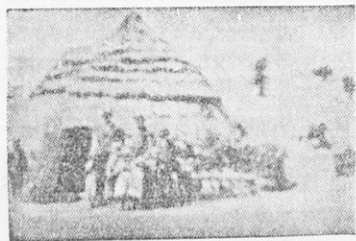

77. Τὰ Ἰωάννινα, ὅπως φαίνονται ἀπὸ τὸ ἀεροπλάνον.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑψηρ. Ὑποσυρ. Συγκοινωνίας)

κάτοικοί των, καθὼς καὶ τοῦ **Μετσόβου**, ζοῦν ἀπὸ τὴν ὑλοτομίαν καὶ ἀπὸ τὴν κτηνοτροφίαν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ εἰσοδήματα ἀπὸ τὰς ἀσχολίας αὐτὰς εἶναι ὀλίγα, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους των ἄλλοτε ἐξενιτεύοντο εἰς μακρυνοὺς τόπους. Ἐκεῖ προώδευον εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ ἐπλούτιζον, ἀλλὰ δὲν ἐλησμόνουν τὴν πατρίδα. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς, καθὼς ὁ Ἀβέρωφ, ὁ Τοσίτσας, ὁ Στουρνάρας, ἀφῆκαν τὰς περιουσίας των εἰς τὸ Ἔθνος. Ἀπὸ δωρεὰς τοῦ Ἀβέρωφ ἐκτίσθη τὸ λευκὸν Στάδιον τῶν Ἀθηνῶν καὶ κατεσκευάσθη τὸ δοξασμένον θωρηκτὸν τοῦ στόλου μας, ὁ «Ἀβέρωφ». Ἀπὸ δωρεὰς τοῦ Τοσίτσα καὶ τοῦ Στουρνάρα ἐκτίσθη τὸ Μετσόβιον Πολυτεχνεῖον κ.τ.λ.

Τὸ κεντρικὸν ὁροπέδιον εἶναι κατάλληλον διὰ τὴν γεωργίαν. Πα-

78. Καλύβα σαρακατσάνικη. Οἱ Σαρακατσάνοι μας εἶναι σκορπισμένοι ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν ἕως τὰ βόρεια τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας καὶ ζοῦν μὲ τὰ ποιμνιά των ζῶν νομαδικήν.

σκαλοῖ. Τότε καὶ ἡ τέχνη (κεντητική, ἀργυροχοϊκή, ἀρχιτεκτονική) ἀνεπτύχθη πολὺ εἰς τὴν πόλιν αὐτήν. Τέλος εἰς τὰ Ἰωάννινα ἐξησεν ὁ διαβόητος τύραννος τῆς Ἠπείρου Ἀλῆ Πασᾶς.

Πρὸς τὴν παραλίαν τοῦ Ἰονίου τὰ βουνὰ εἶναι χαμηλά. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κλίμα εἶναι γλυκὺ (θαλάσσιον), εὐδοκιμεῖ ἐκεῖ ἡ ἐλαία. Εἰς τὰς ἐλῳδεις ἐκτάσεις, αἱ ὅποια ἀπλώνονται εἰς τὰς ἐκβολὰς τῶν ποταμῶν Καλαμᾶ καὶ Ἀχέροντος, οἱ κάτοικοι καλλιεργοῦν τὸν ἀραβόσιτον καὶ τὴν ὄρυζαν. Σπουδαιότεραι κωμοπόλεις εἶναι ἐδῶ οἱ **Φιλιᾶται** καὶ ἡ **Παραμυθιά** πλησίον τοῦ ὄρμου τῆς Ἠγουμενίτισης, ἡ **Πάργα** καὶ τὸ **Μαργαρίτιον** νοτιώτερον. Πρὸς Ἀνατολὰς αὐτῶν ὑψώνονται τὰ ἀπόκρημνα βουνὰ τοῦ **Σουλίου**. Ἐκεῖ οἱ Σουλιῶται ἐξησαν ἐλεύθε-

ράγει σιτηρά, οἶνον καὶ ὀπωρικά. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ ὁροπέδιου, εἰς τὰς ὄχθας τῆς Παμβώτιδος λίμνης, εἶναι κτισμένα τὰ **Ἰωάννινα** (32.000 κάτ.). Εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν διασταυρῶνεται ὁδοὶ ἀπὸ διάφορα μέρη τῆς χώρας. Δι' αὐτὸ τὰ Ἰωάννινα συγκεντρῶνουν τὴν ἐμπορικὴν κίνησιν ὁλοκλήρου τῆς Ἠπείρου. Ἐχουν δὲ καὶ μίαν περίφημον σχολήν, τὴν Ζωσιμαίαν Σχολήν, εἰς τὴν ὁποίαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἐδίδαξαν πολλοὶ σοφοὶ διδά-

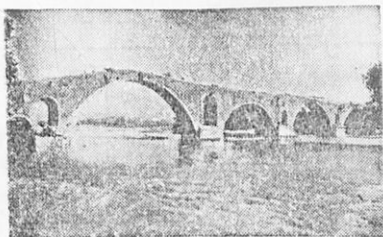
79. Σαρακατσάνισσες μὲ τὴν ρόκαν.

ροι ὡς ὀρεινὸς πολεμικὸς λαὸς καὶ ὑπερήσπισαν τὴν ἐλευθερίαν των γενναίως ἐναντίον τῶν ἐπιθέσεων τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ.

Ἡ κυρία ἀσχολία τῶν κατοίκων τῆς ὀρεινῆς Ἡπείρου εἶναι ἡ κτηνοτροφία. Χιλιάδες προβάτων καὶ αἰγῶν βόσκουν εἰς τὰ πλάγια τῶν βουνῶν. Δι' αὐτὸ τὰ προϊόντα ἀπ' αὐτὰ (τυριά, βούτυρον, μαλλιά καὶ σφάγια) εἶναι τὰ μόνα ποῦ περισσεύουν εἰς τὸν τόπον καὶ γίνεται ἐξαγωγή αὐτῶν ἀπὸ τοὺς λιμένας τῆς Πρεβέζης καὶ τῶν Ἀγίων Σαράντα.

13/3/69

2. Ἡ πεδιάς τῆς Ἀρτης.— Οἱ ποταμοὶ Ἀραχθὸς καὶ Λοῦρος μὲ τὰ χώματα καὶ τὴν ἄμμον, ποῦ μεταφέρουν, ἐσχημάτισαν βορείως τοῦ Ἀμβρακικοῦ εὐφορωτάτην πεδιάδα. Ἡ πεδιάς αὕτη εἶναι ἀνοικτὴ πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ἔχει γλυκὺν χειμῶνα. Δι' αὐτὸ εἶναι κατάφυτος ἀπὸ ἐλαιῶνας καὶ πορτοκαλεῶνας, παράγει δὲ σιτηρά, ἰδίως ἀραβόσιτον καὶ καπνόν. Ἐπειδὴ ὅμως εἰς τὰ χαμηλὰ μέρη σχηματίζονται πολλὰ ἔλη, ἐπικρατεῖ εἰς τὴν πεδιάδα ἡ ἐλονοσία. Τώρα γίνονται ἐκεῖ μεγάλοι ἐργασίαι, διὰ νὰ κανονίσουν τὴν κοίτην τῶν ποταμῶν καὶ νὰ ἀποξηράνουν τὰ ἔλη.

80. Τὸ γεφύρι τῆς Ἀρτας.

Αἱ σπουδαιότεραι πόλεις εὐρίσκονται εἰς τὰ ἄκρα τῆς πεδιά-

δος: ἡ Ἀρτα (14.000 κάτ.) πλησίον τοῦ Ἀράχθου μὲ τὸ περίφημον γεφύρι καὶ τὰς ὥραιας βυζαντινὰς ἐκκλησίας τῆς, ἡ Φιλιππιάς πλησίον τοῦ Λούρου καὶ ἡ Πρέβεζα (12.000) εἰς τὸ στόμιον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Ἡ πόλις ἀποτελεῖ καὶ τὸν κυριώτερον ἐμπορικὸν λιμένα τῆς νοτίας Ἡπείρου, διότι εἶναι τὸ τέρμα τῆς μεγάλης ὁδοῦ, ἡ ὁποία διασχίζει τὴν χώραν ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον. Πρὸς Βορρᾶν τῆς Φιλιππιάδος εἶναι τὸ Μπιζάνι, ὅπου ὁ στρατός μας μὲ ἀρχιστράτηγον τὸν βασιλεᾶ Κωνσταντῖνον ἐνίκησε τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1913 τοὺς Τούρκους καὶ ἠλευθέρωσε τὰ Ἰωάννινα.

3. Ἡ Βόρειος Ἡπειρος.— Τὸ βόρειον τμήμα τῆς Ἡπείρου δὲν διαφέρει ἀπὸ τὴν ἄλλην Ἡπειρον οὔτε κατὰ τὴν φύσιν τῆς χώ-

ρας οὔτε κατὰ τὸν χαρακτηῖρα τῶν κατοίκων. Καὶ τὴν Βόρειον Ἠπειρον ὁ στρατὸς μας τὴν ἠλευθέρωσε τὸ 1912, καθὼς καὶ τὴν νοτίαν Ἠπειρον. Οἱ Βορειοηπειρῶται μάλιστα ἠγωνίσθησαν καὶ μόνοι των γενναίως διὰ τὴν ἐλευθερίαν. Ἀλλ' αἱ μεγάλοι Δυνάμεις τὸ 1921 παρεχώρησαν τὴν Βόρειον Ἠπειρον εἰς τὴν Ἀλβανίαν. Ἔτσι αἱ περιφέρειαι Ἀργυροκάστρου, Δελβίνου, Λεσκοβικίου καὶ Χειμάρρας εὐρίσκονται τώρα ἔξω ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ σύνορα.

Ε'. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ

Ἡ νοτία Ἠπειρος διαιρεῖται εἰς τέσσαρας νομούς: 1) τὸν **νομὸν Ἀρτης** με πρωτεύουσαν τὴν Ἀρταν· 2) τὸν **νομὸν Πρεβέζης** με πρωτεύουσαν τὴν Πρέβεζαν· 3) τὸν **νομὸν Ἰωαννίνων** με πρωτεύουσαν τὰ Ἰωάννινα· 4) τὸν **νομὸν Θεσπρωτίας** με πρωτεύουσαν τὴν Ἡγουμένισαν.

ΣΤ'. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΝΟΤΙΑΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Μορφὴ τοῦ ἐδάφους	Ὅρη: Βόιον, Σμόλικας (2630 μ.), Τύμφη, Λάκμος, Ἀθανικά, Πάπιγγον, Μιτισκέλι, Τόμαρος, Σουλιώτικα, Νεμέρτζικα, Κεράννια. Ὅροπέδιοι: Ἰωαννίνων. Πεδιάς: Ἀμβρακική ἢ τῆς Ἀρτης.					
Ποταμοὶ	Ἀραχθος, Λοῦρος, Ἀχέρων, Θύαμις ἢ Καλαμᾶς, Ἀῶς.					
Λίμναι	Παμβώτις.					
Γεωργικὴ παραγωγὴ ἔτους 1937	Εἶδη καλλιεργείας		Καλλιεργούμενα ἐκτάσεις εἰς στρέμματα		Ἀξία τῆς παραγωγῆς εἰς δραχμὰς	
	Σιτηρὰ		830.000		364.000.000	
	Ὄσπρια		37.000		27.000.000	
	Λαχανικά, γεώμηλα κ.τ.λ.. . .		33.000		47.000.000	
	Καπνός, βάμβαξ		20.000		25.000.000	
	Ἀμπέλοι		58.000		41.000.000	
	Πορτοκάλια		—		27.000.000	
Ἀριθμὸς ζώων ἔτους 1937	Βόες καὶ ἀγελάδες	Ἴπποι	Ἡμίονοι	Πρόβατα	Αἴγες	Χοῖροι
	75 000	26.500	10.500	858.000	570.000	13.000

Διοικητική διαίρεσις	Ἐπιφάνεια εἰς τ. χλμ.	Πληθυσμός		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)
		ἐν ὅλῳ	κατὰ τ.χλ.	
Νομός Ἰωαννι- νων	5.063	154.000	30	Ἰωάννινα 32, Κόνιτσα 4, Μέ- τσοβον 3, Δερβενάκι 1.
Νομός Ἀρτης	1.741	72.000	42	Ἀρτα 14.
Νομός Πρεβέζης	970	57.000	58	Πρέβεζα 12, Φιλippiάς.
Νομός Θεσπρω- τίας	1.478	47.000	32	Ἡγουμενίτσα 2,5, Φιλιάται 3,5, Παραμυθιά 3, Μαργαρίτιον 1.
Σύνολον	9 252	330.000	35	

Ἀσκήσεις.— 1. Κάμε ἐν σχεδιάγραμμα τῆς Ἠπείρου καὶ τοποθέτησε εἰς αὐτὸ τὰς σπουδαιότερας πόλεις. — 2. Ποίαν ὁδὸν θὰ ἀκολουθήσῃς, ἂν ταξειδεύσῃς ἀπὸ τὸν τόπον σου ἕως τὰ Ἰωάννινα; — 3. Εὔρε πόσοι κάτοικοι ἀναλογοῦν εἰς 1 τετραγωνικὸν χλμ. εἰς τὴν Ἠπείρου καὶ σύγκρινε τὸν πληθυσμὸν τῆς Ἠπείρου μὲ τὸν πληθυσμὸν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ Πελοποννήσου.

2. Η Θ Ε Σ Σ Α Λ Ι Α

1. Εἰς ποίαν διεύθυνσιν ἀπὸ τὸν τόπον σας εὐρίσκεται ἡ Θεσσαλία; — 2. Ποῖα ὄρη περιβάλλουν ὁλόγνῳρα τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα; — 3. Ποῖος κόλπος ἀνοίγεται εἰς τὰ ΝΑ τῆς Θεσσαλίας καὶ ποίαν χερσόνησον ἀποχωρίζει πρὸς Ἀνατολὰς; — 4. Ποῖος ποταμὸς διαρρέει τὴν πεδιάδα καὶ ποῖοι εἶναι οἱ μεγαλύτεροι παραπόταμοί του; Διὰ ποίας κοιλάδος ἐκβάλλει οὗτος εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον; — 5. Ποῖον εἶναι τὸ ὄνομα τῆς λίμνης εἰς τὰ ΝΑ τῆς πεδιάδος; — 6. Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τὴν Λάρισσαν, τὰ Τρίκαλα, τὴν Καρδίτσαν, τὸν Βόλον, τὴν Ἐλασσόνα καὶ ὅρισε τὴν θέσιν των.

Α'. ΟΡΙΑ ΚΑΙ ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Ἡ Θεσσαλία ἀπλώνεται πρὸς Ἀνατολὰς τῆς Πίνδου ἀπὸ τὴν Ὄθρυν ἕως τὰ ὄρη Χάσια, Καμβούνια καὶ Πιέρια. Τὰ ὄρη αὐτὰ ἀποτελοῦν τὸ βόρειον ὄριον τῆς Θεσσαλίας. Ἀλλῃ σειρά ὄρεων (Ὀλυμπος, Κίσσαβος, Μαυροβούνι, Πήλιον) ἐκτείνεται εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Θεσσαλίας. Ὡστε ὄρη ὑψηλὰ περιβάλλουν τὴν Θεσσαλίαν ἀπὸ ὅλας τὰς πλευράς.

Ἡ Πίνδος ὑψώνει ἐμπόδιον ἀδιάβατον πρὸς τὴν Ἠπειρον. Ἐπίσης τὰ ὄρη τῆς παραλίας ἀποκλείουν τὴν Θεσσαλίαν τελείως ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Οἱ ὄρεινοὶ ὅμως βραχίονες, οἱ ὁποῖοι τὴν περιβάλλουν ἀπὸ Βορρᾶ καὶ ἀπὸ Νότου, ἀφήνουν χαμηλὰς διαβάσεις. Δι'

81. Κάθετος τομὴ Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας ἀπὸ Δ. πρὸς Α.

αὐτῶν ἡ Θεσσαλία συγκοινωνεῖ πρὸς νότον μὲ τὴν ἀνατολικὴν Στερεὰν καὶ πρὸς Βορρᾶν μὲ τὴν Μακεδονίαν.

Καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικόν της ἡ Θεσσαλία διασχίζεται ἀπὸ μίαν χαμηλὴν βουνοσειράν. Αὕτη ἔχει διεύθυνσιν ἀπὸ τὰ ΝΑ πρὸς τὰ ΒΔ καὶ χωρίζει τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα εἰς δύο μέρη: τὴν **πεδιάδα τῶν Τρικιάλων** καὶ τὴν **πεδιάδα τῆς Λαρίσης**.

Θὰ ἐξετάσωμεν πρῶτον τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα καὶ κατόπιν τὰ ὄρεινα μέρη, πού εἰναι γύρω εἰς αὐτήν.

Β. Η ΘΕΣΣΑΛΙΚΗ ΠΕΔΙΑΣ

Ἡ Θεσσαλία ὁμοιάζει μὲ μεγάλην λεκάνην, διότι ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τὴν περιβάλλουν βουνά. Δι' αὐτὸ τὰ νερά, τὰ ὁποῖα τώρα μαζεύονται ὅλα εἰς τὴν κοίτην τοῦ **Πηνειοῦ**, ἄλλοτε παρέμεναν ἐντὸς τοῦ λεκανοπεδίου καὶ ἐσχημάτιζαν λίμνην. Ἀλλ' ὅταν τὰ νερά ὑψώθησαν ἄρκετὰ καὶ ἔφθασαν ἕως τὸ χαμηλότερον σημεῖον, πού ἦτο μεταξὺ Ὀλύμπου καὶ Κισσάβου, ἤρχισαν νὰ χύνωνται ἀπὸ ἐκεῖ πρὸς

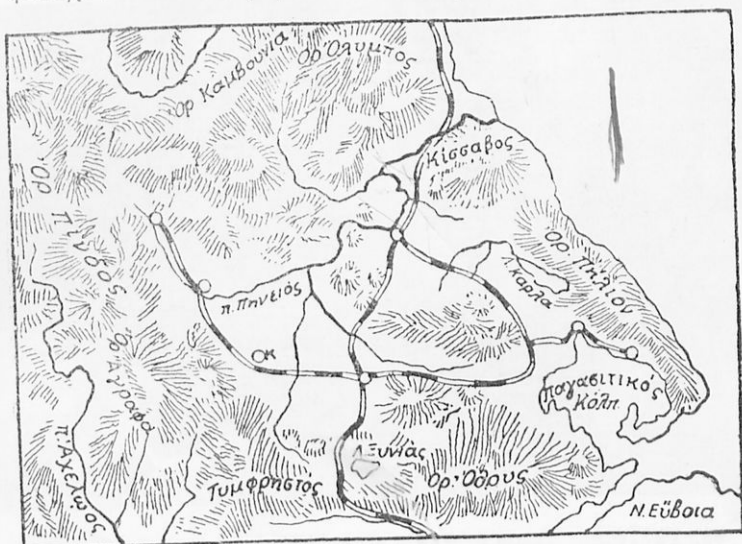
25
25
50

λάσπαι 50
ζέφυριμα 65
ἀμανοίος 20

107

τὴν θάλασσαν· μετὴν δὴ δύναμιν δὲ ποῦ ἔχουν τὰ νερά, ὅταν τρέχουν, ἀπέφαγαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τοὺς βράχους καὶ ἐσχημάτισαν τὴν ὠραίαν κοιλάδα τῶν Τριπκάλων. Ἔτσι ἡ Θεσσαλικὴ λεκάνη ἄδειασεν ἀπὸ τὰ νερά.

Ἡ πεδιάς λοιπὸν τῆς Θεσσαλίας ἦτο κάποτε λίμνη καὶ φυσικὰ τὰ νερά ἔχουν ἀποθέσει εἰς αὐτὴν πολὺ χῶμα. Τὸ χῶμα αὐτὸ εἰς τὸ δυτικὸν λεκανοπέδιον (πεδιάς Τρικκάλων καὶ Καρδίτσης) εἶναι μαῦρο, ὅπως καὶ εἰς τὴν Κωπαΐδα· διότι τὰ νερά μετέφεραν ἀφθονον φυτόχωμα ἀπὸ τὰ γύρω δασωμένα βουνά.

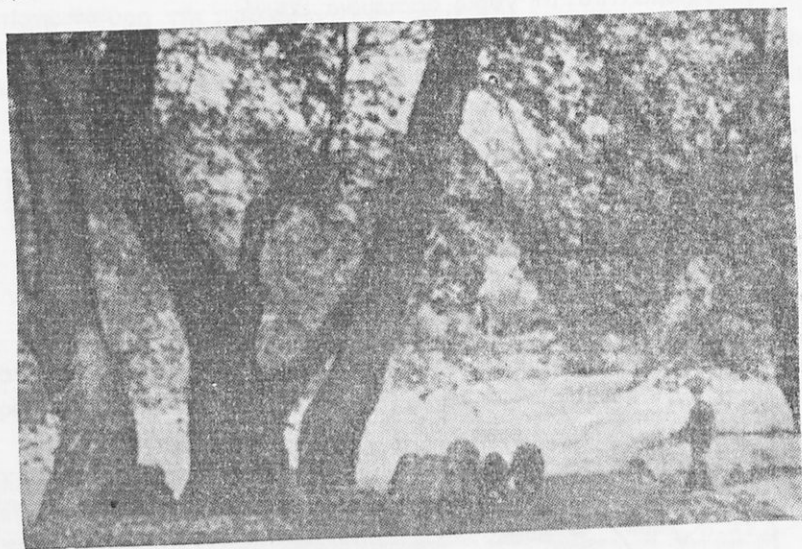
82. Χάρτης τῆς Θεσσαλίας (κλίμαξ 1:2.000.000).

Εἰς τὸ ἀνατολικὸν ὅμως λεκανοπέδιον (πεδιάς Λαρίσης) τὸ ἔδαφος εἶναι ἀπὸ κοκκινόχωμα, τὸ ὅποῖον δὲν εἶναι τόσο εὐφορον. Δι' αὐτὸ μία γεωργικὴ οἰκογένεια, διὰ νὰ ζήσει ἐκεῖ, χρειάζεται πολὺ περισσότερα στρέμματα ἀπὸ ὅ,τι χρειάζεται μία οἰκογένεια εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Τρικκάλων.

Καὶ τώρα ἀκόμη, ἐπεὶ αἱ ὄχθαι τοῦ Πηνειοῦ δὲν εἶναι ὑψηλαί, ὁ ποταμὸς πολλὰς φορὰς πλημμυρίζει καὶ μεταβάλλει τὴν πεδιάδα εἰς ἀπέραντον λίμνην καὶ λιπαίνει μὲν τὴν γῆν μετὴν τὴν ἰλὺν ποῦ ἀφήνει, ἀλλὰ συχνὰ καταστρέφει τὰ σπαρτά.

Καθώς εἶδομεν, τὰ βουνὰ τῆς παραλίας ἀποκλείουν τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Δι' αὐτὸ ἡ πεδιάς ἔχει κλίμα ἡπειρωτικόν, δηλ. ἔχει χειμῶνα πολὺ ψυχρὸν καὶ θέρος πολὺ θερμόν. Τὸ θερμόμετρον κατὰ τὸ θέρος δεικνύει μερικὰς φορὰς καὶ ἄνω τῶν 40 βαθμῶν.

Τοιοῦτον κλίμα εἶναι κατάλληλον διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν δημητριακῶν. Πράγματι ὁ σῖτος, ἡ κριθή, ὁ ἄραβόσιτος εὐδοκιμοῦν πολὺ εἰς τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα, καθὼς καὶ τὰ γεώμηλα καὶ ὁ

83. Τὰ Τέμπη. Ὡραῖα πλατάνια σκεπάζουν τὰς ὄχθας τοῦ Πηνειοῦ.
(Φωτογραφία Ν. Ζωγράφου)

καπνός. Εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Τρικκάλων, ἡ ὁποία ἔχει περισσότερα νερά, ἐπικρατεῖ ἡ καλλιέργεια τοῦ ἄραβοσίτου, τῶν ὁσπρίων καὶ τῶν λαχονικῶν. Εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Λαρίσης ἐπικρατεῖ ὁ σῖτος.

Πολλὴν καταστροφὴν εἰς τὰ σπαρτὰ φέρει συχνὰ ἓνας ἄνεμος τοπικός, ὁ λίβας· δηλαδὴ ἄνεμος δυνατὸς φυσᾶ ἀπὸ τὰ γύρω βουνὰ· ὅσον κατέρχεται, τόσον περισσότερον θερμαίνεται καὶ γίνεται καυστικός καὶ ἐπιβλαβὴς εἰς τὰ φυτὰ. Δι' αὐτὸ ὅσον πρωιμώτερα ὀριμάζει ὁ σῖτος, τόσον ὀλιγώτερον κινδυνεύει ἀπὸ τὸν ἄνεμον αὐτόν.

Ἄλλοτε ὁ θερισμὸς ἐγένετο μόνον μὲ τὸ δρέπανον καὶ ἐχρειά-

ζοντο πολλὰι χιλιάδες ἐργατῶν, διὰ νὰ θερίσουν τὸν ἀπέραντον κάμπον. "Ὅταν ἡ ἐσοδεία ἦτο καλή, δὲν ἐπρόφθαιναν νὰ συνάξουν τὸν καρπὸν καὶ τὰ δεμάτια πολλὰκίς ἐσάπιζαν εἰς τὰ ἀλώνια.

Σήμερον ὑπάρχουν θεριστικὰ καὶ μηχανὰ καὶ με αὐτὰς ὁ θερισμὸς γίνεται καὶ γρηγορώτερα καὶ εὐθηνότερα. Ὑπάρχουν καὶ ἀλωνιστικὰ καὶ μηχαναί, με τὰς ὁποίας τὸ σιτάρι χωρίζεται ἀπὸ τὸ ἄχυρον καὶ ἀπὸ τὰ σκύβαλα. Τέλος με ἄλλας μηχανὰς ὀργώνουν καὶ σπείρουν καλύτερα. Τώρα καὶ τὰ χωράφια οἱ γεωργοὶ δὲν τὰ ἀφήνουν πλέον χέρσα, ἀλλὰ τὰ δυναμώνουν με λιπάσματα. "Ἔτσι καὶ αὐξάνουν τὴν παραγωγὴν των καὶ τὴν καλυτερεύουν.

Εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ **Ἀλμυροῦ** εὐδοκίμεϊ πολὺ ὁ καπνός, εἰς δὲ τὰς περιοχὰς τοῦ **Τυρνάβου** καὶ τῆς **Καλαμπάκας** ἡ μορέα. "Ὡστε τὸ κλίμα καὶ τὸ ἔδαφος τῆς Θεσσαλίας εἶναι κατάλληλα διὰ τὴν καλλιέργειαν. Δι' αὐτὸ ἡ γεωργία εἶναι ἡ κυρία ἀσχολία τῶν κατοίκων τῆς πεδιάδος.

"Ἄλλοτε ὅλη ἡ πεδιάς ἦτο κτῆμα ὀλίγων πλουσίων. Οἱ χωρικοὶ ἐκαλλιέργουν τὰ κτήματα ὡς κολλῆγοι. Κατὰ τὰ τελευταῖα ὅμως ἔτη τὸ Κράτος μας ἀπεξημίωσε τοὺς ἰδιοκτῆτας καὶ ἐμοίρασε τοὺς ἀγροὺς εἰς τοὺς χωρικοὺς.

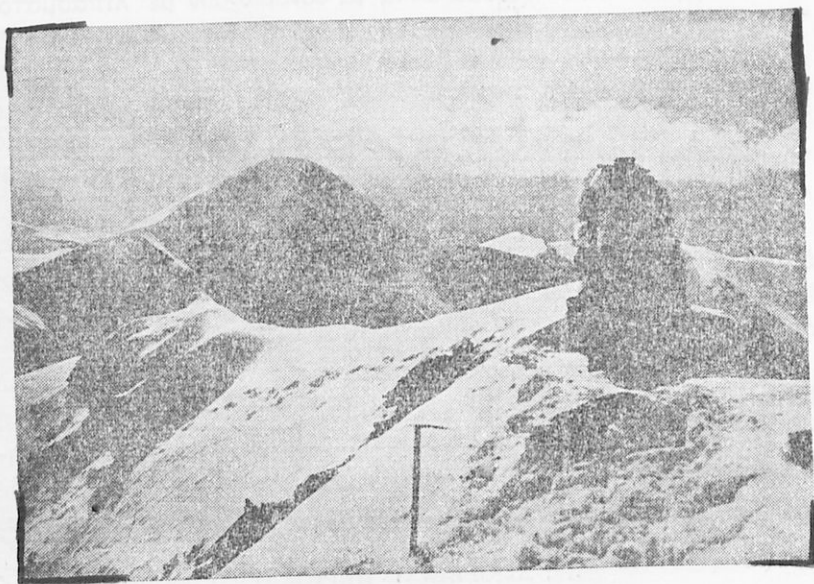
Ἡ Θεσσαλία εἶναι ἀπὸ τὰς εὐφορωτέρας πεδιάδας μας, ἀλλ' ἔχει πολλὰ ἔλη. Τώρα τὸ Κράτος ἀγωνίζεται νὰ ἀποξηράνη τὰ ἔλη καὶ νὰ προφυλάξῃ τὰ χαμηλὰ μέρη ἀπὸ τὰς πλημμύρας τοῦ Πηνειοῦ. "Ὅταν τελειώσουν αἱ ἐργασίαι αὐταί, καὶ ἡ παραγωγὴ τῶν σιτηρῶν θὰ αὐξήσῃ καὶ ὁ τόπος θὰ ἀπαλλαχθῇ ἀπὸ τὴν ἐλονοσίαν.

Γ'. ΑΙ ΟΡΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΟΧΑΙ

Εἰς τὸ ΒΑ ἄκρον τῆς Θεσσαλίας ὑψώνεται ὁ **"Ὀλύμπος**, τὸ ὑψηλότετον ὄρος τῆς Ἑλλάδος (2.918 μ.). Εἰς τὰς κορυφὰς του τὰ χιόνια δὲν λειώνουν ποτέ· ἐπειδὴ δὲ συνήθως τὰ σύννεφα τὰς σκεπάζουν, ὡς νὰ τὰς κρύπτουν εἰς τὸν οὐρανόν, οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐπίστευον, ὅτι εἰς τὴν ὑψηλοτέραν κορυφὴν του ἦτο ἡ κατοικία τῶν θεῶν. Δάση ἐλάτης καὶ ὀξύας σκεπάζουν τὰς ράχεις καὶ τὰς πλαγίας τοῦ ὄρους, ἐνῶ εἰς τὰς γυμνὰς κορυφὰς του ἔχουν τὰς φωλεὰς των οἱ ἀετοί. Ἐδῶ εἶχαν καὶ τὰ λημέρια των οἱ περίφημοι κλέφτες τοῦ Ὀλύμπου κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας.

Εἰς τὰ ἄκρα τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος καὶ εἰς τὰ γύρω βουνὰ οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται εἰς τὴν κτηνοτροφίαν. Προπάντων εἰς τὴν Πίνδον ὑπάρχουν ἀνάμεσα εἰς τὰ δάση πλούσιαι βοσκαί, εἰς τὰς ὁποίας νομάδες ποιμένες βόσκουν τὰ ποίμνιά των. Τυριά, βούτυρον, μαλλιά καὶ δέρματα παράγει ἡ Θεσσαλικὴ κτηνοτροφία πολλά.

Εἰς τὸ ΒΔ ἄκρον τῆς Θεσσαλίας, πλησίον τῆς Καλαμπάκας, ὑπάρχουν ὑψηλοὶ καὶ ἀπότομοι βράχοι μὲ παράδοξα σχήματα. Λέγονται **Μετώρα**. Ἐπάνω εἰς αὐτὰ ὑπῆρχαν ἄλλοτε 21 βυζαν-

84. Μία ἀπὸ τὰς ὑψηλότερας κορυφὰς τοῦ Ὀλύμπου χιονισμένη.

τινὰ μοναστήρια. Σήμερον διατηροῦνται μόνον 4 καὶ πολλοὶ ἐπισκέπτονται τὴν Μονὴν τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος ποῦ εἶναι ἔπάνω εἰς τὸν ὑψηλότερον βράχον. Ἡ ἀνάβασις εἰς αὐτὸν ἐγένετο ἄλλοτε μὲ ἀνεμόσκαλαν ἢ μὲ δίκτυον, τὸ ὁποῖον ἀνέσυρον οἱ μοναχοὶ μὲ τὴν ἀνέμην. Σήμερον ἀνεβαίνουν μὲ κλίμακας, αἱ ὁποῖαι ἔχουν σκαλισθῇ εἰς τὸν βράχον.

Εἰς τὴν κτηνοτροφίαν ἀσχολοῦνται καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Ἀγυιάς, ἡ ὁποία εὑρίσκεται εἰς τὰ νότια τοῦ Κισσάβου. Τὰ Ἀμπελάκια,

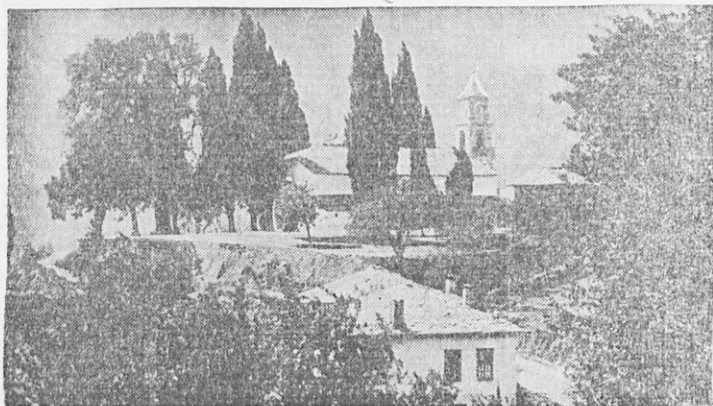

85. 'Η Κάλυμνα και τὸ Μετόρι.

πού είναι εις τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ βουνοῦ, ὠνομάσθησαν ἔτσι ἀπὸ τὰ πολλά των ἀμπέλια. Τὴν φήμην των ὅμως τὴν ἀπέκτησαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας μὲ τὴν κατεργασίαν τῶν νημάτων, τὰ ὅποια ἐπώλουν εἰς ξένους τόπους. Διότι εἶχον τέλειον συνεταιρισμόν, ὁ ὅποιος ἐφρόντιζε διὰ τὴν προμήθειαν ὑλικῶν καὶ διὰ τὴν πώλησιν τῶν προϊόντων. Καὶ τὰ ὠραῖα σπίτια τῶν Ἀμπελακίων χρονολογοῦνται ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτήν.

Ἡ χερσόνησος **Μαγνησία** ἔχει γλυκὺ θαλάσσιον κλίμα. Δι' αὐτὸ τὸ **Πήλιον** εἰς μὲν τὰ χαμηλότερα μέρη του εἶναι κατάφυτον

86. Ἡ Ἀγία Κυριακὴ τῆς Ζαγοράς.

(Φωτογραφία **Α.** Μαζοῦ)

ἀπὸ ἐλαίας, εἰς δὲ τὰ ὑψηλότερα ἀπὸ κήπους μὲ μηλέας, κερασέας καὶ ἄλλα ὀπωροφόρα δένδρα. Τὰ πλάγια τοῦ θαυμασίου αὐτοῦ βουνοῦ καλλιεργοῦνται. Δι' αὐτὸ ὑπάρχουν ἐπάνω εἰς τὸ βουνὸν 24 μεγάλα καὶ ὠραιότατα χωρία (Μακρυνίτσα, Πορταριά, Μηλεῖα, Ζαγορά, Τσαγκαράδα, Λεχώνια, Κισσὸς κ.τ.λ.).

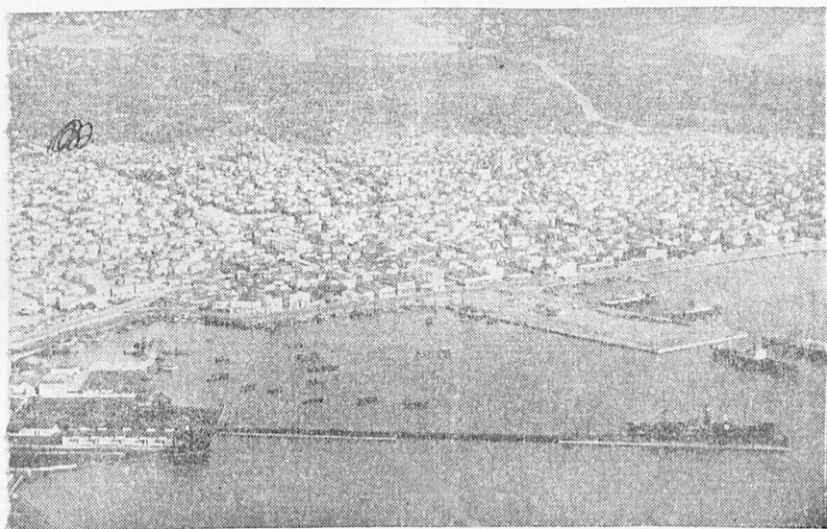
Δ'. ΕΜΠΟΡΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Κέντρα, ὅπου συγκεντρώνονται τὰ Θεσσαλικά προϊόντα εἶναι ἡ **Λάρισα** (43.000 κάτ.), τὰ **Τρίκαλα** (25.000), ἡ **Καρδίτσα**

(19.000), ὁ Βόλος (65.000), ὁ Ἀλμυρὸς (7.000), ὁ Τύρναβος (11.000), ἡ Ἐλασσών (6.000) καὶ ἡ Καλαμπάκα (4.000).

Ἡ Λάρισα εὐρίσκεται εἰς θέσιν κεντρικὴν καὶ ἤτο ἀνέκαθεν ἡ πρωτεύουσα τῆς Θεσσαλίας. Ἀλλ' ὁ Βόλος, ἂν καὶ εἶναι νέα πόλις, ἀπέκτησε μεγαλυτέραν ἐμπορικὴν κίνησιν, διότι ἔχει ὥραϊον λιμένα καὶ συνδέεται σιδηροδρομικῶς μὲ τὰς σπουδαιότερας πόλεις τῆς Θεσσαλίας, καθὼς καὶ μὲ τὰ χωρία τοῦ Πηλίου Λεχώνια καὶ Μηλέας.

87. Ὁ Βόλος καὶ ὁ λιμὴν του, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἀεροπλάνου.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑψηρ. Ὑπογρ. Συγκοινωνίας)

Εἶναι πόλις ὥραία καὶ ἔχει σπουδαίαν βιομηχανίαν. Τὰ ἐργοστάσια του κατασκευάζουν ὑφάσματα, τσιμέντα, γεωργικά ἐργαλεῖα, σιγάρα κ.τ.λ. Πρὸς Δυσμὰς τοῦ Βόλου εἶναι ἡ κωμόπολις Βελεστίων (3.000 κάτ.), ἡ ὁποία μὲ τὸ ἀρχαῖον της ὄνομα λέγεται Φεραί. Εἶναι πατρίς τοῦ ἔθνομάρτυρος Ρήγα τοῦ Φεραίου.

Ὀλίγον ἔξω ἀπὸ τὸν Τύρναβον διήρχετο ἄλλοτε ἡ γραμμὴ τῶν συνόρων μας. Ἀλλ' ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς τὸ 1912 διέσπασε τὴν γραμμὴν αὐτὴν καὶ ἐνίκησε τοὺς Τούρκους εἰς τὰ στενὰ τοῦ Σαρανταπό-

ρου. Αυτή ἦτο ἡ πρώτη νίκη τοῦ στρατοῦ μας, μετὰ τὴν ὁποίαν ἡλευθερώθη ἡ Δυτικὴ Μακεδονία (9 Ὀκτωβρίου 1912).

Ε'. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ

Ἡ Θεσσαλία διαίρεται εἰς τέσσαρας νομούς: 1) τὸν νομὸν **Λαρίσης** μετὰ πρωτεύουσαν τὴν Λάρισαν, 2) τὸν νομὸν **Μαγνησίας** μετὰ πρωτεύουσαν τὸν Βόλον, 3) τὸν νομὸν **Καρδίτσης** μετὰ πρωτεύουσαν τὴν Καρδίτσαν καὶ 4) τὸν νομὸν **Τρικκάλων** μετὰ πρωτεύουσαν τὰ Τρίκκαλα.

ΣΤ'. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Γεωργικὴ Παραγωγή τῆς Θεσσα- λίας τοῦ ἔτους 1937	Εἶδη καλλιεργείας		Καλλιεργούμε- ναι ἐκτάσεις εἰς στρέμματα		Ἄξια τῆς παραγωγῆς εἰς δραχμὰς	
	Σιτηρὰ		2.520.000		1.425.000.000	
	ὄσπρια		194.000		95.000.000	
	Λαχανικά, γεώμηλα		110.000		125.000.000	
	Καπνὸς, βάμβαξ		280.000		300.000.000	
	Ἀμπέλοι		104.000		49.000.000	
Ἀριθμὸς ζώων ἔτους 1937	Βόες καὶ αγελάδες	Ἱπποὶ	Ἡμίονοι	Πρόβατα	Αἴγες	Χοῖροι
	110.000	62.500	18.500	1.400.000	630.000	570.00
Διοικητικὴ διαίρεσις	Ἐπιφά- νεια εἰς τ. χλμ.	Πληθυσμὸς		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)		
		ἐν ὅλῳ	κατὰ τ. χλμ.			
Νομὸς Λαρίσης	5.620	208.000	37	Λάρισα 43 , Ἀγινὰ 3, Τύρναβος 11, Ἐλασσάν 6, Φάρσαλα 6.		
Νομὸς Μαγνησίας	2.535	154.000	60	Βόλος 65 , Ἀλμυρὸς 7.		
Νομὸς Καρδίτσης	2.510	139.000	55	Καρδίτσα 19.		
Νομὸς Τρικκάλων	3.317	128.000	58	Τρίκκαλα 25 , Καλαμπάκα 4.		
Σύνολον	13.982	629.000				

Ἀσκήσεις.— 1. Σχεδιαγράφησε τὴν Θεσσαλίαν καὶ σημείωσε τὸν ροῦν τοῦ Πηνειοῦ. Τοποθέτησε τὰς κυριωτέρας πόλεις.— 2. Παράστησε μὲ βέλη τὰς διευθύνσεις, πρὸς τὰς ὁποίας ἀναχωροῦν οἱ σιδηροδρόμοι α) ἀπὸ τὴν Λάρισαν καὶ β) ἀπὸ τὸν Βόλον.— 3. Ποίας πόλεις θὰ συναντήσης, ἂν ταξιδεύσης ἀπὸ τὴν Λαμίαν ἕως τὴν Καλαμπάκαν;— 4. Διὰ τί ἡ Θεσσαλία ἔχει ἕνα μεγάλον ποταμὸν καὶ ἡ Ἑπειρος πολλούς;— 5. Σύγκρινε τὴν παραγωγὴν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν τῆς Θεσσαλίας μὲ μίαν ἀπὸ τὰς χώρας ποὺ ἐξητάσαμεν.

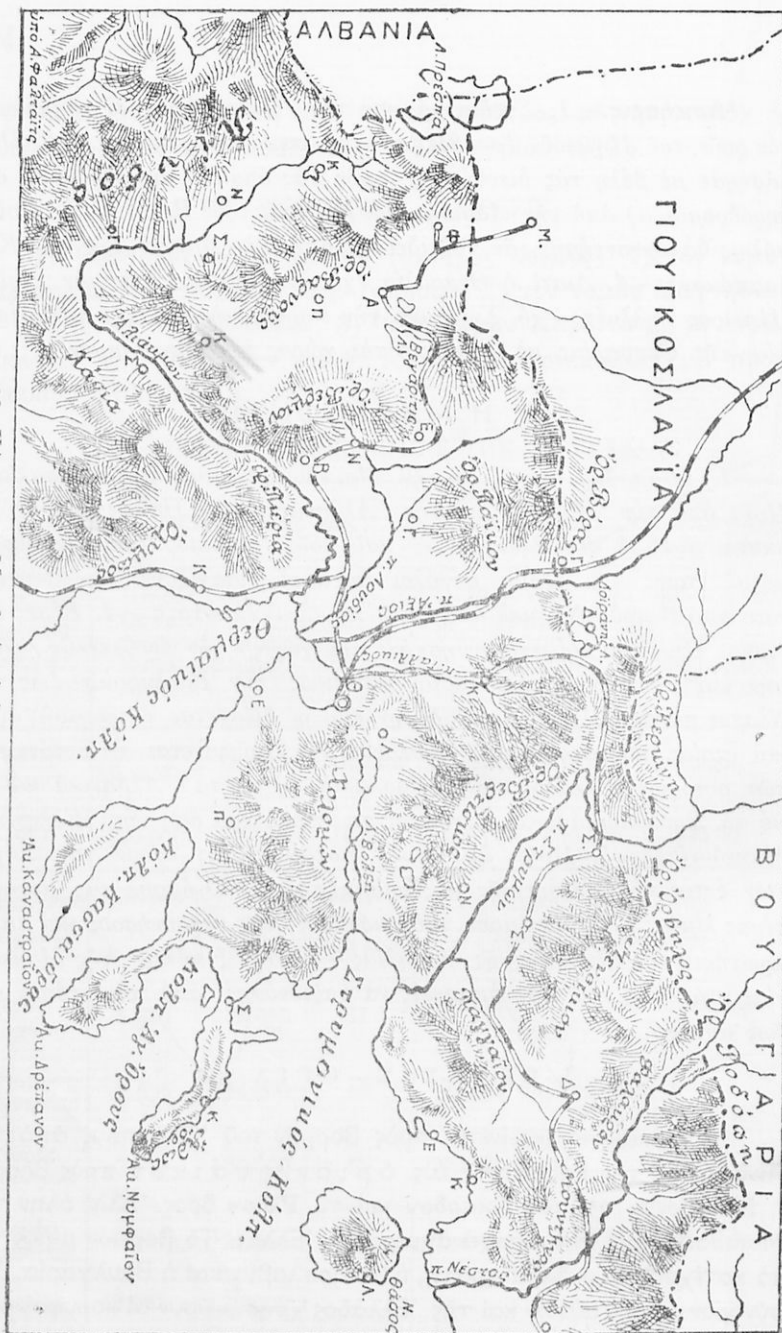
3. Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

1. Ποῖα ὄρη χωρίζουν τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν; Ποῖα ἀπὸ τὴν Ἑπειρον καὶ τὴν Ἀλβανίαν;— 2. Ποῖα χώρα εὐρίσκεται πρὸς Α τῆς Μακεδονίας καὶ ποῖος ποταμὸς ἀποτελεῖ ὄριον μεταξύ των;— 3. Ποῖοι μεγάλοι ποταμοὶ διασχίζουν τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ Β πρὸς Ν. καὶ ἀπὸ ποῦ πηγάζει ἕκαστος;— 4. Εἶδε τὴν λίμνην Πρέσπαν καὶ ἀκολούθησε εἰς τὸν χάρτην τὴν ὁροθετικὴν γραμμὴν μας πρὸς τὴν Νοτιοσλαβίαν καὶ πρὸς τὴν Βουλγαρίαν ἕως τὸν Νέστον ποταμόν. Ἀπὸ ποίαν ἄλλην λίμνην διέρχεται ἡ γραμμὴ αὐτὴ καὶ ποίας κορυφογραμμὰς ἀκολουθεῖ;— Ποῦ γίνεται ἡ συνάντησις τῶν συνόρων Ἑλλάδος καὶ Νοτιοσλαβίας α) μὲ τὰ Ἀλβανικὰ καὶ β) μὲ τὰ Βουλγαρικὰ;— 5. Ὀνόμασε τὰ κυριώτερα ὄρη τῆς Ἑλληνικῆς Μακεδονίας;— 6. Ποῖοι ἀπὸ τοὺς ποταμούς της ἔχουν τὰς πηγὰς των ἐντὸς τῆς ὁροθετικῆς μας γραμμῆς;— 7. Ὀνόμασε τὰς μεγαλυτέρας λίμνας.— 8. Ὀνόμασε τοὺς κόλπους, τὰς χερσονήσους καὶ τὰ ἀκρωτήρια τῆς Μακεδονικῆς παραλίας.— 9. Ποίας πόλεις τῆς Μακεδονίας γνωρίζεις καὶ πῶς ἤμπορεῖς νὰ ταξιδεύσης ἀπὸ τὸν τόπον σου ἕως αὐτάς;

✓ Ε Κ Τ Α Σ Ι Σ — Ο Ρ Ι Α ✓

Ἡ Μακεδονία ἐκτείνεται πρὸς Βορρᾶν τοῦ Ὀλύμπου, ἀπὸ τὴν Πίνδον ἕως τὴν Ροδόπην. Ὡς ὁ ρ ι ο ν φ υ σ ι κ ὸ ν πρὸς Βορρᾶν ἡ Μακεδονία ἔχει τὸν **Σκάρδον** καὶ τὸ **Ρίλον** ὄρος. Ἀλλ' ὅλην τὴν Μακεδονίαν δὲν τὴν κατέχει σήμερον ἡ Ἑλλάς. Τὸ βόρειον μέρος της τὸ κατέχουν δύο ἄλλα κράτη, ἡ Νοτιοσλαβία καὶ ἡ Βουλγαρία. Ὡς σύνορον μεταξύ αὐτῶν καὶ τῆς Ἑλλάδος χρησιμεύουν αἱ κορυφογραμ-

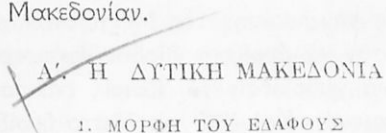
88. Χάρτης της Μεκεδονίας υπό κλίμακα 1 : 2.000.000

μαί τῶν ὁρέων **Βόρας, Κόζακον, Κερκίνη** (Μπέλες) καὶ **Βροντοῦ**.

Ἄλλοτε εἰς τὴν Μακεδονίαν κατῴκουν καὶ πολλοὶ Τοῦρκοι. Ἀλλὰ πρὸ 35 ἐτῶν ἐγένεεν ἀνταλλαγή πληθυσμῶν μεταξύ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας. Οἱ μὲν Τοῦρκοι τῆς Μακεδονίας ἐπῆγαν εἰς τὴν Τουρκίαν, οἱ δὲ Ἕλληνες τῆς Τουρκίας ἤλθαν καὶ ἐγκατεστάθησαν προπάντων εἰς τὴν Μακεδονίαν. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Βουλγαρίας μετηνάστευσαν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἔτσι ὁ Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς ἐπύκνωσε. Σήμερον ἡ Μακεδονία μας ἔχει ἄνω τοῦ ἐνὸς καὶ ἡμίσεος ἑκατομμυρίου ψυχῶν (1.700.000).

Δύο ὁροσειраὶ, αἱ ὁποῖαι ἐκτείνονται ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον, ἡ μία τοῦ **Βερμίου** καὶ ἡ ἄλλη τοῦ **Βερτίσκου**, διαίρουσιν τὴν Ἑλληνικὴν Μακεδονίαν εἰς τρία μέρη: τὴν Δυτικὴν, τὴν Κεντρικὴν καὶ τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν.

Ὅπως ὁ χάρτης μᾶς δεικνύει, ἡ Δυτικὴ Μακεδονία εἶναι χώρα ὄρεινῃ. Τὰ ὄρη τῆς σχηματίζουν δύο σειράς, αἱ ὁποῖαι ἔχουν τὴν ἰδίαν διεύθυνσιν μὲ τὴν Πίνδον. Εἰς τὴν πρώτην σειρὰν εἶναι τὰ ὄρη **Βαρνοῦς** (Περιστερί), **Σινιάταικον** καὶ **Μπούρινος**, εἰς τὴν δευτέραν δὲ σειρὰν τὰ ὄρη **Βόρας** καὶ **Βέρμιον**. Εἶναι ὄρη ὑψηλά, τὰ περισσότερα ὑπερβαίνουν τὰ 2.000 μ.

Μεταξὺ τῶν ὁροσειρῶν αὐτῶν καὶ τῆς Πίνδου ὑπάρχουν ὑψηλὰ λεκανοπέδια. Καὶ αὐτὰ εὐρίσκονται εἰς δύο σειράς, αἱ ὁποῖαι ἔχουν τὴν ἰδίαν διεύθυνσιν μὲ τὰ ὄρη.

Εἰς τὴν πρώτην σειρὰν, ἡ ὁποία εὐρίσκεται μεταξὺ Πίνδου καὶ Βαρνοῦντος, εἶναι τὰ ἐξῆς λεκανοπέδια:

1) Ἡ **λεκάνη τῆς Βρυγηίδος** ἢ τῆς **Πρέσπας**, ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς ὕψος 850 μέτρων καὶ ὅλη σχεδὸν ἀποτελεῖ λίμνην. 2) τὸ **λεκανοπέδιον τῆς Ὁρεστιάδος**, ὅπου εἶναι ἡ λίμνη τῆς Καστορίας (ὕψος 620 μ.) καὶ 3) ἡ **λεκάνη τοῦ ἄνω Ἀλιάκμονος**.

Εἰς τὴν δευτέραν σειρὰν, ἡ ὁποία εὐρίσκεται μεταξὺ Βαρνοῦντος καὶ Βερμίου, ὑπάρχουν εὐρυχωρότερα λεκανοπέδια, τὰ ἐξῆς: 1) τὸ **λεκανοπέδιον τῆς Πελαγονίας** ἢ τοῦ **Μοναστηρίου** (ὕψος 600 μ.), τοῦ ὁποίου μικρὸν μόνον μέρος, πλησίον τῆς Φλωρίνης,

ἀνήκει εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸ δὲ μεγαλύτερον μέρος εὐρίσκεται εἰς τὴν Νοτιοσλαβίαν 2) τὸ λεκανοπέδιον τῆς Ἑσθονίας ἢ τῆς Πτολεμαΐδος, ὅπου εἶναι ἡ Βεγορίτις ἡ λίμνη τοῦ Ὀστρόβου καὶ ἡ λίμνη τοῦ Ἀμυνταίου καὶ 3) τὸ λεκανοπέδιον τῆς Κοζάνης.

Τὰ λεκανοπέδια τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας ὁμοιάζουν μὲ τὰ Ἀρκαδικά. Ὅπως εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ἔτσι καὶ ἐδῶ τὰ χαμηλὰ μέρη τῶν σκεπάζονται ἀπὸ νερὰ καὶ σχηματίζουν ὠραιότατας λίμνας, αἱ ὅσαι εἰς ἔχουν καθαρώτατα νερὰ καὶ πολλὰ ψάρια. Ὅπως ἐκεῖ ἡ Φενεός, ἔτσι καὶ ἐδῶ ἡ Πρέσπα καὶ ἡ Βεγορίτις χύνονται εἰς καταβάθρας. Ὄταν τὰ ὑπόγεια αὐτὰ ἀνοίγματα κλείουν, τότε ἡ ἐπιφάνεια τῶν λιμνῶν ὑψώνεται· ὅταν πάλιν μὲ τὸν καιρὸν ἀνοίγουν, τότε τὰ νερὰ κατέρχονται.

Ἄλλ' ὅπως εἰς τὴν λεκάνην τῆς Μεγαλοπόλεως τὰ ὕδατα τοῦ Ἀλφειοῦ κατάρθωσαν νὰ ἀνοίξουν δίοδον ἀνάμεσα εἰς τὰ ὄρη τῆς Ἀνδριτσαινῆς καὶ νὰ χυθοῦν εἰς τὸ Ἴόνιον, ἔτσι συνέβη καὶ εἰς τὴν λεκάνην τοῦ Ἀλιάκμονος. Καὶ ἐδῶ τὰ ὕδατα ἤνοιξαν δίοδον μεταξὺ Βερμίου καὶ Πιερίων καὶ ἐχύθησαν εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον.

Τὰ λεκανοπέδια τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον κλειστά· ἄλλ' εἰς πολλὰ μέρη ὑπάρχουν μεταξὺ τῶν βουνῶν στεναὶ διαβάσεις. Αὗται διευκολύνουν τὴν συγκοινωνίαν μεταξὺ τῶν λεκανοπεδίων. Τὴν διεύθυνσιν δέ, τὴν ὁποίαν ἔχουν αἱ σειραὶ τῶν λεκανοπεδίων, ἀκολουθοῦν καὶ αἱ γραμμαὶ τῆς συγκοινωνίας, δηλαδὴ διευθύνονται ἀπὸ τὰ ΝΑ πρὸς τὰ ΒΔ (ὁδὸς Λαρίσης - Κοζάνης - Ἀμυνταίου, ὁδὸς Γρεβενῶν - Καστορίας - Φλωρίνης).

Ἀπὸ τὴν δίοδον, ἡ ὁποία ὑπάρχει μεταξὺ Βόρας καὶ Βερμίου διέρχεται ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Θεσσαλονίκης - Φλωρίνης. Μία ἄλλη γραμμὴ πρόκειται νὰ συνδέσῃ τὴν Καλαμπάκαν μὲ τὴν Κοζάνην καὶ μὲ τὸ Ἀμύνταιον, καθὼς καὶ μὲ τὴν Βέροian.

2. ΚΛΙΜΑ ΚΑΙ ΒΛΑΣΤΗΣΙΣ. ΑΣΧΟΛΙΑΙ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ

Ἐπειδὴ ἡ Μακεδονία εὐρίσκεται βορειότερον ἀπὸ τὰς ἄλλας Ἑλληνικὰς χώρας καὶ ἐπειδὴ τὰ λεκανοπέδιά της πρὸς Δυσμὰς τῶν Πιερίων καὶ τοῦ Βερμίου εἶναι ὑψηλὰ καὶ ἀπομακρυσμένα ἀπὸ τὴν θάλασσαν, τὸ κλίμα τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας κατὰ τὸν χειμῶνα εἶναι ψυχρὸν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ὀροπέδιά της εἶναι ἀνοικτὰ πρὸς Βορρᾶν, οἱ βόρειοι

άνεμοι, οί όποιοι τότε έπικρατοϋν, είσορμοϋν καί φέρουν άφθόνους χιόνας. Ένεκα τούτου ή θερμοκρασία εις τά όροπέδια τής Κοζάνης καί τής Φλωρίνης κατέρχεται 15 καί 18 βαθμούς ύπό τό μηδέν. Τότε αί λίμναι παγώνουν, τό δέ χιόνι γίνεται αίτία νά διακόπτωνται συχνά αί συγκοινωνίαί. "Ώστε ή Δυτική Μακεδονία έχει κλίμα ήπειρωτικόν. Τό θέρος όμως, ένεκα τοϋ ύψους τών όρέων καί τών όροπεδίων, είναι πολύ θερμόν καί δέν μένει χωρίς βροχάς. Δι' αύτό ή Δυτική Μακεδονία έχει περισσότερα ύδατα από την άνατολικήν Έλλάδα.

Τά όρη τής Δυτικής Μακεδονίας στολίζονται μέ πυκνά δάση. Δασώδεις είναι προπάντων αί περιοχαί Γρεβενών, Καστορίας καί Σερβίων, καθώς καί τό Βέρμιο. Τά δάση των αποτελούνται κυρίως από δρύς, κασταneas, όξύας, έλατα καί ύψηλά πεύκα. Δι' αύτό πολλοί από τούς κατοίκους τών όρεινών μερών καταγίνονται μέ την ύλοτομία καί την παρασκευήν ξυλανθράκων.

Μέσα εις τά δάση τής Δυτικής Μακεδονίας ζοϋν πολλά άγρια ζώα: άλώπεκες, λύκοι, άρκτοι, κουνάβια, άγριόχοιροι, καθώς καί λαγοί, έλαφοι κ.τ.λ.

Τά όρη τής Δυτικής Μακεδονίας παρέχουν καί τροφήν διά μικρά ζώα. Δι' αύτό είναι ανεπτυγμένη ή κτηνοτροφία προβάτων καί αιγών καί ή γαλακτοκομία. Περίφημα είναι τά μανούρια τής Βλαστής, τό βούτυρον καί τά κασέρια τοϋ Καταρυγίου, τής Σιατίστης καί τών χωρίων τών Γρεβενών.

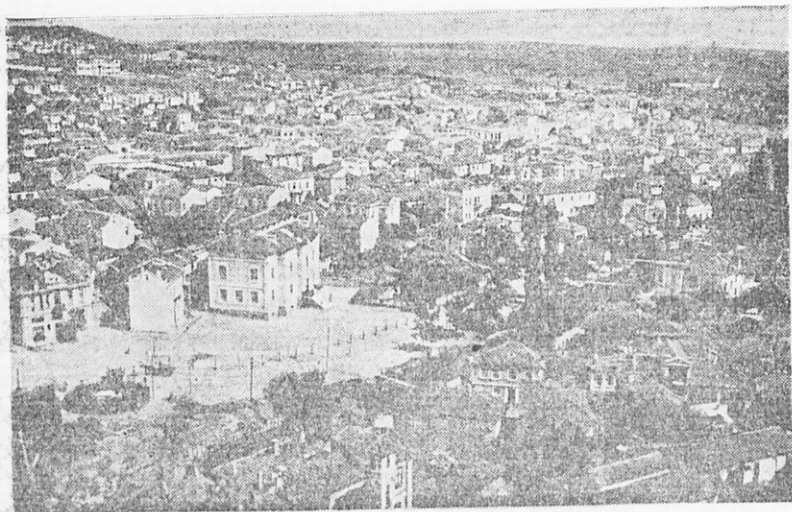
Εις τά όροπέδια καί εις τās κοιλάδας οί κάτοικοι όσχολοϋνται μέ την γεωργίαν καί μέ την άμπελουργίαν. Σίτος, άραβόσιτος, βρίζα καί φασόλια παράγονται κυρίως εις τās ύψηλās πεδιάδας τής Πτολεμαΐδας (Καϊλαρίων) καί τής Φλωρίνης, καπνός δέ εις την κοιλάδα τοϋ 'Αλιάκμονος. Περίφημον είναι τό ήλιαστό κρασί τής Σιατίστης.

Από τά όπωροφόρα εύδοκιμοϋν αί μηλέαι, αί άπιδέαι, αί καρυδέαι καί αί κασταnéαι. Εις την κοιλάδα τοϋ 'Αλιάκμονος εύδοκιμεί καί ή μορέα καί είναι ανεπτυγμένη ή βομβυκοτροφία.

ΠΟΛΕΙΣ

Έπειδή ή Δυτική Μακεδονία είναι χώρα όρεινή, δι' αύτό είναι άραιά κατοικημένη καί αί πόλεις, πού ανεπτύχθησαν εις αύτήν, είναι μικραί. Καί εις μέν την άνατολικήν σειράν τών λεκανοπεδίων είναι ή

89. Η Φλώρινα.

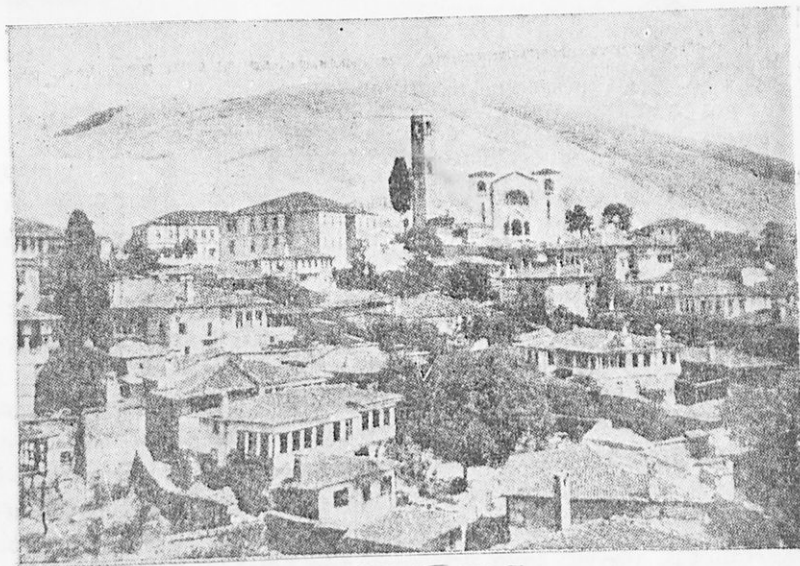
90. Η Καστορία.

Κοζάνη (18.000 κάτοικοι), ἡ Πτολεμαῖς (9.000 κάτ.), τὸ Ἀμύνταιον (Σόροβιτς) καὶ ἡ Φλώρινα (12.000), εἰς δὲ τὴν δυτικὴν σειρὰν τῶν λεκανοπεδίων τὰ Γρεβενά (5.000), ἡ Σιάτιστα (5.000) καὶ ἡ Καστορία (10.000). Τέλος εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ Ἀλιάκμονος εἶναι αἱ κωμοπόλεις Σέρβια (3.500), Βελβενδός (3.500) καὶ Δεσκάτη (4.000).

91. Ἐσωτερικὸν ἀρχοντικοῦ
σπιτιοῦ τῆς Καστοριᾶς.

Ἡ Κοζάνη εὐρίσκεται εἰς τὴν διασταύρωσιν δύο σπουδαίων ὁδῶν: τῆς ὁδοῦ Λαρίσης - Ἀμυνταίου καὶ τῆς ὁδοῦ Καστορίας-Βεροίας, ἔχει δὲ κλίμα ὑγιεινὸν (ὕψόμετρον 730)· δι' αὐτὸ εἶναι σπου-

92. Ἡ Σιάτιστα.

δαῖον ἐμπορικὸν κέντρον. Ὅμοίως ἡ Φλώρινα εἶναι κέντρον πλουσίας γεωργικῆς περιφέρειας, ἀνεπτύχθη δὲ ὡς ἐμπορικὴ πόλις, διότι ἔχει σιδηροδρομικὴν συγκοινωνίαν μὲ τὴν Θεσσαλονίκην.

Ἡ Καστορία εἶναι κτισμένη ἐπάνω εἰς μίαν χερσόνησον, τὴν ὁποῖαν βρέχουν τὰ νερά τῆς λίμνης. Εἶναι πόλις παλαιὰ μὲ ὠραίους βυζαντινοὺς ναοὺς καὶ παλαιὰ ἀρχοντικά σπιτία, προώδευσεν δὲ μὲ τὴν βιομηχανίαν τῶν γουναρικῶν. Τὰ ψάρια τῆς λίμνης εἶναι πολλὰ καὶ νόστιμα (πέρκες, αὐγοτάραχον) καὶ τὰ ψαρεύουν μὲ πλατιά μονόξυλα. Πλησίον τῆς Καστορίας εἶναι τὸ χωρίον Στάτιστα, ὅπου ὁ Παῦλος Μελάς ἔπεσε διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Μακεδονίας. Νοτιώτερον ἡ Σιάτιστα εἶναι κτισμένη εἰς ὕψος 950 μ., ἤκμασεν δὲ ἄλλοτε μὲ τὴν ἀμπελουργίαν καὶ τὴν γουναρικήν καὶ μὲ τὸ ἐμπόριον. Καὶ αὕτη, καθὼς καὶ ἡ Κοζάνη, ἔχει παλαιὰ ἀρχοντικά μὲ ὠραῖα ξυλόγλυπτα.

Τέλος εἰς τὰ βόρεια λεκανοπέδια ἀνεπτύχθησαν ὡς κέντρα ἐμπορικά τὸ Μοναστήριον καὶ ἡ Κορυτσά. ἄλλ' αἱ πόλεις αὗται ἀνήκουν εἰς τὰ γειτονικά κράτη.

Β'. Η ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

1. ΜΟΡΦΗ ΤΗΣ ΞΗΡΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΑΡΑΛΙΑΣ

Ἡ Κεντρικὴ Μακεδονία ἐκτείνεται πρὸς Δυσμὰς τοῦ Βερμίου ἕως τὸ ὄρος Βερτίσκον. Τὴν βορείαν τῆς πλευρὰν ἀποτελοῦν τὰ ὄρη Κόζακον, Πάϊκον καὶ Κερκίνη, τὰ ὁποῖα διευθύνονται ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολὰς.

Ὅπως δεικνύει ὁ χάρτης, ἡ Κεντρικὴ Μακεδονία περιλαμβάνει: 1) τὸ βαθύπεδον τῆς Θεσσαλονίκης, 2) τὴν περίξ ὄρεινὴν χώραν, καὶ 3) τὴν Χαλκιδικὴν χερσόνησον.

Ἡ δυτικὴ παραλία τοῦ Θερμαϊκοῦ εἶναι ὁμαλὴ καὶ δὲν ἔχει λιμένας. Καλὸς φυσικὸς λιμὴν ὑπάρχει μόνον εἰς τὸ βάθος τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου, ὁ λιμὴν τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀλλ' οἱ ποταμοὶ Ἀξιὸς καὶ Ἀλιάκμων μὲ τὰς ἀφθόλους ὕλας, τὰς ὁποίας ἐκφορτῶνουν εἰς τὰς ἐκβολὰς των, θὰ ἀπέκλειον τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος. Δι' αὐτὸ τελευταίως μὲ τεχνικὰ ἔργα μετέθεσαν τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀξιοῦ δυτικώτερον.

Ὁ Θερμαϊκὸς κόλπος ἔχει μικρὸν βάθος (20-30 μ.) καὶ φημίζεται διὰ τὰ πολλὰ ψάρια του, καθὼς καὶ ὁ Στρυμονικὸς κόλπος.

2. ΦΥΣΙΚΑΙ ΠΕΡΙΟΧΑΙ

α) Τὸ βαθύπεδον τῆς Θεσσαλονίκης.

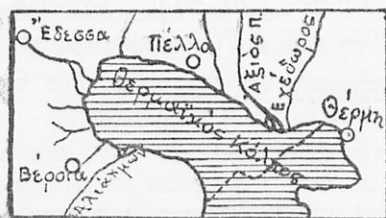
Τὸ μεγάλο αὐτὸ βαθύπεδον εἶναι δημιούργημα τῶν ποταμῶν Ἀξιοῦ καὶ Ἀλιάκμονος. Εἰς παλαιοτάτην δηλ. ἐποχὴν, ἑκατὸν περίπου ἔτη πρὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὁ Θερμαϊκὸς κόλπος ἔφθανε βαθύτερον ἕως τὰ σημερινὰ Γιαντισὰ.

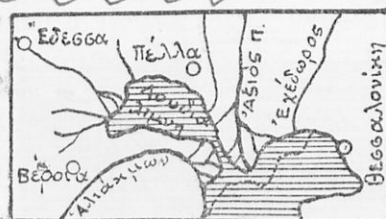
93. Αἱ ἐκβολαὶ τοῦ Ἀξιοῦ. Εἰς τὴν φωτογραφίαν διακρίνονται τὰ δύο στόμια, μὲ τὰ ὁποῖα χύνεται ὁ ποταμὸς εἰς τὴν θάλασσαν.
(Φωτογραφία Τοπόγρ. Ὑψηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

Ἡ ἀρχαία Πέλλα, τῆς ὁποίας τὰ ἑρείπια σφύζονται ἐκεῖ πλησίον, ἦτο παράλιος πόλις. Ἀλλ' ὁ Ἀξίος καὶ ὁ Ἀλιάκμων μὲ τὰς προσχώσεις των ἐπεξέτειναν τὴν παραλίαν καὶ μόνον μία λίμνη ἐξηκολούθει νὰ σχηματίζεται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς πεδιάδος, ἡ λίμνη τῶν Γιαντισῶν.

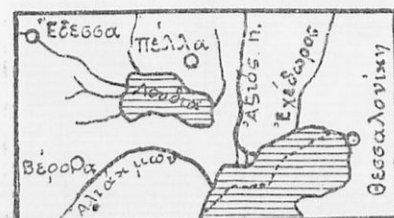
Συχνὰ ἡ λίμνη καὶ οἱ ποταμοὶ ἐπλημμυροῦσαν καὶ ἄφηναν πολλὰ νερά εἰς τὴν πεδιάδα. Αὐτὰ ἐλίμναζαν καὶ ἔκαμναν ἀκατοίητους μεγάλας ἐκτάσεις.

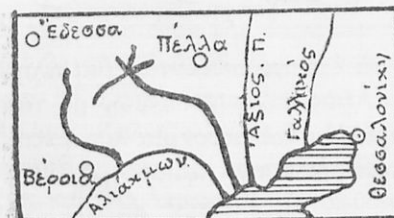
Περί τό 500 π.χ.

Περί τό 100 π.χ.

Περί τό 500 μ.χ.

Μετὰ τὰ ἀποξηραντικὰ ἔργα

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τὸ Κράτος μας ἔκαμεν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα μεγάλα ὑδραυλικά ἔργα. Οἱ μηχανικοὶ ἐκανόνισαν τὴν κοίτην τῶν ποταμῶν καὶ τὴν ἐβάθυναν, ἤνοιξαν διώρυγας καὶ ἔτσι ἀπεξήραναι τὰς λίμνας καὶ ἐπροφύλαξαν τὴν πεδιάδα ἀπὸ τὰς πλημμύρας. Τώρα μὲ αὐλάκια ἀπὸ τὰς διώρυγας ὅλη αὕτῃ ἡ ἔκτασις ποτίζεται κανονικῶς. Μὲ τὰ ἔργα αὐτὰ 1.250.000 στρέμματα ἔγιναν καλλιεργήσιμα. Ὅπου πρὶν ἐπρασίνιζαν στάσιμα νερά, τώρα ἡ γῆ σπείρεται καὶ κυματίζουν σπαρτά. Ἀγροὶ μὲ σιτάρια καὶ καλαμπόκια καὶ σησάμια, φυτεῖται ἀπὸ βαμβάκι καὶ καπνόν, κῆποι μὲ λαχανικά καὶ ὀπωροφόρα ἀπλώνονται παντοῦ καὶ μόνον αἱ κόκκιναι στέγαι τῶν χωρίων, ποὺ ἐξεφύτρωσαν μὲ τὴν φροντίδα τοῦ Κράτους μας, διακόπτουν αὐτὴν τὴν πρασινάδα. Ὁ κόμπος πράγματι μετεμορφώθη.

Ὁ Ἀξιὸς δὲν ποτίζει μόνον τὴν πεδιάδα, ἀλλ' ἀποτελεῖ καὶ δρόμον φυσικὸν πρὸς Βορρᾶν διότι ἡ κοιλὰς του προχωρεῖ ἕως τὰ βόρεια τῆς Μακεδονίας. Ἐτσι ὁ σιδηρόδρομος, ὁ ὁποῖος ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην, ἀκολουθεῖ τὴν κοιλιάδα τοῦ Ἀξιοῦ καὶ φθάνει εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου.

94. Ὁ Θερμαϊκὸς κόλπος ἄλλοτε καὶ τώρα.

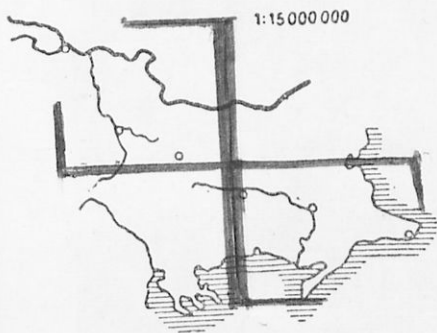
Ἐνα μόνον κακὸν φέρει εἰς τὴν πεδιάδα ἡ μακρὰ κοιλὰς τοῦ

Ἀξιοῦ: τὴν ἀφήνει ἀνοικτὴν εἰς τὸν ψυχρὸν βορρᾶν. Ὁ Βαρδάρης, ὅπως λέγεται ἐκεῖ ὁ ὀρμητικὸς βορρᾶς, ξηραίνει τὴν πεδιάδα καὶ βλάπτει τὰς φυτείας τοῦ κάμπου. Δι' αὐτὸ τὸ βαθύπεδον, ἂν καὶ εἶναι ἐστραμμένον πρὸς τὴν θάλασσαν, ἔχει ψυχρὸν τὸν χειμῶνα καὶ τὸ κλίμα του πλησιάζει περισσότερον πρὸς τὸ ἡπειρωτικόν· εἶναι ὅμως μαλακώτερον ἀπὸ τὸ κλίμα τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας.

Ἐκτὸς τῆς γεωργίας εἶναι ἀνεπτυγμένη εἰς τὴν πεδιάδα καὶ ἡ κτηνοτροφία. Μὲ τὰς ἐκτεταμένας καὶ πλουσίας βοσκάς τῆς ἡ περιοχῆ τῆς Θεσσαλονίκης ἔρχεται πρώτη εἰς τὴν κτηνοτροφίαν τῶν ἀγελάδων καὶ τῶν βοῶν, καθὼς καὶ εἰς τὴν πτηνοτροφίαν.

Κέντρα γεωργικὰ εἰς μὲν τὸ βόρειον τμήμα τῆς πεδιάδος εἶναι τὰ **Γιαντισὰ** (20.000), εἰς δὲ τὸ νότιον τμήμα, τὸ ὁποῖον λέγεται Ρουμλούκι, εἶναι ὁ **Γιδᾶς** (4.500). Αἱ γυναῖκες τοῦ Ρουμλουκίου φοροῦν ὥραίαν Μακεδονικὴν ἐνδυμασίαν μὲ ὑψηλὸν κεφαλόδεσμον ὡς περικεφολαίαν.

Πλησίον εἰς τὰ Γιαντισὰ εἶναι τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Πέλλης, ὅπου ἐγεννήθη ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος. Εἰς τὰ ὑψώματα τῶν Γιαντισῶν εἶχον ὀχυρωθῆ τὸ 1912 οἱ Τοῦρκοι, ποὺ ὑπερήσπιζον τὴν Θεσσαλονίκην. Ἀλλ' ὁ στρατὸς μας μὲ ἀρχιστράτηγον τὸν τότε διάδοχον Κωνσταντῖνον κατέλαβε τὰ ὑψώματα αὐτὰ καὶ ἤνοιξε τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην.

95. Ὁ Ἀξιὸς ἀποτελεῖ καὶ δρόμον φυσικὸν πρὸς Βορρᾶν. Διότι ἓνας ἄλλος ποταμὸς (ἡ Μοράβη) πηγάζει σχεδὸν ἀπὸ τὸ ἴδιον μέρος καὶ διευθύνεται πρὸς Βορρᾶν.

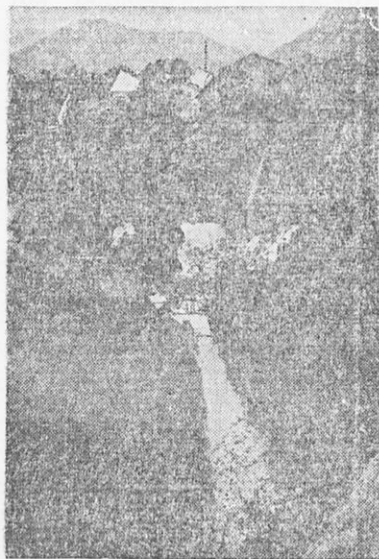
β) Τὰ ὀρεινὰ μέρη τῆς Κεντρικῆς Μακεδονίας.

1. Γύρω εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Θεσσαλονίκης ὑψώνονται βουνά. Τὰ βουνὰ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς (Βέρμιον, Βόρας, Πάϊκον, Πιέρια) εἶναι δασώδη καὶ ἔχουν πολλὰς πηγὰς μὲ ἄφθονα νερά. Δι' αὐτὸ οἱ

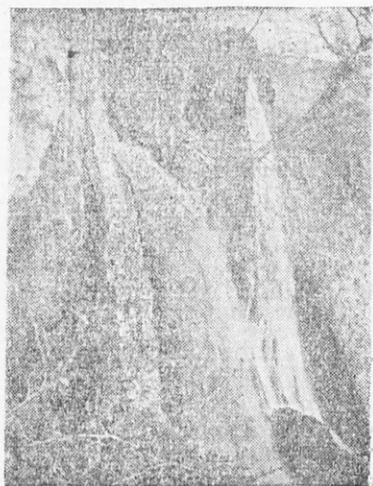

πρόποδες τῶν βουνῶν αὐτῶν εἶναι κατάφυτοι ἀπὸ ἀμπέλια, ἀπὸ λαχανοκήπους καὶ κήπους ὀπωροφόρων δένδρων.

Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Βερμίου, ἐν μέσῳ καταπρασίνων κήπων, ὑπάρχουν τρεῖς ὠραῖαι πόλεις: ἡ **Βέροια** (25.000 κάτ.), ἡ **Νάουσα** (13.000) καὶ ἡ **Ἑδεσσα** (15.000). Κάθε μία ἀπὸ αὐτὰς φημίζεται διὰ τὰ ἐκλεκτὰ τῆς προϊόντα· ἡ Ἑδεσσα διὰ τὰ κεράσια καὶ τὰ σταφύλια τῆς, ἡ Νάουσα διὰ τὰ κρασιά τῆς, ἡ Βέροια διὰ τὰ καρπούζια

96. Καταρράκτης Ναούσης.
(Φωτογρ. Ὁδοιπ. Συλλόγου)

97. Καταρράκτης Ἑδέσσης.
(Φωτογρ. Ζωγράφου)

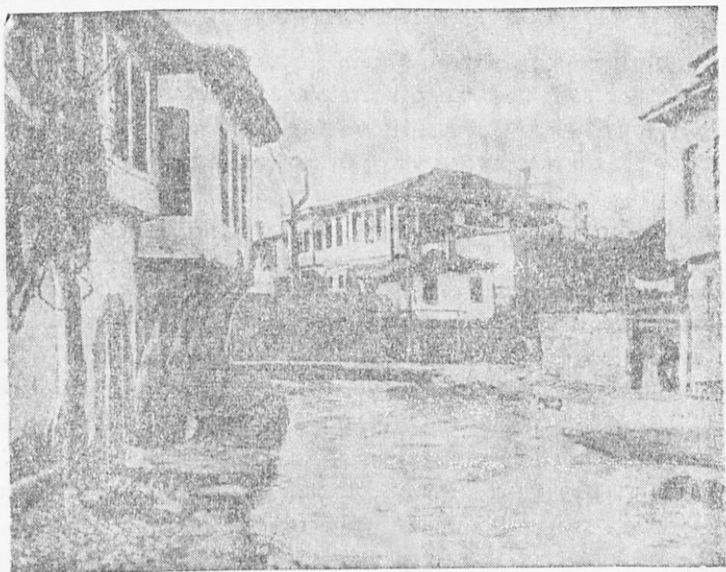
καὶ τὰ λαχανικά τῆς. Καὶ αἱ τρεῖς ὁμως φημίζονται περισσότερον διὰ τὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας των, διὰ τὰ νήματα καὶ τὰ ὑφάσματα των, τὰ ὅποια εἶναι ἐφάμιλλα μὲ τὰ Εὐρωπαϊκά. Εἶναι κυρίως βιομηχανικαὶ πόλεις, διότι τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ των ἀπασχολεῖται εἰς τὰ ἐργοστάσιά των.

Ὑψηλὰς καπνοδόχους δὲν βλέπεις εἰς τὰς πόλεις αὐτάς. Διότι αἱ μηχαναὶ τῶν ἐργοστασίων των δὲν κινοῦνται, ὅπως ἄλλοῦ, μὲ ἀτμόν, ἀλλὰ μὲ τὴν δύναμιν ποῦ ἔχει τὸ νερόν, ὅταν πίπτῃ ἀπὸ ὕψος. Ὁ Ἑδεσσαῖος μάλιστα ποταμὸς (Βόδας) σχηματίζει ἐξ ὠραίους καταρ-

ράκτας. Όπως υπελόγισαν, με την δύναμιν των θα ήμποροῦσαν νὰ ἠλεκτροφωτίσουν ἀπὸ ἐκεῖ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ὅλας τὰς ἄλλας πόλεις τῆς Μακεδονίας.

Ἡ Ἔδεσσα εὐρίσκεται ὑψηλὰ εἰς τὸν αὐχένα, ὃ ὁποῖος ἐνώνει τὰ ὄρη Βέρμιον καὶ Βόραν. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ σιδηρόδρομος, ὃ ὁποῖος συνδέει τὴν Θεσσαλονίκην μετὰ τὴν βορειοδυτικὴν Μακεδονίαν, διέρχεται ἀπὸ αὐτὴν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ θέσις της εἶναι ὀχυρά, διὰ τοῦτο ἡ Ἔδεσσα

98. Ἡ Ἔδεσσα. Ὁ ποταμὸς Ἐδεσσαῖος ρέει διὰ μέσου τῆς πόλεως.

ὑπῆρξεν ἡ ἀρχαιοτάτη πρωτεύουσα τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλείου.

2. Νοτιώτερον εἰς τὴν στενὴν παραλίαν τοῦ Θερμαϊκοῦ ἡ **Κατερίνη** (25.000 κάτ.) ἔχει μεγάλον ἐμπόριον καυσοξύλων καὶ ξυλανθράκων, διότι ἡ περιοχὴ της, καθὼς καὶ τῆς Ναούσης, εἶναι ἀπὸ τὰς πλέον δασώδεις περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος. Ἀπὸ ἐκεῖ οἱ σιδηρόδρομοι μας προμηθεύονται στρωτῆρας διὰ τὰς γραμμάς των. Πλησίον τῆς Κατερίνης ὑπάρχουν μεγάλοι ἀλυκαί.

Ἄν προχωρήσωμεν νοτιώτερον, φθάνομεν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ

᾽Ολύμπου. Ἐκεῖ τὸ **Λιτόχωρον** (5.000 κάτ.) εἶναι κέντρον παραθερισμοῦ. Ἀπὸ ἐκεῖ ξεκινοῦν καὶ ὅσοι θέλουν νὰ ἀναβοῦν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὑψηλοτέρου ὄρους τῆς Ἑλλάδος.

3. Βορειότερον τὰ ὄρη Βόρας καὶ Παΐκον σχηματίζουν μίαν πλατείαν λεκάνην, ἣ ὁποία μὲ τὸ ἀρχαῖον τῆς ὀνομα λέγεται **Ἀλμωπία**. Τὰ βουνὰ αὐτὰ τὴν προφυλάσσουν ἀπὸ τοὺς βορείους ἀνέμους, ἐπειδὴ δὲ ἔχει καὶ ἄφθονα νερά, ὅλη ἡ περιοχὴ εἶναι εὐφορωτάτη. Οἱ κάτοικοι καλλιεργοῦν προπάντων τὸν βάμβακα καὶ τὴν μορέαν. Κέντρον τῆς περιοχῆς εἶναι ἡ **Ἀρδέα** (Σούμποσκον, 4.000 κάτ.).

Ἡ μορέα εὐδοκιμεῖ πολὺ καὶ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀξιοῦ, ἀνατολικῶς τοῦ Παΐκου ὄρους, ὅπου εἶναι ἡ **Γουμένιτσα** (5.000). Δι' αὐτὸ εἰς τὰς περιοχὰς αὐτάς, ὅπως βορειότερον εἰς τὴν **Γευγελήν** καὶ τὴν **Δοϊράνην**, τρέφουν μεταξοσκώληκας. Ἄλλ' αἱ δύο τελευταῖαι πόλεις ἀνήκουν εἰς τὴν Σερβίαν.

4. Ἀνατολικῶς τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀξιοῦ ἕως τὰ ὄρη Κερκίνη καὶ Βερτίσκον ἡ χώρα εἶναι λοφώδης. Αἱ κοιλάδες καὶ οἱ λόφοι δὲν εἶναι εὐφοροί. Δι' αὐτὸ μόνον μικραὶ πόλεις ὑπάρχουν ἐδῶ, ὁ **Λαγκαδᾶς** (8.000 κάτ.), ὅπου ὑπάρχουν θερμοπηγαί, καὶ τὸ **Κιλκίς** (11.000 κάτ.). Τὸ **Κιλκίς**, καθὼς καὶ ὁ **Λαχανᾶς**, ἐν χωρίον εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ὄρους Βερτίσκου, εἶναι ὀνομαστὰ εἰς τὴν νεωτέραν ἱστορίαν μας, διότι ἐκεῖ ὁ στρατὸς μας ἐνίκησε τὸ 1913 τοὺς Βουλγάρους καὶ ἡλευθέρωσε τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν.

5. Εἰς τὸ νοτιοδυτικὸν ἄκρον τοῦ βαθυπέδου εὐρίσκεται ἡ **Θεσσαλονίκη**, ἡ « νύμφη τοῦ Θερμαϊκοῦ ». Εἶναι πόλις παλαιά, διότι ἐκτίσθη τὸ 315 π.Χ. Ἐπειδὴ δηλ. ἡ Πέλλα, ἡ ὁποία εἶχε γίνῃ πρωτεύουσα τῆς Μακεδονίας, εἶχεν ἀποκλεισθῇ ἀπὸ τὴν θάλασσαν μὲ τὰς προσχώσεις τῶν ποταμῶν καὶ δὲν ἔμπορουσε πλέον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς λιμὴν, ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Κάσσανδρος ἔκτισε μίαν νέαν πόλιν εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Θερμαϊκοῦ. Τὴν ὠνόμασε δὲ Θεσσαλονίκην ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς συζύγου του, ἡ ὁποία ἦτο ἀδελφὴ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Ἡ Θεσσαλονίκη ἐγένετο εὐθὺς ἡ κυριωτέρα πόλις τῆς Μακεδονίας. Ἐπειδὴ δὲ ἡ θέσις τῆς εἶναι κεντρικὴ καὶ ὁ λιμὴν τῆς ἐξαιρετός, ἡ Θεσσαλονίκη ἤκμασε μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ ἀργότερα. Κατὰ τοὺς βυζαντι-

νους μάλιστα χρόνους ἦτο ἡ δευτέρα πόλις τῆς αὐτοκρατορίας μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Εἶχε μεγάλα τείχη καὶ πύργους καὶ ὠραιότατους ναοὺς. Μερικοὶ ἀπ' αὐτοῦς, καθὼς ἡ Ἁγία Σοφία, οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι, ἡ Παναγία τῶν Χαλκέων, σφύζονται ἀκόμη καὶ προκαλοῦν τὸν θαυμασμόν.

Καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἡ Θεσσαλονίκη ἐξη-

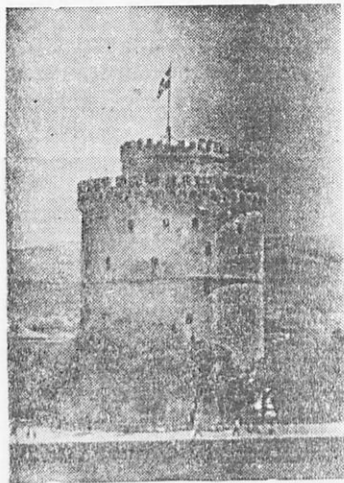
99. Ἡ Θεσσαλονίκη (ἀπὸ τὸ ἀεροπλάνον). Ἐμπρὸς ἀριστερὰ ὁ Λευκὸς Πύργος· εἰς τὸ βάθος ὁ λιμὴν μὲ τὸν κυματοθραύστην.
(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑψηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

κολούθησε νὰ εἶναι ἡ σπουδαιότερα πόλις τῆς Μακεδονίας. Τότε ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτὴν καὶ πολλοὶ Ἑβραῖοι ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν.

Τὸ 1912 ἡ Θεσσαλονίκη ἐγίνε πάλιν Ἑλληνική. Τὴν 26 Ὀκτωβρίου, ἑορτὴν τοῦ πολιούχου Ἁγίου Δημητρίου, ὁ στρατὸς μας εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν.

Τὸ 1917 τρομερὰ πυρκαϊὰ κατέστρεψε τὸ κεντρικὸν μέρος τῆς πόλεως. Τότε ἐκάη καὶ ὁ περικαλλὴς ναὸς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου.

Ἀργότερα ἡ πόλις ἐκτίσθη ἐπὶ νέου σχεδίου καὶ ἀπέκτησε πλατείας, ὁδούς, κήπους καὶ ὠραίας οἰκοδομάς.

100. Ὁ Λευκὸς Πύργος, ἕως τὸν ὅποιον ἔφθανον τὰ τείχη ποῦ περιέβαλλον τὴν Θεσσαλονίκην.

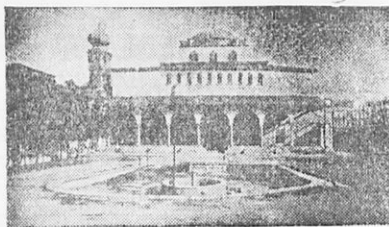
Ἔτσι ἡ Θεσσαλονίκη ἔγινε μίᾳ ἀπὸ τὰς ὠραιότερας καὶ μεγαλυτέρας πόλεις μας. Εἶναι ἡ τρίτη πόλις τοῦ Κράτους κατὰ πληθυσμὸν (300.000 κάτοικοι) καὶ συγχρόνως ὁ δεύτερος ἐμπορικός μας λιμὴν μετὰ τὸν Πειραιᾶ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ θέσις τῆς εἶναι κεντρικὴ, σιδηρόδρομοι ἀναχωροῦν πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις καὶ τὴν συνδέουν μὲ ὅλα τὰ μέρη τῆς Μακεδονίας καὶ μὲ τὴν Σερβίαν.

Εἰς τὸν λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης ὑπάρχει καὶ ἐλευθέρᾳ ζώνῃ· ἐκεῖ δηλ. οἱ ἔμποροι ἤμποροῦν νὰ ἐκφορτώνουν καὶ νὰ ἀποθηκεύουν τὰ ἐμπορεύματά των, ὅσα προορίζονται διὰ τὴν Σερβίαν ἢ δι' ἄλλας ξένας χώρας. Καὶ ἐμπορικὴ ἔκθεσις γίνεται εἰς Θεσσαλονίκην κάθε Σεπτέμβριον.

Ἡ Θεσσαλονίκη ἐκτὸς τῆς ἐμπορικῆς ἔχει καὶ σπουδαίαν βιομηχανικὴν κίνησιν. Ἔχει ἕνα ἀπὸ τοὺς τελειότερους ἀλευρομύλους τῆς χώρας μας, μηχανουργεῖα, νηματοργεῖα, ὑφαντουργεῖα, ἐργοστάσια καπνοῦ, ζυμαρικῶν καὶ βυρσοδεφεῖα. Μὲ τὸ Πανεπιστήμιον δὲ καὶ τὰς ἄλλας σχολὰς τῆς ἔγινε καὶ πνευματικὸν κέντρον τῆς βορείας Ἑλλάδος.

γ) Ἡ Χαλκιδικὴ χερσόνησος.

Ὅπως δεικνύει ὁ χάρτης, ἡ χερσόνησος αὕτη εἶναι πολὺ ὀρεινὴ. Τὰ ὄρη **Χολομών** καὶ **Χορτιάτης** διευθύνονται ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολὰς καὶ μὲ τὰς διακλαδώσεις

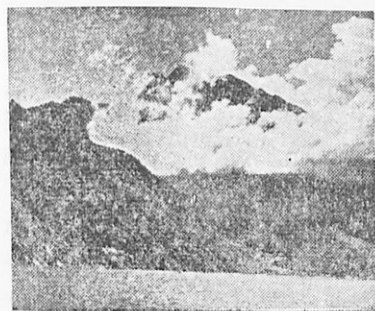
101. Ἡ Ἀγία Σοφία, ἡ μητρόπολις τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐκτίσθη πιθανῶς τὸν 6ον αἰῶνα μ. Χ.

των γειμίζουν ὅλην τὴν χερσόνησον. Τὴν ἰδίαν διεύθυνσιν μὲ τὰ ὄρη ἔχουν καὶ αἱ λίμναι **Βόλβη** καὶ **Λαγκαδά**, αἱ ὁποῖαι ὁμοιάζουν μὲ μεγάλας τάφρους.

Αἱ τρεῖς ὅμως μικρότεροι χερσόνησοι, εἰς τὰς ὁποίας ἀπολήγει ἡ Χαλκιδική, ἐκτείνονται ἀπὸ ΒΔ πρὸς ΝΑ. Καὶ οἱ δύο κόλποι, πού σχηματίζονται μεταξύ των (**Σιγ-γιτικός** καὶ **Τορωναῖος** ἢ τῆς **Κασσάνδρας**) ἔχουν τὴν ἰδίαν διεύθυνσιν μὲ τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον.

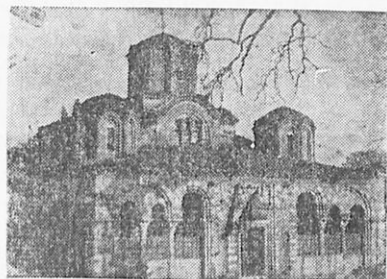
Στενοὶ ἰσθμοὶ ἐνώνουν τὰς χερσονήσους αὐτὰς μὲ τὸν κορμὸν τῆς Χαλκιδικῆς. Ὁ ἰσθμὸς μάλιστα τῆς ἀνατολικωτέρας χερσονήσου εἶναι τόσον στενός, ὥστε ὁ Ζέρξης, ὅταν ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, τὸ 490 π.Χ., τὸν ἔκοψε διὰ νὰ περάσῃ ἀπὸ ἐκεῖ τὸν στόλον του.

Εἰς τὸ νότιον ἄκρον τῆς χερσονήσου αὐτῆς ὑψώνεται πανύψηλος ὁ **Ἄθως** (2.000 μ.). Λέγεται καὶ **Ἅγιον Ὄρος**, ἐπεὶ εἰς τὰς κλιτῦς του ὑπάρχουν εἰκοσιέναι μεγάλα μοναστήρια. Ταῦτα ἐκτίσθησαν κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν καὶ ἔχουν σπουδαίας βιβλιοθήκας. Ἐκεῖ σήμερον ζοῦν 3.080 μοναχοί, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν ἀνεξάρτητον κοινότητα καὶ ἔχουν κέντρον τὰς **Καρυές**.

103. Ὁ Ἄθως ἢ τὸ Ἅγιον Ὄρος ὑψώνεται ὡς τεράστιος κῶνος.
(Φωτ. Τοπογρ. Ὑψηρ. Ὑπ. Συγκ.)

ὡραία δάση. Ἀλλ' ἐπεὶ ἡ χερσόνησος εἶναι πολὺ ὄρεινῇ, ἀκόμη δὲν ἀπέκτησε καλοὺς δρόμους καὶ τὰ δάση της δὲν χρησιμοποιοῦνται, ὅσον πρέπει.

102. Οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι, ὡραιότατος βυζαντινὸς ναὸς τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἡ Χαλκιδικὴ ἔχει ὑπὸ τὸ ἔδαφος τῆς ὀρυκτά. Εἰς τὰ ἀνατολικά τοῦ Χολομῶντος ὑπάρχει μεταλλεῖον σιδηροπυρίτου καὶ μολύβδου (Ἰσβορος), εἰς δὲ τὰ δυτικά ὑπάρχουν ὀρυχεῖα λευκολίθου καὶ χρωμίου.

Τὸν παλαιὸν καιρὸν ἡ Χαλκιδικὴ εἶχε πολλὰς καὶ σπουδαίας πόλεις. Μία ἀπὸ αὐτάς, τὰ **Στάγειρα**, ἦσαν πατρίς τοῦ φιλοσόφου Ἀριστοτέλους· δύο ἄλλαι, ἡ **Ὀλυνθος** καὶ ἡ **Ποτίδαια**, ὑπῆρξαν ἀξιόλογοι πόλεις.

Σήμερον ἡ Χαλκιδικὴ ἔχει μόνον χωρία καὶ μερικὰς κωμοπόλεις. Σπουδαιοτέρα εἶναι ὁ **Πολύγυρος** (4.000 κάτ.), ὁ ὁποῖος εὑρίσκεται εἰς τὸ μέσον τῆς χερσονήσου καὶ εἶναι πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ Χαλκιδικῆς.

Γ'. Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

1. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΛΑΦΟΨ ΚΑΙ ΥΔΑΤΑ

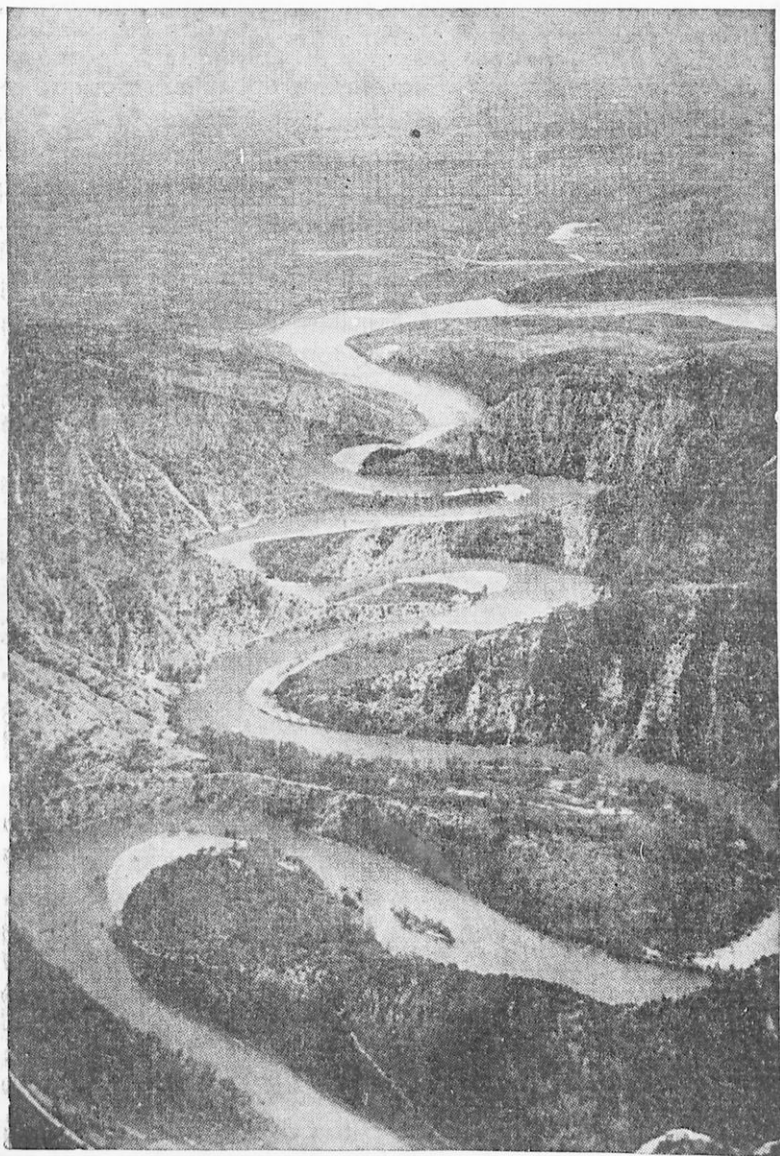
Ὅπως εἰς τὴν Κεντρικὴν, ἔτσι καὶ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν αἱ ὀροσεῖραι ἔχουν διεύθυνσιν ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολὰς. Εἰς τὰ βόρεια ἐκτείνεται ἡ **Κερκίνη** (Μπέλες), τὸ **Μενοίκιον**, τὸ **Φαλακρὸν** καὶ ὁ **Μούντζινος**, εἰς τὰ νότια δὲ τὸ **Παγγαῖον** καὶ τὸ χαμηλὸν ὄρος **Σύμβολον**.

Μεταξὺ τῶν ὀροσειρῶν αὐτῶν ὑπάρχουν δύο λεκανοπέδια: τὸ **Λεκανοπέδιον τῶν Σερρῶν** καὶ τὸ **Λεκανοπέδιον τῆς Δράμας**. Αἱ λοφοσεῖραι ὅμως, ποὺ ὑψώνονται μεταξύ των, εἶναι χαμηλαὶ καὶ ἡ συγκοινωνία δὲν ἐμποδίζεται, ὁ δὲ σιδηρόδρομος προχωρεῖ εὐκόλως ἀπὸ τὸ ἐν λεκανοπέδιον πρὸς τὸ ἄλλο.

Ἐπειδὴ τὸ Παγγαῖον καὶ τὸ Σύμβολον ὄρος ἐκτείνονται κατὰ μῆκος τῆς παραλίας, τὰ ὕδατα τῶν λεκανοπεδίων δὲν εὕρισκον ἐλευθέραν διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν. Δι' αὐτὸ ἐσχημάτιζον εἰς μὲν τὴν ἀνατολικὴν πεδιάδα τὰ μεγάλα ἔλη τῶν Φιλίππων, εἰς δὲ τὴν δυτικὴν πεδιάδα τὴν στενόμακρον λίμνην **Κερκινίτιν** (ἢ τ' **Ἀχινοῦ**). Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ Στρυμὼν καὶ ὁ Ἀγγίτης, οἱ ὁποῖοι ἐχύνοντο εἰς τὴν λίμνην αὐτήν, συχνὰ ἐπλημύριζον, τὰ νερὰ ἐσκέπαζον ὁλόκληρον τὴν πεδιάδα τῶν Σερρῶν καὶ κατέστρεφον συχνὰ τοὺς κόπους τῶν γεωργῶν.

Εὐτυχῶς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἔγιναν καὶ ἐδῶ μεγάλα ἔργα,

104. Ὁ Νέστος. Τοὺς ἐλιγμούς τοῦ ποταμοῦ ἀκολουθεῖ ὁ σιδηρόδρομος.
Τὸ θέαμα εἶναι θαυμάσιον.
(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

ὅπως καὶ εἰς τὴν Κεντρικὴν Μακεδονίαν. Καὶ ἐδῶ ἐκανόνισαν τὴν κοίτην τῶν ποταμῶν καὶ ἀπεξήραναν τὰ ἔλη καὶ τὰς λίμνας. Τώρα οἱ ποταμοί, ἀντὶ νὰ καταστρέφουν, ποτίζουν τὰς πεδιάδας, αἱ ὁποῖαι εἰς εὐφορίαν εἶναι μοναδικαί. Ἐδῶ οἱ ἄγροὶ σπείρονται δύο φορές τὸ ἔτος, τὸ δὲ ὕψος τοῦ ἀραβοσίτου φθάνει τὰ τέσσαρα μέτρα ! Πλήθος χωρίων συναντῶμεν τώρα καὶ εἰς τὰς πεδιάδας αὐτὰς καὶ παντοῦ ἐπικρατεῖ κίνησις καὶ ζωὴ.

Ὅπως ὁ Ἀξιός, ἔτσι καὶ ὁ Στρυμὼν ἔχει τὰς πηγὰς του εἰς τὰ βόρεια τῆς Μακεδονίας, εἰς τὸ Βουλγαρικὸν ἔδαφος. Καὶ αὐτός, διὰ νὰ χυθῇ εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἤνοιξε στενὰς φάραγγας ἀνάμεσα εἰς τὰ βουνὰ (στενὰ Κρέσνας καὶ Κλειδίου ἢ Ροῦπελ). Δι' αὐτὸ ἡ κοιλάς του ἀποτελεῖ φυσικὴν ὁδὸν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἀλλὰ μόνον μία ἀμαξιτὴ ὁδὸς ὑπάρχει ἕως τώρα εἰς αὐτήν.

Καὶ ὁ Νέστος εἶναι μέγας ποταμὸς καὶ σχηματίζει μίαν ἀπὸ τὰς ὠραιότερας κοιλάδας τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ ὀροσεῖραι τῆς Ροδόπης κλείουν τὴν κοιλάδα αὐτὴν πρὸς Βορρᾶν, δὲν ἔχει σημασίαν διὰ τὰς συγκοινωνίας. Μὲ τὰς προσχώσεις του ὅμως ὁ Νέστος ἐσχίματίσεν εἰς τὰς ἐκβολὰς του ἓνα μεγάλο καὶ εὐφορον βαθύπεδον.

2. ΚΑΙΜΑ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ

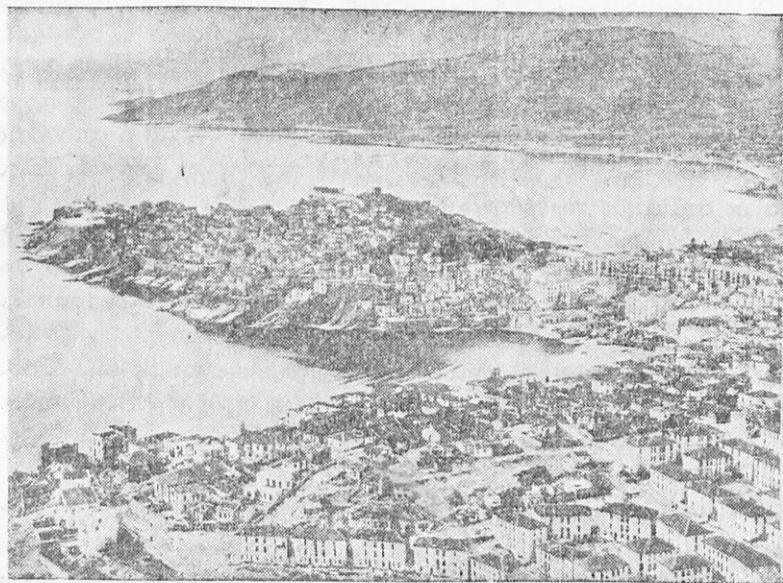
Ἄν καὶ δὲν ἀπέχουν πολὺ ἀπὸ τὴν θάλασσαν τὰ λεκανοπέδια τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας ἔχουν ἡπειρωτικὸν κλίμα· διότι, ὅπως εἴπομεν, τὰ βουνὰ τῆς παραλίας τὰ ἀποκλείουν ἀπὸ τὴν θάλασσαν.

Τὸ ἔδαφός των εἰς τὰ χαμηλὰ μέρη προέρχεται ἀπὸ προσχώσεις· τὸ χῶμα των εἶναι μαῦρο καὶ παχύ. Ἐδῶ οἱ κάτοικοι καλλιερгоῦν σιτηρὰ, ὅσπρια, γεώμηλα, βάμβακα καὶ σησάμιον. Εἰς παραγωγὴν βάμβακος ἡ πεδιάς τῶν Σερρῶν ἔρχεται μετὰ τὰς πεδιάδας Λεβαδεάς καὶ Θεσσαλονίκης. Εἰς τοὺς λοφώδεις τόπους καὶ εἰς τοὺς πρόποδας τῶν βουνῶν ἐπικρατεῖ ἡ καλλιέργεια τοῦ καπνοῦ.

Ὁ καπνὸς θέλει πολλὰς φροντίδας. Ἡ ἐργασία ἀρχίζει τὸν Φεβρουάριον· τότε σπείρουν τὸν σπόρον εἰς τὰς πρασιάς, τὸν δὲ Μάϊον μεταφυτεύουν τὰ φυτάρια εἰς τὰ χωράφια κατὰ κανονικὰς γραμμάς. Ἐπειδὴ ταῦτα χρειάζονται ποτίσματα καὶ τακτικὰ σκαλίσματα, πολλοὶ ἐργάται ἀπασχολοῦνται, ἕως ὅτου τὸ φυτὸν ἀναπτυχθῇ καὶ βγάλῃ φύλλα.

✓ Τὸν Ἰούνιον τὰ φύλλα ἀρχίζουν νὰ κιτρινίζουν καὶ πρῶτα τὰ κάτω φύλλα. Τότε ἀρχίζει ἡ συγκομιδὴ. Κάθε πρωὶ ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιὰ ξεκινοῦν διὰ τὰ καπνοχώραφα. Ἐκεῖ παρατάσσονται ἔμπρὸς εἰς τὰ φυτὰ καὶ ἀρχίζουν νὰ κόπτουν τὰ φύλλα, ποὺ ἐκτρίνισαν. Κατόπιν τὰ ἀρμαθιάζουν καὶ τὰ ἐκθέτουν πρῶτα εἰς σκιερὸν μέρος καὶ ἔπειτα εἰς τὸν ἥλιον, διὰ νὰ ξηρανθοῦν.

✓ Τὰ ἀνώτερα φύλλα εἶναι μικρότερα καὶ καλυτέρας ποιότητος. Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ τελειώσῃ τὸ μάζευμα τῶν φύλλων, τὰ ξεχωρίζουν

105. Ἡ Καβάλα, μία ἀπὸ τὰς ὡραιότερας πόλεις τῆς πατρίδος μας.

(Φωτογραφία Τοπογραφικῆς Ὑπηρείας. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

κατὰ ποιότητος εἰς τὰ ἐργοστάσια καὶ τὰ συσκευάζουν εἰς δέματα, διὰ νὰ πωληθοῦν τὸν Ἰανουάριον ἢ Φεβρουάριον. Τότε ἀρχίζουν πάλιν αἱ προετοιμασίαι διὰ τὴν καλλιέργειαν. Ἔτσι καθ' ὅλον τὸ ἔτος αἱ ἐργασίαι διὰ τὸν καπνὸν δὲν παύουν.

✓ Ὁ καπνὸς τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας εἶναι ἐξαιρετικῆς ποιότητος καὶ τὸν ζητοῦν πολὺ εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν καπνῶν ἀνεπτύχθησαν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μα-

κεδονίαν τρεῖς πόλεις : αἱ **Σέρραι** (37.000 κάτ.), ἡ **Δράμα** (33.000) καὶ ἡ **Καβάλα** (42.000)

Αἱ **Σέρραι** κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας εἶχον περίφημα σχολεῖα, ἦσαν κέντρον Ἑλληνικῆς παιδείας. Οἱ Βούλγαροι, οἱ ὅποιοι κατεῖχον πρὸ ἐτῶν τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν ἔκαυσαν τὰς Σέρρας δύο φορές (1913 καὶ 1917). Ἀπὸ τότε ἡ πόλις ἐκτίσθη μὲ νέον σχέδιον καὶ ἐγίνε πάλιν ἡ ὠραιότερα πόλις τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας.

Ἡ **Δράμα** ἔχει πλουσίας πηγὰς καὶ μεγάλας καπνοφυτείας. Ἐχει δὲ καὶ ἀεροδρόμιον.

Ἡ **Καβάλα** εἶναι τὸ σπουδαιότερον καπνικὸν κέντρον τῆς Ἑλλάδος· διότι τὸ κλίμα της εἶναι πολὺ εὐνοϊκὸν διὰ τὴν ἐπεξεργασίαν καὶ τὴν ἀποθήκευσιν τῶν καπνῶν. Εἶναι δὲ καὶ ὁ σπουδαιότερος λιμὴν διὰ τὴν ἐξαγωγὴν τῶν Μακεδονικῶν καπνῶν. Τελευταίως ἀπέκτησε τεχνητὸν λιμένα.

Ἄλλαι μικρότεραι πόλεις εἶναι ἡ **Νιγρίτα** (9.000), τὸ **Σιδηρόκαστρον** (8.000), ἡ **Ἐλευθερούπολις** (Πράβι 5.000), τὸ **Δοξᾶτον** (5.000), ἡ **Προσωτσάνη** (7.000) καὶ ἡ **Χρυσούπολις** (5.000) εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Νέστου. Τὸ Σιδηρόκαστρον ἔχει σπουδαίαν θέσιν διὰ τὰς συγκοινωνίας, διότι εὐρίσκεται εἰς τὴν ἐξοδὸν τῆς κοιλάδος τοῦ Στρυμόνος, ἡ ὁποία φέρει πρὸς τὴν Βουλγαρίαν.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ

Ἡ Ἑλληνικὴ Μακεδονία ἔχει περίπου 1.700.000 κατοίκους. Ἀποτελεῖ Γενικὴν Διοίκησιν καὶ διαιρεῖται εἰς δώδεκα νομοὺς : 1) τὸν νομὸν **Κοζάνης**, 2) τὸν νομὸν **Καστορίας**, 3) τὸν νομὸν **Φλωρίνης**, 4) τὸν νομὸν **Πέλλης**, 5) τὸν νομὸν **Ἡμαθίας**, 6) τὸν νομὸν **Πιερίας**, 7) τὸν νομὸν **Κιλκίς**, 8) τὸν νομὸν **Θεσσαλονίκης**, 9) τὸν νομὸν **Χαλκιδικῆς**, 10) τὸν νομὸν **Σερρών**, 11) τὸν νομὸν **Δράμας**, καὶ 12) τὸν νομὸν **Καβάλας**.

Ἡ πρωτεύουσα κάθε νομοῦ σημειώνεται εἰς τὸν πίνακα (σελ. 138) μὲ παχύτερα στοιχεῖα.

Ἀσκήσεις.— 1. Σχεδιαγράφησε τὴν παραλιακὴν γραμμὴν τῆς Μακεδονίας καὶ σημείωσε εἰς αὐτὴν τὰς παραλίους πόλεις. — 2. Δεῖξε μὲ ἐλὴν τὰς διενθύνσεις, πρὸς τὰς ὁποίας ἀναχωροῦν οἱ σιδηρόδρομοι

ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην.—3. Ποῖαι πόλεις τῆς Μακεδονίας συνδέονται σιδηροδρομικῶς μετὰ τὴν Θεσσαλονίκην;—4. Διὰ τί ὁ σιδηρόδρομος Θεσσαλονίκης—Σερρών κάμνει τόσον μεγάλην καμπήν;—5. Ποίας πόλεις θὰ συναντήσης ἂν ταξιδεύσης μετὰ τὸ αὐτοκίνητον ἀπὸ τὴν Ἀρίσαν ἕως τὴν Φλώριαν;—6. Πῶς θὰ ἐπάγῃς ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην εἰς τὴν Καστορίαν; ἀπὸ ποίας πόλεις θὰ διέλθῃς;—7. Εἰς ποίους τόπους τῆς Μακεδονίας ἔγιναν μεγάλαι μάχαι κατὰ τοὺς πολέμους τοῦ 1912 καὶ 1913;—8. Εὗρε τὴν πικρότητα τοῦ πληθυσμοῦ δλοκλήρον τῆς Μακεδονίας. Σύγκρινε τὴν Μακεδονίαν μετὰ τὴν Στερεάν καὶ μετὰ τὴν Θεσσαλίαν μαζί: α) ὡς πρὸς τὸν πληθυσμόν, β) ὡς πρὸς τὴν παραγωγὴν σιτηρῶν καὶ καπνῶν καὶ γ) ὡς πρὸς τὴν κτηνοτροφίαν.

Ε'. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Μορφὴ τοῦ ἐδάφους	*Ορῆ: Γράμμος (2520 μ.), Βόϊον, Βαρνοῦς (2330 μ.), Βίτσι, Σινιάτικον, Μπούρινο, Βόρας (2500 μ.), Βέρμιον (2000 μ.), Χάσια, Καμβούνια, Πιέρια, *Όλυμπος (2918 μ.), Κερκίνη (2000 μ.), Μενοίκιον, Φαλακρόν, Μούντζινο, Βερτίσκο, Χορτιάτης, Χολομών, Κερδύλλιον, Παγγαῖον, Σύμβολον, *Αἰῶς (2000 μ.). *Οροπέδια: τῶν Δεσσαρητικῶν λιμνῶν, τῆς *Ορεστιάδος, τῆς Πελαγονίας, τῆς Πτολεμαίδος. Βαθύπεδα: τῆς Θεσσαλονίκης, τῶν Σερρῶν, τῆς Δράμας.		
Ποταμοί	*Αλιάκμων, *Αξιός, Στρυμών, Νέστος, *Εχέδωρος.		
Λίμναι	Βρυγῆς (Πρέσπαι), Βεγορίτις (*Οστρούβου), Καστορίας, Δοϊράνης, Βόλβη, Λαγκαδᾶ.		
Γεωργικὴ παραγωγὴ τοῦ ἔτους 1937	Εἶδη καλλιέργειας	Καλλιεργούμενα ἐκτάσεις εἰς στρέμματα	*Αξία τῆς παραγωγῆς εἰς δραχμὰς
	Σιτηρὰ	5.400.000	2.980.000.000
	*Όσπρια	270.000	146.000.000
	Λαχανικά, Γεώμηλα	170.000	230.000.000
	Καπνός, βάμβαξ	225.000	2.350.000.000
	*Αμπέλοι	165.000	146.000.000
	Κάστανα, ἀμύγδαλα, καρύδια	—	26.000.000

Κτηνοτροφία Ἀριθμὸς ζώων ἔτους 1937	Βόες καὶ ἀγελάδες	Ἴπποι	Ἡμίονοι	Πρόβατα	Αἴγες	Χοῖροι
	452.000	99.000	24.000	183.000	935.000	100.000
Νομοὶ	Ἐπιφάνεια εἰς τ. χλμ.	Πληθυσμὸς		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)		
		ἐν ὅλῳ	κατὰ τ. χλμ.			
Κοζάνης	5.868	178.000	30	Κοζάνη 18, Γρεβενὰ 5, Σιάτιστα 5, Πτολεμαῖς 9, Σέρβια 3,5.		
Καστορίας	1.680	47.000	28	Καστορία 10.		
Φλωρίνης	1.870	70.000	37	Φλώρινα 12.		
Πέλλης	2.616	117.000	45	Ἑδεσσα 15, Γιαννιτὰ 20, Ἀρδέα 4.		
Ἡμαθίας	1.688	97.000	57	Βέροια 25, Νάουσα 13.		
Πιερίας	1.544	86.000	56	Κατερίνη 25.		
Κιλκίς	2.614	90.000	34	Κιλκίς 11, Γουμένισσα 5.		
Θεσσαλονίκης	3.440	460.000	134	Θεσσαλονίκη 300, Λαγκαδᾶς 8.		
Χαλκιδικῆς	2.988	77.000	25	Πολύγυρος 4, Ἀρναία 3.		
Σερρῶν	4.052	222.000	35	Σέρραι 37, Νιγρίτα 9, Σιδηρόκαστρον 8, Ζίχνα 4.		
Δράμας	3.502	120.000	34	Δράμα 33, Δοξάτον 5, Προσωτσάνη 7.		
Καβάλας	2.170	136.000	63	Καβάλα 42, Πράβιον 5, Χρυσούπολις 5.		
Ἅγιον Ὄρος	350	3.086	9	Καρυαί.		
Ὅλη ἡ Μακεδονία	34.372	1.703.086				

4. Η ΘΡΑΚΗ

1. Ποῖος ποταμὸς χωρίζει τὴν Θράκην ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν; —
2. Ἀκολούθησε τὴν γραμμὴν τῶν συνόρων μας ἀπὸ τὸ σημεῖον, ὅπου διασταυρῶνεται μὲ τὸν Νέστον ποταμὸν, ἕως τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἑβρου. Περιέγραψε κατὰ τὸν χάρτην τὴν διεύθυνσιν τῆς συνοριακῆς αὐτῆς γραμμῆς. Ὁ Ἑβρος διαιρεῖ τὴν Θράκην εἰς ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν. —
3. Ποία εἶναι ἡ μορφή τοῦ ἐδάφους τῆς δυτικῆς Θράκης κατὰ τὸν χάρτην; — 4. Ἐδρε εἰς τὸν χάρτην τὴν Τσατάλτζαν.

Α. ΘΕΣΙΣ ΚΑΙ ΕΚΤΑΣΙΣ.

Ἡ Θράκη ἐκτείνεται πρὸς Ἀνατολὰς τοῦ Νέστου ἕως τὴν Προποντίδα καὶ ἕως τὴν Μαύρην Θάλασσαν. Ὡς φυσικὸν ὄριον πρὸς Βορρᾶν ἔχει τὸν Αἰμόν. Εἶναι μικροτέρα ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν, ἀλλὰ ἔχει τὸν μεγαλύτερον ποταμὸν καὶ τὴν μεγαλυτέραν πεδιάδα τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου.

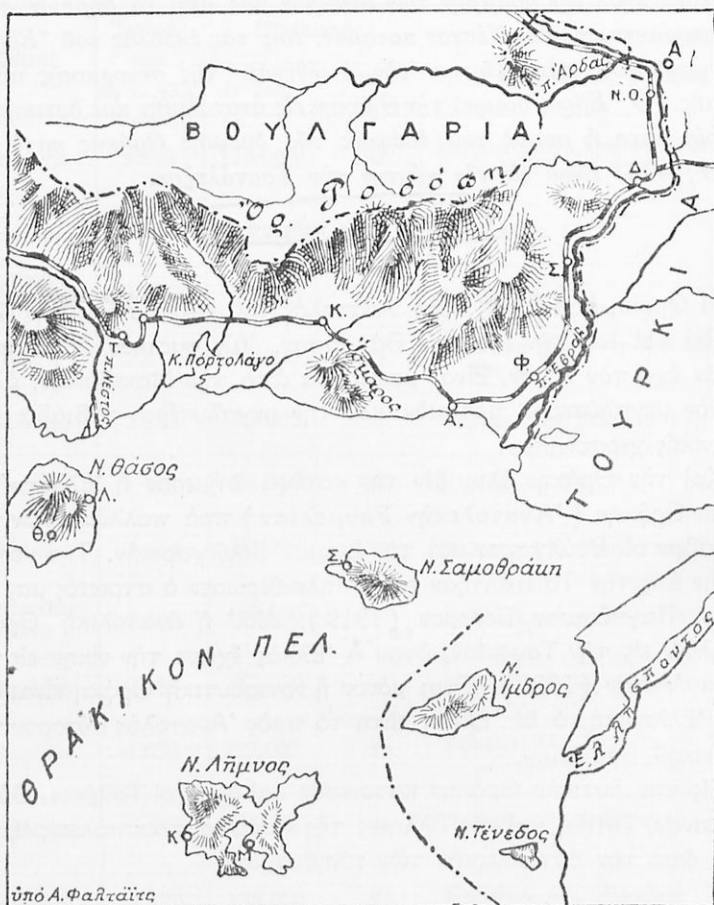
Καὶ τὴν Θράκην ὅλην δὲν τὴν κατέχει σήμερον ἡ Ἑλλάς. Τὴν βορείαν Θράκην (Ἀνατολικὴν Ρουμελίαν) πρὸ πολλῶν ἐτῶν τὴν κατέλαβον οἱ Βούλγαροι καὶ τὴν ἔκαμαν Βουλγαρικὴν. Τὴν νοτίαν Θράκην ἕως τὴν Τσατάλτζαν τὴν ἀπηλευθέρωσεν ὁ στρατός μας κατὰ τὸν Παγκόσμιον Πόλεμον (1919), ἀλλ' ἡ ἀνατολικὴ Θράκη ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Τουρκίαν, ὅταν ἡ Ἑλλάς ἔχασε τὴν νίκην εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν (1922). Ἔτσι μόνον ἡ νοτιοδυτικὴ Θράκη εἶναι σήμερον Ἑλληνική, ὃ δὲ Ἑβρος εἶναι τὸ πρὸς Ἀνατολὰς σύνορον τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου.

Εἰς τὴν δυτικὴν Θράκην κατοικοῦν καὶ ἄρκετοὶ Τοῦρκοι. Οὗτοι παρέμειναν, ἐπειδὴ καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξηρέθησαν ἀπὸ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν.

Β. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Ἡ δυτικὴ Θράκη κατὰ τὴν μορφήν τοῦ ἐδάφους ὁμοιάζει μὲ τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν. Καὶ ἐδῶ αἱ ὀροσεῖραι (Ροδόπη, Ἰσμαρος) ἐκτείνονται ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολὰς καὶ σχηματίζουν μεταξύ των ἓν λεκανοπέδιον, τὸ λεκανοπέδιον τῆς Κομοτινῆς.

Πρὸς Ἀνατολὰς τῆς Ροδόπης ἀπλώνεται μία μεγάλη πεδιάς, τὴν ὁποίαν διαρρέει ὁ Ἑβρος ποταμός. Ὁ μεγάλος αὐτὸς ποταμὸς ἔρχεται ἀπὸ τὰ βόρεια τῆς Θράκης. Δι' αὐτὸ ἡ κοιλάς του ἀπο-

106. Χάρτης τῆς δυτικῆς Θράκης (Κλίμαξ 1:2.000.000).

τελεῖ σπουδαίαν ὁδόν, τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ καὶ ὁ σιδηρόδρομος Ἀλεξανδρουπόλεως - Ἀδριανουπόλεως.

Ἡ παραλία τῆς δυτικῆς Θράκης ἀκολουθεῖ τὴν διεύθυνσιν, πού ἔχουν καὶ αἱ ὄροσειραί, καὶ εἶναι ὁμαλή. Μόνον εἰς ἓν μέρος εἰσχω-

ρεῖ ἡ θάλασσα καὶ σχηματίζει τὸν κόλπον τοῦ **Πόρτο Λάγου**. Ἡ εἴσοδος του εἶναι στενὴ· ἐπειδὴ δὲ πολλὰ ποτάμια χύνονται εἰς αὐτὸν καὶ κάμνουν προσχώσεις, ὁ κόλπος μετεβλήθη εἰς λιμνοθάλασσαν. Ἐκεῖ ὑπάρχει πλούσιον ἰχθυοτροφεῖον.

Γ'. ΦΥΣΙΚΑΙ ΠΕΡΙΟΧΑΙ

1. Ἡ περιοχή τῆς Ροδόπης.—Εἰς τοὺς νοτίους πρόποδας τῆς Ροδόπης ἀπλώνεται μία πλατεῖα πεδιάς, ἡ ὁποία ἔχει τὸ ἴδιον

107. Μερικὴ ἄποψις τῆς Ζάνθης.

ἔδαφος μὲ τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν καὶ τὸ ἴδιον κλίμα (ἡπειρωτικόν). Δι' αὐτὸ καὶ ἐδῶ παράγεται ἡ ἴδια ἐκλεκτὴ ποιότης καπνοῦ (μυρωδᾶτος) καὶ οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν καπνῶν.

Μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ μὲ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν καπνῶν ἀκμάζουν ἡ **Ζάνθη** (27.000 κάτ.) καὶ ἡ **Κομοτινὴ** (32.000). Προπάντων φημίζονται τὰ καπνὰ τῆς Ζάνθης, τὰ ὁποῖα εἶναι περιζήτητα. Ἀλλ' ἡ περιοχή τῆς Κομοτινῆς εἶναι εὐφορωτάτη καὶ παράγει πολλὰ σιτηρὰ (σῖτον, σίκαλιν, κριθήν), λαχανικὰ καὶ ὀπωρικά. Αἱ πόλεις αὗ-

ται εὐρίσκονται ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Θεσσαλονίκης - Ἀλεξανδροπόλεως, ἔχουν δὲ συγκοινωνίαν καὶ μὲ τὸν λιμένα τοῦ Πόρτο-Λάγου. Καὶ ἀπὸ τὰ δάση τῆς Ροδόπης ἐξάγουν πολλὴν ξυλείαν.

2. Ἡ περιοχή τοῦ Ἑβρου.—Εἰς τὸ Θρακικὸν βαθύπεδον ὁ Ἑβρὸς ἔκαμε βαθείας προσχώσεις. Τὸ ἔδαφος τοῦ εἶναι στρωμένον μὲ μαλακὴν καὶ εὐφορον γῆν. Αἱ προσχώσεις αὗται ἐξακολουθοῦν, ἐπειδὴ δὲν διηυθετήθη ἀκόμη ἡ κοίτη τοῦ ποταμοῦ. Ἀπὸ τὰς συχνὰς δὲ πλημμύρας μένουں μεγάλα ἐκτάσεις πλησίον τοῦ Ἑβρου ἀκαλλιέργητοι.

108. Χωρική τοῦ Διδυμοτείχου
ζυγίζε με ἐγχωρίαν ξυλίνη
ζυγαριάν.

Τὸ κλίμα εἰς τὰ παράλια εἶναι θαλάσσιον, εἰς μέρη μάλιστα προφυλαγμένα ἀπὸ τὸν βορρᾶν εὐρίσκομεν πεῦκα καὶ ἐλαίας. Ἄλλ' εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ βαθυπέδου τὸ κλίμα εἶναι ἡπειρωτικόν καὶ πολὺ ψυχρὸν κατὰ τὸν χειμῶνα. Ἡ θερμοκρασία εἰς τὸ Σουφλί καὶ εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν κατέρχεται τὸν χειμῶνα καὶ 20 βαθμοὺς ὑπὸ τὸ μηδέν. Τὸ θέρος ὅμως εἶναι θερμόν, ὥστε τὸ κλίμα εἶναι κατάλληλον διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν δημητριακῶν. Δι' αὐτὸ οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Θράκης εἶναι γεωργοί, ἡ δὲ Θράκη

παράγει πολλὰ σιτηρά. Εἰς ὕγρα καὶ βαλτώδη μέρη εὐδοκιμεῖ καὶ τὸ βαμβάκι, τὸ ρύζι καὶ τὸ σησάμι.

Εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἑβρου εὐδοκιμεῖ πολὺ καὶ ἡ μορέα. Ἀπέραντοι μορεῶνες ἀπλώνονται εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Σουφλίου, τοῦ Διδυμοτείχου καὶ τῆς Νέας Ὁρεστιάδος. Ἐκεῖ κάθε οἰκογένεια ἔχει τὸν μορεῶνα της, ὅπως ἄλλοι ἔχουν τὸ ἀμπέλι. Ὅπως δὲ ἄλλοι κατὰ τὸν τρυγητὸν ὅλοι, μικροὶ καὶ μεγάλοι, τρέχουν εἰς τὰ ἀμπέλια, ἔτσι εἰς τὰ μέρη αὐτά, κατὰ τοὺς μῆνας Ἀπρίλιον καὶ Μάϊον τρέχουν εἰς τοὺς μορεῶνας, διὰ νὰ κόψουν φύλλα καὶ νὰ θρέψουν τοὺς μεταξοσκώληκας.

Ἡ δυτικὴ Θράκη ἔρχεται πρώτη εἰς τὴν παραγωγὴν μετάξης εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Εἰς τὸ **Σουφλί** μάλιστα (8.000 κάτ.) γίνεται μεγάλη ἀγορὰ κουκουλίων, εἰς δὲ τὸ **Διδυμότειχον** (8.000) ὑπάρχουν καὶ ἐργοστάσια μεταξωτῶν ὑφασμάτων. Τὸ Διδυμότειχον ἦτο κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν σπουδαία πόλις, διότι ἦτο ὠχυρωμένον μὲ διπλᾶ τείχη (δίδυμον τείχος). Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὅμως ἀνεπτύχθη περισσότερο ἢ **Ἀλεξανδρούπολις** (19.000 κάτ.), ἡ ὁποία ἐκτίσθη μετὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ σιδηροδρόμου καὶ εἶναι ὁ μόνος ἐμπορικὸς λιμὴν τῆς δυτικῆς Θράκης. Νέα πόλις εἶναι καὶ ἡ **Νέα Ὁρεστιάς** (13.000), εἰς τὴν ὁποίαν κατοικοῦν πρόσφυγες ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολιν.

Δ'. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ

Ἡ δυτικὴ Θράκη διαίρεται εἰς τρεῖς νομούς: 1) τὸν **νομὸν Ξάνθης** μὲ ἔδραν τὴν **Ξάνθην**, 2) τὸν **νομὸν Ροδόπης** μὲ ἔδραν τὴν **Κομοτινὴν** καὶ 3) τὸν **νομὸν Ἐβρου** μὲ ἔδραν τὴν **Ἀλεξανδρούπολιν**.

Ε'. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Γεωργικὴ παραγωγὴ τοῦ ἔτους 1936	Εἶδη Καλλιεργείας		Καλλιεργούμεναι ἐκτάσεις εἰς στρέμματα		Ἀξία τῆς παραγωγῆς εἰς δραχμὰς	
Κτηνοτροφία: Ἀριθμὸς ζώων ἔτους 1936	Σιτηρὰ		1.330.000		842.000.000	
	Ὀσπρία		60.000		36.500.000	
	Λαχανικά, γεωμήλα		63.000		71.000.000	
	Καπνὰ		230.000		480.000.000	
	Σησάμι		90.000		25.000.000	
	Ἀμπέλοι		34.000		40.000.000	
Κτηνοτροφία: Ἀριθμὸς ζώων ἔτους 1936	Βόες, ἀγελάδες καὶ βούβαλοι	Ἱπποὶ	Ἡμίονοι	Πρόβατα	Αἰγες,	Χοῖροι
	140.000	10.500	1.600	470.000	296.000	21.000

Νομοί	Ἐπιφάνεια εἰς τ. χλμ.	Πληθυσμὸς		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)
		Ἐν ὅλῳ	κατὰ τ. χλμ.	
Ζάνθης	1.750	90.000	61	Ξάνθη 27.
Ροδόπης	2.586	105.000	41	Κομοτινή 32.
Ἑβρου	4.249	141.000	33	Ἀλεξανδρούπολις 19, Σουφλί 8, Διδυμότειχον 8, Νέα Ὀρε- στιὰς 13.
Ὅλη ἡ δυτ. Θράκη	8.585	336.000		

Ἀσκήσεις.—1. Σχεδίασε τὸ σχῆμα τῆς δυτικῆς Θράκης καὶ σημείωσε εἰς αὐτὸ τὰς πόλεις καὶ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν ἀπὸ τὸν σταθμὸν τοῦ Νέστου ἕως τὴν Ἀδριανούπολιν. Σχεδίασε καὶ τὴν ἀνατολικὴν Θράκην ἕως τὴν Τσατάλτζαν. — 2. Τὰ χλωρὰ κουκούλια, πὺν παρήχθησαν τὸ 1936 εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἐξῆγίζον 2.700.000 χιλιόγραμμα. Ἀπὸ αὐτὰ 600.000 χιλιόγραμμα παρήγαγεν ὁ νομὸς Ἑβρου. Τί ποσοστὸν ἀπὸ ὁλόκληρον τὴν παραγωγὴν ἀναλογεῖ εἰς τὴν περιοχὴν αὐτήν; — 3. Σύγκρινε τὴν δυτικὴν Θράκην μὲ τὴν Ἡπειρον κατὰ τὴν ἔκτασιν, κατὰ τὴν παραγωγὴν καὶ κατὰ τὴν κτηνοτροφίαν. — 4. Διατὶ ἡ Δυτικὴ Θράκη ἔχει διπλασίους βοῦς καὶ ἀγελάδας ἀπὸ τὴν Ἡπειρον, ἀλλὰ ἡμιόνους 12 φορὰς ὀλιγωτέρους ἀπὸ αὐτήν;

Γ'. Η ΝΗΣΙΩΤΙΚΗ ΕΛΛΑΣ

1. ΑΙ ΝΗΣΟΙ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

1. Ποίας χώρας βρέχει τὸ Αἰγαῖον πέλαγος πρὸς Βορρᾶν καὶ ποίας πρὸς Δυσμᾶς; Ποία ξένη χώρα ἐκτείνεται πρὸς Ἀνατολὰς τοῦ Αἰγαίου; Ποῖαι νῆσοι κλείουν τὸ Αἰγαῖον πρὸς Νότον; — 2. Μὲ ποίας θαλάσσας συγκοινωνεῖ τὸ Αἰγαῖον πρὸς τὰ ΒΑ; Μὲ ποίας πρὸς τὰ ΝΔ καὶ ΝΑ; — 3. Ποῖαι νῆσοι εὐρίσκονται εἰς τὸ βόρειον μέρος τοῦ Αἰγαίου; Ποῖαι ἀπὸ αὐτὰς ἀνήκουν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ποῖαι εἰς τὴν Τουρκίαν; — 4. Ὄνόμασε τὰς μεγαλυτέρας νήσους τοῦ Αἰγαίου. — 5. Ποίας νήσους τοῦ Αἰγαίου κατεῖχεν ἡ Ἰταλία καὶ μὲ ποῖον ὄνομα τὰς διακρίνομεν;

Α'. ΠΩΣ ΕΓΙΝΕ ΤΟ ΑΙΓΑΙΟΝ ΠΕΛΑΓΟΣ

Τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ὁμοιάζει μὲ κλειστὴν θάλασσαν, διότι ἀπὸ τρεῖς μὲν πλευρὰς τὸ περιβάλλει ξηρά, ἀπὸ τὴν νοτίαν δὲ πλευρὰν τοῦ τὸ κλείει μία μικρὰ σειρὰ νήσων (Κύθηρα - Ἀντικύθηρα - Κρήτη - Κάσος - Κάρπαθος - Ρόδος).

Τὸ πέλαγος αὐτὸ φαίνεται ὡς νὰ εἶναι σπαρμένον μὲ νήσους. Πόθεν λοιπὸν προέρχεται τὸ πλῆθος αὐτὸ τῶν νήσων;

Κάποτε ἡ Ἑλλάς ἦτο ἡνωμένη μὲ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἐκεῖ δηλαδὴ ὅπου σήμερον εἶναι τὰ νερά τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ὑπῆρχε ξηρά. Ἀλλ' ἡ ξηρὰ αὕτῃ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐχαμήλωσεν «ἐβούλιαξε»· τὰ νερά τῆς θαλάσσης ἐσκέπασαν τὰ χαμηλότερα μέρη· τὰ ὑψηλότερα, καθὼς καὶ τὰ βουνά, ἔμειναν ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, αὐτὰ εἶναι αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου.

Β'. Αἱ ΠΑΡΑΛΙΑΙ ΚΑΙ Ἡ ΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΑἰΓΑΙΟΥ

Τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, καθὼς εἵπομεν, εἶναι γεμᾶτον ἀπὸ νήσους. Αἱ νῆσοι αὗται ἀποτελοῦν τρόπον τινὰ γέφυραν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Μικρᾶς Ἀσίας καὶ διευκολύνουν πολὺ τὰ ταξίδια. Ἔτσι τὸ πέλαγος αὐτό, ἀντὶ νὰ χωρίζῃ, ἐνώνει τὰς χώρας, ποὺ βρέχει μὲ τὰ νερά του.

Ἐκτὸς αὐτοῦ τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου εἶναι πλούσια εἰς κόλπους καὶ τὰ πλοῖα εὐρίσκουν ἀσφαλεῖς λιμένας. Ἔτσι ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον διευκολύνονται καὶ πολλοὶ ἐμπορικοὶ λιμένες ἀνεπτύχθησαν εἰς τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου (Πειραιεύς, Βόλος, Θεσσαλονίκη, Καβάλα κ.τ.λ.).

Ἐπὶ πλέον τὸ Αἰγαῖον πέλαγος εἶναι μὲν κλειστὴ θάλασσα, ἀλλ' ἔχει τρεῖς φυσικὰς ἐξόδους· ἡ μία εἶναι εἰς τὰ ΒΑ πρὸς τὴν Προποντίδα καὶ τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ αἱ ἄλλαι δύο εἰς τὰ ΝΑ καὶ εἰς τὰ ΝΔ πρὸς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ἔτσι τὸ Αἰγαῖον ἀποτελεῖ μίαν μεγάλην ὁδόν, ἡ ὁποία συνδέει τὴν Μεσόγειον μὲ τὸν Εὐξείνιον Πόντον. Ἡ γεωγραφικὴ λοιπὸν θέσις τοῦ Αἰγαίου συντελεῖ, ὥστε νὰ εἶναι τοῦτο ἡ σπουδαιότερα θάλασσα τῆς Ἑλλάδος.

Γ'. Αἱ ΝΗΣΟΙ ΤΟΥ ΑἰΓΑΙΟΥ

Ἀναλόγως τῆς θέσεως, τὴν ὁποίαν ἔχουν αἱ νῆσοι εἰς τὸ Αἰ-

γαῖον, τὰς διαιροῦμεν εἰς βορείας, εἰς δυτικές, εἰς ἀνατολικὰς καὶ εἰς νοτίας νήσους.

ΝΑΙ ΝΗΣΟΙ ΤΟΥ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

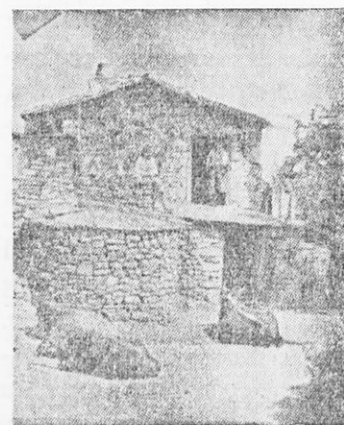
Αἱ νῆσοι τοῦ βορείου Αἰγαίου εἶναι πέντε: ἡ **Θάσος** (15.000 κάτ.), ἡ **Σαμοθράκη** (4.000), ἡ **Λήμνος** (28.000), ἡ **Ίμβρος** (10.000) καὶ ἡ **Τένεδος** (3.000).

Τὸ κλίμα εἰς τὰ βόρεια τοῦ Αἰγαίου κατὰ τὸν χειμῶνα εἶναι ψυχρόν, ἐπεὶδὴ ἐπικρατοῦν οἱ ψυχροὶ βορειοανατολικοὶ ἄνεμοι.

Ἔνεκ τούτου εἰς τὰς νήσους αὐτὰς μερικά ἀπὸ τὰ ἀειθαλῆ φυτὰ, καθὼς ἡ λεμονέα καὶ ἡ πορτοκαλέα, δὲν εὐδοκιμοῦν.

Ἡ **Θάσος** καὶ ἡ **Σαμοθράκη** εἶναι πολὺ ὄρειναι. Τὰ βουνὰ των εἶναι ὑψηλὰ καὶ τὰ στολίζουσιν ὠραῖα δάση ἀπὸ πεύκα, πρίνους, ἔλατα καὶ δρυς. Δι' αὐτὸ οἱ κάτοικοί των, προπάντων τῆς Σαμοθράκης, ζοῦν κυρίως ἀπὸ τὴν κτηνοτροφίαν καὶ ἀπὸ τὸ ἐμπόριον τῶν ξυλανθράκων. Ἡ **Θάσος** ἔχει καὶ λευκότετα μάρμαρα καὶ μεταλλεύματα ψευδαργύρου. Αἱ κυριώτεραι κομποπόλεις τῆς εἶναι ἡ **Παναγία** καὶ ὁ **Θεολόγος** (2.500) καὶ τὰ **Λιμενάρια** (2.500).

109. Σπίτι χωρικὸ τῆς Λήμνου με «ἀξάτα» (ἐξώστην) καὶ «κουβούκλι» διὰ τὸν φούρνον.

Ἡ **Λήμνος** ἔχει βουνὰ χαμηλὰ, ἀλλ' εἶναι τελείως γυμνὰ ἀπὸ δάση· διότι οἱ κάτοικοί τῆς τρέφουσιν πολλὰ ποίμνια καὶ προτιμοῦν νὰ ἔχουν βοσκοτόπους. Εἰς τὰς κοιλάδας εὐδοκιμοῦν πολὺ ἡ ἄμπελος, ἡ συκὴ καὶ ἡ ἄμυγδαλῇ, εἰς δὲ τὰ πεδινὰ μέρη παράγεται κριθὴ καὶ βάμβαξ ἀρίστης ποιότητος. Ἐκλεκτὸν εἶναι καὶ τὸ μέλι τῆς Λήμνου.

Πρωτεύουσα τῆς νήσου εἶναι τὸ **Κάστρον** (3.500). Εἰς τὴν νοτίαν πλευράν τῆς ὑπάρχει ἕνας μεγάλος καὶ ἀσφαλὴς λιμὴν, ὁ λιμὴν τοῦ **Μούδρου**. Αὐτὸς κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους ἐχρησίμευσεν ὡς ὁρμητήριον τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου.

Αἱ δύο ἄλλαι νῆσοι, ἡ Ἰμβρος καὶ ἡ Τένεδος, ἔχουν μὲν Ἑλληνικώτατον πληθυσμόν, ἀλλ' ἀνήκουν τῶρα εἰς τὴν Τουρκίαν. Ἡ Ἰμβρος παράγει τὰ ἴδια προϊόντα μὲ τὴν Λήμνον, ἡ δὲ Τένεδος παράγει κυρίως οἶνον.

2. Αἱ Νῆσοι τοῦ Δυτικοῦ Αἰγαίου

Τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ Αἰγαίου πελάγους περιλαμβάνει τὴν Εὐβοίαν καὶ δύο συμπλέγματα νήσων, τὰς βορείας Σποράδας καὶ τὰς Κυκλάδας.

✓ **Α. Ἡ Εὐβοία.**
(165.000 κάτοικοι)

Μία στενὴ λωρὶς θαλάσσης χωρίζει τὴν Εὐβοίαν ἀπὸ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, ὁ πορθμὸς τοῦ Εὐρίπου. Τὸ πλάτος του εἶναι 40

110. Ἡ Χαλκὶς ἀπὸ τὸ στενὸν τοῦ Εὐρίπου μὲ τὴν κινητὴν γέφυραν
(ἀπὸ ἀεροπλάνου).
(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπ. Υπουργ. Συγκοινωνίας.)

μέτρων καὶ τὸ βάθος του $8\frac{1}{2}$ μέτρων. Δι' αὐτὸ κατεσκευάσαν ἐκεῖ μίαν σιδηρᾶν γέφυραν καὶ ἔτσι ἡ νῆσος ἐνώνεται μὲ τὴν ἀπέναντι ξηράν. ✓

✓ Ἡ γέφυρα αὕτη εἶναι κινητὴ, δηλ. ἀνοίγει καὶ κλείει ἔτσι ἀφῆ-

νει τὰ πλοῖα νὰ περάσουν ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου εἰς τὸ ἄλλο. Συμβαίνει ὅμως ἐκεῖ ἕνα περίεργον φαινόμενον : ἐπὶ 6 1/2 ὥρας τὰ νερά τρέχουν ὡς ποταμὸς ὀρμητικὸς ἀπὸ τὸ βόρειον μέρος τοῦ Εὐβοϊκοῦ πρὸς τὸ νότιον καὶ ἐπὶ ἄλλας 6 1/2 ὥρας ἀναβαίνουν ἀντιθέτως ἀπὸ τὸ νότιον μέρος πρὸς τὸ βόρειον. Δι' αὐτὸ τὰ πλοῖα εἶναι ὑποχρεωμένα νὰ περιμένουν, ἕως ὅτου ἡρεμήσουν τὰ νερά καὶ ἀλλάξῃ τὸ ρεῦμα. Ἄλλως δὲν ἔμπορουν νὰ περάσουν. Τὸ φαινόμενον αὐτὸ λέγεται **παλίρροια**.

111. Χωρική τῆς Ἀγίας Ἀννης, μετὰ τὴν πολυκέντητον τοπικὴν ἐνδυμασίαν.
(Φωτογρ. Ν. Ζωγράφου)

Ὅπως μᾶς δεικνύει ὁ χάρτης (βλ. εἰκ. 59), ἡ Εὐβοία ὁμοιάζει κατὰ τὴν μορφήν τοῦ ἐδάφους μετὰ τὴν ἀνατολικὴν Σπερεὰν Ἑλλάδα. Εἶναι μὲν ὄρεινῇ, ἀλλ' ἔχει καὶ μικρὰς καὶ εὐφόρους πεδιάδας. Αἱ μεγαλύτεραι ἀπ' αὐτὰς εἶναι ἡ **πεδιάς τῆς Χαλκίδος**, ἡ ὁποία μετὰ τὸ ἀρχαῖον τῆς ὄνομα λέγεται **Ληλάντιον πεδίον**, καὶ ἡ **πεδιάς τοῦ Ξηροχωρίου**. Ἐκεῖ οἱ κάτοικοι καλλιεργοῦν τὰ σιτηρά, τὰ ὄσπρια, τὴν ἄμπελον, τὴν ἐλαίαν, τὴν συκὴν, τὴν λεμονέαν καὶ τὴν πορτοκαλέαν. Ἐκλεκτοὶ εἶναι οἱ οἶνοι τῆς Χαλκίδος, περίφημα τὰ σῦκα τῆς Κύμης, ἄφθονα δὲ τὰ καρύδια καὶ τὰ λεμόνια ὅλης τῆς νήσου.

Τὰ ὄρη τῆς Εὐβοίας εἶναι ὑψηλὰ καὶ ἀπόκρημα (**Δίρφυς**, **Ὀχη**, **Κανδήλι**). Τὰ περισσότερα στολίζονται μετὰ ὠραία δάση, ἔχουν δὲ καὶ βοσκήν διὰ τὰ ποίμνια. Προπάντων ἡ περιοχὴ τῆς Καρύστου προμηθεύει πολλὰ σφάγια εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν Ἀθηναίων.

Καὶ ὀρυκτὰ ἔχουν τὰ βουνὰ τῆς Εὐβοίας πολλὰ, καθὼς π.χ. λιγνίτην εἰς τὴν Κύμην καὶ τὸ Ἀλιβέριον, λευκόλιθον εἰς τὴν Λίμνην, χρώμιον κ.τ.λ.

Καθὼς εἶδομεν, ἡ Εὐβοία εἰς τὸν πορθμὸν τοῦ Εὐρίπου πλη-

σιάζει τόσον πολὺ πρὸς τὴν Στερεάν, ὥστε μὲ μίαν γέφυραν ἐνώ-
νεται μὲ αὐτήν. Δι' αὐτὸ ὅλαι αἱ ὁδοὶ τῆς νήσου διευθύνονται πρὸς
τὸ σημεῖον αὐτὸ καὶ ἐκεῖ ἀνεπτύχθη ἡ μεγαλυτέρα τῆς πόλιν, ἡ
Χαλκίς (26.000 κάτ.).

Εἰς αὐτὴν συγκεντρώνονται τὰ περισσότερα προϊόντα τῆς νή-
σου καὶ στέλλονται, εἴτε μὲ τὰ πλοῖα εἴτε μὲ τὸν σιδηρόδρομον,
εἰς ἄλλας πόλεις, διότι ἡ Χαλκίς ἔχει καὶ σιδηροδρομικὴν συγκοι-
νωνίαν μὲ τὰς Ἀθήνας. Εἶναι δὲ ὡραία πόλις μὲ δροσερὸν κλίμα.
Ἡ κίνησις τῆς αὐξάνει κατὰ τὸ θέρος, ἐπειδὴ πολλοὶ πηγαίνουν
τότε εἰς τὴν **Αἰδηψὸν** διὰ λουτρά.

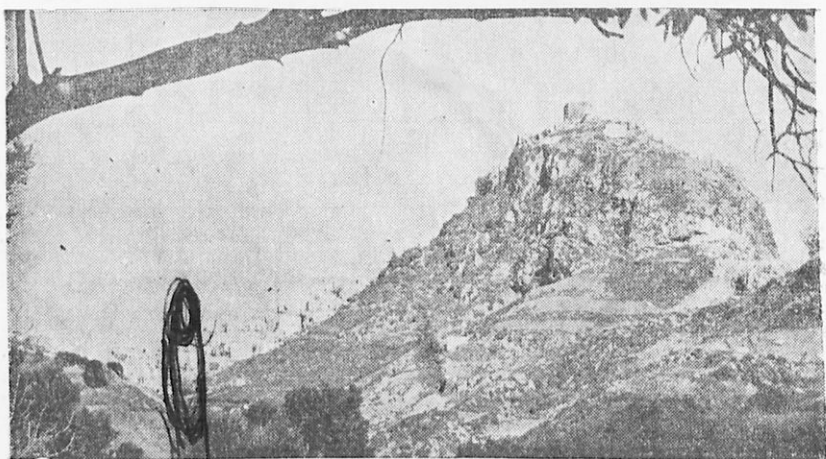
Αἱ κυριώτεραι κωμοπόλεις τῆς νήσου εἶναι : ἡ **Κύμη** (4.000),
ἡ **Ἰστιαία** (Ξηροχώριον 5.000), ἡ **Λίμνη** (4.000), ἡ **Ἀγία**
Ἄννα, τὸ **Ἀλιβέριον** (3.000), ἡ **Κάρυστος** (3.000).

Ἡ Εὐβοία ἀποτελεῖ ἰδιαιτέρον νομόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκουν
καὶ αἱ βόρειαι Σποράδες.

~~2~~ **Αἱ βόρειαι Σποράδες.**

(13.500 κάτοικοι)

Πρὸς Βορρᾶν τῆς Εὐβοίας εὐρίσκονται διάφοροι νῆσοι. Αἱ με-

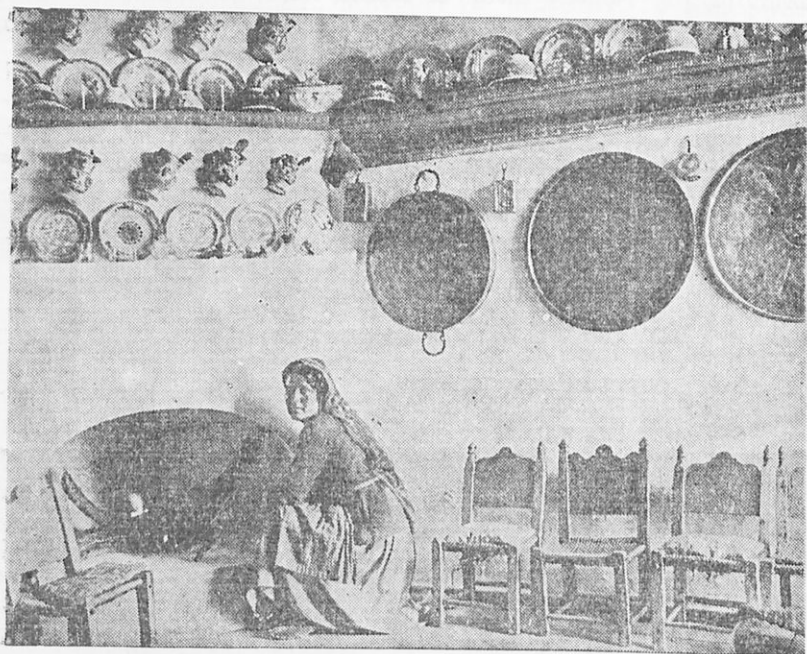

112. Ἀποψὺς τῆς Σκύρου.

γαλύτεροι από αυτές είναι ή **Σκῦρος** (4.000 κάτ.), ή **Σκόπελος** (3.500) καί ή **Σκιάθος** (3.500).

Αί νήσοι αὐταί εἶναι βραχώδεις, ἀλλ' ὅπου ὑπάρχει χῶμα εἶναι πολὺ εὐφοροί. Τὰ προϊόντα των εἶναι οἶνος, ἔλαιον καὶ ὀπωρικά. Προπάντων τὰ ἀχλάδια τῆς Σκοπέλου εἶναι περίφημα, καθὼς καὶ τὸ τυρὶ τῆς Σκύρου.

Ἡ Σκῦρος φημίζεται καὶ διὰ τὰ σπίτια της, τὰ ὁποῖα εἶναι

113. Ἐσωτερικὸν Σκωριανοῦ σπιτιοῦ μὲ τὰ ὠραῖα καὶ χαρακτηρι-
στικὰ ἔπιπλα καὶ σκεύη, προϊόντα τῆς τοπικῆς λαϊκῆς βιοτεχνίας.

(Φωτογραφία Ν. Ζωγράφου)

μὲν μικρά, ἀλλ' ἔχουν ὠραίαν ἐσωτερικὴν διακόσμησιν. Καὶ τὰ ἔπι-
πλα καὶ τὰ σκεύη των, καθὼς καὶ τὰ κεντήματα, εἶναι δείγματα
ὠραίας λαϊκῆς τέχνης.

Οἱ κάτοικοι τῶν νήσων αὐτῶν ἀσχολοῦνται καὶ εἰς τὴν ἀλιείαν,
ἰδίως τῶν ἀστακῶν.

3. Αἱ Κυκλάδες.

(126.000 κάτοικοι).

1. Εἰς πῶσαν διεσθονοῦσιν ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν εὐρίσκονται οἱ Κυκλάδες νῆσοι; Ποῖον μέρος τοῦ Αἰγαίου Πελάγους κατέχουν; —
2. Εὗρε τὴν νῆσον Σύρον καὶ ὀνόμασε τὰς μεγαλυτέρας ἀπὸ τὰς Κυκλάδας νήσους.

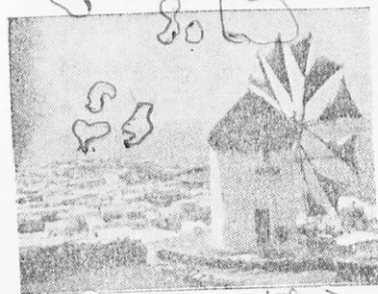
α') Ὄνομα.

Πλησίον τῆς Σύρου ὑπάρχει μία μικρὰ νῆσος, ἡ Δῆλος. Τὴν νησίδα αὐτὴν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τὴν ἐθεώρουν ἱερὰν, διότι ἐπίστευον, ὅτι εἰς αὐτὴν ἐγεννήθησαν δύο θεοί, ὁ Ἀπόλλων καὶ ἡ Ἄρτεμις.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὅλαι αἱ ἄλλαι νῆσοι ἀποτελοῦν τρῶπον τινὰ κύκλον γύρω εἰς τὴν ἱερὰν νῆσον, δι' αὐτὸ τὰς ὠνόμασαν Κυκλάδας.

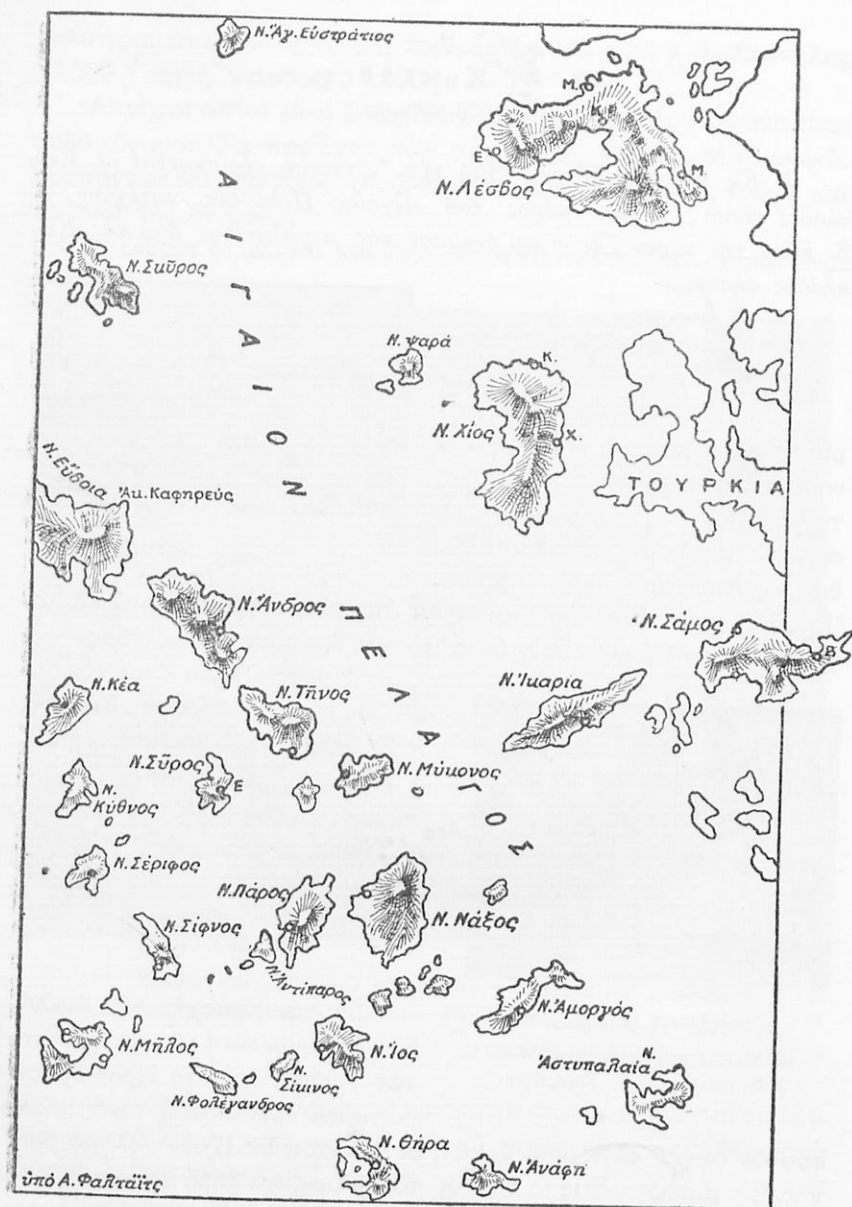
Αἱ μεγαλύτεραι ἀπὸ τὰς Κυκλάδας εἰσὶν: ἡ Κέα, ἡ Κούφος, ἡ Σέριφος, ἡ Σίφνος, ἡ Μήλος, ἡ Σύρος, ἡ Πάρος, ἡ Ἴος, ἡ Θήρα (Σαντορίνη), ἡ Ἄνδρος, ἡ Τήνος, ἡ Μύκονος, ἡ Νάξος, ἡ Ἀμοργός.

β') Κλίμα.

115. Ἡ Μύκονος
μὲ τοὺς ἀρχαίους ἀνεμομύλους.
(Φωτογραφία Ν. Ζωγράφου)

Εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Κυκλάδων ὁ χειμὼν εἶναι γλυκύτερος ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καὶ τὸ θέρος ὁρρασιώτερον. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸν χειμῶνα φυσοῦν συχνὰ οἱ βόρειοι ἄνεμοι, αἱ Κυκλάδες δὲν ἔχουν πολλὰς βροχάς. Εἰς μερικὰς μάλιστα νήσους τὸ κλίμα εἶναι ξηρότερον καὶ ἀπὸ τὰς Ἀθήνας. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ὑπάρχουν πηγαί, δι' αὐτὸ οἱ κάτοικοι εἰς τὰς περισσοτέρας νήσους μαζεύουν τὸ ὕδωρ τῆς βροχῆς εἰς στέρνας.

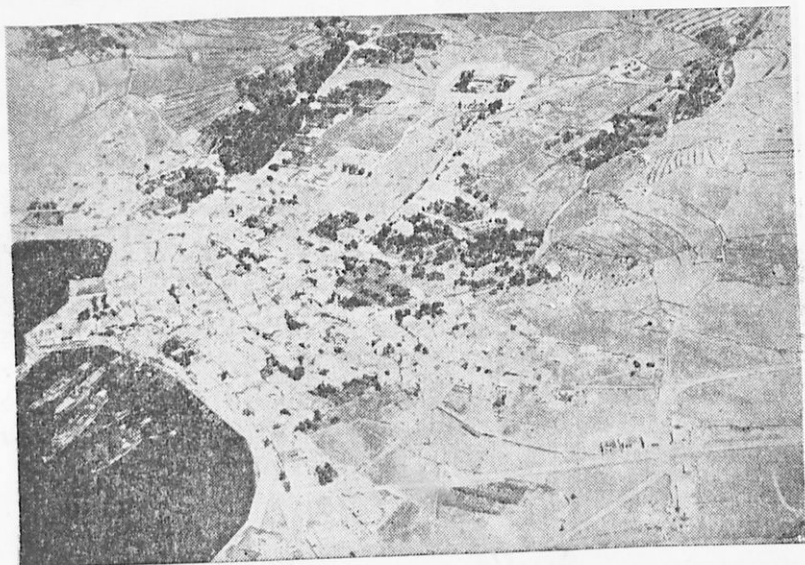

116. Χάρτης τῶν Κυκλάδων.

Εἰς τὰς Κυκλάδας ἐκτὸς τῆς ἐλαίας, τῆς συκῆς καὶ τῶν ἑσπεριδοειδῶν εὐδοκιμεῖ ἡ σταφιδάμπελος· τὴν καλλιεργοῦν κυρίως εἰς τὴν Νάξον, τὴν μεγαλυτέραν ἀπὸ τὰς Κυκλάδας.

γ) Ἀσχολίαι τῶν κατοίκων.

Αἱ Κυκλάδες εἶναι ὄρειναι καὶ πετρώδεις· δι' αὐτὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοικοῦς των γίνονται ναυτικοὶ καὶ ἄλιεῖς. Ὅσοι καταγίνονται μὲ τὴν γεωργίαν καλλιεργοῦν τὴν κριθὴν καὶ τὸν σῖτον, τὰ ὅ-

117. Ἡ Τήνος μὲ τὴν Μονὴν τῆς Εὐαγγελιστρίας (ἀπὸ ἀεροπλάνου), ὅπου κατ' ἔτος συρρέουν χιλιάδες προσκυνητῶν.
(Φωτογραφ. Τοπογρ. Ὑπερ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

σπρια, ἰδίως τὰ ρεβίθια, τὴν ἄμπελον, τὸν καπνὸν καὶ τὰ λαχανικά. Τὰ λαχανικά μάλιστα τῆς Σύρου γίνονται πρῶιμα καὶ τὰ πωλοῦν μὲ καλὴν τιμὴν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐκλεκτοὶ εἶναι οἱ οἶνοι τῆς Νάξου καὶ τῆς Σαντορίνης, τὰ πορτοκάλια καὶ μανδαρίνια τῆς Ἀνδρου, ἡ φάβα τῆς Σαντορίνης, τὸ τυρὶ τῆς Νάξου, τῆς Ἀμοργοῦ καὶ τῆς Μυκόνου.

Πολλοί ἀπὸ τοὺς κατοίκους εὐρίσκουν ἐργασίαν καὶ εἰς τὰ λατομεία καὶ τὰ μεταλλεία τῶν νήσων. Διότι πολλὰ ἀπὸ αὐτὰς ἔχουν ὑπὸ τὸ ἔδαφος των πολλὰ καὶ διάφορα ὀρυκτά. Π.χ. εἰς τὴν Νάξον ἐξάγουν σμύριδα, ἡ ὁποία εἶναι μοναδικὴ εἰς τὸν κόσμον, εἰς τὴν Σέριφον, τὴν Κύθνον, καὶ τὴν Σίφνον ἐξάγουν μεταλλεύματα σιδήρου, εἰς τὴν Σίφνον καὶ τὴν Μύκονον μεταλλεύματα μολύβδου, εἰς τὴν Μῆλον θείον καὶ μυλόπετρες, εἰς τὴν Πάρον λευκὰ μάρμαρα κλπ.

148. Σίφνος. Τὰ σπίτια εἰς τὰς Κυκλάδας ἔχουν ἐπίπεδον στέγην (δῶμα), στρωμένῃ με πηλὸν καὶ εἶναι κατάλευκα.

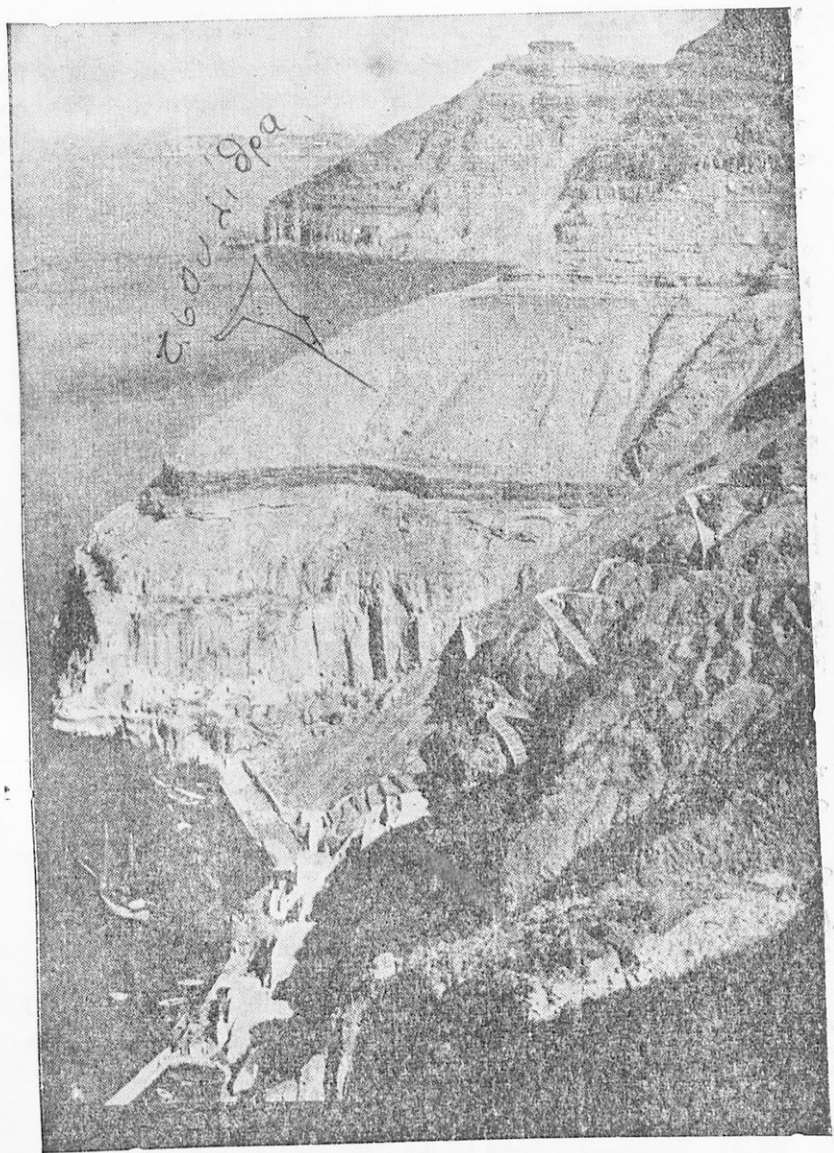
γῆς, ἀπὸ τὸ ὁποῖον, ὡς ἀπὸ μίαν καπνοδόχον, βγαίνουν καπνὸς καὶ ἀέρια πνιγερὰ· κάποτε καὶ στάκτη καὶ πέτρες καυτὲς ἐκσφενδονίζονται καὶ πίπτουν μακρὰν ὡς βροχή. Τότε λέγομεν, ὅτι τὸ ἡφαίστειον ἐνεργεῖ ἢ εὐρίσκεται ἐν ἐκρήξει. Αἱ τελευταῖαι τοῦ ἐκρήξεις εἶναι τοῦ 1925, τοῦ 1928 καὶ τοῦ 1939.

δ') Ὁ πληθυσμὸς τῶν Κυκλάδων.

Μεγαλυτέρα κατὰ τὴν ἑκτασιν ἀπὸ ὅλας τὰς Κυκλάδας εἶναι, ὡς εἶπομεν, ἡ Νάξος (20.000 κάτ.), ἀκολουθοῦν δὲ κατὰ σειρὰν ἡ Ἄνδρος (18.000), ἡ Τήνος (12.000), ἡ Πάρος (10.000), ἡ Μῆλος (5.000), ἡ Ἀμοργὸς (3.000).

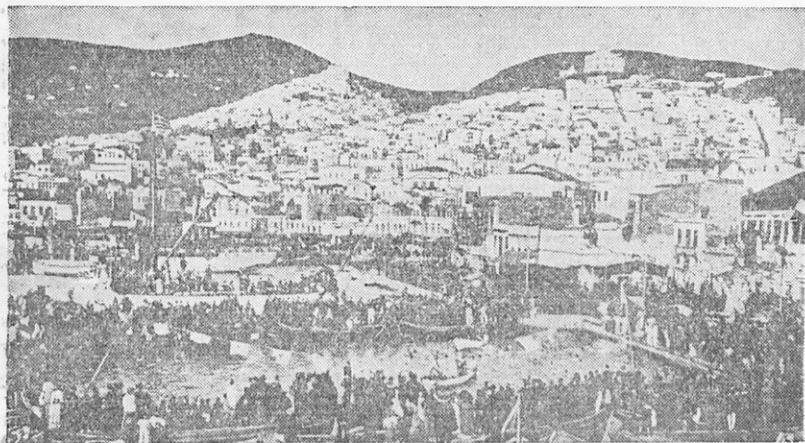
Περισσότερους ὁμως κατοίκους ἔχει ἡ Σύρος (28.000), ἡ ὁποία ἔχει καλὸν λιμένα καὶ θέσιν κεντρικὴν ἀνάμεσα εἰς τὰς Κυκλάδας. Δι' αὐτὸ ἡ Ἑρμούπολις (17.000), ἡ πρωτεύουσα τῆς Σύρου, εἶναι κέντρον ἐμπορικῆς καὶ ναυτιλιακῆς κινήσεως καὶ πρωτεύουσα ὁλοκλήρου τοῦ νομοῦ Κυκλάδων. Ἄλλοτε μάλιστα ὁ λιμὴν τῆς

119. Ὁ λιμὴν τῆς Θήρας, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀνελθίνουν εἰς τὰ χωρία
 μὲ σκαλοπάτια. Εἰς τὰ σκοτεινόχρωμα τοιχώματα διακρίνονται τὰ
 διάφορα στρώματα τῆς λάβας. (Φωτογραφία Νέλλυ)

Σύρου ἀπετέλει σπουδαῖον σταθμὸν τῆς συγκοινωνίας, εἰς τὸν ὁποῖον προσήγγιζαν καὶ πολλὰ ξένα πλοῖα· ἀλλ' ἀφ' ὅτου ἀνεπτύχθη ὁ λιμὴν τοῦ Πειραιῶς, ἡ κίνησις τῆς Σύρου ὀλιγόστευσεν. Ἡ Ἑρμούπολις εἶναι κτισμένη ἀμφιθεατρικῶς καὶ ἔχει εὐρύχωρον λιμένα. Ἐχει ναυπηγεῖα καὶ δεξαμενάς, εἰς τὰς ὁποίας καθαρίζονται καὶ μεγάλα ἀτμό-

120. Ἡ Ἑρμούπολις.

πλοια, ἔχει δὲ καὶ πολλὰ ἐργαστάσια, καθὼς ὑφαντουργεῖα, βυρσοδεψεῖα, ὑαλουργεῖα, ἐργαστάσια κατασκευῆς λουκουμίων κ.ἄ.

Πυκνὸν πληθυσμὸν (10.000) ἔχει καὶ ἡ **Θήρα**, διότι ἔχει ἔδαφος πολὺ εὐφορον καὶ εἶναι ὅλη κατὰφυτος ἀπὸ ἀμπέλια.

3. ΑΙ ΝΗΣΟΙ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Αἱ νῆσοι τοῦ ἀνατολικοῦ Αἰγαίου εἶναι 4 : ἡ **Λέσβος** (155.000 κάτοικοι), ἡ **Χίος** (67.000), ἡ **Σάμος** (60.000) καὶ ἡ **Ἰκαρία** (12.000).

1. Ἡ Λέσβος.

Ἡ Λέσβος, ἐνῶ κατὰ τὴν ἑκτασιν εἶναι μικροτέρα ἀπὸ τὸ ἡμισυ τῆς Εὐβοίας, κατὰ τὸν πληθυσμὸν εἶναι ἴση μεαὐτήν, διότι δὲν εἶναι τόσον ὀρεινὴ, ὅσον ἡ Εὐβοία. Τὸ ὑψηλότερον ὄρος της, ὁ **Ὀλυμ-**

πος, είναι χαμηλότερον από τὸν Ὑμηττόν. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ ἔδαφος τῆς Λέσβου εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον πεδινὸν καὶ πολὺ εὐφορον, δι' αὐτὸ ἡ νῆσος αὕτῃ ἡμπορεῖ νὰ συντηρῇ πυκνὸν πληθυσμόν. Ἐπειδὴ καὶ τὸ κλίμα τῆς εἶναι γλυκύ, ὅλη ἡ νῆσος εἶναι κατὰφυτος ἀπὸ ἐλαίας, πεῦκα, βαλανιδιῆς καὶ ἄλλα δένδρα. Ἡ ἐλαία φυτρώνει μόνη τῆς εἰς τοὺς λόφους καὶ ἀποτελεῖ ὁλόκληρα δάση. Ὡραῖον θέαμα παρουσιάζουν προπάντων οἱ κόλποι τῆς **Γέρας** καὶ τῆς **Καλλονῆς**, ἐπειδὴ τοὺς περιστοιχίζουν καταπράσινοι λόφοι. Ἡ Λέσβος παράγει σιτηρὰ πολλὰ, ὄσπρια, ἄφθονον ἔλαιον, οἶνον, σῦκα, μέταξαν. Πολλὰ εἶναι καὶ τὰ προϊόντα τῆς κτηνοτροφίας καὶ τῆς ὀλιείας, καθὼς καὶ τὰ ὀρυκτὰ (μόλυβδος, λευκόλιθος).

Ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου **Μυτιλήνη** (27.000 κάτ.) συγκεντρώνει ὅλην τὴν ἐμπορικὴν κίνησιν. Αὕτη καθὼς καὶ τὸ **Πλωμάριον** (7.000), ἔχει καὶ μεγάλη ἐργοστάσια ἐλαιουργίας καὶ σαπωνοποιίας. Πολλὰ καὶ σπουδαῖα εἶναι καὶ αἱ ἄλλαι κωμοπόλεις τῆς νήσου : Ἡ **Ἐρεσσός**, ἡ **Καλλονή**, ἡ **Ἀγιάσος**, ἡ **Μήθυμνα** καὶ ὁ **Πολύχνιτος** (7.000), ὅπου ὑπάρχουν σπουδαῖα ἱματικά πηγαὶ καὶ μεγάλη ἀλυκή.

2. Ἡ Χίος.

Ἡ Χίος εἶναι περισσότερον ὀρεινὴ καὶ πετρώδης ἀπὸ τὴν Λέσβον, ἀλλ' ἔχει πολλὰς εὐφόρους κοιλάδας. Δι' αὐτὸ καὶ αὕτῃ ἔχει πυκνὸν πληθυσμόν. Εἶναι δὲ καὶ οἱ κάτοικοί τῆς πολὺ φιλόπονοι καὶ καλλιερгоῦν τὸ ἔδαφος καλῶς.

Τὸ κλίμα τῆς Χίου εἶναι γλυκύ. Δι' αὐτὸ εὐδοκιμοῦν πολὺ ἡ ἐλαία, ἡ λεμονέα, ἡ ἀμυγδαλὴ καὶ τὰ ἄλλα ὀπωροφόρα. Προπάντων τὰ πεδινὰ μέρη τῆς δυτικῆς παραλίας στολίζονται μὲ κήπους ἀπὸ πορτοκαλέας καὶ μανδαρινέας καὶ ἄλλα δένδρα.

Εἰς τὸ νότιον τμήμα τῆς νήσου (**Μαστιχοχώρια**) φέεται

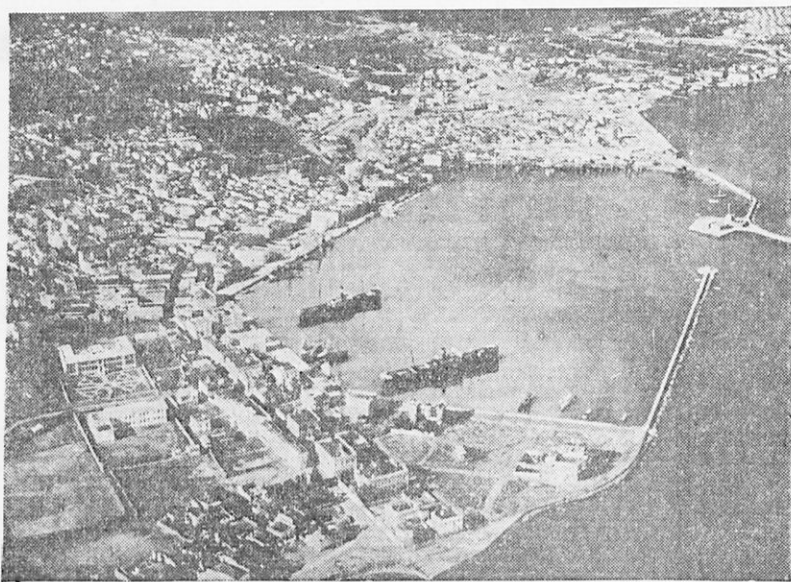
121. Ὁ ἀνδριὰς τοῦ πυρπολητοῦ Κανάρη εἰς τὴν Χίον.

(Ἔργον Τόμπρου)

ἐν εἶδος σχίνου, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐξάγεται ἡ περίφημος μαστίχα τῆς Χίου. Οἱ κάτοικοι καλλιεργοῦν καὶ τὰ σιτηρὰ καὶ τὴν ἄμπελον.

Ἡ ὡραία πρωτεύουσα τῆς νήσου **Χίος** ἢ **Χώρα** (25.000 κάτ.) ἔχει καλὸν λιμένα καὶ ἐργοστάσιον ἐλαιουργίας καὶ κατασκευῆς γλυκῶν. Κωμοπόλεις ἡ νῆσος ἔχει πολλὰς, καθὼς τὰ **Καιρδάμυλα** (5.500 κάτ.) καὶ τὴν **Βολισσόν**.

Οἱ Χίοι διεκρίθησαν ἀνέκαθεν ὡς ἔμποροι. Ὁ Ἀνδρέας Συγ-

122. Ὁ λιμὴν τῆς Χίου (ἀπὸ ἀεροπλάνου).

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπερ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

γρός, ὁ ὁποῖος ἐπλούτισε μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ ἔκαμε τόσας εὐεργεσίας εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἄλλοι, κατήγετο ἀπὸ τὴν Χίον. Ἀπὸ τὴν Χίον δὲ κατήγετο καὶ ὁ σοφὸς διδάσκαλος τοῦ Γένους Ἀδαμάντιος Κοραΐς.

Εἰς τὰ ΒΑ τῆς Χίου εὐρίσκονται αἱ μικραὶ νῆσοι **Οἰνοῦσαι**. Οἱ κάτοικοί των (2.500) εἶναι καλοὶ ναυτικοί.

Εἰς τὰ ΒΔ τῆς Χίου εὐρίσκεται ἡ μικρὰ καὶ ἄγριος νῆσος **Ψαρὰ** μὲ 800 μόνον κατοίκους. Ἀλλοτε ὅμως τὰ Ψαρὰ εἶχον πολυάρι-

38
 33
 θμον ναυτικόν καί μέ αὐτό ἡγωνίσθησαν κατά τὸ 1821, ὅπως ἡ Ὑδρα καί αἱ Σπέτσαι, διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ πυρπολητὴς Κανάρης ἦτο Ψαριανός.

3. Ἡ Σάμος.

Στενὸς πορθμὸς χωρίζει τὴν Σάμον ἀπὸ τὴν παραλίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐν τούτοις οἱ Σάμιοι τὸ 1821 κατῴρθωσαν νὰ ἀποκρούσουν τοὺς Τούρκους, ποὺ ἐπεχείρησαν νὰ ἀποβιβασθοῦν εἰς τὴν νῆσον των, διὰ νὰ καταπνίξουν τὴν ἐπανάστασιν. Δι' αὐτὸ ἡ Σάμος ἀπὸ τὸ 1832 ἕως τὸ 1912 ἦτο μὲν ὑποτελὴς εἰς τὴν Τουρκίαν, ἀλλ' ἀπετέλει αὐτόνομον ἡγεμονίαν. Τέλος τὸ 1912 ἠνώθη μετὰ τὴν Ἑλλάδα μαζί μετὰ τὰς ἄλλας νήσους.

Ἡ Σάμος εἶναι πολὺ μικροτέρα ἀπὸ τὴν Χίον, ἀλλ' ἔχει πυκνότερον πληθυσμὸν (57.000). Ἄν καὶ ἔχει ὑψηλὰ ὄρη (Κερκετεὺς, 1440 μ.), εἶναι ὅλη κατάφυτος. Παντοῦ βλέπει κανεῖς ἐλαιῶνας καὶ ἀμπέλους καὶ δάση πεύκων καὶ δρυῶν. Προπάντων καλλιεργεῖται ἡ πεδιάς τοῦ **Μαραθοκάμπου**. Τὰ προϊόντα τῆς εἶναι πολλὰ καὶ ἐκλεκτά: οἶνος μοσχάτος, μυρωδάτος καπνός, ἔλαιον καὶ ἐσπεριδοειδῆ.

Λιμένες ἐμπορικοὶ εἶναι κυρίως τρεῖς: ὁ **Λιμὴν Βαθέος** (7.000 κάτ.), τὸ **Καρλόβασι** (5.000) καὶ τὸ **Τηγάτιον** (3.000). Ὁ λιμὴν Βαθέος εἶναι ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου καὶ ἔχει τὸν εὐρυχωρότερον λιμένα τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὸ Βαθὺ ὑπάρχουν καπνεργοστάσια, εἰς δὲ τὸ Καρλόβασι βυρσοδεψεῖα.

4. Ἡ Ἰκαρία.

Ἡ Ἰκαρία κεῖται πρὸς Δυσμὰς τῆς Σάμου καὶ ἔχει σχῆμα ἐπίμηκες, χωρὶς καλοὺς λιμένας. Εἶναι νῆσος ὀρεινὴ καὶ κατάφυτος ἀπὸ πεῦκα· δι' αὐτὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς ἀσχολοῦνται εἰς τὴν κατασκευὴν ξυλανθράκων. Τὰ ἄλλα προϊόντα τῆς νήσου εἶναι ὅπως ῥικά, σῦκα, οἶνος, ὀλίγοι δημητριακοὶ καρποὶ καὶ μέλι. Ἐπεὶ δὲ ὅμως τὰ προϊόντα αὐτὰ εἶναι ὀλιγοστά, διὰ τοῦτο ἡ Ἰκαρία ἔχει ὀλίγους κατοίκους (12.000).

(Έπιφάνεια: 2.680 τ. χλμ. Κάτοικοι 122.000)

1. Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τὰς νήσους Ρόδον, Κάρπαθον καὶ Κάσον καὶ ὀνόμασε τὰς ἄλλας νήσους, αἱ ὁποῖαι περιλαμβάνονται μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς Σάμου. Εὔρε καὶ τὸ Καστελλόριζον.—2. Εἰς ποίαν διεύθυνσιν ἀπὸ τὰς Κυκλάδας εὐρίσκεται τὸ σύμπλεγμα αὐτὸ τῶν νήσων; Ποῖον μέρος τοῦ Αἰγαίου πελάγους κατέχει τοῦτο; — 3. Ποία χώρα εὐρίσκεται πρὸς Α τῆς Δωδεκανήσου; — 4. Εὔρε τὸν κόλπον τοῦ Γέροντα (ἀπέναντι τῆς Λέρον). Ποία μεγάλη ναυμαχία ἐγένεν εἰς τὸν κόλπον αὐτὸν κατὰ τὸν Ἱερὸν Ἀγῶνα;

α') Ὄνομα καὶ ἱστορία.

Πρὸς Νότον τῆς Σάμου καὶ τῆς Ἰκαρίας τὸ Αἰγαῖον πέλαγος εἶναι ἐσπαρμένον μὲ πλῆθος νήσων καὶ νησίδων. Αὗται λέγονται μὲ τὸ ἀρχαῖον τῶν ὀνομα **νότιαι Σποράδες** καὶ μὲ τὸ νεώτερον ὄνομα **Δωδεκάνησος**, διότι αἱ μεγαλύτεραι ἀπὸ αὐτὰς εἶναι δώδεκα, αἱ ἑξῆς: **Πάτμος, Λέρος, Κάλυμνος, Κῶς, Ἀστυπάλαια, Νίσυρος, Τήλος, Χάλκη, Σύμη, Ρόδος, Κάρπαθος, Κάσος**. Εἰς αὐτὰς πρέπει νὰ προσθέσωμεν καὶ μίαν μικρὰν καὶ μακρινὴν νῆσον, τὸ **Καστελλόριζον** (ἀρχ. Μεγίστη).

Ἡ Δωδεκάνησος ἐπὶ 640 ἔτη εὐρίσκετο ὑπὸ ζυγόν. Κατ' ἀρχὰς Φράγκοι κατακτηταί, κατόπιν οἱ Τοῦρκοι καὶ τελευταῖοι οἱ Ἴταλοι κατεῖχον τὴν Δωδεκάνησον, ἂν καὶ οἱ κάτοικοί της ἦσαν ὅλοι ἀνέκαθεν Ἕλληνες: ὁ Ἐμμανουὴλ Ζᾶνθος, ὁ πρωτεργάτης τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ἦτο Πάτμιος· οἱ Κάσιοι μὲ τὰ καράβια τῶν ἡγωνίσθησαν κατὰ τὸ 1821 καὶ ἐθυσιάσθησαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, ὅπως οἱ Φαριανοί.

Ἡ Ἰταλία τὸ 1912 ἀπέσπασε τὴν Δωδεκάνησον ἀπὸ τὴν Τουρκίαν, πρὸς τὴν ὁποίαν εἶχε τότε πόλεμον, καὶ κατεκράτησε τὰς νήσους, χωρὶς νὰ ἔχη κανὲν δικαίωμα ἐπ' αὐτῶν. Ἐπεδίωξε μάλιστα μὲ κάθε τρόπον νὰ ἐξοντώσῃ τὸν Ἑλληνικὸν πληθυσμὸν τῶν καὶ νὰ ἐξιταλίσῃ τὰς νήσους: ἀπηγόρευσε τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐξώρισε τοὺς Ἕλληνας διδασκάλους καὶ προύχοντας, ἐφυλάκιζε τοὺς

Ιερείς, ἀπηλλοτριώνε τὰ εὐφορα μέρη τῶν νήσων καὶ ἐγκαθιστοῦσε Ἱταλοὺς ἀποίκους. Ἀλλ' οἱ Δωδεκανήσιοι παρ' ὅλους τοὺς διωγμοὺς παρέμειναν Ἕλληνες τὴν ψυχὴν καὶ τὴν γλῶσσαν.

Τέλος τὴν 28ην Ὀκτωβρίου 1940 ἡ Ἱταλία ἐπετέθη δολίως καὶ κατὰ τῆς Ἑλλάδος, διὰ τὰ ὑποδουλώσει τὴν πατρίδα μας καὶ νὰ κυριαρχήσῃ εἰς ὅλολκληρον τὸ Αἰγαῖον. Τότε ὁ Ἑλληνικὸς στρατός, ὃν καὶ ἦτο μικρότερος εἰς ἀριθμὸν καὶ ἀτελῶς ὠπλισμένος, ἐνίκησε τὰς Ἱταλικὰς μεραρχίας εἰς τὰ βουνὰ τῆς Πίνδου καὶ τῆς Ἀλβανίας καὶ κατεδίωξε τὸν ἐχθρὸν σχεδὸν ἕως τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν. Ἄν οἱ Γερμανοὶ δὲν ἤρχοντο μὲ τεραστίας δυνάμεις εἰς βοήθειαν τῶν Ἱταλῶν, ὁ στρατός μας θὰ ἔρριπτε τοὺς Ἱταλοὺς εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁ πρῶτος Ἕλλην ἀξιωματικὸς, ὁ εὐρὼν ἡρωικὸν θάνατον εἰς τὰς μάχας τῆς Πίνδου ἦτο Δωδεκανήσιος : Ὁ Ἀλέξανδρος Διάκος.

Μὲ τὴν λαμπρὰν αὐτὴν νίκην κατὰ τῶν Ἱταλῶν, ὁ στρατός μας δὲν ἀπέκτησε μόνον ἀθάνατον δόξαν, ἀλλὰ καὶ ἐξησφάλισε τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Δωδεκανήσου ἀπὸ τὸν ἀπαίσιον Ἱταλικὸν ζυγόν. Μὲ τὴν συνθηκολόγησιν τῆς Ἱταλίας (συνθήκη Παρισίων 1946) ἡ Δωδεκανήσος ἀπὸ ἀπλευθερώθη καὶ τὴν 7ην Μαρτίου 1948 ἐνσωματώθη εἰς τὴν μητέρα Ἑλλάδα.

β') Κλίμα καὶ ὕδατα. Βλάστησις.

Τὸ κλίμα τῆς Δωδεκανήσου εἶναι πολὺ εὐκρατον : αἱ θερμοκρασίαι κατὰ τὸ θέρος δὲν εἶναι ὑψηλαί, διότι μετριάζονται ἀπὸ τὴν αὐραν τῆς θαλάσσης, ὁ δὲ χειμὼν εἶναι ὀψιμος καὶ πολὺ γλυκὺς.

Κατὰ τὸ θέρος ἐπικρατοῦν οἱ βόρειοι ἄνεμοι, οἱ ὅποιοι προοκαλοῦν μακρὰν περίοδον ξηρασίας. Κατὰ τὸν χειμῶνα ἐπικρατοῦν οἱ νότιοι ἄνεμοι, οἱ ὅποιοι φέρουν πολλὰς βροχάς.

Ἡ Δωδεκανήσος δέχεται περισσοτέρας (σχεδὸν διπλασίας) βροχὰς παρὰ αἱ Κυκλάδες· δι' αὐτὸ αἱ μεγαλύτεραι νῆσοι (Ρόδος, Κῶς, Κάρπαθος) ἔχουν πολλὰ πηγαῖα ὕδατα καὶ σκεπάζονται μὲ ὠραία δάση πεύκων, κέδρων κλπ. Εἰς τὰ δάση τῆς Ρόδου βόσκουν καὶ πολλὰ ἐλάφια. Ἀλλ' αἱ βροχαὶ εἶναι ραγδαῖαι καὶ δι' αὐτὸ οἱ χείμαρροι, ποὺ σχηματίζονται, κατατρῶγουν πολὺ τὸ ἔδαφος καὶ ἐπιφέρουν μεγάλας ζημίας εἰς τὴν γεωργίαν.

Ὁ χειμὼν εἶναι εὐνοϊκὸς διὰ τὴν βλάστησιν· εὐδοκιμοῦν πολὺ

ή ἄμπελος, ή ἑλαία, τὰ ἐσπεριδοειδή· εἰς δὲ τοὺς κήπους τῆς Ρόδου καὶ τῆς Κῷ ὁ φοῖνιξ καὶ ή βανανέα δίδουν ὠρίμους καὶ εὐχύμους καρπούς.

γ') "Εδαφος. "Ασχολίαι τῶν κατοίκων.

Αἱ νῆσοι τοῦ συμπλέγματος τῆς Δωδεκανήσου εἶναι, ὅπως καὶ αἱ Κυκλάδες, ὄρειναι. Ὅπως ἐκεῖ ή Θήρα, ἔτσι ἐδῶ ή Νίσυρος ἔχει εἰς τὸ κέντρον της κρατῆρα ἡφαιστείου, τὸ ὅποιον ὁμως εἶναι τώρα « ἐσβεσμένον ». Εἰς τὴν παραλίαν τῆς Νισύρου, ὡς καὶ τῆς Κῷ καὶ τῆς Ρόδου, ὑπάρχουν θερμαὶ μεταλλικαὶ πηγαί, συχνὰ δὲ αἱ νῆσοι αὐταὶ ὑποφέρουν ἀπὸ σεισμούς.

Ἡ σύστασις τῶν πετρωμάτων ὅλων τῶν νήσων δὲν εἶναι ή ἰδίᾳ. Ὑπάρχουν σκληρὰ πετρώματα (μάρμαρα, ἀσβεστόλιθοι) καὶ αὐτὰ ἀποτελοῦν τοὺς κυριωτέρους ὄρεινους ὄγκους (Ἀττάβυρος εἰς τὴν Ρόδον, Δίκαιος εἰς τὴν Κῷ)· ἀλλ' ὑπάρχουν καὶ μαλακώτερα πετρώματα (σχιστόλιθοι, ἀμμόλιθοι, φλύσχης, ἡφαιστειακοὶ τόφφοι, Θηραϊκή γῆ), τὰ ὅποια εὐκολώτερα διαβιβρώσκονται ἀπὸ τὴν βροχὴν καὶ τὴν ἀτμοσφαιρικὴν ἐπίδρασιν καὶ ἀποσαθροῦνται. Δι' αὐτὸ εἰς πολλὰς νήσους, ὡς εἰς τὴν Ρόδον, Κῷ, Κάρπαθον, Λέρον καὶ Τήλον, αἱ κοιλάδες μεταξὺ τῶν βουνῶν καὶ αἱ ἄκται (ἰδίᾳ εἰς τὴν Ρόδον καὶ Κῷ) σκεπάζονται μὲ παχέα στρώματα, ποὺ ἐσχηματίσθησαν ἀπὸ προσχώσεις καὶ εἶναι κατάλληλα διὰ τὴν γεωργίαν.

Δι' αὐτὸ ή κυρία ἀσχολία τῶν κατοίκων τῶν μεγαλυτέρων νήσων εἶναι ή γεωργία, μολονότι οἱ κάτοικοι δὲν ἐδιδάχθησαν νεωτέρας μεθόδους καλλιέργειας καὶ τὰ εἰσοδήματά των εἶναι μικρά. Καλλιεργοῦνται τὰ σιτηρά, τὰ ὅσπρια, προπάντων τὰ ρεβίθια, τὰ λαχανικά, ή ἄμπελος, ή ἑλαία, τὰ ἐσπεριδοειδή καὶ ἄλλα ὀπωροφόρα δένδρα (ροδακινέα, βερυκοκκέα κ.λ.π.).

Ἡ Νίσυρος εἶναι καταπράσινος ἀπὸ τὰς ἑλαίας καὶ τὰς ἀμυγδαλᾶς. Τὰ ἀμύγδαλα εἶναι ἐπίσης τὸ κύριον εἰσόδημα καὶ τῶν κατοίκων τῆς Τήλου. Νοστιμώτατα εἶναι καὶ τὰ μανδαρίνια τῆς Καλύμνου καὶ γίνεται μεγάλη ἐξαγωγή ἀπὸ αὐτά.

Μερικαὶ ὁμως ἀπὸ τὰς νήσους, ὡς ή Κάλυμνος, ή Σύμη, ή Χάλκη, ή Ἀστυπάλαια, ή Κάσος, τὸ Καστελλόριζον, εἶναι πολὺ πετρώδεις. Δι' αὐτὸ ὁ πληθυσμὸς των καταγίνεται περισσότερον εἰς τὴν ναυτιλίαν, τὴν ἀλιείαν καὶ μάλιστα τὴν σπογγαλιείαν. Ἐκα-

τοντάδες σπογγαλιευτικά πλοία από τὰς νήσους αὐτὰς πλέουν τὸ θέρος εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Κυρηναϊκῆς καὶ τῆς Τριπολίτιδος καὶ κατα-
γίνονται εἰς τὴν ἑλιδίαν τῶν σπόγγων καὶ τὴν κατεργασίαν των.
Δι' αὐτὸ ἡ Δωδεκάνησος ἀποτελεῖ τὸ μεγαλύτερον σπογγαλιευτι-
κὸν κέντρον τῆς Μεσογείου καὶ ἐξάγει τὰ 25 % τῆς παγκοσμίου
παρ γωγῆς σπόγγων. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ ποιότης τῶν σπόγγων
εἶναι ἕριστη, πωλοῦνται εἰς τὴν Ἀγγλίαν μὲ καλὴν τιμὴν.

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοικοὺς τῶν νήσων ἀσχολοῦνται καὶ εἰς
τὴν βοσκὴν τῶν ποιμνίων καὶ τὴν τυροκομίαν, ὡς καὶ τὴν μελισ-
σοκομίαν καὶ σηροτροφίαν. Μερικαὶ ἀπὸ τὰς νήσους ἔχουν ὑπὸ τὸ
ἔδαφός των διάφορα ὄρυκτά, καθὼς χρώμιον, σίδηρον, μόλυβδον,
χαλκόν, λευκόλιθον κλπ. Ἀπὸ τὴν Νίσυρον ἐξάγεται θείον, ἀπὸ τὴν
Κῶν Θηραϊκὴ γῆ, ἀπὸ τὴν Κάσον γύψος. Ἀλυκὴ ὑπάρχει μόνον
μία, εἰς τὴν Κῶν.

δ') Ὁ πληθυσμὸς τῆς Δωδεκανήσου .

Ἡ Ρόδος εἶναι 1 1/2 φορές μεγαλυτέρα ἀπὸ τὴν Χίον, καὶ ἐνῶ
εἶναι πολὺ εὐφορωτέρα ἀπὸ αὐτήν, ἔχει μόνον 55.000 κατοικοὺς.
Ὁμοίως ἡ Κῶς ἔχει 18.500 κατοικοὺς, ἐνῶ ἡ Λευκάς, ποὺ ἔχει ἴσην
ἑκτασιν μὲ αὐτήν, κατοικεῖται ἀπὸ 31.000 ψυχάς.

Καὶ ὁλόκληρος ἡ Δωδεκάνησος, ἡ ὁποία τὸ 1912 εἶχε πληθυ-
σμὸν 150.000, σήμερον ἔχει μόνον 122.000. Δηλαδή μέσα εἰς 32 ἔτη
Ἱταλικῆς κατοχῆς ὁ πληθυσμὸς τῶν νήσων ἀντὶ νὰ αὐξήσῃ, ὡς ἦτο
φυσικόν, ἡλαττώθη κατὰ 19 %. Διότι πολλοὶ Δωδεκανήσιοι εἶχον
ἐξορισθῇ ἢ ἀναγκασθῇ νὰ μεταναστεύσουν ἀπὸ τὰς πιέσεις τῶν Ἱ-
ταλῶν. Ἔτσι ἀποδεικνύεται διὰ μίαν ἀκόμη φοράν, ὅτι ὁ τόπος,
ποὺ δουλεύει εἰς ξένην κυριαρχίαν, ὄχι μόνον δὲν προοδεύει, ἀλλὰ
καὶ ὀπισθοδρομεῖ.

Μεγαλυτέρα κατὰ τὴν ἑκτασιν εἶναι ἡ Ρόδος, ἀκολουθοῦν δὲ
κατὰ σειρὰν ἡ Κῶς (18.500 κάτ.), ἡ Κάρπαθος (7.500), ἡ Κά-
λυμνος (15.000), ἡ Ἀστυπάλαια (1.800), ἡ Κάσος (1.300),
ἡ Τήλος (1.100), ἡ Σύμη (4.000), ἡ Λέρος (6.000), ἡ Νίσυρος
(2.500), ἡ Πάτμος (2.700), ἡ Χάλκη (765), οἱ Λειψοὶ (865),
τὸ Καστελλόριζον (663).

Ἡ πρωτεύουσα τῆς Ρόδου ἔχει 24.000 κατοικοὺς καὶ εἶναι τὸ

ἐμπορικὸν καὶ διοικητικὸν κέντρον ὁλοκλήρου τῆς Δωδεκανήσου. Ἡ νέα πόλις ἔχει ὥραϊαν ρυμοτομίαν καὶ ὥραϊας οἰκοδομὰς μὲ καταπρασίνους κήπους. Εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Ρόδου εἶναι συγκεντρωμένα πολλὰ λείψανα τῆς ὀρχαίας Ἑλληνικῆς τέχνης

Αἱ κυριώτεραι κωμοπόλεις τῆς Ρόδου εἶναι ὁ Ἀρχάγγελος (2.500), τ' Ἀφάντου (2.300), τὰ Τριάντα (2.000), ἡ Κρεμαστή (2.000), τὸ Παραδείσι (1.500) καὶ ἡ ὥραϊα Λίνδος. Διὰ τὰς φυσικὰς καλλονὰς τῆς καὶ τὰ κειμήλια τῆς ἀρχαίας καὶ λαϊκῆς τέχνης προσελκύει πολλοὺς περιηγητάς. Ἐχει δὲ δύο ἀεροδρόμια καὶ τακτικὴν ἀεροπορικὴν συγκοινωνίαν.

Περίφημος διὰ τὴν πλουσίαν βλάστησιν καὶ διὰ τοὺς σπουδαίους ἀρχαιολογικοὺς τῆς χώρου εἶναι καὶ ἡ Κῶς, ἡ πατρίς τοῦ Ἱπποκράτους, τοῦ μεγαλυτέρου ἱατροῦ τῆς Ἀρχαιότητος. Ἡ πρωτεύουσά της (8.000) ἔχει ἀσφαλῆ λιμένα καὶ ὥραίους κήπους.

Ἡ νῆσος Πάγμος εἶναι ὀνομαστή, διότι εἰς αὐτὴν ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἔγραψε τὴν Ἀποκάλυψιν. Εἰς τὴν νῆσον αὐτὴν ἤκμασε καὶ ἡ περίφημος Πάτμιος Ἐκκλησιαστικὴ Σχολή.

Ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Δωδεκανήσου εἶναι Ἕλληνες. Μόνον εἰς τὴν Ρόδον καὶ τὴν Κῶν ὑπάρχουν περὶ τὰς 6.000 Τοῦρκοι. Ἡ Δωδεκάνησος ἀποτελεῖ Γενικὴν Διοίκησιν καὶ διαιρεῖται εἰς 4 ἐπαρχίας : 1) τῆς Ρόδου, 2) τῆς Καρπάθου, 3) τῆς Κῶ, καὶ 4) τῆς Καλύμνου.

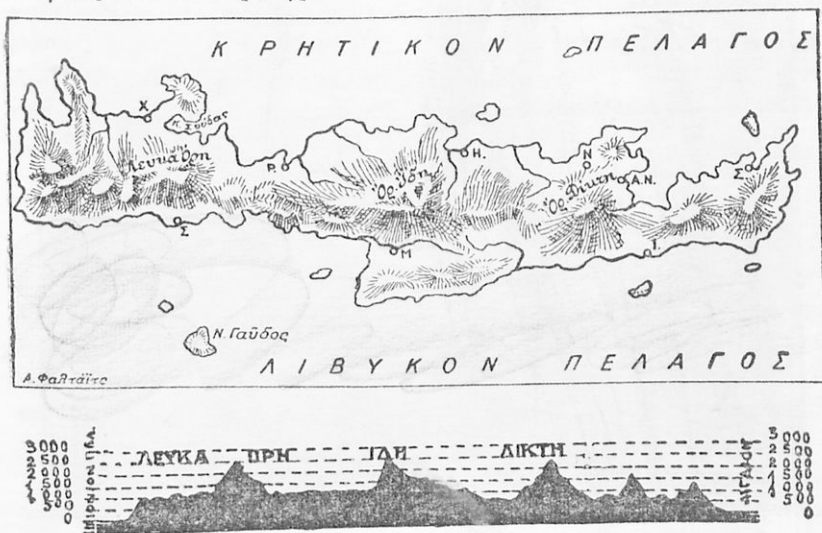
Ἀσκήσεις. — 1. Κατὰ τὸ 1946 ἡ Ἑλλὰς εἰσέπραξεν ἀπὸ τὴν ἐξαγωγὴν καπνῶν 30.000.000 δολλάρια, ἀπὸ τὴν ἐξαγωγὴν ἐλαιῶν 2.000.000 δολλάρια, ἀπὸ τὴν ἐξαγωγὴν σταφίδων 1.580.000 δολλάρια, ἀπὸ τὴν ἐξαγωγὴν σπόγγων 1.550.000 δολλάρια. Ποίαν θέσιν εἰς τὸ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον τῆς Ἑλλάδος κατέχουν οἱ σπόγγοι ; — 2. Κυψέλαι ὀπῆρχον πρὸ τοῦ πολέμου εἰς τὴν Δωδεκάνησον 30.000 παραγούσαι κατ' ἔτος 146.000 χιλιόγραμμα μέλι καὶ 14.600 χλγρμ. κηρόν. Ποία ἡ ἀξία τῆς παραγωγῆς αὐτῆς μὲ βάσιν τὰς τιμὰς τῶν εἰδῶν αὐτῶν εἰς τὸν τόπον σας ; — 3. Εὔρε πόσοι κάτοικοι ἀναλογοῦν εἰς 1 τετραγωνικὸν χλμ. εἰς τὴν Ρόδον (ἐπιφάνεια 1404 τ. χλμ. Κάτοικοι 55.180) καὶ πόσοι εἰς τὴν Κάλυμνον (ἐπιφάνεια 107 τ. χλμ. Κάτοικοι 14.737)

3. ΑΙ ΝΗΣΟΙ ΤΟΥ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

1. Ἡ Κρήτη.

(462.000 κάτοικοι)

1. Ὅρισε τὴν θέσιν τῆς Κρήτης. — 2. Ποῖα πελάγη τὴν βρέχουν καὶ ποῖους κόλπους σχηματίζουν; — 3. Ὀνόμασε τὰς μεγαλυτέρας χερσονήσους καὶ τὰ ἀκρωτήριά των. — 4. Ποῖα εἶναι τὰ κυριώτερα ὄρη

123 - 124. Χάρτης τῆς Κρήτης καὶ τομὴ αὐτῆς ἀπὸ Δ πρὸς Α.

τῆς Κρήτης καὶ ποῖον τὸ ὕψος των; Σύγκρινε τὸ ὕψος τῆς Ἰδης μὲ τὸ ὑψηλότερον βουνὸν τῆς περιοχῆς σας. — 5. Ποίαν πεδιάδα διαρρέει ὁ Ληθαῖος ποταμὸς; — 6. Δεῖξε εἰς τὸν χάρτην τὰς πόλεις: Χανιά, Ρέθυμνον, Ἡράκλειον καὶ Ἅγιον Νικόλαον. Ὅρισε τὴν θέσιν των.

α') Ἑκτασις. Μορφὴ τοῦ ἐδάφους.

Ἡ Κρήτη εἶναι ἡ μεγαλυτέρα ἀπὸ ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς νήσους μετὰ τὴν Κύπρον, σχεδὸν δύο καὶ ἡμίσειαν φορές μεγαλυτέρα ἀπὸ τὴν Εὐβοίαν.

Ἡ Κρήτη μὲ τὰς νήσους, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται εἰς τὰ βορειο-

δυτικά (Κύθηρα, Ἀντικύθηρα) καὶ εἰς τὰ βορειοανατολικά αὐτῆς (Κάσος, Κάριπαθος, Ρόδος), σχηματίζει ἐν τόξον νησιωτικόν, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὡς νὰ κλείη τὴν λεκάνην τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἀπὸ Νότου. Καὶ τὸ μὲν δυτικὸν ἄκρον τοῦ τόξου αὐτοῦ ἐγγίζει τὴν Πελοπόννησον κατὰ τὸ ἀκρωτήριον Μαλέας, τὸ δὲ ἀνατολικὸν πλησιάζει τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Δι' αὐτὸ καὶ τὰ ὄρη τῆς Κρήτης, τὰ ὁποῖα

125. Κρητικὸς ζευγολάτης εἰς ἐν ὄροπέδιον τῆς νήσου.
(Φωτογραφία Ν. Ζωγράφου)

ἐκτείνονται εἰς μίαν γραμμὴν ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολάς, τὰ θεωροῦμεν ὡς συνέχειαν τῶν ὀρέων τῆς Πελοποννήσου.

Τὰ ὄρη τῆς Κρήτης (**Λευκὰ ὄρη**, **Ἰδη**, **Δίκτη**) εἶναι ὑψηλὰ καὶ κατέχουν κυρίως τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου. Τὸ ὑψηλότερον ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἡ Ἰδη, ἡ ὁποία λέγεται καὶ Ψηλορείτης (2.450 μ.). Ἐπειδὴ δὲ ἀποτελοῦν μίαν συνεχῆ ὄροσειράν, τὰ ὄρη δυσκολεύουν πολὺ τὴν συγκοινωνίαν μεταξὺ τῆς βορείας καὶ τῆς νοτίας παραλίας καὶ μόνον εἰς τὰς μεταξὺ τῶν τριῶν ὀρέων ράχεις ὑπάρχουν ὑψηλαὶ διαβάσεις. Δι' αὐτὸ ἡ συγκοινωνία εἰς τὰς περιοχὰς αὐτὰς γίνεται μὲ

ήμιονους. Είναι δὲ αἱ ήμίονοι τῆς Κρήτης μεγάλης άντοχῆς καὶ ἀπὸ τὰς ώραιότερας τοῦ εἶδους.

Τὰ ὄρη τῆς Κρήτης πρὸς μὲν τὴν νοτίαν παραλίαν πίπτουν ἀποτόμως, πρὸς δὲ τὴν βορείαν παραλίαν κατέρχονται ὁμαλῶς. Δι' αὐτὸ ἡ μὲν νοτία ἀκτὴ εἶναι ἀπότομος καὶ ἀπλησίαστος, ἡ δὲ βορεία εἶναι χαμηλὴ καὶ σχηματίζει πολλοὺς κόλπους. Φυσικὸν ὅμως λιμένα ἔχει μόνον ἓνα, τὸν λιμένα τῆς **Σούδας**. Τὸ ἔδαφος λοιπὸν τῆς Κρήτης εἶναι ὄρεινόν, ἀλλ' ἔχει ἄρκετὰ ὄροπέδια, καθὼς τὸ **Λασηθι** καὶ τὸν **Όμαλόν**, καὶ χαμηλὰ καὶ εὐφορα μέρη. Ἡ μεγαλυτέρα πεδιάς εἶναι ἡ **Μεσαρά**, τὴν ὁποίαν ἀπὸ Βορρᾶ μὲν κλείει ἡ ὑψηλὴ Ἰδη, ἀπὸ Νότου δὲ μία μικρὰ καὶ χαμηλὴ παραλιακὴ ὄροσειρά. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ μεγαλύτερος ποταμὸς τῆς νήσου εἶναι ὁ **Ληθαῖος**, ὁ ὁποῖος διαρρέει τὴν πεδιάδα αὐτὴν.

β') Κλίμα καὶ ὕδατα. Βλάστησις.

Τὸ κλίμα τῆς Κρήτης εἶναι εὐκρατον καὶ ὑγιεινόν, ἀλλὰ τὸν περισσότερον καιρὸν δὲν βρέχει. Βρέχει κυρίως ἀπὸ τὸν Νοέμβριον ἕως τὸν Μάρτιον (μεσογειακὸν κλίμα). Δι' αὐτὸ ἡ Κρήτη δὲν ἔχει πολλὰ δάση. Εἰς τὰ χαμηλότερα μέρη τῶν βουνῶν ὑπάρχουν πεύκα, κασταναί, πλάτανοι, χαρουπιές καὶ εἰς τὰ ὑψηλότερα ἔλατα καὶ κέδροι. Εἰς τὴν Ἰδην καὶ εἰς τὰ Λευκὰ ὄρη ζοῦν καὶ αἰγαγροὶ (ἀγρίμια).

Τὸ ἔδαφος τῆς Κρήτης εἶναι κατάλληλον διὰ κάθε καλλιέργειαν, οἱ δὲ Κρήτες τὸ καλλιεργοῦν μὲ ἐπιμέλειαν καὶ φιλοπονίαν. Όλα τὰ Κρητικὰ προϊόντα εἶναι ἐξάίρετα, καθὼς τὸ ἔλαιον, τὰ πορτοκάλια, τὰ μανδαρίνια, τὰ κίτρα, τὰ κάστανα, τὰ χαρούπια. Τὸ κυριώτερον ἀπὸ αὐτὰ εἶναι τὸ ἔλαιον. Δι' αὐτὸ γίνεται μεγάλη ἐξαγωγή ἐλαίου ἀπὸ τὴν Κρήτην καὶ εἶναι ἀνεπτυγμένη ἡ βιομηχανία τοῦ σάπωνος.

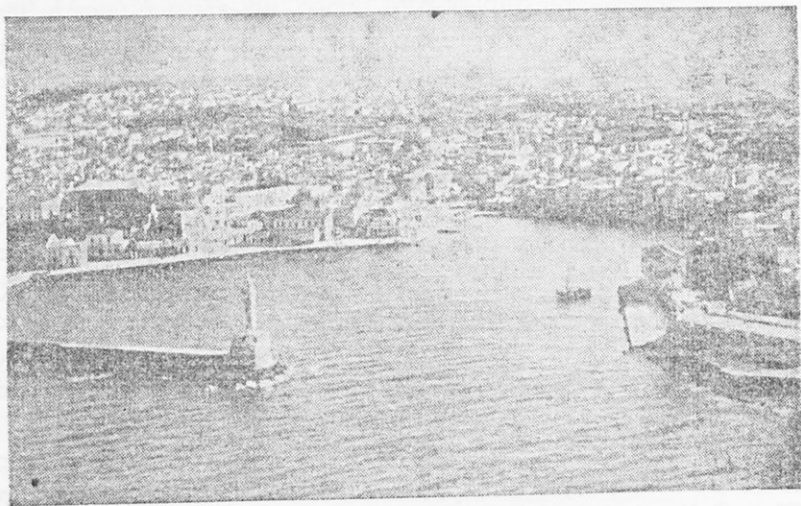
Ἡ Κρήτη παράγει καὶ ἐκλεκτοὺς οἶνους, ξανθὴν σταφίδα (σουλτανίνα), κριθήν, ὄσπρια, πατάτες κτλ. Περιφῆμα εἶναι καὶ τὰ τυριά καὶ ἡ μυζήθρα τῆς Κρήτης.

γ') Πόλεις. Ἱστορία.

Πόλεις μεγάλα ὑπάρχουν εἰς τὴν βορείαν πλευράν : τὰ **Χανιά** (34.000 κάτ.), τὸ **Ἡράκλειον** (55.000) καὶ τὸ **Ρέθυμνον** (12.000).

Τὰ Χανιά εἶναι ἔδρα τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ τῆς νήσου καὶ ἔχει τε-
χνητὸν λιμένα καὶ ὠραίας ἐξοχάς. Τὸ Ἡράκλειον ὅμως, ἐπεὶ ἔχει
μεγαλυτέραν καὶ εὐφρωτέραν περιοχὴν, παρουσιάζει μεγαλυτέραν
ἐμπορικὴν καὶ βιομηχανικὴν κίνησιν. Ἔχει καὶ μουσεῖον, εἰς τὸ ὁ-
ποῖον φυλάσσονται λείψανα ἀπὸ τὸν παλαιότατον Κρητικὸν πο-
λιτισμὸν, διότι πλησίον τοῦ Ἡρακλείου, εἰς τὴν **Κνωσὸν**, εὐρέ-
θησαν ἐρείπια ἀπὸ παλαιότατα ἀνάκτορα. Αἱ τοιχογραφίαι, ποὺ
ἔσώθησαν, τὰ ἀγγεῖα καὶ ἡ ὅλη ἀρχιτεκτονικὴ προκαλοῦν τὸν θαυ-
μασμὸν μας.

126. Τὰ Χανιά, ἡ ὠραία πρωτεύουσα τῆς Κρήτης.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπερ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

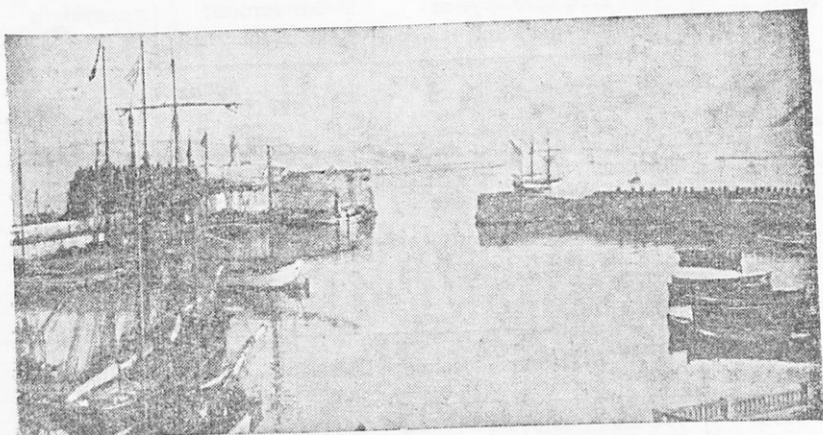
Εἰς τὴν ἀνατολικὴν Κρήτην εἶναι ὁ **Ἅγιος Νικόλαος**, ἡ **Ση-
τεία** καὶ ἡ **Ἱεράπετρα**.

Εἰς τὰ ΝΑ τοῦ Ρεθύμνου εὐρίσκεται ἡ ἱστορικὴ Μονὴ τοῦ **Ἀρ-
καδίου**. Τὸ 1866 οἱ Κρῆτες εἶχον ἐπαναστατήσῃ κατὰ τῶν Τούρ-
κων, 300 δὲ ἐπαναστάται ὑπερήσπιζον μὲ ὀλίγους καλογήρους τὴν
Μονήν, ὅπου εἶχον καταφύγει πολλὰ γυναικόπαιδα. Τουρκικὸς στρα-
τὸς 20 χιλιάδων ἀνδρῶν ἐπολιόρκησε τὴν Μονήν. Ἐν τούτοις, μόνον
ὅταν ἔφεραν κανόνια ἀπὸ τὸ Ρέθυμνον καὶ κατέρριψαν τὴν πύλην τῆς

Μονῆς, κατώρθωσαν οἱ Τούρκοι νὰ εἰσέλθουν. Τότε οἱ Κρητικοί, διὰ νὰ μὴ πέσουν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων, ἔθεσαν πῦρ εἰς τὴν πυριτι-
δαποθήκην καὶ ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἀέρα.

Τοιαύτας ἐπαναστάσεις ἔκαμεν ἡ Κρήτη κατὰ τῶν Τούρκων
πολλὰς. Ὁ πόλεμος δὲν ἔπαιεν εἰς τὴν Κρήτην σχεδὸν ποτέ. Δι'
αὐτὸ ὁ πληθυσμὸς τῆς μεγαλονήσου εἶχεν ὀλιγοστεύσει πολὺ. Τέλος
τὸ 1897 ἡ Κρήτη ἐκηρύχθη αὐτόνομος πολιτεία, τὸ δὲ 1912 ἠνώθη
μὲ τὴν μητέρα Ἑλλάδα. Ἀπὸ τότε ἡ Κρήτη προώδευσε πολὺ. Δρό-
μοι κατεσκευάσθησαν, τὰ δὲ προϊόντα τῆς νήσου εὐρίσκουν καλὴν

127. Ὁ λιμὴν τοῦ Ἡρακλείου (λιμὴν τεχνητός).
(Φωτογρ. Ν. Ζαργάφου)

ἀγορὰν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἄλλοι. Τελευταίως τὸ Ἡράκλειον καὶ
τὰ Χανιά συνεδέθησαν ἀεροπορικῶς μὲ τὰς Ἀθήνας.

Ἡ Κρήτη ἀπετέλει Γενικὴν Διοίκησιν καὶ διαιρεῖται εἰς τέσσα-
ρας νομοὺς: 1) τὸν **νομὸν Χανίων** μὲ ἔδραν τὰ Χανιά, 2) τὸν **νο-
μὸν Ρεθύμνης** μὲ ἔδραν τὸ Ρέθυμνον, 3) τὸν **νομὸν Ἡρακλείου**
μὲ ἔδραν τὸ Ἡράκλειον, καὶ 4) τὸν **νομὸν Λασιθίου** μὲ ἔδραν τὸν
Ἅγιον Νικόλαον.

Ἀσκήσεις. — 1. Κάμε ἐν σχέδιον τῆς νήσου Κρήτης καὶ σημείωσε
εἰς αὐτὸ τὰς σπουδαιότερας πόλεις. — 2. Ποῖα εἶναι τὰ κυριώτερα

γεωργικά προϊόντα της Κρήτης; Σύγκρινε την παραγωγή της Κρήτης με την παραγωγή της Πελοποννήσου. — 3. Σύγκρινε την κτηνοτροφίαν της Κρήτης με την κτηνοτροφίαν της Δυτικής Θράκης. Διατί η Κρήτη έχει ὀλιγωτέρους ἵππους, ἀλλὰ περισσότερους ἡμίονους ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Θράκην;

(δ) Ἐπισκόπησις τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς κτηνοτροφίας τῆς Κρήτης.

Γεωργικὴ παραγωγή ἔτους 1937	Εἶδη καλλιέργειας		Καλλιεργούμε- ναι ἑκτάσεις εἰς στρέμματα	Ἀξία τῆς παραγωγῆς εἰς δραχμὰς		
	Σιτηρὰ		579.000	332.000.000		
	Ὕσπρια		108.000	64.000.000		
	Λαχανικά, γεώμηλα κ.τ.λ..		65.000	140.000.000		
	Ἀμπέλοι		162.000	160.000.000		
	Σταφίς		100.000	285.000.000		
	Ἐλαιον		—	350.000.000		
	Πορτοκάλια, λεμόνια, μαν- δαρίνια		—	50.000.000		
Κίτρα		—	16.000.000			
κτηνοτροφία Ἀριθμὸς ζώων ἔτους 1937	Βόες καὶ ἀγελάδες	Ἴπποι	Ἡμίονοι	Πρόβατα	Αἴγες	Χοῖροι
	157.000	15.000	12.000	500.000	300.000	45.500

Δ'. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΩΝ ΝΗΣΩΝ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Νομοὶ	Ἐπιφά- νεια εἰς τ. χλμ.	Πληθυσμὸς		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)
		ἐν ὧν	κατὰ τ.χλ.	
Εὐβοίας	4.019	165.000	41	Χαλκίς 26, Ἰσθμία 5, Κύμη 4, Λίμνη 4, Κάρυστος 3, Σκόπε- λος 3,5, Σκίαθος 3,5.
Κυκλάδων	2.650	126.000	48	Ἑρμούπολις 17, Ἀνδρος, Τή- νος, Νάξος, Κέα, Μήλος, Θή- ρα.

Νομοί	Έπιφάνεια εἰς τ. χλμ.	Πληθυσμός		Αἱ σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)
		ἐν ὅλῳ	κατὰ τ. χλμ.	
Λέσβου	2.165	155.000	72	Μυτιλήνη 27, Πλωμάριον 7, Πολύχνιτος 7, Μήθυμνα 2, Κάστρον (Λήμνου) 3,5.
Χίου	901	67.000	74	Χίος 25, Καρδάμυλα 5,5.
Σάμου	833	60.000	72	Λιμὴν Βαθέος 7, Βαθὺ 5, Καρλόβασσι 5, Μυτιληνοὶ 5, Ἅγιος Κήρυκος (Ἰκαρίας) 2,5.
Δωδεκανήσου	2.682	122.000	46	Ρόδος 24, Κάλυμνος 14, Κῶς 8, Λέρος 6, Σύμη 4.
Χανίων	2.400	126.000	52	Χανιά 34, Καστέλλι 2, Βάμος 1.
Ρεθύμνης	1.402	72.000	40	Ρέθυμνον 12, Ἀνώγεια 3.
Ἡρακλείου	2.577	190.000	73	Ἡράκλειον 55, Ἀρχάναι 4, Ἀρκαλοχώρι 2, Ἀνω Βιάννος 2.
Λασηθίου	1.910	74.000	38	Ἅγιος Νικόλαος 3, Νεάπολις 4, Ἱεράπετρα 5, Σητεία 4.
Αἱ νῆσοι Αἰγαίου	21.539	1.157.000		

2. Αἱ νῆσοι τοῦ Ἰονίου

Α'. τὸ Ἰόνιον πελάγος

Ἐνῶ αἱ νῆσοι, τὰς ὁποίας ἐξητάσαμεν ἕως τώρα, εἶναι ἐσπαρμέναι ἀτάκτως εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, αἱ νῆσοι τοῦ Ἰονίου πελάγους εὐρίσκονται ὅλαι εἰς μίαν σειράν, ἥ ὁποία διευθύνεται ἀπὸ τὰ ΒΔ πρὸς τὰ ΝΑ· ἔχει δηλ. τὴν ἰδίαν διευθύνσιν μὲ τὰς κυριωτέρας ὁροσειράς τῆς Ἑλλάδος καὶ μὲ τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς. Καὶ ὁ πυ-

θμὴν τῆς θαλάσσης, εἰς τὸν ὅποιον ἐπικάθηνται, δὲν προχωρεῖ κάτω ἀπὸ τὰ 200 μ. Τοῦναντίον ὀλίγον ἔξω ἀπὸ τὰς Ἰονίους νήσους ὁ πυθμὴν τοῦ Ἰονίου πελάγους φθάνει εἰς μεγάλη βάθη· εἰς τὰ ΝΔ μάλιστα τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀκρίτα τῆς Μεσσηνίας ἔχει βάθος 4.400 μέτρων (φρέαρ τῶν Οἰνουςῶν). Αὐτὸ δὲ εἶναι καὶ τὸ μέγιστον βάθος τῆς Μεσογείου θαλάσσης.

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω συμπεραίνομεν, ὅτι ἄλλοτε εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς Ἑλλάδος ὑψώνετο μία μακροτάτη ὄροσειρά, ἡ ὁποία κατόπιν ἐβυθίσθη. Τὰ ὑψηλότερα μέρη τῆς ὄροσειρᾶς ἔμειναν ἐπάνω ἀπὸ τὰ νερά καὶ ἀποτελοῦν τὰς Ἰονίους Νήσους.

Β'. ΑΙ ΙΟΝΙΟΙ ΝΗΣΟΙ

Αἱ κυριώτεραι ἀπὸ τὰς Ἰονίους νήσους εἶναι ἑπτὰ· δι' αὐτὸ καὶ λέγονται μὲ μίαν λέξιν Ἑπτάνησος. Αἱ νῆσοι αὗται εἶναι : ἡ Κέρκυρα, οἱ Παξοί, ἡ Λευκάς, ἡ Ἰθάκη, ἡ Κεφαλληνία, ἡ Ζάκυνθος καὶ τὰ Κύθηρα.

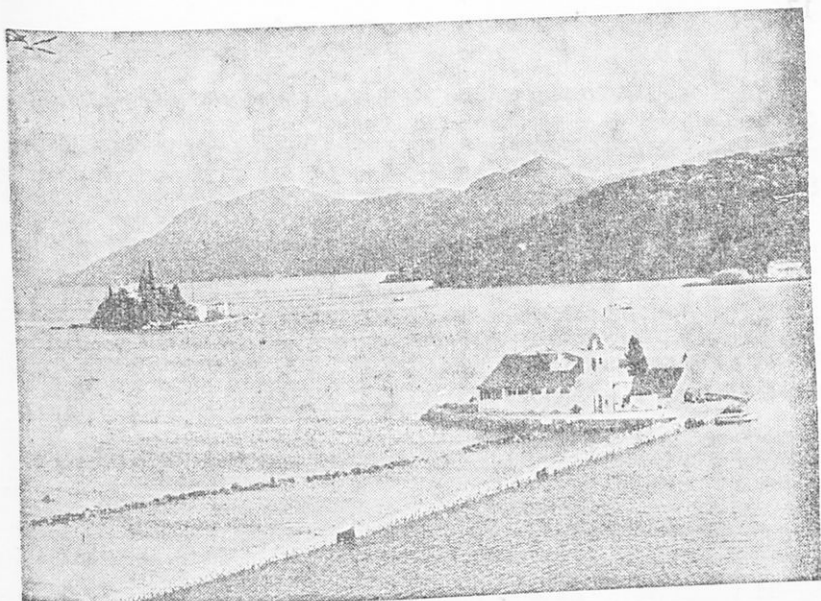
1. Ἡ Κέρκυρα.

(102.000 κάτοικοι)

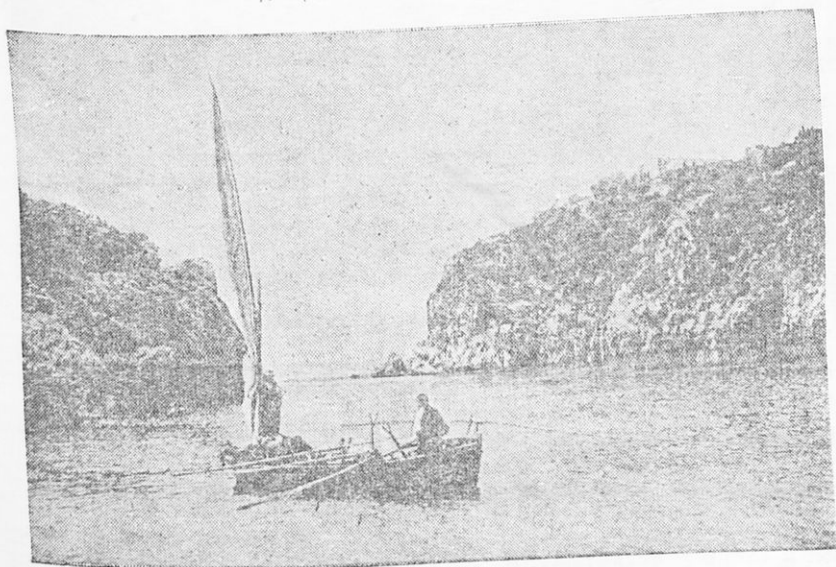
Ἡ Κέρκυρα δὲν ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὴν παραλίαν τῆς Ἠπείρου, εἰς τὸ βόρειον μάλιστα ἄκρον τῆς, τὸ στενόν, ποὺ τὴν χωρίζει, ἔχει πλάτος δύο καὶ ἡμίσεος χιλιομέτρων.

Τὸ ἔδαφος τῆς Κερκύρας εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον πεδινόν. Τὸ ὑψηλότερον ὄρος εἶναι κατὰ τι χαμηλότερον ἀπὸ τὸν Ὑμηττόν. Ἐπειδὴ δὲ δέχεται καὶ πολλὰς βροχὰς (120 ἑκατοστόμετρα τὸ ἔτος), ὅλη ἡ νῆσος εἶναι κατάφυτος. Τὸ ἥμισυ τοῦ ἔδαφους τῆς τὸ σκεπάζουν οἱ ἐλαιῶνες (4.000.000 δένδρα), μεγάλας δὲ ἐκτάσεις καταλαμβάνουν ἡ πορτοκαλέα, ἡ λεμονέα καὶ ἡ ἄμπελος. Καλλιεργοῦν ὁμως οἱ κάτοικοι καὶ τὰ σιτηρά, τὰ γεώμηλα καὶ τὰ λαχανικά.

Λόγω τῆς εὐφορίας τῆς ἡ Κέρκυρα ἔχει πυκνὸν πληθυσμόν· δηλαδὴ ἀναλογοῦν 178 κάτοικοι εἰς ἓν τετραγωνικὸν χιλιόμετρον τοῦ ἔδαφους τῆς. (Πόσοι ἀναλογοῦν εἰς 1 τετραγωνικὸν χιλιόμετρον τοῦ νομοῦ σας ;). Ἐχει δὲ καὶ θέσιν σπουδαίαν διὰ τὴν συγκοινωνίαν μας μὲ τὴν Ἰταλίαν.

128. Τὸ Ποντικονήσι καὶ τὸ νησάκι τῶν Βλαχερνῶν, παρὰ τὸ στόμιον τῆς λιμνοθαλάσσης τῆς Κερκύρας.

129. Ἡ Παλαιοκαστρίτσα τῆς Κερκύρας.

Ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου **Κέρκυρα** (30.000) ἔχει ὥραϊον καὶ ἀσφαλῆ λιμένα. Ἐχει δὲ καὶ ἐργοστάσια ἐλαιουργίας, σαπωνοποιίας καὶ λιθοτυπογραφίας. Μὲ τὰς ὥραιάς ἐξοχὰς τῆς προσελκύει πολλοὺς ξένους διὰ παραθερισμόν. Ἐχει δὲ τέλειον δίκτυον ἀμαξιτῶν ὁδῶν.

2. Οἱ Παξοί.

(3.000 κάτοικοι)

Αἱ νῆσοι **Παξός** καὶ **Ἀντίπαξος** εἶναι μικραί, ἀλλ' ἔχουν ἀρκετοὺς κατοίκους, οἱ ὅποιοι ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς ἐλαίας. Ἡ κυριωτέρα πόλις λέγεται **Γάϊος**.

3. Ἡ Λευκάς.

(31.000 κάτοικοι)

Στενὸς πορθμός, ἓνα αὐλάκι 17 μ. πλάτους καὶ 5.50 μ. βάθους, χωρίζει τὴν Λευκάδα ἀπὸ τὴν Ἀκαρνανίαν.

Ἡ νῆσος αὕτη εἶναι ὄρεινῇ. Τὰ ὄρη τῆς εἶναι ὑψηλά, αἱ δὲ παραλίας τῆς πολὺ ἀπόκρημνοι. Τὸ ἀκρωτήριον **Λευκάτας** (Κάβος τῆς Κυρᾶς) ἔχει ὕψος 660 μ. ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης.

Ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς νήσου ἔχει πολλοὺς ἐλαιῶνας καὶ πολλὰ ἀμπέλια. Τὰ κρασιὰ τῆς Λευκάδος φημίζονται διὰ τὸ χρῶμα καὶ τὴν γεῦσιν των. Ἡ νῆσος παράγει καὶ σταφίδα καὶ καπνὸν καὶ ὄσπρια. Ἐχει καὶ δύο μεγάλους ἀλυκάς. Ἡ πρωτεύουσα **Λευκάς** (ἡ **Ἀγία Μαύρα**) ἔχει 6.000 κατοίκους.

4. Ἡ Ἰθάκη.

(8.000 κάτοικοι)

Ἡ Ἰθάκη εἶναι πολὺ ὄρεινῇ καὶ βραχώδης. Μὲ τὴν ἐργατικότητα τῶν κατοίκων τῆς εἶναι φυτευμένη καὶ ἐπάνω εἰς τὰ βραχώδη ἀκὸμῃ μέρη. Ὀλίγον ἐλαιον καὶ ἐκλεκτοὶ οἶνοι εἶναι τὰ προϊόντα τῆς νήσου· δι' αὐτὸ οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται εἰς τὴν ναυτιλίαν. Πρωτεύουσα τῆς νήσου εἶναι τὸ **Βαθὺ** (κάτ. 3.000).

5. Ἡ Κεφαλληνία.

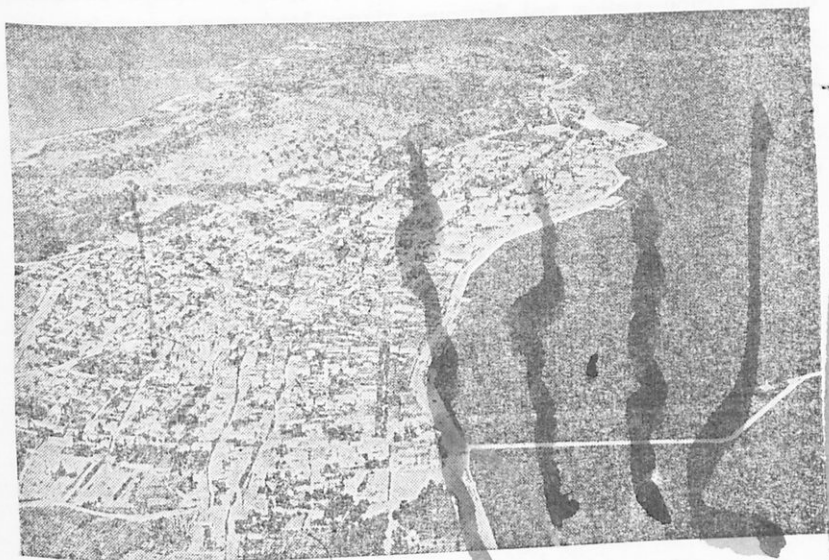
(47.000 κάτοικοι)

Ἡ Κεφαλληνία εἶναι ἡ μεγαλυτέρα, ἀλλὰ καὶ ἡ περισσότερον

ὄρεινὴ ἀπὸ τὰς Ἰονίους νήσους. Τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς εἶναι ὁ **Αἶνος** (ὕψος 1600 μ.), τὸν ὁποῖον ἀπὸ τὰ 900 μ. καὶ ἄνω σκεπάζουν ὠραία δάση ἐλάτης.

Εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν τῆς νήσου ὑπάρχει ἕνας βαθὺς κόλπος, ὁ ὁποῖος χωρίζει μίαν στενὴν χερσόνησον, τὴν **Πάλην**.

Πεδινὰ μέρη ὑπάρχουν ὀλίγα. Δι' αὐτὸ τὰ προϊόντα τῆς νήσου δὲν εἶναι πολλὰ· τὰ κυριώτερα εἶναι: οἶνοι ἐκλεκτοί, σταφίς, ἔ-

130. Τὸ Ἀργοστόλιον (ἀπὸ ἀεροπλάνου)

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπ. Υπουργ. Συγκοινωνίας)

λαιον, σιτηρὰ καὶ πολλὰ ὄσπρια (φακί). Ἐπειδὴ τὸ ἔδαφος τῆς νήσου εἶναι ὄρεινόν, πολλοὶ Κεφαλλῆνες θοιτεύονται καὶ προσδεύουν εἰς τὸ ἐμπόριον.

Πρωτεύουσα τῆς νήσου εἶναι τὸ **Ἀργοστόλιον** (9.000), τὸ ὁποῖον ἔχει ὠραίας οἰκοδομὰς καὶ καθαροὺς δρόμους. Ἀπέναντι αὐτοῦ εἶναι τὸ **Ληξούριον** (5.000) ἐπὶ τῆς χερσονήσου Πάλης.

6. Ἡ Ζάκυνθος.

(38.000 κάτοικοι)

Τὴν νῆσον αὐτὴν οἱ ξένοι τὴν ὀνομάζουσι « ἄνθος τῆς Ἀνατολῆς », διότι εἶναι κατάφυτος ἀπὸ κήπους καὶ ἀμπέλους.

Τὸ βόρειον μέρος τῆς νήσου εἶναι ὄρειόν, ἀλλ' εἰς τὰ νοτιοανατολικά της ἀπλώνεται μία μεγάλη πεδιάς. Ἔχει κλίμα γλυκὺ καὶ πολλὰς βροχάς. Δι' αὐτὸ ἡ νῆσος εἶναι πολὺ εὐφορος καὶ ἔχει πυκνὸν πληθυσμὸν (100 κάτ. κατὰ 1 τετρ. χλμ.). Παράγει σταφίδα, οἶνον, ἔλαιον, καθὼς καὶ ὄσπρια, σῖτον, λεμόνια κτλ. καὶ ἔχει ἀνεπτυγμένην σαπωνοποιίαν. Ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου ἔχει 11.000 κατοίκους καὶ ὥραϊον λιμένα.

Τὸ γλυκὺ κλίμα καὶ ἡ ὥραία φύσις τῆς νήσου συνετέλεσαν, ὥστε οἱ κάτοικοι νὰ ἔχουν χαρακτηρὰ φαιδρὸν, εἶναι δὲ οἱ Ζακύνθιοι, καθὼς καὶ οἱ Κερκυραῖοι, πολὺ φιλόμουσοι.

7. Τὰ Κύθηρα.

(6.500 κάτοικοι)

Ἡ νῆσος αὐτὴ εὐρίσκεται ἀπέναντι τοῦ ἀκρωτηρίου Μαλέα τῆς Λακωνικῆς καὶ εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ὄρεινῃ. Τὰ παράλια της εἶναι ἀπότομα καὶ βραχῶδη, ἀλλ' εἰς τὸ μέσον της ἔχει ἓν ὑψηλὸν ὄροπέδιον. Αὐτό, καθὼς καὶ αἱ κοιλάδες, παράγουν ἄρκετὰ καὶ ἐκλεκτὰ προϊόντα : ἔλαιον, οἶνον, σῦκα, λεμόνια, ἀμύγδαλα, κρόμμυα καὶ ὀλίγα δημητριακά. Ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου εἶναι κτισμένη ἐπάνω εἰς μίαν ὑψηλὴν ράχιν.

Ἡ νῆσος ὑπάγεται εἰς τὸν νομὸν Ἀττικῆς.

Γ'. ΙΣΤΟΡΙΑ

Αἱ Ἴονιοι νῆσοι ὑπῆρξαν εὐτυχεῖς, διότι δὲν ἐγνώρισαν ποτὲ τὸν ζυγὸν τῶν Τούρκων. Ἐπὶ αἰῶνας τὰς κατεῖχον οἱ Ἑνετοί. Ἀπὸ αὐτοὺς τὰς παρέλαβον οἱ Γάλλοι καὶ κατόπιν οἱ Ἀγγλοι. Αὐτοὶ τέλος τὰς παρεχώρησαν τὸ 1864 εἰς τὴν Ἑλλάδα. Δι' αὐτὸ ὑπῆρξαν τὸ καταφύγιον τῶν Ἑλλήνων, ὅταν τοὺς κατεδίωκον οἱ Τούρκοι, καὶ ἐκαλλιέργησαν τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας ἐνωρίτερον ἀπὸ τὰς ἄλλας Ἑλληνικὰς χώρας. Εἰς τὴν Ζάκυνθον ἐγεννήθη ὁ ποιητὴς τοῦ Ἑθνι-

κοῦ μας Ὑμνου Διονύσιος Σολωμός, εἰς δὲ τὴν Λευκάδα ὁ ποιητῆς Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης.

Δ'. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΤΑΝΗΣΟΥ

Νομοὶ	Ἐπιφάνεια εἰς τ. χλμ.	Πληθυσμὸς		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)
		ἐν ὅλῳ	κατὰ τ. χλμ.	
Κερκύρας	638	105.000	165	Κέρκυρα 30, Γάϊος.
Κεφαλληνίας	752	47.000	63	Ἀργοστόλιον 9, Ληξούριον 5.
Ζακύνθου	408	38.000	93	Ζάκυνθος 11.
Λευκάδος	439	39.000	86	Λευκάς 6, Βαθὺ (Ἰθάκης) 3.
Ἰόνιοι νῆσοι	2.237	229.000		

Ἀσκήσεις. — 1. Εἰς ποίους λιμένας προσεγγίζει τὸ πλοῖον, ὅταν ταξειδεύῃ ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ ἕως τὴν Κέρκυραν; — 2. Εὔρε εἰς τοὺς πινακας τὴν ἔκτασιν καὶ τὸν πληθυσμὸν τῶν Κυκλάδων καὶ σύγκρινέ τα μετὰ τὰς Ἰονίους νήσους. — 3. Εἰς τὰς Κυκλάδας τὸ 1936 ὑπῆρχον 510 ἵπποι καὶ 5.000 ἡμίονοι καὶ εἰς τὰς Ἰονίους νήσους 7.370 ἵπποι καὶ 1.450 ἡμίονοι. Πῶς ἐξηγεῖς αὐτὴν τὴν διαφορὰν;

3. ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΝΗΣΟΙ ΥΠΟ ΞΕΝΗΝ ΚΑΤΟΧΗΝ

Ἐκτὸς τῶν νήσων Ἰμβρου καὶ Τενέδου, αἱ ὁποῖαι, καθὼς εἶδομεν, ἀνήκουν εἰς τὴν Τουρκίαν, καὶ ἄλλη Ἑλληνικὴ νῆσος ἀνήκει ἐπίσης εἰς ξένον κράτος, ἡ **Κύπρος**.

Ἡ Κύπρος.

(9.300 τετρ. χιλιόμετρα, 530.000 κάτοικοι)

Εἰς ποίαν διεύθυνσιν ἀπὸ τὴν Δωδεκάνησον εὐρίσκεται ἡ Κύπρος; Ὑψιτοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς 12

προς; — 2. Εἰς ποῖον μέρος τῆς Μεσογείου εὐρίσκεται αὕτη; — 3. Ὀνόμασε τοὺς μεγαλυτέρους κόλπους, τὰς χερσονήσους καὶ τὰ ἀκρωτήρια τῆς Κύπρου. — 4. Ποῖα εἶναι τὰ ὑψηλότερα ὄρη τῆς; Σύγκρινέ τα μὲ τὰ ὄρη τῆς Κρήτης. — 5. Ποῦ εἶναι ἡ μεγαλυτέρα πεδιάς τῆς νήσου; — 6. Ὀνόμασε τοὺς μεγαλυτέρους ποταμούς τῆς. — 7. Ὅρισε τὴν θέσιν τῶν πόλεων: Λευκωσία, Ἀμμόχωστος, Λάριναξ, Λεμεσός, Κυρήνεια. Ποῖα ἀπὸ αὐτὰς ἔχουν σιδηροδρομικὴν συγκοινωνίαν;

α') Ἑκτασις. Μορφή τοῦ ἐδάφους.

Ἡ Κύπρος εἶναι μεγαλυτέρα κατὰ τὴν ἑκτασιν ἀπὸ τὴν Κρήτην, ἀλλ' ἔχει ὀλιγώτερον πληθυσμόν. Δύο μακραὶ ὄροσειραὶ ἐκτείνονται εἰς τὴν Κύπρον ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολάς, ἡ μία εἰς τὴν βορείαν πλευράν (Πενταδάκτυλον) καὶ ἡ ἄλλη εἰς τὴν νοτίαν (Ὀλύμπος, ὕψος 2.140 μ.). Δάση ἀπὸ πεῦκα σκεπάζουν τὰ πλάγια τοῦ Ὀλύμπου. Ἡ κορυφή του εἶναι πάντοτε χιονισμένη καὶ λέγεται Χιονίστρα.

Μεταξὺ αὐτῶν τῶν δύο ὄροσειρῶν ἀπλώνεται μία μεγάλη πεδιάς, ἡ ὁποία λέγεται Μεσσαριά. Καὶ ἡ παραλία εἰς ὅλον τὸ μήκος τῆς εἶναι στενὴ, ἀλλὰ πεδινή.

β') Κλίμα καὶ προϊόντα.

Τὰ παράλια τῆς Κύπρου ἔχουν γλυκὺ θαλάσσιον κλίμα, τὸ ἐσωτερικὸν ὅμως ἔχει θέρος πολὺ θερμόν. Βροχὰς ἡ Κύπρος δὲν ἔχει πολλὰς, συχνὰ δὲ ὑποφέρει ἀπὸ ἀνομβρίαν.

Εὐφωροτάτη εἶναι προπάντων ἡ πεδιάς τῆς Μεσσαριάς, ἡ ὁποία παράγει σῖτον, κριθήν, ἔλαιον, βάμβακα, λίνον, πορτοκάλια καὶ οἶνον ἐκλεκτὸν (κουμανταρία). Ἐπίσης παράγει σταφίδα καὶ μέταξαν.

Ἀνεπτυγμένη εἰς τὴν Κύπρον εἶναι ἡ κτηνοτροφία, γίνεταί δὲ ἐξαγωγή τυροῦ, βουτύρου καὶ δερμάτων. Ὀνομαστοὶ εἶναι οἱ ὄνοι, οἱ ἵπποι καὶ αἱ ἡμίονοι τῆς Κύπρου, ἡ ὁποία ἔχει καὶ πολλὰ ὀρυκτά, καθὼς χαλκόν, ἀμίαντον κ. ἄ.

γ') Αἱ Κυριώτεραι πόλεις.

Μεγαλυτέρα πόλις τῆς Κύπρου εἶναι ἡ Λευκωσία (60.000
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

κάτ.), ή όποία εύρίσκεται είς τό μέσον τής νήσου. Πυκνάι δένδροστοιχίαι άπό άκακίας καί εύκαλύπτους περιβάλλουν τήν πόλιν, ή όποία έχει καί ώραϊον δημόσιον κήπον καί πολλά κοινοτικά ιδρύματα (Παγκύπριον Γυμνάσιον, διδασκαλείον, παρθεναγωγεία, πτωχοκομείον, όρφανοτροφείον κ.τ.λ.). Είναι έδρα του "Αγγλου Κυβερνήτου τής νήσου, καθώς καί του "Ελληνος "Αρχιεπισκόπου.

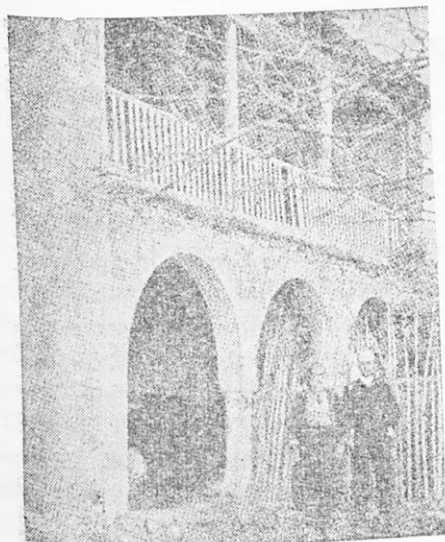
"Η Λευκωσία συνδέεται σιδηροδρομικώς μέ τό έπίνειον αυτής, τήν "Αμμόχωστον (30.000). Αύτη διασώζει λείψανα μεσαιωνικών άνακτόρων καί ναών άπό τους χρόνους τής Φραγκικής κατοχής τής Κύπρου. "Η πόλις ύπό των ξένων λέγεται Φαμαγκούστα.

131. Χωρική τής Κύπρου.

Αί άλλαι σπουδαίαι πόλεις τής νήσου είναι : ή Λεμεσός, ή όποία έχει 35.000 κατ., μέ Γυμνάσιον, τρεις άστικάς σχολάς καί δύο παρθεναγωγεία, ή Λάρναξ (25.000 κάτ.), μέ έμπορικόν λύκειον καί ιερατικήν σχολήν, ή Κυρήνεια (4.000) μέ ήμιγυμνάσιον καί παρθεναγωγείον, τό Κτήμα ή Πάφος (6.000). Τα "Ελληνικά σχολεία είς όλην τήν νήσον άνέρχονται είς 656.

δ') "Ο "Ελληνισμός τής Κύπρου.

132. Χωρικό σπίτι τής Κύπρου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πομακρυσμένη από την Ελλάδα, αν και πολλοί ξένοι κατακτητάι έκυριάρχησαν αλληλοδιαδόχως εἰς τὴν μεγαλόνησον, ἡ Κύπρος δι-
ετήρησε τὸν Ἑλληνικὸν τῆς χαρακτῆρα. Ἀπὸ ὅλον τὸν πληθυσμὸν
τῆς μόνον τὸ ἐν πέμπτῳ εἶναι ξένοι, δηλ. Τοῦρκοι, Ἀρμένιοι καὶ
Ἑβραῖοι. Ὅλοι οἱ ἄλλοι κάτοικοι (430.000) εἶναι Ἕλληνες.

Οἱ Ἀγγλοὶ κατέχουν τὴν Κύπρον ἀπὸ 80 ἐτῶν. Ἐν τούτοις ἡ
Κύπρος δὲν ἔκαμε μεγάλας προόδους, διότι δὲν ἔχει ἐλευθερίαν.
Οἱ Κύπριοι ἓνα μόνον πόθον ἔχουν, νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὴν μητέρα Ἑλ-
λάδα, καὶ ἡ ἡμέρα τῆς ἐλευθερίας τῆς πλησιάζει.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Α'. ΘΕΣΙΣ. ΟΡΙΑ. ΕΚΤΑΣΙΣ

1. Μὲ ποῖα κράτη συνορεύει ἡ Ἑλλάς πρὸς Β καὶ πρὸς Α; Περιέγραψε τὴν μεθόριον γραμμὴν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ Δ πρὸς Α. — 2. Ποῖα σύνορα εἶχεν ἡ Ἑλλάς τὸ 1920; Ποῖαι Ἑλληνικαὶ πόλεις μένουσιν ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδος; Ποῖαι Ἑλληνικαὶ χώραι καὶ ποῖα νῆσοι ἀνήκουν εἰς ξένα κράτη; — 3. Ποῖαι θάλασσαι περιβάλλουν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ Α, ἀπὸ Ν καὶ ἀπὸ Δ; — 4. Ποῖα χώρα εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος ἀκτὴν τοῦ Αἰγαίου; Ποῖα εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος ἀκτὴν τοῦ Ἰονίου καὶ ποῖα εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Κρήτης ἀκτὴν τῆς Μεσογείου; — 5. Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τῆς Εὐρώπης τὴν Ἑλλάδα καὶ παρατήρησε εἰς ποῖον μέρος τῆς Εὐρώπης εὐρίσκεται.

Ἡ Ἑλλάς κατέχει τὸ νότιον μέρος τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου, ἡ ὁποία λέγεται καὶ Βαλκανικὴ ἢ Χερσόνησος τοῦ Αἴμου. Καθὼς δὲ ὁ χάρτης μᾶς δεικνύει, ἡ Ἑλληνικὴ Χερσόνησος εὐρίσκεται εἰς τὸ νοτιοανατολικὸν ἄκρον τῆς Εὐρώπης.

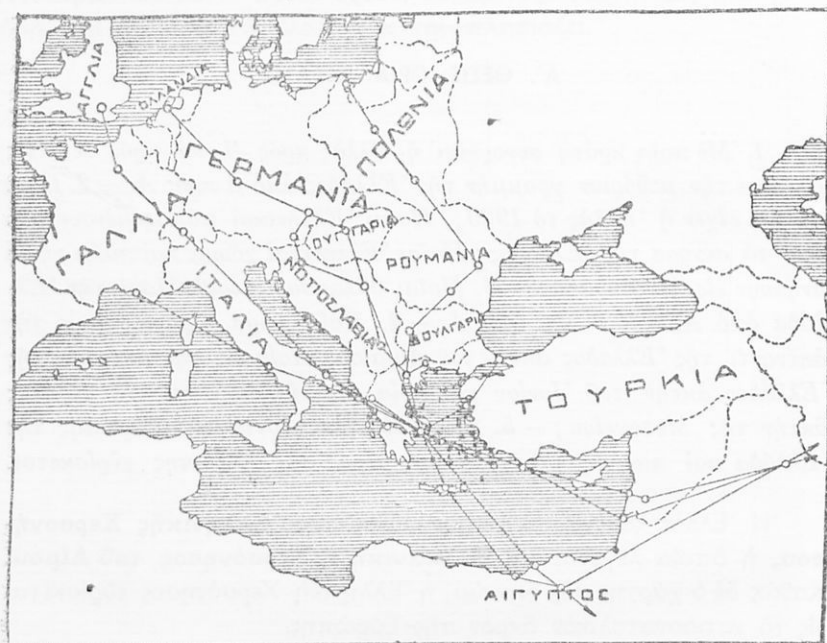
Ἡ ὁροθετικὴ γραμμὴ τῆς Ἑλλάδος δεικνύει ἕως τοῦ ἐκτείνεται πρὸς Βορρᾶν καὶ πρὸς Ἀνατολὰς τὸ Κράτος μας.

Σήμερον ὁ Ἐβρος ἀποτελεῖ τὸ πρὸς Α ὄριον τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἐτῶν ἡ Ἑλλάς ἐφθάνεν ἕως τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ ἕως τὴν Προποντίδα καὶ κατεῖχε τὴν περιφέρειαν τῆς Σμύρνης. Μὲ τὴν συνθήκην τῆς Λωζάνης (1923) ἡ Ἑλλάς ἔχασε τὴν ἀνατολικὴν Θράκην καὶ τὴν Σμύρνην, καθὼς καὶ τὰς νήσους Ἰμβρον καὶ Τένεδον. Ὁμοίως ἡ Ἑλλάς ἔχασε τὴν Βόρειον Ἠπείρου, τὴν ὁποίαν κατέχει τῶρα ἡ Ἀλβανία, μολονότι ὁ στρατὸς μας ἔγραψε τὸ 1940 νέας σελίδας δόξης εἰς τὰ βουνὰ τῆς Πίνδου καὶ τῆς Ἀλβανίας. Μὲ

τὴν συνθήκην τῶν Παρισίων (1946) μόνον ἡ Δωδεκάνησος ἤλευθερώθη.

Σήμερον ἡ ἐπιφάνεια τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου εἶναι περίπου 132.000 τ. χλμ. Ἀπὸ αὐτὰ 107.000 τ. χλμ. εἶναι στερεὰ καὶ 25.000 τ. χλμ. εἶναι νῆσοι.

Καθὼς δεικνύει ὁ χάρτης, ἡ Ἑλλὰς εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀνατολικὴν λεκάνην τῆς Μεσογείου θαλάσσης, ἡ ὁποία τὴν περιβάλλει ἀπὸ

133. Ἡ Ἑλλὰς καὶ αἱ συγκοινωνίαι.

τρεῖς πλευράς. Ἡ θέσις αὕτη δίδει εἰς τὴν Ἑλλάδα πολλὰ καὶ σπουδαῖα πλεονεκτήματα :

1) Οἱ θαλάσσιοι ἄνεμοι ἔχουν ἐπίδρασιν εἰς τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος καὶ μετριάξουν τὸ ψῦχος τοῦ χειμῶνος καὶ τὴν ζέστην τοῦ θέρους· ἔτσι βοηθοῦν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν φυτῶν, τῶν ζώων καὶ τοῦ ἀνθρώπου.

2) Ἐχει ἔμπρὸς τῆς ἀνοικτῆς τῆς θαλάσσιας ὁδόν, ἡ ὁποία εἶναι εὐθνή. Ἐτσι ἡ Ἑλλὰς ἡμπορεῖ νὰ στέλλῃ εὐκόλως τὰ προϊ-

όντα της εἰς ξένους τόπους καὶ νὰ προμηθεύεται ἀπὸ αὐτοὺς, ὅ,τι χρειάζεται.

3) Οἱ λιμένες καὶ τὰ ἀεροδρόμια τῆς Ἑλλάδος ἔχουν μεγάλην σπουδαιότητα διὰ τὰς συγκοινωνίας τῆς Εὐρώπης· διότι εὐρίσκονται εἰς τὸ μέσον τῶν μεγάλων γραμμῶν, αἱ ὁποῖαι φέρουν ἀπὸ τὴν δυτικὴν καὶ κεντρικὴν Εὐρώπην πρὸς τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἀπὸ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν πρὸς τὸν Εὐξείνιον Πόντον. Δι' αὐτὸ οἱ λιμένες καὶ τὰ ἀεροδρόμια τῆς Ἑλλάδος εἶναι σπουδαῖοι σταθμοὶ διὰ τὰ πλοῖα καὶ διὰ τὰ ἀεροπλάνα.

4) Ἐπειδὴ ἡ Ἑλλὰς ἔχει τὴν θάλασσαν πλησίον, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους της καταγίνονται μὲ τὴν ἀλιεῖαν καὶ τὴν ναυτιλίαν.

Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ βλέπομεν, ὅτι ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς Ἑλλάδος εἶναι εὐνοϊκὴ διὰ τὸ κλίμα καὶ τὴν βλάστησιν, καθὼς καὶ διὰ τὴν συγκοινωνίαν καὶ τὰς ἀσχολίας τῶν κατοίκων.

Β'. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1. Ὀνόμασε τὰ ὄρη τῆς Ἑλλάδος, ὅσα ἔχουν ὕψος ἄνω τῶν 2.000 μ., καὶ κατὰτάξε' τα κατὰ τὸ ὕψος των. — 2. Ποίαν διεύθυνσιν ἔχουν γενικῶς τὰ ὄρη τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς Ἑλλάδος καὶ ποίαν τὰ ὄρη τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς; — 3. Ποῖαι πεδιάδες τῆς Ἑλλάδος ὁμοιάζουν μὲ λεκάνας; Ποῖαι ἀπὸ αὐτὰς ἦσαν ἄλλοτε λίμναι καὶ πῶς τὰ νερά των ἐχόθησαν εἰς τὴν θάλασσαν;

Ἡ Ἑλλὰς ἔχει πολλὰ καὶ ὑψηλὰ ὄρη, ἀλλ' ἔχει καὶ πεδιάδας καὶ κοιλάδας εὐφόρους· ἔχει παράλια ὁμαλὰ, ἀλλὰ καὶ παράλια μὲ πολλοὺς κόλπους καὶ χερσονήσους. Ἡ Ἑλλὰς λοιπὸν ἔχει μεγάλην ποικιλίαν εἰς τὴν μορφήν τοῦ ἐδάφους της.

Διὰ νὰ ἐννοήσωμεν, πῶς προῆλθεν ἡ ποικιλία αὐτή, πρέπει νὰ μάθωμεν, πῶς ἐσχηματίσθησαν αἱ Ἑλληνικαὶ χῶραι καὶ νῆσοι· καὶ πρῶτον, πῶς ἐσχηματίσθη ὁ στερεὸς φλοιὸς τῆς Γῆς.

Θὰ ἔχετε ἀκούσει, ὅτι ἡ Γῆ εἶναι μία πελωρία σφαῖρα καὶ ὅτι εἰς τὸ ἐσωτερικὸν της ὑπάρχει τόσοσιν μεγάλη θερμότης, ὥστε ὅλα τὰ ὕλικά τῆς Γῆς εἶναι λειωμένα. Καὶ τὸ ἐξωτερικὸν της, τὸ ὁποῖον εἶναι στερεόν, εἶναι σχετικῶς πολὺ λεπτόν, λεπτότερον ἀπὸ ὅ,τι εἶναι

ὁ φλοιὸς εἰς ἓνα πορτοκάλι. Δηλαδή, ἂν παραστήσωμεν τὴν Γῆν μὲ μίαν σφαῖραν, ἣ ὁποῖα ἔχει ἀκτῖνα 1 μέτρου, ὁ φλοιὸς τῆς Γῆς εἰς τὴν σφαῖραν αὐτὴν θὰ παρασταθῇ μὲ ἓνα μόνον ἑκατοστὸν τοῦ μέτρου.

Ὑπῆρξε μάλιστα ἐποχή, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Γῆ δὲν εἶχε καθόλου φλοιόν, ἀλλ' ἦτο ὅλη ὡς μία σφαῖρα ἀπὸ λειωμένα ὑλικά, τὰ ὁποῖα ἀκτινοβολοῦσαν, ὅπως ὁ λειωμένος σίδηρος. Ἡ Γῆ τότε ἔλαμπεν εἰς τὸν οὐρανόν, ὡς μικρὸς ἥλιος, ἀλλ' ἔπειτα, ἐνῶ ἐστρέφετο ὁλόγυρά της εἰς τὸ κατάψυχρον χάος τοῦ οὐρανοῦ, ἤρχισε νὰ ψύχεται καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐσχημάτισεν ἀπέξω ἓνα λεπτότατον φλοιόν. Ἔτσι ἡ Γῆ ἐγίνε σκιερὸν σῶμα.

Ἦτο ὁμως ἀκόμη πολὺ θερμή, καθὼς καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα, ποὺ ἦτο γύρω της. Ἀλλ' ὅταν καὶ αὕτῃ μὲ τὸν καιρὸν ἐψύχθη ἄρκετά, τότε ἤρχισαν νὰ συμπυκνώνωνται οἱ ὕδρατμοι καὶ νὰ πῖπτουν ὡς βροχή εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς Γῆς. Ἦσαν βροχαὶ αἰώνιοι καὶ χειμαρρῶδεις, ὥστε τὰ νερὰ ἐσκέπασαν ὅλον τὸ πρόσωπον τῆς Γῆς. Ἔτσι ἐσχηματίσθη μία παγκόσμιος θάλασσα.

Ἡ Γῆ ὁμως ἐξηκολούθει νὰ ψύχεται εἰς τὸ ἐσωτερικόν της καὶ νὰ συστέλλεται, ἐνῶ ὁ φλοιός, ποὺ τὴν ἐσκέπαζεν ἀπέξω, δὲν ἦτο ἀκόμη τόσον στερεός, ὅσον εἶναι σήμερον. Δι' αὐτὸ οὗτος ἤρχισεν, ἀλλοῦ μὲν νὰ διαρρηγνύεται καὶ νὰ κατακαθίζη, ἀλλοῦ δὲ νὰ ρυτιδώνεται, νὰ σχηματίζη δηλ. πτυχάς, ὅπως ἀκριβῶς ἡ φλούδα τοῦ μήλου, ὅταν ξηραίνεται. Ἔτσι ἐφάνησαν ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης αἱ πρῶται νῆαι γαῖαι ὡς ἐπιμήκεις νῆσοι. Τότε καὶ εἰς τὰ μέρη, ὅπου εἶναι σήμερον ἡ Ἑλλάς, ἐσχηματίσθησαν δύο κρυσταλλοπαγεῖς ὄγκοι, οἱ ὁποῖοι ἐξῆλθον εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ὡς νῆσοι, μία ἐκεῖ ὅπου εἶναι σήμερον αἱ Κυκλάδες καὶ ἄλλη βορειότερον μεταξύ Ὀλύμπου καὶ Ροδόπης.

Ἡ ἐπιφάνειά των ἔως τότε εἶχε παραμείνει ἐπὶ ἑκατομμύρια ἔτων εἰς τὸν βυθὸν τῆς παγκοσμίου θαλάσσης. Μέσα εἰς τὴν θάλασσαν αὐτὴν ἔζων ἑκατομμύρια κογχύλια, ζούφια, ὀστρακόδερμα. Ὅταν αὐτὰ ἀπέθνησκον, κατεκρημνίζοντο εἰς τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης καὶ ἐσχημάτιζον πυκνὸν στρώμα ἀπὸ ἀσβεστώδη ὕλην (ἀσβεστολίθους). Ἀλλὰ καὶ λάσπη καὶ ἄμμοι συνεσφραύοντο εἰς τὸν πυθμένα τῶν θαλασσῶν καὶ ἀπετέλουν στρώματα μεγάλου πάχους. Καὶ αὐτὰ μὲ τὸν καιρὸν ἐσκληρύνθησαν καὶ ἐσχημάτισαν πετρώ-

τὴν ἐπιφάνειαν τῆς Γῆς καὶ ἐγέννησαν τὰς Ἄλπεις καὶ ἄλλα ὑψηλὰ ὄρη (Ἀλπικαὶ πτυχώσεις). Τότε ἐγεννήθησαν ὡς συνέχεια εἰς τὰς Ἄλπεις καὶ αἱ Ἑλληνηκαὶ ὁροσειραί, ἡ Πίνδος καὶ ἡ μακρὰ ἄλυσις τῶν ὑψηλῶν ὀρέων, τὰ ὁποῖα συνεχίζονται εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ πέραν αὐτῆς εἰς τὴν Κρήτην, τὴν Κάρπαθον, τὴν Ρόδον κ.τ.λ. Καὶ κλάδοι δὲ ὀρεινοί, καθὼς γνωρίζομεν, ἐσχηματίσθησαν μὲ διεύθυνσιν πρὸς Ἀνατολὰς (Χάσια - Καμβούνια, Ὄθρυς, Οἶτη - πτυχώσεις ἐν ἡ ὄρη).

Τότε ἀνέβη ἀπὸ τὴν θάλασσαν καὶ ὁλόκληρος ἡ ἑκτασις, τὴν ὁποίαν καταλαμβάνει ἡ Ἑλλάς ἀπὸ τὰς Ἰονίους νήσους ἕως τὰ δυτικὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἔτσι ἐσχηματίσθη μία Ἑλληνοασιατικὴ ἡπειρος, τὴν ὁποίαν οἱ γεωλόγοι ὀνομάζουν Αἰγυῖδα.

Ἀφοῦ ἀνεφάνη ἡ Αἰγυῖς, ἤρχισαν μεγάλαι διαταραχαί· ἔπρεπε τὰ διάφορα μέρη τῆς νὰ ἰσορροπήσουν. Ἀπὸ τὸν λόγον αὐτὸν ἐγίναν εἰς πολλὰ μέρη ρήγματα, δηλ. σχισμαί, ὅπως γίνεται εἰς τὸν πηλόν, ὅταν ξηραίνεται. Ἡ ἐπιφάνεια τῆς Γῆς ἐτεμαχίσθη, πολλὰ δὲ ἀπὸ τὰ τεμάχια αὐτὰ κατεβυθίσθησαν καὶ ἐσχημάτισαν λεκανοειδεῖς χώρας καὶ ταφροειδεῖς κοιλάδας. Ἔτσι ἐσχηματίσθησαν τὰ λεκανοπέδια τῶν Ἀθηνῶν, τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Κωπαίδος, ἡ λεκάνη τῆς Αἰτωλίας, αἱ κοιλάδες τοῦ Εὐρώτα, τοῦ Σπερχειοῦ, τοῦ Ἀλιάκμονος κ.τ.λ., καθὼς καὶ οἱ κόλποι Κορινθιακός, Εὐβοϊκός, Μαλιακός, Παγασητικός, Ἀμβρακικός, οἱ κόλποι τῆς Χαλκιδικῆς, ὁ Ἀργολικὸς κ.τ.λ.

Πολλοὶ ἀπὸ τὰς λεκανοειδεῖς κοιλότητας, αἱ ὁποῖαι ἐσχηματίσθησαν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἐπειδὴ ἦσαν κλεισταὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, ἐγέμισαν ἀπὸ νερὰ καὶ μετεβλήθησαν εἰς λίμνας (Θεσσαλία, λεκάνη Βοιωτίας, Ἀλιάκμονος κ.τ.λ.).

Τὸ ἔδαφος ὅμως τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔπαθε μόνον τὰ ρήγματα αὐτά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα καὶ λάβρα ἐξεχύθη εἰς πολλὰ σημεῖα (ἡφαίστεια) καὶ θερμαὶ πηγαὶ ἐξακολοθοῦν νὰ ἀναβλύζουν, καθὼς εἰς τὸ Λουτράκι, τὴν Αἰδηψόν, τὰς Θερμοπύλας, τὴν Ὑπάτην, τὴν Νίσυρον κ. ἄ. Εἰς πολλὰ μέρη τὸ ἔδαφος κατήρχετο βραδέως, ἔπασχε βραδεῖαν καθίζησιν, ἡ δὲ θάλασσα τὸ ἐσκέπαζε μὲ τὰ νερά της.

Αὐτὸ συνέβη προπάντων εἰς τὸ μέρος τῆς Αἰγυίδος, τὸ ὁποῖον ἐξετείνεται ἀπὸ τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα ἕως τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ὅλη ἡ ἑκτασις αὐτὴ ἔπαθε βραδεῖαν καθίζησιν, ἡ δὲ θάλασσα εἰσεχώρησε καὶ τὴν ἐσκέπασεν. Ἐξω ἀπὸ τὰ νερά ἔμειναν μόνον τὰ ὑψηλὰ

μέρη· ἔτσι ἐσχηματίσθη τὸ Αἰγαῖον πέλαγος μὲ τὰς νήσους του.

Τέλος καὶ μία ἄλλη δύναμις ἐνήργησεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, τὰ ρέοντα ὕδατα. Ρύακες, χεῖμαρροι καὶ ποταμοί, οἱ ὅποιοι ἔρρεον ἀκατάπαυστα εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, διήνοιξαν εἰς τὰς πλευρὰς τῶν βουνῶν ἄλλοῦ στενὰς καὶ ἄλλοῦ πλατείας φάραγγας καὶ χαράδρας. Ὅπου δὲ ὑπῆρχε τυχὸν σειρὰ λόφων ἢ βουνῶν καὶ ἔφραττε τὸν ροῦν τοῦ ποταμοῦ πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις, ἐκεῖ τὸ ρεῦμα κατάρθωσε μὲ τὸν καιρὸν νὰ διαρρήξῃ τὸν φραγμὸν καὶ νὰ διανοίξῃ στενὴν ποταμίαν κοιλάδα (Πηνεῖός, Ἀλιάκμων, Ἀξιός, Στρυμών). Ἐπειτα οἱ χεῖμαρροι καὶ οἱ ποταμοὶ ἀπέθεσαν ἄμμους, χαλίκια καὶ πηλοὺς εἰς τὰ βαθύτερα μέρη τῶν κοιλάδων καὶ τῶν λεκανοειδῶν χώρων (προσχωσιγενὴ πεδιά) ἢ τὰ ἐξεφόρτωσαν εἰς τὰς ἐκβολὰς των καὶ ἔτσι ἐπεξέτειναν τὴν παραλίαν (Σπερχεῖός, Ἀχελῷος, Ἀλφειός, Ἀξιός κ.τ.λ.).

Ἀσκήσεις. — 1. Εἶδε εἰς τὸν χάρτην τὰς δύο κρυσταλλοπαγεῖς μάζας, αἱ ὁποῖαι πρῶται ἐβγήκαν ἀπὸ τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης. Ποῖας νήσους καὶ ποῖας χώρας τῆς Ἑλλάδος περιλαμβάνει κάθε μία ἀπὸ αὐτάς; Τὰ πετρώματά των εἶναι παλαιότερα (κρυσταλλικά, γρανίται κ.τ.λ.). — 2. Εἶδε εἰς τὸν χάρτην τὴν ἄλυσιν τῶν πτυχωσιγενῶν ὀρέων τῆς Ἑλλάδος καὶ ὀνόμασε τὰς κυριώτερας ὀροσειράς. Ὀνόμασε τὰς ὀροσειράς, αἱ ὁποῖαι διακλαδίζονται ἀπὸ τὴν Πίνδον. Τὰ πετρώματά των συνίστανται ἀπὸ σχιστολίθους καὶ ἀσβεστολίθους. — 3. Ὀνόμασε τὰς λεκανοειδεῖς χώρας καὶ τὰς ταφροειδεῖς κοιλάδας τῆς Ἑλλάδος. Ποῖαι ἀπὸ αὐτὰς ἦσαν ἄλλοτε λίμναι; Πῶς ἀπεξηράνθησαν; — 4. Ποῖαι εἶναι οἱ προσχωσιγενεῖς πεδιάδες τῆς Ἑλλάδος; Πῶς προέκυψαν αὐταί; — 5. Ποῖαν ἐπίδρασιν ἔχει ἡ μακρὰ κεντρικὴ ὀροσειρὰ πρὸς τὰς ἑξῆς; — 6. Ποῦ ὑπάρχουν ὄντα καὶ γ) εἰς τὰς συγκοινωνίας τῆς Ἑλλάδος; — 7. Ποῦ ἀπάρχουν παραθαλάσσιαι ὀροσεῖραι καὶ ποῖα εἶναι ἡ ἐπίδρασίς των εἰς τὸ κλίμα καὶ εἰς τὰ ὕδατα τοῦ ἐσωτερικοῦ; — 8. Ποῖαι πεδιάδες εἶναι ἀνοικταὶ πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ποῖα πλεονεκτήματα ἔχουν;

Γ'. ΠΟΤΑΜΟΙ ΚΑΙ ΛΙΜΝΑΙ

1. Ὀνόμασε τοὺς μεγαλυτέρους ποταμοὺς τῆς Ἑλλάδος. — 2. Εὔρε τὸν Ζυγὸν τοῦ Μετσοῦ καὶ ὀνόμασε τοὺς ποταμούς, οἱ ὅποιοι πηγάζουν ἀπὸ αὐτόν. Εἰς ποίαν θάλασσαν χύνεται ἕκαστος ἀπὸ τοὺς ποταμοὺς αὐτούς; — 3. Περιέγραψε τὸν ροῦν τοῦ Πηνειοῦ ἀπὸ τὰς πηγὰς του ἕως τὴν ἐκβολὴν του. — 4. Περιέγραψε ὁμοίως τὸν ροῦν τοῦ Σπερχειοῦ, τοῦ Ἀχελϋῶν, τοῦ Ἀράχθου, τοῦ Ἀλιάκμονος καὶ τοῦ Στρυμόνος. — 5. Ποίαν διεύθυνσιν ἀκολουθοῦν γενικῶς οἱ ποταμοὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ποίαν οἱ ποταμοὶ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ ποίαν οἱ Μακεδονικοὶ ποταμοί; — 6. Ποῖοι ποταμοὶ ἐσχημάτισαν εἰς τὰς ἐκβολὰς των λιμνοθαλάσσας; — 7. Ποῖαι ποτάμια κοιλάδες ἔχουν σπουδαιότητα διὰ τὴν συγκοινωνίαν; — 8. Ποῖαι εἶναι αἱ μεγαλότεραι λίμναι τῆς Ἑλλάδος; Ὅρισε τὴν θέσιν ἐκάστης.

Ἕνας ποταμὸς ἔχει πολλὰ νερά: α) ἂν αἱ πηγαὶ του εἶναι ἄφθονοι, β) ἂν ἡ ἔκτασις, ἀπὸ τὴν ὁποίαν μαζεύει τὰ νερά του, εἶναι μεγάλη καὶ γ) ἂν τὸ ποσὸν τῆς βροχῆς, πού πίπτει εἰς τὴν περιοχὴν του, εἶναι πολὺ.

Πηγαὶ ὑπάρχουν προπάντων εἰς τὰ βουνά. Δι' αὐτὸ οἱ ποταμοὶ πηγάζουν συνήθως ἀπὸ τὰ βουνά. Ἐπειδὴ δὲ τὰ νερά, ὅταν τρέχουν, ἀκολουθοῦν τὴν κλίσιν τοῦ ἔδαφους, δι' αὐτὸ οἱ ποταμοὶ εἰς μὲν τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ρέουν ἀπὸ Δ πρὸς Α, εἰς δὲ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ἀπὸ Β πρὸς Ν.

Ὅμοιως οἱ ποταμοὶ τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης ἔχουν διεύθυνσιν ἀπὸ Β πρὸς Ν, διότι τὸ ἔδαφος των ἔχει κλίσιν πρὸς τὴν λεκάνην τοῦ Αἰγαίου. Ἐπειδὴ δὲ αἱ κοιλάδες των διευθύνονται πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χερσονήσου, διὰ τοῦτο εἶναι σπουδαιότατοι διὰ τὴν συγκοινωνίαν (Ἀξιός, Στρυμών, Νέστος, Ἐβρος).

Γενικῶς τὸ ὕδωρ τῶν ποταμῶν τῆς Ἑλλάδος εἶναι ὀλίγον καὶ διότι αἱ βροχαὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶναι ὀλίγαι καὶ διότι γίνεται μεγάλη ἐξάτμισις ὕδατος. Ἐξ ἄλλου καὶ τὰ νερά πολλῶν ποταμῶν χάνονται εἰς καταβόθρας.

Τὰ νερά τῶν ποταμῶν μας τὰ χρησιμοποιοῦν: α) διὰ τὸ πότισμα τῶν ἀγρῶν καὶ τῶν κήπων καὶ β) διὰ νὰ κινοῦν νερομύλους

καὶ τὰς μηχανὰς τῶν ἐργοστασίων (π.χ. ὁ Βόδας εἰς τὴν Ἑδεσσάν, ὁ Γλαῦκος εἰς τὰς Πάτρας, ἡ Ἑρκυνα εἰς τὴν Λεβάνειαν κ.ο.κ.).

Ποῖον εἶναι τὸ ἔργον ἑνὸς ποταμοῦ εἰς τὰς ἐκβολὰς του; Πότε ὁ ποταμὸς φέρει βλάβην εἰς τὴν ὑγείαν καὶ εἰς τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων;

Καὶ αἱ λίμναι τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔχουν πάντοτε τὴν ἰδίαν ἔκτασιν, διότι τὰ νερά των ἐκρέουν εἰς καταβόθρας. Ἐπειδὴ δὲ πλησίον εἰς τὰς ὄχθας των σχηματίζονται ἔλη, αἱ λίμναι περισσότερον βλάπτουν παρὰ ὠφελοῦν. Δι' αὐτὸ τὸ Κράτος μας προσπαθεῖ νὰ ἀποξηράνῃ τὰς λίμνας, αἱ ὁποῖαι εἶναι βαλτώδεις, π.χ. τὴν λίμνην τῶν Γιαντισῶν καὶ τῶν Φιλίππων εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ζυνιάδα λίμνην εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα κ. ἄ.

Δ'. Κ Λ Ι Μ Α

Ὅλοι οἱ τόποι τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔχουν τὸ ἴδιον κλίμα. Π.χ. εἰς τὴν βόρειον Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰ ὄρεινά μέρη ὅλης τῆς Ἑλλάδος ἡ θερμοκρασία κατὰ τὸν χειμῶνα κατέρχεται συχνὰ ὑπὸ τὸ μηδέν ἀντιθέτως εἰς τὴν νότιον Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰ παράλια μέρη ἢ χιῶν εἶναι σπάνιον φαινόμενον.

Ἐπίσης τὸ θέρος εἰς τὰς πεδιάδας εἶναι πολὺ θερμόν· ἡ θερμοκρασία κατὰ τὰς μεσημβρινὰς ὥρας φθάνει ἐκεῖ συνήθως 32 ἕως 36 βαθμούς. Ἀντιθέτως, εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς τὰ παράλια ἡ ζέστη μετριάζεται ἀπὸ τὴν δροσερὰν αὔραν τῆς θαλάσσης.

Καὶ τὸ ὕδωρ τῆς βροχῆς, τὸ ὁποῖον πίπτει κατ' ἔτος εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος, δὲν εἶναι τὸ ἴδιον. Αἱ διαφοραὶ αὗται φαίνονται εἰς τὸν κατωτέρω πίνακα, ὅπου σημειώνονται ἡ θερμοκρασία, οἱ ἄνεμοι καὶ αἱ βροχαὶ διαφόρων τόπων τῆς Ἑλλάδος.

Αἱ πόλεις εἰς τὸν κατωτέρω πίνακα ἔχουν κατατοχθῇ κατὰ ζώνας, δηλ. χωριστὰ αἱ πόλεις τῆς ἀνατολικῆς καὶ χωριστὰ αἱ πόλεις τῆς κεντρικῆς καὶ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος. Ποῖα ἀπὸ τὰς ζώνας αὐτὰς ἔχει τὸν μαλακώτερον χειμῶνα καὶ ποῖα τὸν ψυχρότερον; Ποῖα περιοχὴ δέχεται τὰς περισσότερας βροχὰς καὶ ποῖα τὰς ὀλιγώτερας;

Πόλεις	Ύψος ἀπὸ θαλάσσης	Μέση θερμο- κρασία			Διαφορά με- ταξὺ θερμο- κρασίας θερ- μοτάτου καὶ ψυχροτάτου μηνός	Μέσον ὕψος βροχῆς τοῦ ἑ- τους εἰς ἑκα- τοστόμετρα	Ἐπικρα- τεῖ ἀνε- μος
		Ἰαν.	Ἰουλ.	τοῦ ἔτους			
Κέρκυρα	30 μ.	10,2	25,9	17,7	15,7	118	Νότιος
* Ἀργοστόλ.	11 μ.	11,0	26,2	18,1	15,2	86	ΒΔ Νότ.
Ζάκυνθος	3 μ.	11,5	26,6	18,7	15,1	112	ΒΔ.
Καλάμαι	32 μ.	10,9	27,1	18,8	16,2	83	Βόρειος
* Ἰωάννινα	485 μ.	5,0	24,0	14,0	19,0	126	ΒΔ.
Πάτραι	5 μ.	10,3	27,1	18,4	16,8	70	Βόρειος
Φλώρινα	620 μ.	1,0	22,2	11,7	23,2	73	
Λάρισα	75 μ.	5,5	26,5	15,9	21,0	50	Δυτικός
Δελφοί	557 μ.	7,0	25,6	16,0	18,6	58	
Τρίπολις	664 μ.	4,6	22,8	13,3	18,2	83	ΝΔ.
Σπάρτη	170 μ.	9,4	27,2	17,7	18,7	77	Βόρειος
Θεσ/νίκη	2 μ.	5,0	26,2	15,8	21,2	44	ΝΔ.
Βόλος	8 μ.	7,4	26,0	16,8	18,6	50	ΒΔ.
* Αθήναι	107 μ.	8,6	27,3	17,6	18,7	38	ΒΔ.
Ναύπλιον	9 μ.	10,0	26,7	18,0	16,7	44	ΒΔ.
Σύρος	24 μ.	11,7	26,7	18,7	15,0	50	Βόρειος
Θήρα	225 μ.	10,4	24,8	17,4	14,4	36	ΒΔ.
Χανιά	40 μ.	10,8	25,7	17,9	14,9	66	Βόρειος

Ἀπὸ τὰς παρατηρήσεις αὐτὰς συμπεραίνομεν, ὅτι ἡ ἐ π ἰ δ ρ α-
σ ἰ ς τ ῆ ς θ α λ ἄ σ σ η ς εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα εἶναι μεγαλυ-
τέρα παρὰ εἰς τὴν ἀνατολικήν. Δηλαδή εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα τὸ
θέρος εἶναι δροσερώτερον καὶ ὁ χειμὼν μαλακώτερος ἀπὸ τὴν ἀνα-
τολικὴν Ἑλλάδα.

Καὶ τὸ ὕ δ ω ρ τ ῆ ς β ρ ο χ ῆ ς, τὸ ὁποῖον πίπτει καθ' ὅλον
τὸ ἔτος εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Ἑλλάδος, εἶναι μόλις τὸ ἡμισυ
ἀπὸ τὸ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον πίπτει εἰς τὸ δυτικὸν μέρος.

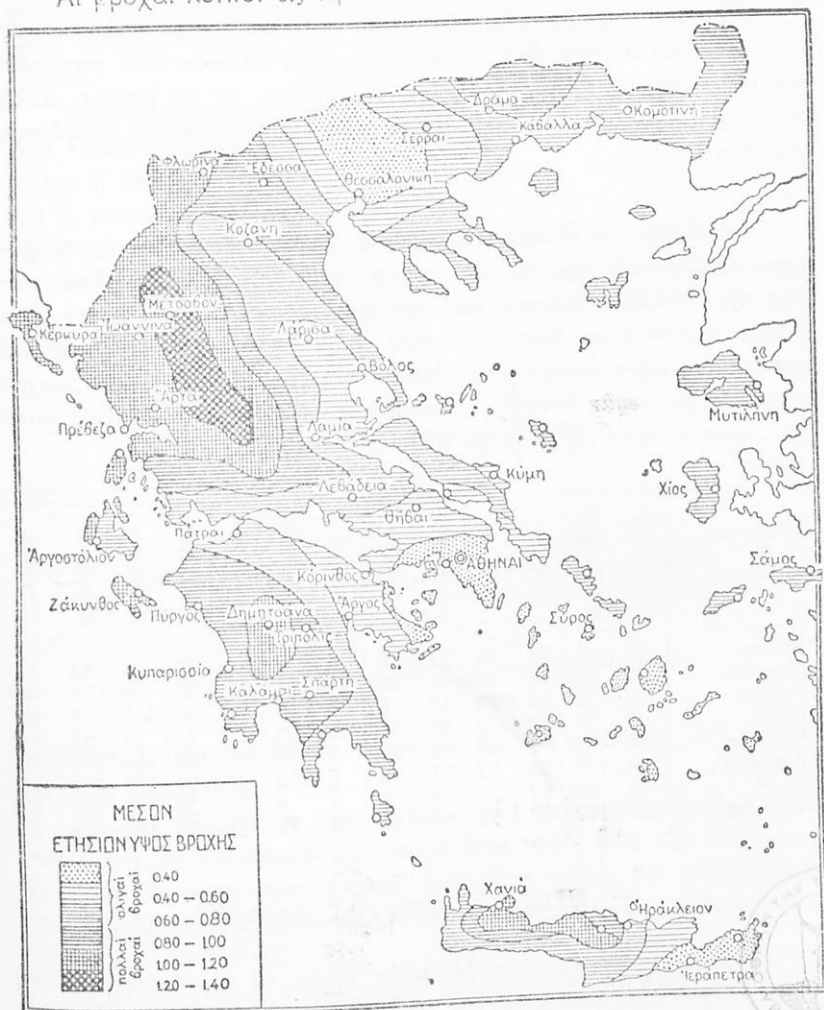
Θερμὰ θέρη καὶ χειμῶνας ψυχροῦς (κ λ ῖ μ α ἡ π ε ἰ ρ ω τ ῖ-
κ ο ν) ἔχει τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας, προπάντων αἱ πεδιάδες, ποὺ
εἶναι μακρὰν ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς θαλάσσης.

Μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος ἔχουν καὶ οἱ
ἄ ν ε μ ο ι, οἱ ὅποιοι ἐπικρατοῦν κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχάς. Κα-
τὰ τὸ θέρος ἐπικρατοῦν οἱ ξηροὶ βορειοανατολικοὶ ἀνεμοί, οἱ ὅποιοι
φυσοῦν κανονικὰ καὶ λέγονται ἐ τ η σ ῖ α ι (μελτέμια).

Κατὰ τὸ φθινόπωρον εἶναι συχνότεροι οἱ νότιοι ἀνεμοί, οἱ
ὅποιοι ἔρχονται ἀπὸ τὴν θάλασσαν καὶ φέρουν βροχάς. Τέλος κατὰ

τὸν χειμῶνα ἐπικρατοῦν πάλιν οἱ βόρειοι ἄνεμοι, οἱ ὅποιοι εἶναι ψυχροί· φυσοῦν ὁμῶς τότε καὶ νότιοι ἢ νοτιοδυτικοὶ ὕγροι ἄνεμοι.

Αἱ βροχαὶ λοιπὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα πίπτουν κυρίως τὸ φθινόπω-

135. Χάρτης τῶν βροχῶν.

ρον καὶ τὸν χειμῶνα· ἐπεὶ δὲ οἱ νότιοι ἢ νοτιοδυτικοὶ ἄνεμοι συναντοῦν πρῶτον τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, δι' αὐτὸ βρέχει ἐκεῖ περισ-

σότερον παρά εἰς τὴν ἀνατολικήν. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἡ δυτικὴ Ἑλλάς ἔχει περισσοτέρους ποταμούς καὶ περισστέραν βλάστησιν ἀπὸ τὴν ἀνατολικήν.

Τὸ ποσὸν τῆς βροχῆς, τὸ ὁποῖον πίπτει εἰς τὴν Ἑλλάδα κατ' ἔτος δὲν εἶναι ὀλίγον· ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ βροχαὶ συνήθως εἶναι ραγδαῖαι καὶ δὲν διακοῦν πολὺ, ἡ βροχὴ δὲν εἰσδύει εἰς τὸ ἔδαφος, ἀλλὰ σχηματίζει χειμάρρους, οἱ ὁποῖοι ρέουν ὀρμητικῶς καὶ ἐπιφέρουν μεγάλας ζημίας.

Ἀσκήσεις.—Ὁ κατωτέρω πίναξ δεικνύει εἰς χιλιοστὰ τοῦ μέτρου τὸ ὕψος τῆς βροχῆς, ποὺ πίπτει καθ' ἡμῆνα εἰς ὁρισμένας πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Εὗρετε ἀπὸ τὸν πίνακα αὐτὸν κατὰ ποῖον μῆνα πίπτει περισσοτέρα βροχὴ εἰς κάθε μίαν ἀπὸ τὰς πόλεις αὐτάς καὶ κατὰ ποῖον μῆνα ὀλιγωτέρα; Πόσον εἶναι τὸ μέσον ὕψος τῆς βροχῆς κατὰ τὴν βροχεράν ἐποχὴν (Ὀκτώβριον - Μάρτιον) καὶ πόσον κατὰ τὴν ξηρὰν ἐποχὴν εἰς ἐκάστην πόλιν;

*Ὄνομα πόλεων	Ἰανουάριος	Φεβρουάριος	Μάρτιος	Ἀπρίλιος	Μάϊος	Ἰούνιος	Ἰούλιος	Αὐγούστος	Σεπτέμβριος	Ὀκτώβριος	Νοέμβριος	Δεκέμβριος	Ἑτησίως
Ἀθῆναι . .	52	41	21	21	22	18	5	8	16	40	69	64	377
Θεσ/νίκη . .	29	28	32	38	48	36	27	21	33	56	56	39	443
Πάτραι . .	90	78	67	54	37	8	4	6	27	97	115	114	697
Βόλος . .	49	51	47	32	43	31	15	24	32	63	74	53	514
Κέρκυρα . .	158	146	91	80	52	27	7	20	60	188	156	197	1182
Ζάκυνθος . .	184	137	84	57	31	8	2	12	31	121	220	232	1119
Χανιά . .	113	95	67	29	16	8	1	4	21	35	127	155	671
Τρίπολις . .	127	102	67	57	54	41	14	16	23	79	123	123	826

Ε'. ΦΥΤΑ ΚΑΙ ΖΩΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1. Ποῖαι περιοχαὶ τῆς Ἑλλάδος ἔχουν τὰ περισσότερα δάση; Ἀπὸ ποῖα δένδρα ἀποτελοῦνται τὰ δάση μας;—2. Ποῖα φυτὰ καλλιμεργοῦμεν εἰς τοὺς κήπους καὶ εἰς τοὺς ἀγρούς μας; Ποῖα ἀπὸ αὐτὰ εὐδοκιμοῦν μὲ τὸ θαλάσσιον κλίμα; Ποῖα εὐδοκιμοῦν μᾶλλον μὲ τὸ ἡπειρωτικὸν κλίμα;

1. Τὰ δένδρα, καὶ τὰ πλέον σκληρὰ καὶ ἄγρια, διὰ τὰ ζήσουν, χρειάζονται κάποιαν θερμότητα· δι' αὐτὸ αἱ κορυφαὶ τῶν βουνῶν, ὅσαι φθάνουν ἐπάνω ἀπὸ 1800-2000 μέτρα, εἶναι γυμναὶ ἀπὸ δένδρα.

Κάτω ἀπὸ τὸ ὄριον αὐτὸ ἀρχίζουν τὰ δένδρα τῶν δασῶν μας. Πρῶτα ἔρχονται εἰς τὰ ὑψηλὰ μέρη ἡ ἐλάτη, ἡ ὀξύα καὶ ἡ πεύκη ἡ ὑψηλή, κατόπιν δὲ ἀκολουθοῦν ἀπὸ ὕψος 800 μ. ἡ δρυς καὶ ἡ καστανέα καὶ ἀπὸ ὕψος 500 περίπου μ. ἡ πεύκη, ἡ βαλανιδέα καὶ ἄλλα δένδρα (πρίνος, δάφνη, μύρτος κλπ.).

Εἰς τὴν Ἑλλάδα λοιπὸν διακρίνομεν ἀναλόγως τοῦ ὕψους τρεῖς ζώνας βλαστήσεως, τὴν κατωτέραν (ἀπὸ τὴν παραλίαν ἕως

136. Ζώναι βλαστήσεως (σχηματογραφικὴ παράστασις).

τὰ 800 μ.), τὴν ὀρεινὴν (ἕως τὰ 1800 μ.) καὶ τὴν Ἀλπικὴν ζώνην (ἄνω τῶν 1800 μ.).

Εἰς τὴν βλάστησιν τῶν φυτῶν πλὴν τοῦ ὕψους ἐπιδρᾷ καὶ ἡ ἀπόστασις, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται ἕνας τόπος ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Ἔτσι εἰς τὴν κατωτέραν ζώνην, ὅταν ἕνας τόπος δὲν ἀπέχη πολὺ ἀπὸ τὴν θάλασσαν, εὐδοκιμοῦν τὰ αἰθιαλῆ καὶ μάλιστα ἡ ἐλαία καὶ ἡ συκὴ (εἰκ. 137).

Ἡ ἐλαία, ἡ συκὴ, ἡ ἀμυγδαλὴ καὶ ἄλλα ὀπωροφόρα εὐδοκιμοῦν εἰς τὸ ξηρὸν κλίμα· ἡ ἐλαία μάλιστα ζῇ εἰς κάθε ἔδαφος καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀπτότομα καὶ βραχῶδη μέρη (Κυνουρία, Μάνη, Κρήτη). Τὰ ἐσπεριδοειδῆ ὅμως (λεμονέα, πορτοκαλέα, μανδαρινέα) ἔχουν ἀνάγκην ἀπὸ μεγαλυτέραν θερμότητα καὶ ὑγρασίαν. Δι' αὐτὸ εὐδοκιμοῦν μόνον εἰς θερμὰ μέρη (νότια καὶ δυτικὰ παράλια καὶ νήσους)

καὶ χρειάζονται πότισμα. Τέλος ἡ σ τ α φ ῖ ς περιορίζεται εἰς τὰ νότια, τὰ δυτικά καὶ βόρεια παράλια τῆς Πελοποννήσου, εἰς τὰ παράλια τῆς Αἰτωλοακαρνανίας καὶ εἰς τὰς νοτίας νήσους τοῦ Ἰονίου (εἰκ. 145).

137. Χάρτης τῶν περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος, ὅπου φύεται καὶ καλλιεργεῖται ἡ ἐλαιά.

2. Δυστυχῶς ἡ πατρίς μας εἶναι πτωχὴ εἰς δάσ η· διότι μόνον μικρὸν ποσοστὸν ἀπὸ ὅλην τὴν ἐπιφάνειάν της (14 %) σκεπάζεται ἀπὸ δάση, ἐνῶ ἄλλοῦ π.χ. εἰς τὴν Σερβίαν, τὰ δάση κατέχουν τὰ 30% ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς χώρας.

δρα ἀπὸ τὰς πλαγιάς τῶν βουνῶν, ἡ βροχὴ ὀλίγον κατ' ὀλίγον παρέσυρε τὰ χῶματα καὶ ἀπέμειναν γυμνοὶ οἱ μαῦροι βράχοι.

Δι' αὐτὸ ἡ Ἑλλάς εἶναι πολὺ πτωχὴ εἰς δάση. Καὶ αὐτὸ εἶναι μέγα δυστύχημα· διότι τὰ δάση δὲν μᾶς δίδουν μόνον ξύλα, ἀλλὰ καὶ καθαρίζουν τὸν ἀέρα, τὸν ὁποῖον ἀναπνέομεν, προκαλοῦν βροχὰς καὶ ἀποτελοῦν τὸν ὠραιότερον στολισμὸν ἐνὸς τόπου. Καθῆκον ἔχομεν νὰ ἀναδασώσωμεν τοὺς λόφους γύρω εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία μας καὶ νὰ δώσωμεν πάλιν εἰς τὴν πατρίδα μας τὸ πράσινόν της φόρεμα.

Τὰ μεγαλύτερα δάση ὑπάρχουν εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν δυτικὴν Θράκην. Αἱ ἐπαρχίαι Γρεβενῶν, Ναούσης, Κατερίνης, Χαλκιδικῆς, Κονίτσης, Σουφλίου καὶ Ροδόπης εἶναι ἀπὸ τὰς περισσότερον δασωμένας περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος (ποσοστὸν δασώσεως 35-40 %). Ὀλίγα δάση ἔχουν ἡ Στερεὰ Ἑλλάς, ἡ Εὐβοία καὶ ἡ Θεσσαλία, ὀλιγώτερα δὲ ἡ Πελοπόννησος καὶ ἡ Κρήτη.

Περισσότερα εἶναι τὰ δάση, ποὺ ἀποτελοῦνται ἀπὸ δρυῖν, ἔπειτα δὲ ἔρχονται τὰ δάση τῆς πεύκης καὶ κατόπιν τὰ δάση τῆς ἐλάτης, τῆς ὀξύας καὶ τῆς καστανέας.

3. Ἀ γ ρ ι α ζ ῳ α ὑπάρχουν εἰς τὰ δάση καὶ τὰ βουνὰ τῆς Ἑλλάδος πολὺ ὀλίγα. Ταῦτα εἶναι : ἡ ἄρκτος εἰς τὴν βόρειον Πίνδον, ὁ λύκος, ὁ θῶς (τσακάλι) καὶ ἡ ἀλώπηξ εἰς ὅλα τὰ Ἑλληνικὰ βουνὰ, ὁ ἀγριόχοιρος, ἡ ἔλαφος καὶ ἡ δορκὰς (ζαρκάδι) εἰς τὰ βόρεια τῆς Ἑλλάδος, ὁ αἶγαγρος (ἀγριόγιδο) εἰς τὰς κορυφὰς τῆς Ἰδης καὶ εἰς μικρὰς νήσους, λαγοὶ κ. ἄ.

Πολὺ περισσότερα εἶναι τὰ ἄγρια πτηνὰ, ποὺ ζοῦν εἰς τὸν τόπον μας. Τὰ κυριώτερα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι : πέρδικες, ἀγριοπεριστεραὶ, τρυγόνες, φασιανοί, πελαργοί, ἀετοί, ἱέρακες, κόρακες κ. ἄ.

ΣΤ'. ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος εἶναι σχεδὸν ὅλοι Ἑ λ λ η ν ι κ ῆ ς κ α τ α γ ω γ ῆ ς. Ἄλλοτε ἐντὸς τῶν συνόρων τοῦ Κράτους μας ἔκατοικοῦσαν καὶ Τοῦρκοι καὶ Βούλγαροι, προπάντων εἰς τὰς βορείας Ἑλληνικὰς χώρας, ἀλλ' αὐτοὶ πρὸ 34 ἐτῶν ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Μόνον ὀλίγοι Τοῦρκοι (περίπου 100.000) ἔμειναν καὶ κατοικοῦν εἰς τὴν δυτικὴν Θράκην καὶ εἰς τὰς νήσους Ρόδον καὶ Κῶν.

Εἰς τὴν θέσιν των ἤλθαν καὶ ἐγκατεστάθησαν 1.225.000 Ἕλληνες ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν Θράκην, ἀπὸ τὴν Βουλγαρίαν, ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὸν Πόντον καὶ τὸν Καύκασον. Ἀλλὰ πολλοὶ χιλιάδες Ἑλλήνων ζοῦν ἀκόμη ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορά μας, εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, εἰς τὴν Κύπρον, εἰς τὴν Βόρειον Ἡπειρον, εἰς τὴν Σερβίαν καὶ τὴν Βουλγαρίαν.

Ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἔχομεν τὴν ἰδίαν γλῶσσαν καὶ τὴν ἰδίαν θρησκείαν καὶ τὰ ἴδια ἥθη καὶ ἔθιμα.

Πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος εἶχε 780.000 κατοίκους, ὅσους δηλαδὴ ἔχουν σήμερον αἱ Ἀθῆναι.

Σήμερον οἱ κάτοικοι τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ἀνέρχονται εἰς 8.000.000. Ἀπὸ αὐτοὺς 110.000 εἶναι Τοῦρκοι, 6.000 Ἑβραῖοι, 9.000 Ἀρμένιοι, 20.000 Ἀλβανοὶ Μωαμεθανοὶ καὶ 7.000 Ἀθίγγανοι. Ὅλοι οἱ ἄλλοι, δηλαδὴ τὰ 98 % ἀπὸ ὅλον τὸν πληθυσμόν, εἶναι Ἕλληνες.

Ἄν ὑπολογίσωμεν καὶ τοὺς ὁμοεθνεῖς μας, οἱ ὅποιοι ζοῦν εἰς τὴν Κύπρον, εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ εἰς τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Αὐστραλίας θὰ εὕρωμεν, ὅτι ὅλος ὁ Ἑλληνισμὸς ἐπὶ τῆς Γῆς εἶναι περισσότερος ἀπὸ 10 ἑκατομμύρια.

Θὰ ἐξετάσωμεν τώρα ποῖα εἶναι αἱ ἀσχολίαι, μὲ τὰς ὁποίας συντηρεῖται ὁ σημερινὸς πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος.

Ζ'. ΑΣΧΟΛΙΑΙ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ

1. Εὔρε εἰς τοὺς πίνακας τῆς γεωγραφικῆς παραγωγῆς τῶν διαφόρων Ἑλληνικῶν χωρῶν πόσα στρέμματα ἐκαλλιεργήθησαν τὸ 1396 μὲ σιτηρὰ καὶ πόσα μὲ ἄλλα εἶδη τῆς καλλιεργείας. Πόσα ἑκατομμύρια στρεμμάτων ἐκαλλιεργήθησαν; — 2. Εὔρε εἰς τοὺς πίνακας αὐτοὺς εἰς πόσα ἑκατομμύρια δραχμῶν ἔφθασεν ἡ ἀξία τῶν σιτηρῶν κατὰ τὸ 1936 καὶ εἰς πόσα ἡ ἀξία τοῦ καπνοῦ καὶ τοῦ βάμβακος, τῆς σταφίδος κ.τ.λ.

1. ΓΕΩΡΓΙΑ

Κανὲν ἐπάγγελμα εἰς τὸν τόπον μας δὲν εἶναι τόσο διαδεδομένον, ὅσον τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γεωργοῦ καὶ τοῦ βοσκοῦ. Μὲ τὴν καλ-

λιέργειαν τῆς γῆς καὶ μὲ τὴν κτηνοτροφίαν ζῇ τὸ μεγαλύτερον μέρος, σχεδὸν τὰ δύο τρίτα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος. Δι' αὐτὸ ἡ Ἑλλὰς εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον χώρα γεωργικῇ.

Τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος, καθὼς εἶδομεν, διαφέρει ἀπὸ ἑνα τόπον εἰς ἄλλον· δι' αὐτὸ καὶ τὰ προϊόντα τῶν διαφόρων περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος εἶναι διάφορα. Π.χ. ἡ Θεσσαλία, ἡ Μακεδονία, ἡ Θράκη, ἡ Βοιωτία, ἡ Ἀρκαδία ἔχουν κλίμα ἡπειρωτικόν· δι' αὐτὸ ἐκεῖ εὐδοκίμουν τὰ σιτηρὰ καὶ τὰ ὄσπρια, τὰ ὁποῖα χρειάζονται θέρος θερμὸν μὲ ξηροὺς τοὺς μῆνας τοῦ θερισμοῦ. Ἀντιθέτως τὰ παράλιά μας καὶ αἱ νῆσοι μας ἔχουν θαλάσσιον κλίμα· δι' αὐτὸ εὐδοκίμουν ἡ ἐλαία, ἡ λεμονέα, ἡ πορτοκαλέα καὶ εἰς ὠρισμένα μέρη ἡ σταφιδάμπελος.

Ἄλλα μέρη τῆς πατρίδος μας ἔχουν ἕδαφος κατάλληλον δι' ὠρισμένον εἶδος καλλιέργειας· ἔτσι εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν δυτικὴν Θράκην, εἰς τὸ Ἀγρίνιον καὶ τὴν Σάμον, οἱ κάτοικοι ἐπιδίδονται περισσότερον εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ καπνοῦ· εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Λεβαδείας, τῶν Σερρῶν καὶ τῆς Θεσσαλονίκης εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ βάμβακος· εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Σουφλίου εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς μορέας κλπ. Ὡστε ὁ τόπος παράγει πολλὰ καὶ διάφορα προϊόντα καὶ δι' αὐτὸ ἡ γεωργία εἶναι ἡ κυριωτέ-
ρα ἀσχολία τῶν κατοίκων.

Κ α λ λ ι έ ρ γ ε ι α ι .

1. Ὅλη ἡ ἑκτασις, τὴν ὁποίαν καλλιερгоοῦν κατ' ἔτος οἱ χωρικοὶ μας, φθάνει τὰ 23.000.000 στρέμματα. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ 15.000.000 στρέμματα τὰ σπέρνουν σιτάρι, κριθάρι, βρώμην, ἀραβόσιτον καὶ σιτηρὰ.

Ἄλλ' ἡ ποσότης τοῦ σίτου, ποὺ παράγεται εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, δὲν ἀρκεῖ, διὰ νὰ τραφοῦν τὰ 8.000.000 τοῦ πληθυσμοῦ μας. Χρειάζομεθα περισσότερον σιτάρι, καὶ ἕνα μεγάλο ποσὸν (τὰ 40 % ἀπὸ ὅ,τι χρειάζομεθα) τὸ εἰσάγομεν ἀπὸ ξένους τόπους.

Τὸ ἴδιον συμβαίνει μὲ τὰ ὄσπρια καὶ τὰ γεώμηλα. Ὁ τόπος μας παράγει ὀλιγώτερα ἀπὸ ὅσα χρειάζομεθα καὶ μεγάλα ποσὰ εἰσάγουν οἱ ἔμποροί μας ἀπ' ἔξω.

Καὶ ὅμως ὑπάρχουν ἀκόμη εἰς τὴν Ἑλλάδα τόσα χέρσα μέρη, ὥστε, ἂν καλλιεργηθοῦν καὶ αὐτά, ὁ τόπος μας δὲν θὰ ἔχῃ ἀνάγκην

νὰ εἰσάγη ἀπ' ἔξω τόσα γεωργικὰ προϊόντα καὶ νὰ πληρώνη τόσα ἑκατομμύρια. Μόνον διὰ φασόλια ἐπληρώσαμεν τὸ 1936 εἰς τοὺς ξένους 123 ἑκατομμύρια δραχμάς!

Παραγωγή.

Κατανάλωσις.

139. Πόσα σιτηρὰ παρήχθησαν καὶ πόσα ἐξωδεύθησαν τὸ 1935 εἰς τὴν Ἑλλάδα (ἡ ἀξία των εἰς δραχμάς).

Δι' αὐτὸ τὸ Κράτος μας ἀνέλαβε νὰ ἀποξηράνη τὰ ἔλη εἰς τὴν Μακεδονίαν, εἰς τὴν Θεσσαλίαν, εἰς τὴν Ἡπείρου καὶ ἄλλου καὶ νὰ προφυλάξη τὰς πεδιάδας μας ἀπὸ τὰς πλημμύρας τῶν ποταμῶν. Ἔτσι ἑκατομμύρια στρέμματα θὰ δοθοῦν εἰς τὴν γεωργίαν. Ἄν δὲ καὶ οἱ γεωργοὶ μας μάθουν νὰ ὀργώνουν βαθύτερα τὴν γῆν, νὰ μεταχειρίζονται λιπάσματα καὶ νὰ ἀπολυμαίνουν τὸν σπόρον, τότε ὑπάρχει ἐλπίς γρήγορα ἡ πατρίς μας νὰ μὴ χρειάζεται εἶδη τροφῆς ἀπὸ ξένα μέρη.

140. Θερισμός.

2. Ἄλλο σπουδαῖον προϊόν τῶν ἀγρῶν μας εἶναι ὁ καπνός. Αὐτὸς ἔρχεται δεύτερος εἰς τὴν ἀξίαν μετὰ τὰ σιτηρά. Ἀπὸ τὴν πώλησιν τῶν καπνῶν κατὰ τὸ ἔτος 1936 ἡ Ἑλλάς εἰσέπραξε 3 1/2 δισε-

κατομμύρια δραχμές. Διότι τὰ καπνὰ μας εἶναι ἐξαιρετικῆς ποιότητος καὶ τὰ ζητοῦν εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Δι' αὐτὸ ἡ Ἑλλὰς εἶναι ἡ πρώτη καπνοπαραγωγὸς χώρα τῆς Εὐρώπης. Ποῖα εἶναι τὰ καπνοπαραγωγικὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, βλέπεις εἰς τὸν χάρτην τῆς παραγωγῆς (εἰκ. 142).

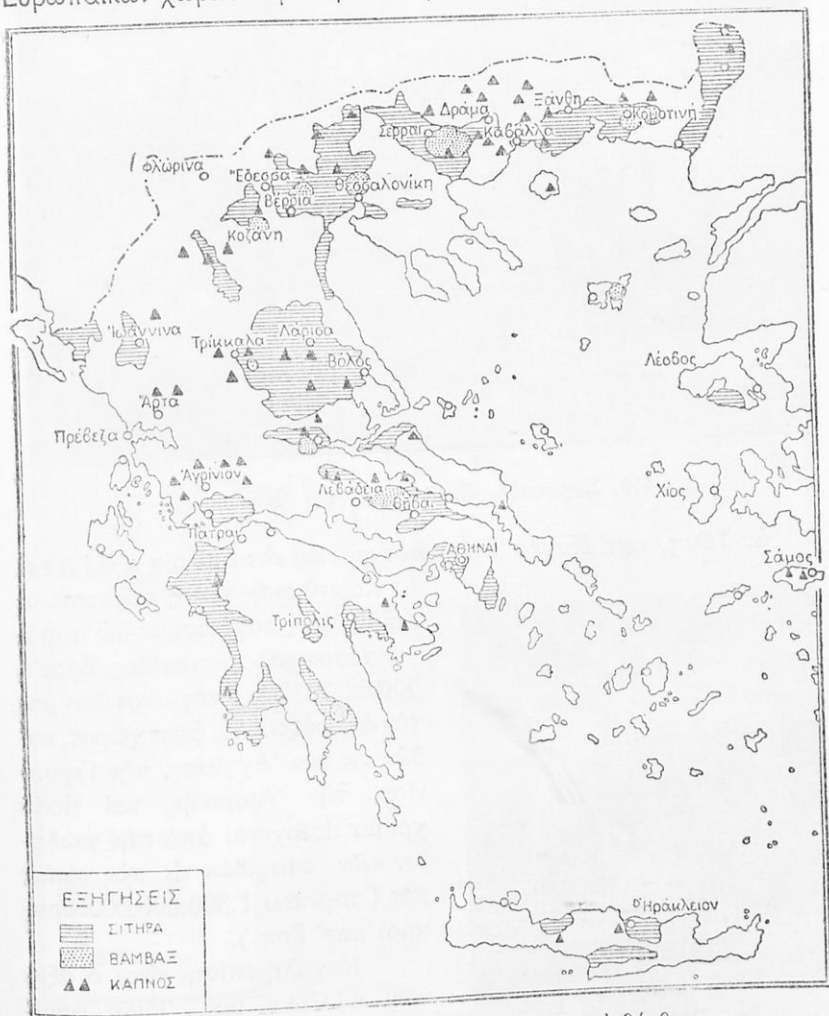

141. Τὸ « λήχνισμα », μία ἀπὸ τὰς ἐργασίας τοῦ ἀλωνίσματος.
(Φωτογρ. Δ. Χαρισιάδης)

3. Τρίτη εἰς σημασίαν ἔρχεται ἡ ἐλαιοπαραγωγή. Ὑπολογίζουν, ὅτι τὰ ἐλαιόδενδρα τῆς Ἑλλάδος εἶναι 25 - 30 ἑκατομμύρια. Τὸ ἔλαιον καὶ αἱ ἐλαῖαι μας εἶναι ἀπὸ τὰς θρεπτικωτέρας τροφάς μας. Τὸ ποσόν, ποὺ περισσεύει, τὸ πωλοῦν εἰς τὸ ἐξωτερικόν· ἔτσι ὁ τόπος μας εἰσπράττει καθὼς ἔτος ὅπὸ ἔλαιον περίπου 300 ἑκατομμύρια δραχμῶν.

Ἡ φωνὴ ἀκούσθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

χμᾶς. Εἰς παραγωγὴν ἐλαίου ἡ πατρίς μας εἶναι τρίτη μεταξύ τῶν Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν. Πρώτη εἶναι ἡ Ἰσπανία καὶ δευτέρα ἡ Ἰταλία.

142. Χάρτης καλλιέργειας σιτηρῶν, καπνοῦ καὶ βόμβακος.

Ἀσκησις.—Εὗρε εἰς τὸν χάρτην τῆς Ἑλλάδος (εἰκ. 137) τὰς περιοχάς, αἱ ὁποῖαι παράγουν ἔλαιον.

143. Συγκομιδή ελαιῶν εἰς τὴν Κέρκυραν.

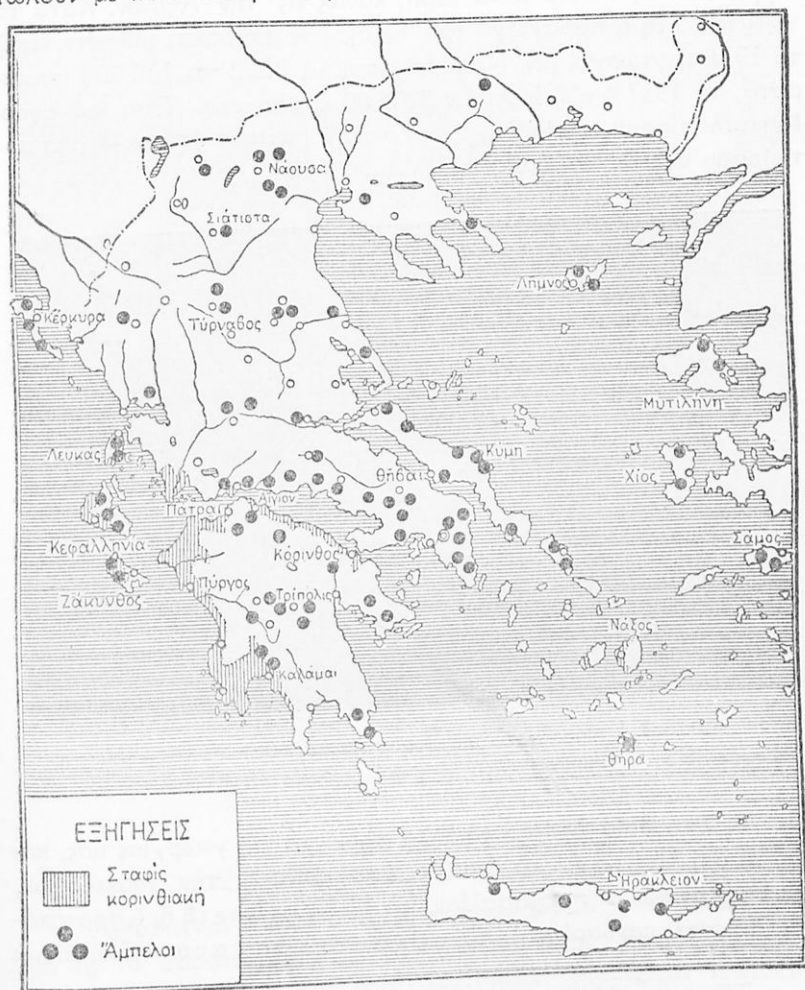

4. Τέλος, κατ' ἐξοχὴν Ἑλληνικὸν προϊόν εἶναι αἱ σταφίδες, ἡ Κορινθιακὴ καὶ ἡ σουλτανίνα. Κανὲν μέρος τοῦ κόσμου δὲν παράγει τόσον καλὰς σταφίδας, ὅσον ἡ Ἑλλάς. Δι' αὐτὸ τὰς σταφίδας μας τὰς ἀγοράζουν εἰς ξένας χώρας, καθὼς εἰς τὴν Ἀγγλίαν, τὴν Γερμανίαν, τὴν Ἀμερικὴν, καὶ πολὺ χρήμα εἰσέρχεται ἀπὸ τὴν πώλησιν τῶν σταφίδων εἰς τὸν τόπον μας (περίπου 1.300.000.000 δραχμαὶ κατ' ἔτος).

Μεγάλῃ ἐπίσης εἶναι ἡ ἀξία τῶν οἴνων μας. Ἰδίως φημίζονται οἱ οἶνοι τῆς Σάμου, τῆς Ἀχαΐας, τῆς Λευκάδος, τῆς Τεγέας, καθὼς καὶ μερικῶν τόπων τῆς Μακεδονίας (Σιατίστης, Ναούσης).

Πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἤρχισαν νὰ ἐξά-

γουν καὶ νωπὰς σταφυλὰς, προπάντων ξανθὴν σουλτανίναν, καὶ τὰς πωλοῦν μὲ πολὺ καλὴν τιμὴν.

145. Χάρτης καλλιέργειας τῆς ἀμπέλου.

5. Ἄλλο σπουδαῖον προϊόν τῶν ἀγρῶν μας εἶναι ὁ β ἄ μ β α ξ. Καὶ τὸ κλίμα καὶ τὸ ἔδαφος πολλῶν περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος εἶναι καταλληγότατα διὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ β ἄ μ β α ξ. Τὸν καλλιερгоῦν

προπάντων εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Λεβαδείας, τῆς Θεσσαλονίκης, τῶν Σερρῶν καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη, καθὼς εἰς τὴν Λῆμνον. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἡ παραγωγή τοῦ Ἑλληνικοῦ βάμβακος ἤρξησεν. Ἐνῶ τὸ 1931 οἱ γεωργοὶ μας ἐκαλλιέργησαν μὲ βάμβακα 180.000 στρέμματα, τὸ 1937 ἐκαλλιέργησαν 820.000 στρέμματα. Ἔτσι καὶ αὐτοὶ ἔδεκαπλασίασαν τὸ εἰσόδημά των καὶ ἡ βιομηχανία μας ἐχρησιμοποίησεν Ἑλληνικὸν βάμβακα (βλ. εἰκ. 142).

146. Συλλογὴ βάμβακος.

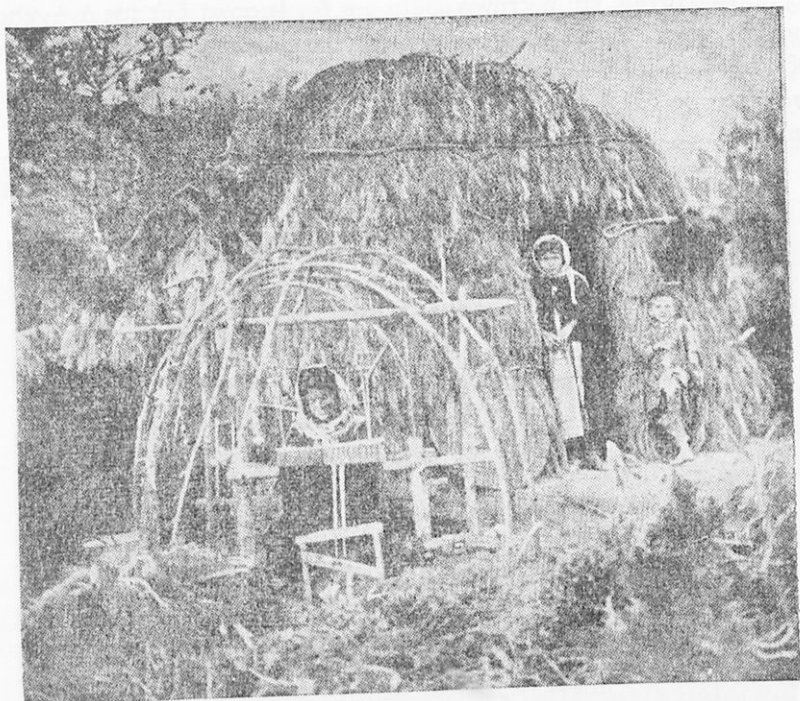
(Φωτογραφία Μεγαλοικονόμου)

6. Σπουδαῖα εἶναι καὶ τὰ ἄλλα προϊόντα τῆς γεωργίας μας, καθὼς τὸ σησάμιον, τὸ ὅποιον παράγεται εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θράκην καὶ τὴν Θεσσαλίαν, τὰ ἐσπεριδοειδῆ (πορτοκάλια, λεμόνια, μανδάρinia), τὰ σῦκα, τὰ κάστανα καὶ οἱ ἄλλοι ξηροὶ καρποὶ κλπ.

Τέλος ἡ καλλιέργεια τῆς μορέας εἶναι ἀνεπτυγμένη εἰς τὴν δυτικὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Πελοπόννησον, τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Κρήτην. Ἐκεῖ τρέφουν μεταξοσκώληκας καὶ παράγουν μέταξαν. Εἰς τὸ εἶδος αὐτὸ ἡ πατρίς μας ἔρχεται τρίτη μεταξύ τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης, μετὰ τὴν Ρωσίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Ἡ γεωργία λοιπὸν εἶναι ἡ κυριωτέρα πηγὴ πλούτου διὰ τὴν πατρίδα μας.

147. Καλύβα ποιμένων εἰς τὴν Πάρνηθα. Ἐμπρὸς ὁ ἀρχαλεός.
(Φωτογραφία Ν. Ζωγράφου)

2. ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ

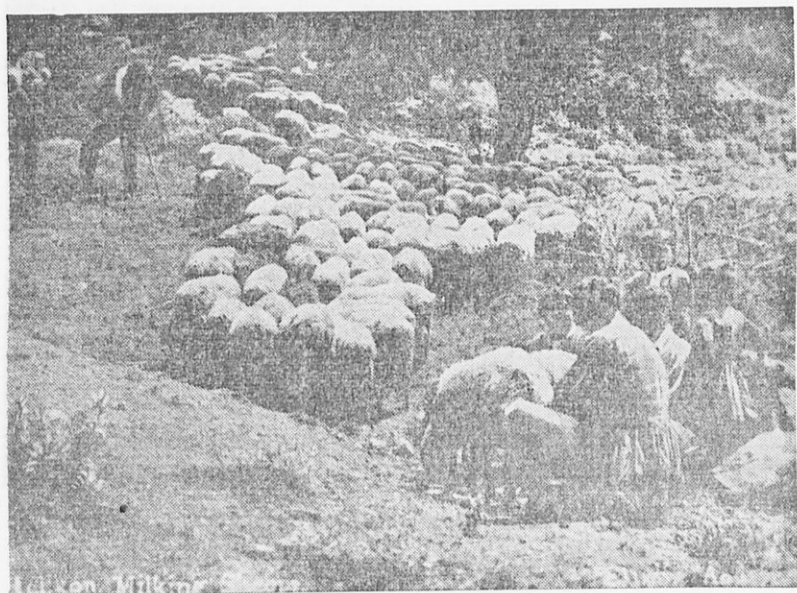
Λιβάδια καὶ βοσκαὶ ὑπάρχουν προπάντων εἰς τὰ βουνά, καθὼς καὶ εἰς τὰ παραποτάμια καὶ τὰ βαλτώδη μέρη. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ χόρτεν εἰς τὰ πεδινὰ μέρη μετὰ τὸν Μάϊον ξηραίνεται τελείως, οἱ ποιμένες μας τὴν ἄνοιξιν μεταναστεύουν μὲ τὰ ποίμνιά των εἰς τὰ ὄρεινὰ μέρη (νομαδική κτηνοτροφία).

Ἡ Ἑλληνικὴ κτηνοτροφία δίδει εἰς τὸν λαόν μας : α) εἶδη διατροφῆς (κρέας, γάλα, τυρί, βούτυρον, αὔγα), β) πρώτας ὕλας διὰ

τὴν βιομηχανίαν (ἔρια, δέρματα) καὶ γ) ζῶα διὰ τὴν ἀροτρίασιν τῶν ἀγρῶν καὶ διὰ τὰς μεταφορὰς (βοῦς, ἵππους, ἡμιόνους, ὄνους).

Δυστυχῶς καὶ ἡ κτηνοτροφία μας δὲν ἐπαρκεῖ διὰ τὰς ἀνάγκας μας· δι' αὐτὸ εἴμεθα ἀναγκασμένοι νὰ πληρώνωμεν κατ' ἔτος εἰς τὸ ἐξωτερικὸν πολλὰ ἑκατομμύρια δραχμῶν, διὰ νὰ προμηθευώμεθα ζῶα, σφάγια, βούτυρον κλπ. Μόνον δι' ἀγελάδας καὶ βοῦς ἐπληρώσαμεν τὸ 1935 εἰς τὸ ἐξωτερικὸν 200 ἑκατομμύρια δραχμὰς !

Αἱ περιοχαὶ τῆς Ἑλλάδος, αἱ περισσότερον κτηνοτροφικαί, εἶναι

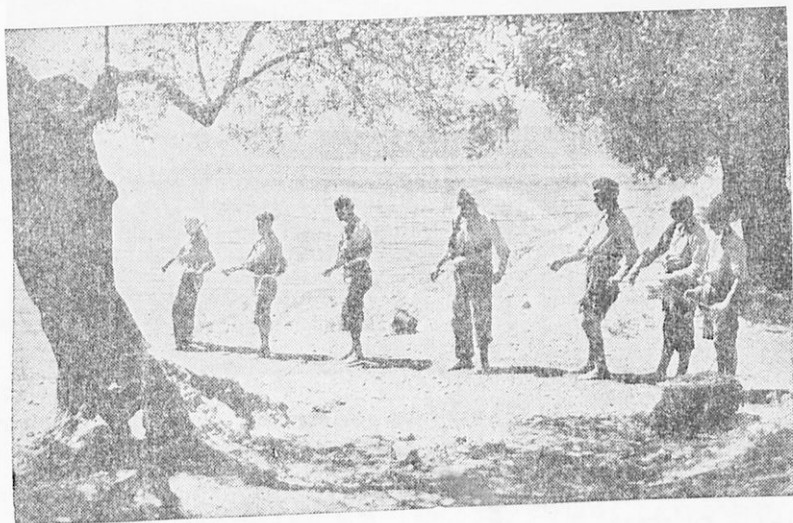
148. Τὸ ἄρμεγμα εἰς ἓνα μνηστὶ τῆς Μακεδονίας.

ὁ νομὸς Θεσσαλονίκης καὶ ὁ νομὸς Αἰτωλοακαρνανίας. Κατόπιν ἔρχονται κατὰ σειρὰν ἡ Θεσσαλία, ἡ Φθιώτις καὶ ἡ Φωκίς, ἡ Δυτικὴ Μακεδονία, ἡ Ἀρκαδία κ. ἄ.

Ἀσκησις. — Εὗρε εἰς τοὺς πίνακας τῆς κτηνοτροφίας τοῦ βιβλίου σου πόσα εἶναι ἐν ὅλῳ τὰ πρόβατα, αἱ αἶγες, οἱ βόες, οἱ ἵπποι καὶ αἱ ἡμίονοι τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν.

Αί θάλασσαι τῆς Ἑλλάδος, ἰδίως οἱ κόλποι, ἔχουν πολλὰ καὶ νόστιμα ψάρια. Οἱ ψαράδες μας εἶναι πολὺ ἐπιδέξιοι καὶ ψαρεύουν καὶ εἰς τὰ ἀνοικτὰ καὶ εἰς τοὺς κόλπους. *Ἐτσι μᾶς προμηθεύουν καλὴν καὶ ἐκλεκτὴν τροφήν.

Πολὺ ψάρευμα γίνεται προπάντων εἰς τοὺς κλειστοὺς κόλπους (Εὐβοϊκόν, Κορινθιακόν, Ἀμβρακικόν) καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Θρά-

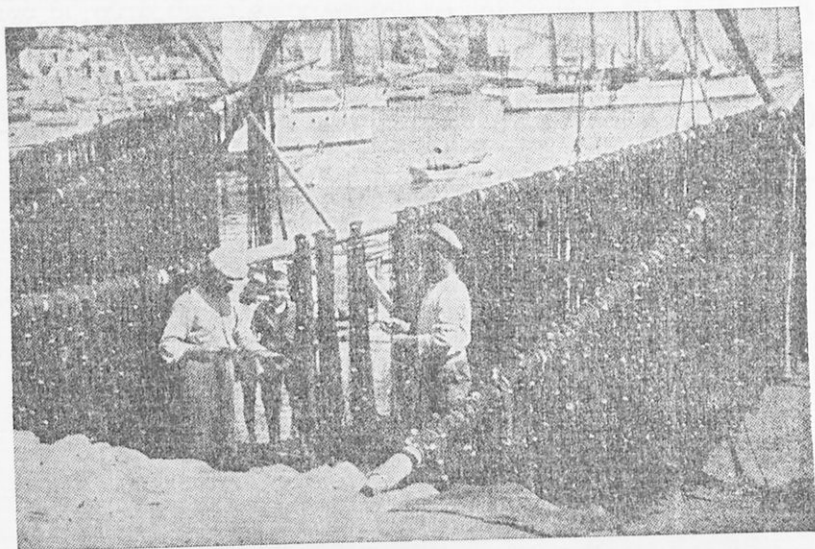
149. Ψάρευμα μετὴν τράτα.

(Φωτογρ. Δ. Χαρισιάδη)

κης καὶ τῆς Μακεδονίας, τὰ ὁποῖα ἔχουν μικρὸν βάθος. Τὰ ψάρια τοῦ Σαρωνικοῦ εἶναι μὲν ὀλίγα, ἀλλὰ νόστιμώτατα (μπαρμπούνια, λιθρίνια, τσιπούρες). Ἐπίσης μερικά λιμναί, π.χ. τῆς Καστορίας, ἡ Βοιβῆς (Κάρλα), ἡ Πρέσπα κ. ἄ. ἔχουν μεγάλα καὶ νόστιμα ψάρια.

Τὰ προϊόντα τῆς ἀλιείας μας δὲν εἶναι ἀρκετὰ διὰ τὴν κατανάλωσιν. Δι' αὐτὸ εἰσάγομεν ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν μεγάλα φορτία ἀπὸ παστὰ ψάρια. Μόνον διὰ βακαλάον, ρέγγες καὶ σαρδέλλες ἐπληρώναμεν κάθε χρόνον περίπου 70 ἑκατομμύρια δραχμᾶς !

Μεγάλην καταστροφὴν εἰς τὴν ἰχθυοπαραγωγὴν φέρουν ὅσοι ψαρεύουν μὲ δυναμίτιδα. Αὐτοὶ εἶναι ἡ κυρία αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἔχομεν ἄρκετὰ ψάρια, ἐνῶ ἔχομεν γύρω μας τόσῃν θάλασσαν.

150. Τὸ στέγνωμα τῶν διχτυῶν.

(Φωτογραφία Μεγαλοοικονόμου)

Ἀρκετὸν εἰσόδημα φέρει εἰς τὸν τόπον μας καὶ ἡ σπογγαλιεία. Οἱ Ἕλληνες σπογγαλιεῖς (Υδραῖοι, Αἰγινῆται, Δωδεκανήσιοι) ἀλιεύουν σπόγγους κυρίως εἰς τὰ παράλια τῆς βορείας Ἀφρικῆς. Ἡ Ἑλλὰς εἶναι τὸ μεγαλύτερον σπογγαλιευτικὸν κέντρον τῆς Μεσογείου.

4. ΔΑΣΟΚΟΜΙΑ

Πλούσιαι εἰς δάση εἶναι, ὡς εἶδομεν, αἱ βόρειαι χῶραι τῆς Ἑλλάδος (Μακεδονία, Ἡπειρος, Θράκη), καθὼς καὶ μερικαὶ περιοχαὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος (Πίνδος, Καλάβρυτα, Βυτίνα).

Ἀπὸ τὰ δάση τῆς ἐλάτης καὶ τῆς ὀξύας παράγουν κυρίως ξυλείαν δι' οἰκοδομὰς καὶ δι' ἔπιπλα, ἀπὸ τὰ δάση δὲ τῆς δρυός, τῆς πεύκης κλπ. παράγουν ξυλάνθρακας καὶ καυσόξυλα. Ἀλλ' ἐνῶ καύσιμον

ὕλην τὰ δάση μᾶς δίδουν ἄρκετήν, ἀντιθέτως ἡ ξυλεία ποὺ ἐξάγεται ἀπὸ τὰ δάση μας δὲν εἶναι ἄρκετή. Δι' αὐτὸ ἡ χώρα μας εἰσάγει μεγάλης ποσότητος ξένης ξυλείας.

Οἱ Ἕλληνες χωρικοί, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ὡς ἐπάγγελμα τὴν ὕλο-τομίαν, ἀνέρχονται εἰς 5.000.

5. ΟΡΥΚΤΩΡΥΧΙΑ

Τὰ ὀρυκτὰ προϊόντα τῆς Ἑλλάδος εἶναι πολλὰ καὶ διάφορα. Τὰ κυριώτερα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι: σίδηρος (Σέριφος, Κύθνος, Λαύρειον) καὶ σιδηροπυρίτης (Χαλκιδική, Ἑρμιόνη), μόλυβδος (Λαύρειον, Σίφνος), ψευδάργυρος (Θάσος, Λαύρειον), χρώμιον (Φάρσαλα, Δομοκός), λευκόλιθος (Εὐβοία), σμύρις, (Νάξος), λιγνίτης (Κύμη καὶ Ἀλιβέριον τῆς Εὐβοίας, Ὠρωπός, Μέγαρα, Σέρραι, Φλώρινα, Πτολεμαῖς, Κατερίνη).

Ὅλα σχεδὸν τὰ προϊόντα τῶν μεταλλείων μας τὰ ἐξάγομεν εἰς τὸ ἐξωτερικόν διότι ὁ τόπος μας δὲν ἔχει γαιάνθρακας, οἱ ὁποῖοι χρειάζονται διὰ τὴν χώνευσιν τῶν μετάλλων.

Εἰς τὰ μεταλλεῖα μας ἀσχολοῦνται 8.000 ἐργάται, ὁ δὲ τόπος μας εἰσπράττει κατ' ἔτος ἀπὸ μεταλλεύματα περίπου 250 ἑκατομμύρια δραχμῶν.

Τέλος τὰ προϊόντα τῶν λατομείων μας εἶναι μάρμαρα λευκὰ καὶ πολυχρώμα (Πεντέλη, Πάρος, Θάσος, Σκύρος, Τήνος, Χίος κ. ἄ.), Θηραϊκὴ γῆ (Θήρα), γύψος (Αἰτωλικόν, Κρήτη, Ζάκυνθος, Κάσος) καὶ μυλόπετρες (Μῆλος).

6. ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

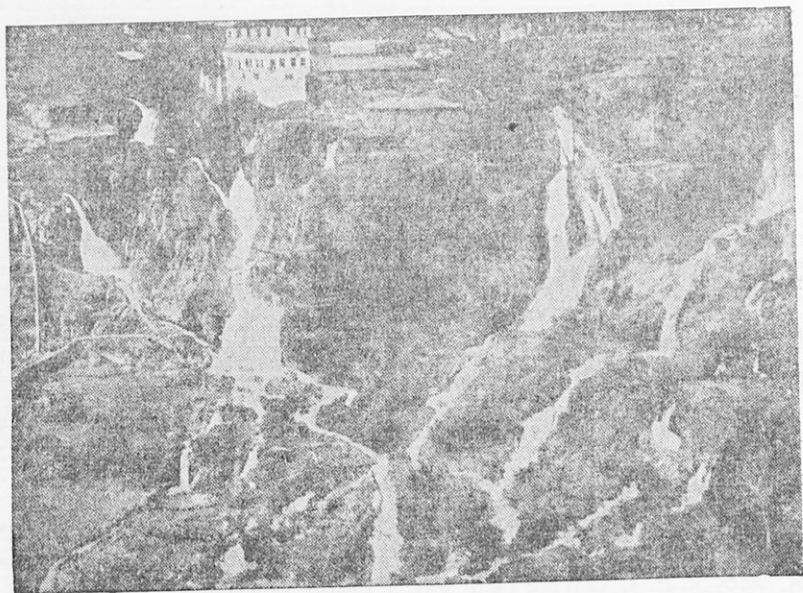
Διὰ νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ βιομηχανία εἰς ἓνα τόπον, χρειάζονται κυρίως πρῶται ὕλαι, δηλ. φυσικὰ προϊόντα καὶ ἄνθρακες διὰ τὴν κίνησιν τῶν μηχανῶν. Τοὺς ἄνθρακας ἡμπορεῖ νὰ ἀντικαταστήσῃ ἡ δύναμις, ἡ ὁποία παράγεται ἀπὸ τὴν πτώσιν τῶν ὑδάτων (λευκὸς ἄνθραξ).

Ἡ Ἑλλὰς πρῶτας ὕλας ἔχει ἄρκετάς, ἀφοῦ παράγει ἄφθονα γεωργικὰ καὶ ὀρυκτὰ προϊόντα. Καὶ δὲν ἔχει μὲν λιθάνθρακας, ἔχει ὅμως πολλοὺς καὶ καλοὺς λιγνίτας, καθὼς καὶ πολλὰς πτώ-

σεις ὑδάτων, ἂν καὶ ἀκόμη δὲν ἔγινεν ἀρκετὴ ἐκμετάλλευσις αὐτῶν.

Προσέτι ἡ Ἑλλὰς ἔχει θέσιν παραλίαν καὶ ἡμπορεῖ νὰ προμηθεύεται εὐθηνὰ διὰ θαλάσσης μηχανάς, πρώτας ὕλας κλπ. Ἐπίσης ἔχει καὶ πολλὰς ἐργατικὰς χεῖρας. Οἱ Ἕλληνες ἐργάται εἶναι εὐφυεῖς καὶ ἐπιδέξιοι, ἂν δὲ μορφωθοῦν καὶ τεχνικῶς, θὰ γίνουν ἴσοι

151. Καταρρέχεται τῆς Ἑδέσσης. Δύναμις κινητήριος ποῦ μένει ἔως τώρα ἀχρησιμοποίητος.

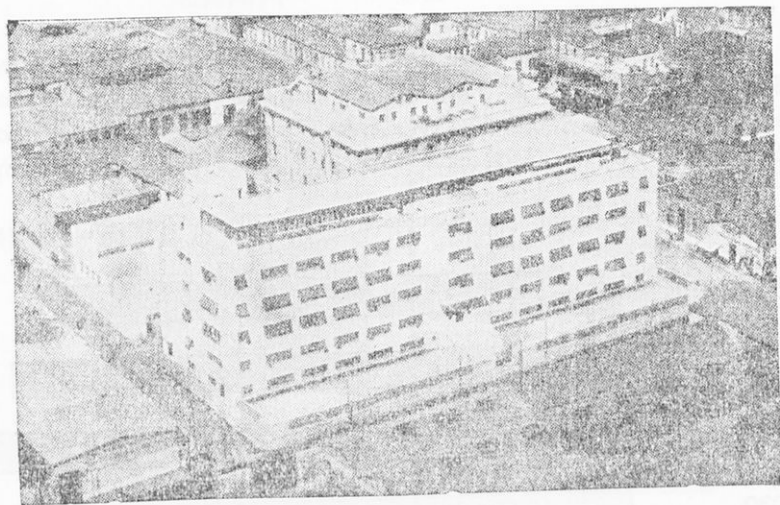
(Φωτογραφ. Τοπογρ. Ὑπ. Υπουργ. Συγκοινωνίας)

μὲ τοὺς καλυτέρους ξένους τεχνίτας. Ἡ βιομηχανία μας ἀπασχολεῖ περίπου 300.000 ἐργάτας.

Τὰ μεγαλύτερα κέντρα τῆς Ἑλληνικῆς βιομηχανίας εἶναι ὁ Πειραιεὺς, αἱ Ἀθῆναι καὶ αἱ μεγαλύτεραι παράλιαι πόλεις (Θεσσαλονίκη, Πάτραι, Βόλος, Καλάμαι, Καβάλα), καθὼς καὶ ἡ περιοχή τοῦ Βερμίου (Νάουσα, Ἑδεσσα, Βέροια).

Ἡ βιομηχανία μας ἐπεξεργάζεται κυρίως γεωργικὰ καὶ κτηνοτρο-

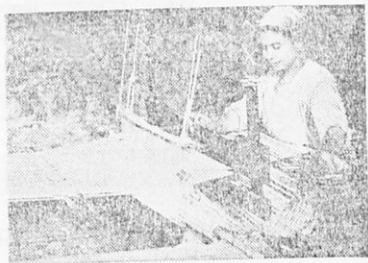

152. Έν ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα καπνεργοστάσια τοῦ Πειραιῶς,
εἰς τὸ ὁποῖον ἐργάζονται 1500 ἐργάται
(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

φικὰ προϊόντα. Τὰ περισσότερα ἐργοστάσιά μας παράγουν εἶδη διατροφῆς (ἄλευροβιομηχανία, οἰνοποιία, ἐλαιουργία κλπ.).

Δευτέρα εἰς σπουδαιότητα ἔρχεται ἡ βιομηχανία κλωστοῦ καὶ ὑφαντουργίας (βαμβακουργία, ἐριουργία, ταπητουργία, μεταξουργία). Τὰ προϊόντα τῆς ὑφαντουργίας μας συναγωνίζονται μὲ τὰ προϊόντα τοῦ ἐξωτερικοῦ. Κατόπιν ἀκολουθοῦν ἡ βυρσοδεψία, ἡ βιομηχανία χημικῶν εἰδῶν (σαπυνοποιία, ὑαλουργία, βιομηχανία χημικῶν λιπασμάτων), ἡ καπνοβιομηχανία, ἡ χαρτοποιία, ἡ σιδηρουργία κλπ.

153. Ὁ ἀρχαλιὸς εἶναι μία ἀπὸ τὰς κυριωτέρας ἐνασχολήσεις τῶν γυναικῶν εἰς τὰ χωρία καὶ τὰς κομπούλες μας.

7. ΕΜΠΟΡΙΟΝ

Οί διάφοροι τόποι τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους δὲν παράγουν τὰ ἴδια προϊόντα. Δι' αὐτὸ ὁ εἰς τόπος προμηθεύεται ἀπὸ τὸν ἄλλον τὰ προϊόντα, τὰ ὅποια δὲν ἔχει. Ἔτσι γίνεται μίᾳ ἀνταλλαγῇ προϊόντων μεταξὺ τῶν διαφόρων τόπων τῆς πατρίδος μας, ἀπὸ τὴν

	Εἰσαγωγή	Ἐξαγωγή
1926	9.967 ἑκατ. δρᾶχ.	5.440 ἑκ. δρχ.
1927	12.600 ἑκ.	6.040 ἑκ.
1929	13.276 ἑκ.	6.960 ἑκ.
1930	10.524 ἑκ.	
1931	8.763 ἑκ.	4.200 ἑκ.
1932	7.870 ἑκ.	4.757 ἑκ.
1933	8.426 ἑκ.	5.154 ἑκ.
1934	8.792 ἑκ.	5.474 ἑκ.
1935	10.680 ἑκ.	7.100 ἑκ.

154. Τὸ ἐμπόριον τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη.

ὅποیان προέρχεται κίνησις ἐμπορικὴ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Κράτους μας (ἐσωτερικὸν ἐμπόριον).

Ἄλλ' ὅπως εἶδομεν, ἡ παραγωγή μας δὲν ἡμπορεῖ ἀκόμη νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς ὅλας τὰς ἀνάγκας μας. Μᾶς λείπουν ἀρκετὰ εἶδη διατροφῆς, τὰ ὅποια ἀναγκάζομεθα νὰ προμηθευώμεθα ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν (σῖτον, ἄλευρα, ἀλιπάστους ἰχθῦς, ὄρυζαν, καφέν, τείον,

Εισαγωγή

1935

Έξαγωγή

41 %

Βιομηχανικά
προϊόντα
4.420 εκατ.
δραχ.

Καπνά
3.570 εκατ.
δραχ.

29 %

Υλαι άκατέργαστοι
ή ήμικατεργασμένοι
3.000 εκατ.

Σταφίδες
1.233 εκ.

Έλαιον 300 εκ.

Σύκα, όπωροι 515 εκ.

Οίνοι 147 εκ.

Δερμάτα 146 εκ.

25 %

Δημητριακοί
καρποί και άλευρα
1.650 εκατ.

άλλα είδη 1.190 εκ.

Λοιπά είδη διατροφής
950 εκατ.

Σύνολον 7.100 εκ. δραχ.

5 %

Ζώα ζώντα 480 εκατ.

Σύνολον 10.680 εκ. δραχ.

155. Άξια των κυριωτέρων ειδών του εισαγωγικού και εξαγωγικού
έμπορου μας.

ζάχαριν). Ἐπίσης μᾶς λείπουν π ρ ὤ τ α ι ὕ λ α ι καὶ εἶδη β ι ο -
μ η χ α ν ι κ ᾶ (βάμβαξ καὶ ὑφάσματα, γαιάνθρακες καὶ πετρέλαιον,
ξυλεία, μηχαναί, δέρματα κλπ.). Αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸ εἰ σ α γ ω γ ι -
κ ὸ ν ἔ μ π ὄ ρ ι ο ν.

Εὐτυχῶς ἔχομεν καὶ προϊόντα, τὰ ὅποια χρειάζονται ἄλλοι
λαοί, καθὼς καπνόν, σταφίδα καὶ οἶνους, ἔλαιον καὶ ἑλαιάς, σπόγ-
γους, μεταλλεύματα, ρητίνη, τάπητας κ.ἄ. Αὐτὰ οἱ ἔμποροί μας
τὰ ἐξάγουν εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ἔτσι γίνεται τὸ ἐ ξ α γ ω γ ι κ ὸ ν
ἔ μ π ὄ ρ ι ο ν τῆς Ἑλλάδος.

Ἄσκησις. — Παρατήρησε τὴν σχηματογραφικὴν παράστασιν τοῦ
ἐμπορίου τῆς Ἑλλάδος (εἰκ. 154). Εὔρε τὴν διαφορὰν τῆς ἀξίας
τοῦ ἐξαγωγικοῦ μας ἐμπορίου ἀπὸ τὸ εἰσαγωγικὸν δι' ἑκαστον ἔτος.
Κατὰ ποῖον ἔτος ἡ διαφορὰ αὐτὴ ἦτο μικροτέρα; Τί συμπεραίνει
ἀπὸ τὴν ἐλάττωσιν αὐτὴν τῆς διαφορᾶς;

8. ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑΙ

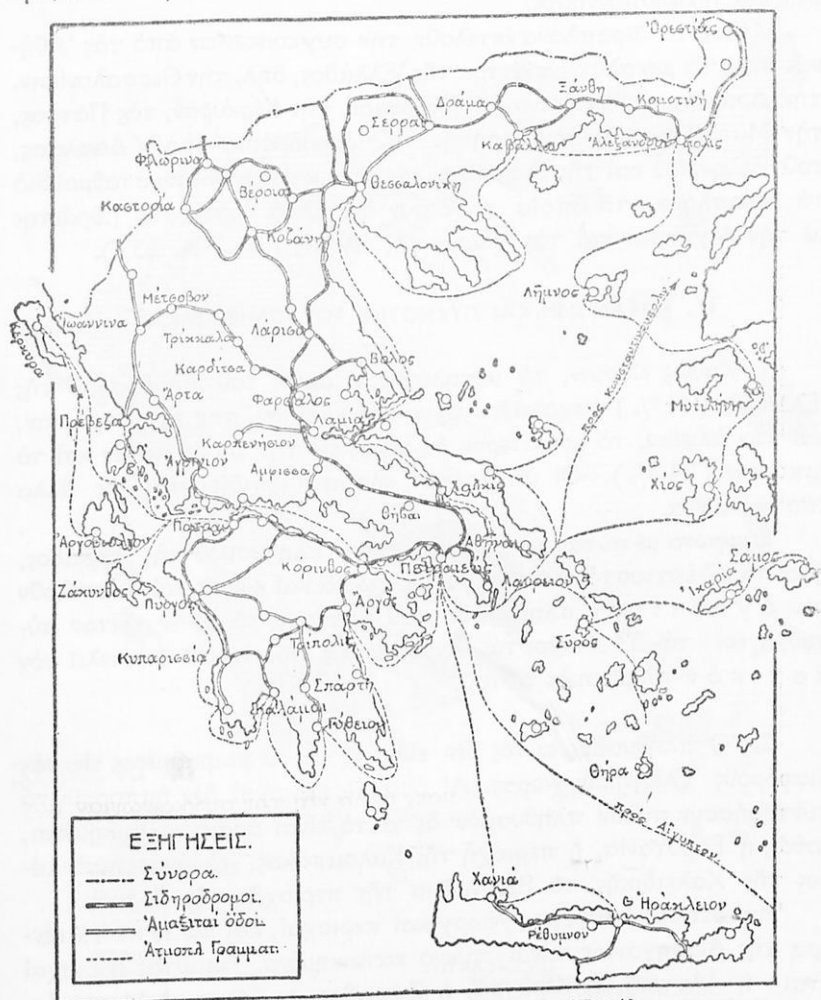
Ἡ Ἑλλὰς, καθὼς εἶδομεν, ἔχει ἀνεπτυγμένον ἐμπόριον. Δι' αὐ-
τὸ ἔχει ἀνάγκην καὶ ἀπὸ πυκνὸν δίκτυον ὁδῶν καὶ ἀπὸ ἄφθονα μέ-
σα συγκοινωνίας.

Ἡ Ἑλλὰς βρέχεται κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Ἔτσι
ἔχει εὐκόλον τὴν θ α λ α σ σ ί α ν σ υ γ κ ο ι ν ω ν ί α ν. Ὁ ἐμπο-
ρικὸς μας στόλος ἀποτελεῖται ἀπὸ 600 ἀτμόπλοια καὶ 700 ἱστιοφόρα.
Ἐρχεται δέκατος μεταξὺ τῶν ἐμπορικῶν στόλων ὅλου τοῦ κόσμου.
Τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν μας δὲν ἐξυπηρετεῖ μόνον τὴν συγκοινωνίαν
τῶν παραλίων καὶ τῶν νήσων μας, ἀλλὰ καὶ τὴν συγκοινωνίαν μας
μὲ τὰς ξένας χώρας. Ἡ Ἑλληνικὴ σημαία διασχίζει μὲ τόλμην τὰς
θαλάσσας καὶ τοὺς ὠκεανούς πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις.

Ἀντιθέτως, εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας δὲν ἔχομεν παντοῦ κα-
λὴν συγκοινωνίαν. Τὸ δίκτυον τῶν Ἑλληνικῶν σιδηροδρόμων, καθὼς
καὶ οἱ δρόμοι μας, δὲν εἶναι ἄρκετοί, διὰ νὰ ἐξυπηρετήσουν τὰς ἀνάγ-
κας τοῦ τόπου. Κατὰ τὰ τελευταῖα ὅμως ἔτη τὸ Κράτος μας κατε-
σκεύασεν εἰς πολλὰ μέρη καλοὺς δρόμους. Τώρα δὲ μὲ τὰ α ὕ τ ο -
κ ί ν η τ α τὰ μέρη αὐτὰ ἀπέκτησαν τακτικὴν συγκοινωνίαν.

Πυκνὸν δίκτυον σ ι δ η ρ ο δ ρ ὁ μ ω ν ἔχει ἡ Πελοπόννησος,

ή Θεσσαλία καί ή Κεντρική Μακεδονία. Ἀδίκημένη ἀπό τήν ἄποψιν αὐτήν εἶναι ή Ἡπειρος καί ή δυτική Στερεά. Κέντρα τῶν σιδηροδρομικῶν συγκοινωνιῶν εἶναι ὁ Πειραιεύς καί ή Θεσσαλονίκη.

156. Χάρτης τῶν συγκοινωνιῶν τῆς Ἑλλάδος.

Με τὸ δίκτυον τῶν κρατικῶν σιδηροδρόμων ή Ἑλλάς ἐπικοινωνεῖ σιδηροδρομικῶς με τήν δυτικήν καί τήν κεντρικήν Εὐρώπην. Δύο

ἐπιβατικά ἀμαξοστοιχία καὶ τέσσαρες ἐμπορικά ἀναχωροῦν καθ' ἑκάστην ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ καὶ διευθύνονται πρὸς τὴν Εὐρώπην.

Τὸ πλουσιώτερον δίκτυον ἀμαξιτῶν ὁδῶν ἔχουν αἱ Ἰόνιοι νῆσοι καὶ ἡ Πελοπόννησος.

Τέλος τὰ ἀεροπλάνα ἐκτελοῦν τὴν συγκοινωνίαν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας πρὸς τὰ μεγαλύτερα κέντρα τῆς Ἑλλάδος, δηλ. τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν Δράμαν, τὰ Ἰωάννινα, τὸ Ἀγρίνιον, τὴν Κέρκυραν, τὰς Πάτρας, τὴν Μυτιλήνην καὶ τὴν Κρήτην. Τὰ ἀεροδρόμια δὲ τῆς Δεκελείας, τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι καὶ σπουδαῖοι σταθμοὶ διὰ τὰ ἀεροπλάνα, τὰ ὁποῖα συνδέουν τὰ ἄλλα κράτη τῆς Εὐρώπης μετὰ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὰς χώρας τῆς Ἀσίας (βλ. εἰκ. 133).

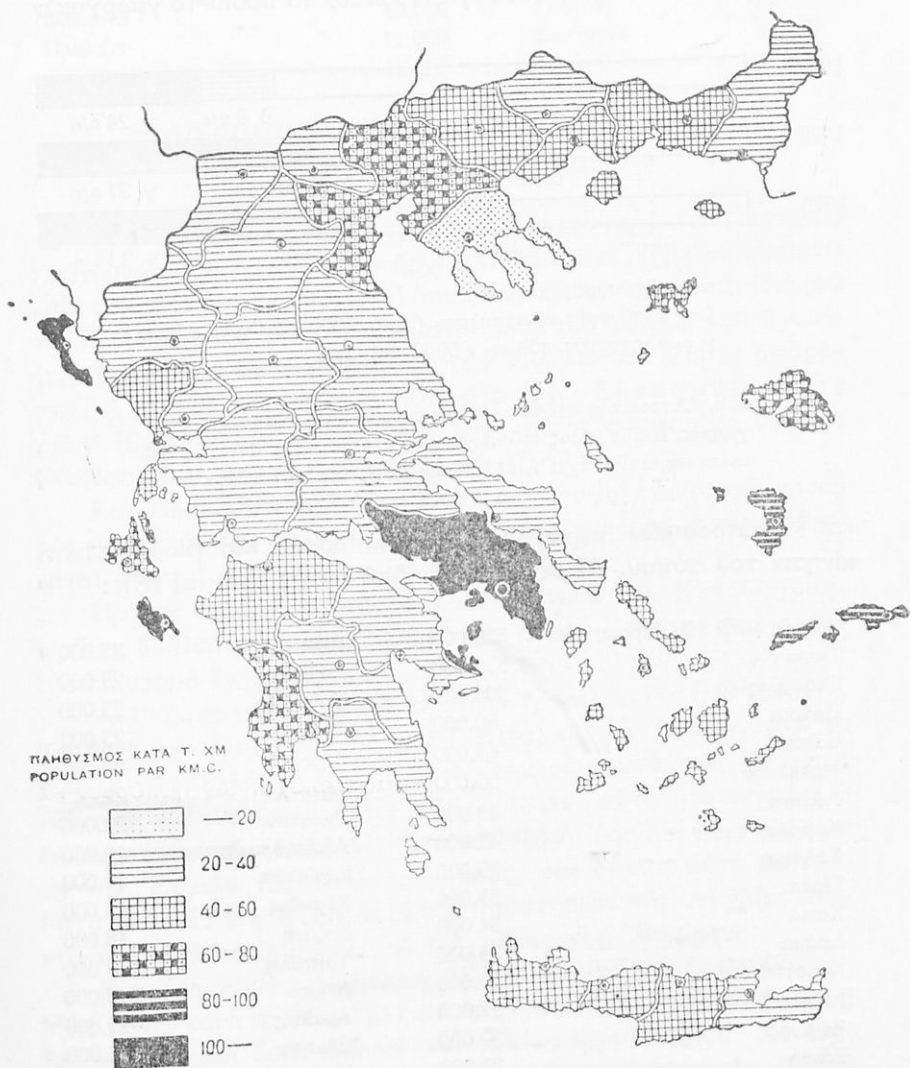
Η'. ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΚΑΙ ΠΥΚΝΟΤΗΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ]

1. Καθὼς εἶδομεν, τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος (61 %) ἀσχολεῖται εἰς τὴν γεωργίαν, τὴν κτηνοτροφίαν, καὶ τὴν ἀλιείαν, τὸ μικρότερον δὲ μέρος εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον (24 %). Οἱ ὑπόλοιποι κάτοικοι ἐπιδίδονται εἰς ἄλλα ἐπαγγέλματα.

Σύμφωνα μετὰ αὐτά, τὰ δύο τρίτα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἥτοι τὰ 67 ἑκατοστὰ αὐτοῦ, ζοῦν εἰς χωρία καὶ κώμας καὶ ἀποτελοῦν τὸν ἀ γ ρ ο τ ι κ ὸ ν πληθυσμὸν τοῦ Κράτους, τὸ δὲ ἓν τρίτον αὐτοῦ, ἥτοι τὰ 33 ἑκατοστὰ, κατοικεῖ εἰς πόλεις καὶ ἀποτελεῖ τὸν ἀ σ τ ι κ ὸ ν πληθυσμὸν αὐτοῦ.

2. Ὁ πληθυσμὸς αὐτὸς δὲν εἶναι ἐξ ἴσου μοιρασμένος εἰς τὰς διαφόρους Ἑλληνικὰς χώρας. Αἱ ὀρεινὰ περικοχίαι δὲν ἔμπορουν νὰ συντηρήσουν πολὺν πληθυσμὸν δι' αὐτὸ εἶναι ἀραιὰ κατοικημένα, καθὼς ἡ Εὐρυτανία, ἡ περικοχή τῆς Καλαμπάκας, τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Χαλκιδικῆς, τὸ ΒΔ τμήμα τῆς περικοχίης τῆς Δράμας.

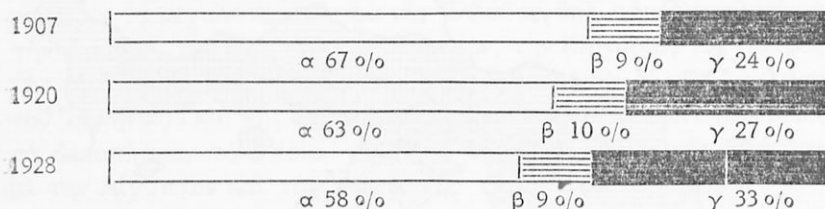
Ἀντιθέτως αἱ εὐφοροὶ γεωργικαὶ περικοχίαι, καὶ μάλιστα τὰ κέντρα τῆς βιομηχανίας, εἶναι πυκνὰ κατοικημένα. Τοιαῦται περικοχίαι εἶναι : ἡ Ἀττικὴ, ἡ Κέρκυρα, ἡ Ζάκυνθος, ἡ Σάμος, ἡ Μεσσηνία, ἡ Θήρα, αἱ περικοχίαι Πατρῶν, Θεσσαλονίκης καὶ Βόλου. Πυκνὸν πληθυσμὸν ἔχουν σχετικῶς καὶ αἱ νῆσοι Λέσβος καὶ Χίος καὶ ὁ νομὸς Ἡρακλείου τῆς Κρήτης.

157. Χάρτης πυκνότητας του πληθυσμού της Ελλάδος.
(Κατά την Γεν. Στατιστικήν Υπηρεσίαν της Ελλάδος του έτους 1938)
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

3. Εἰς σημεῖα, ὅπου διασταυρῶνονται σπουδαῖαι ὁδοὶ τῶν συγκοινωνιῶν καὶ εἰς μέρη τῆς παραλίας, ὅπου ὑπάρχει ἀσφαλὴς λιμὴν, ἐκεῖ ἰδρῦθησαν πόλεις. Αὗται συγκεντρῶνουν τὰ προϊόντα γεωργικῶν

α = πληθυσμὸς χωρίων

β = πληθυσμὸς κομποπόλεων (ἀπὸ 2000 - 5000 κατοίκων)

γ = πληθυσμὸς πόλεων (5000 καὶ ἄνω)

158. Ἀγροτικὸς καὶ ἀστικὸς πληθυσμὸς κατὰ διαφόρους ἀπογραφάς. Ποῖον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ ἐλαττώνεται συνεχῶς καὶ ποῖαν σημασίαν ἔχει ἡ ἐλάττωσις αὕτη διὰ τὸν τόπον μας;

καὶ κτηνοτροφικῶν περιοχῶν ἢ τὴν ἐμπορικὴν καὶ βιομηχανικὴν κίνησιν τοῦ τόπου. Αἱ μεγαλύτεραι ἀπὸ αὐτὰς εἶναι αἱ ἑξῆς:

*Αθήναι μετὰ τῶν προαστίων	850.000	Βέροια	25.000
Πειραιεὺς	530.000	Κατερίνη	25.000
Θεσσαλονίκη *	300.000	Τρίκαλα	25.000
Πάτρα	80.000	Λαμία	25.000
Βόλος	65.000	Ρόδος	24.000
*Ηράκλειον	55.000	*Αγρίνιον	22.000
Λάρισα	43.000	Γιαννιτσά	20.000
Καβέλα	42.000	*Αλεξανδροῦπολις	19.000
Καλάμα	39.000	Καρδίτσα	19.000
Σέρραι	35.000	Κόρινθος	18.000
Χανιά	34.000	Κοζάνη	18.000
Δράμα	33.000	Τρίπολις	18.000
Κομοτινὴ	32.000	Αἴγιον	15.000
*Ιωάννινα	32.000	*Αμαλιάς	15.000
Κέρκυρα	30.000	*Εδεσσα	15.000
Ζάνθη	27.000	Μεσολόγγιον	14.000
Μυτιλήνη	27.000	Μέγαρα	14.000
Χαλκίς	26.000	Θήβαι	13.000
Χίος	25.000	*Λευκίς	13.000

Νέα Ὀρεστιάς	13.000	Κάλυμνος	12.000
Νάουσας	13.000	Σιδηρόκαστρον	11.000
Ρέθυμνον	12.000	Ἀργοστόλιον	10.000
Φλώρινα	12.000	Σπάρτη	10.000
Πρέβεζα	12.000	Καστορία	10.000
Λεβάδεια	12.000	Κίρκις	8.000

Θ'. ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ὄταν τὸ 1821 οἱ Ἕλληνες ἐπανεστάτησαν κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους καὶ ὁ ἱερὸς ἀγὼν των ἤρχισε νὰ ἐπικρατῇ, ἐξέλεξαν χωριστὰ κάθε τόπος ἀντιπροσώπους, οἱ ὁποῖοι συνήλθον εἰς τὴν Ἐπίδανρον τῆς Πελοποννήσου. Αὐτοὶ ἐξ ὀνόματος ὅλου τοῦ ἔθνους, πού ἠγωνίζετο, διεκήρυξαν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ ἔλαβον ἀποφάσεις διὰ τὰς κοινὰς ὑποθέσεις· αὐτὴ ἦτο ἡ Α' Ἐθνοσυνέλευσις τῶν Ἑλλήνων. Ὄταν ἓνας λαὸς μόνος ἀποφασίζει διὰ τὰς ὑποθέσεις του, ἀποτελεῖ ἐλευθέραν Πολιτείαν.

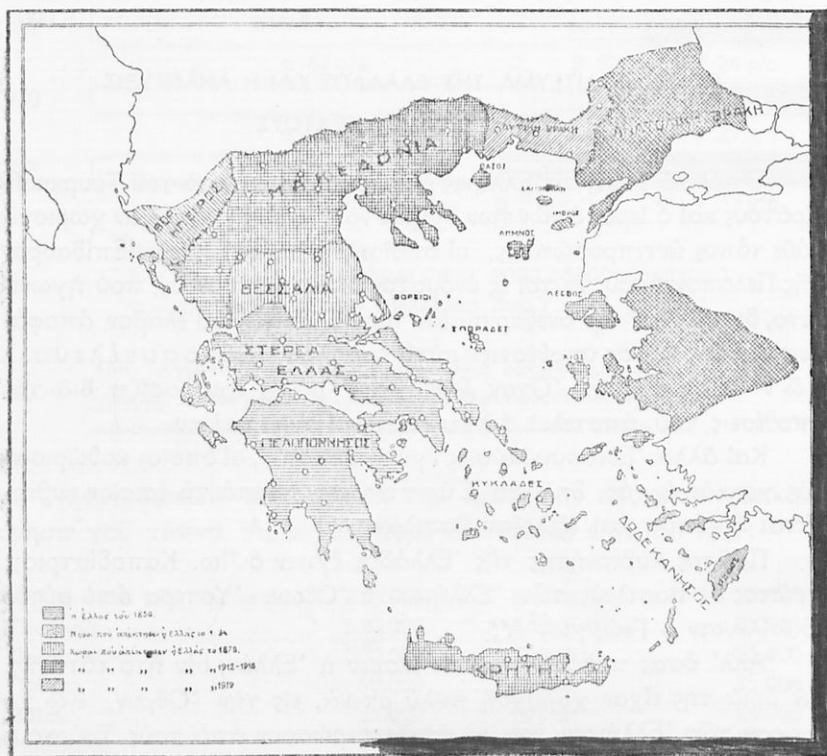
Καὶ ἄλλαι Ἐθνοσυνελεύσεις ἐγίναν κατόπιν, αἱ ὁποῖαι καθώρισαν τὰς γενικὰς ἀρχάς, δηλ. τὸ Σύνταγμα, κατὰ τὸ ὁποῖον κυβερνᾶται ὁ τόπος, καὶ ἐξέλεξαν Βασιλέα.

Πρῶτος κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος ἐγένεν ὁ Ἰω. Καποδίστριας, πρῶτος δὲ Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων ὁ Ὄθων. Ὑστερα ἀπὸ αὐτὸν ἐβασίλευσεν ὁ Γεώργιος Α'.

Ἄλλ' ὅσας προόδους καὶ ἂν ἔκαμεν ἡ Ἑλλάς, δὲν ἦτο εὐτυχής. Τὰ ὄριά της εἶχον χαραχθῇ πολὺ στενά, εἰς τὴν Ὄθρυν, ἐνῶ τὸ ὄνειρον τῶν Ἑλλήνων ἦτο νὰ ἀπελευθερώσουν ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ἄλλους ὑποδούλους ἀδελφούς. Δι' αὐτὸ ἦτο μέγας ὁ ἐνθουσιασμός τῶν Ἑλλήνων, ὅταν τὸ 1864 ἡ Ἀγγλία παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς Ἰονίους νήσους, τὰς ἐποίας αὐτὴ κατεῖχε. Μετὰ ἄλλα 17 ἔτη ἡ Ἑλλάς μὲ τὴν ὑποστήριξιν τῆς Ἀγγλίας ἀπέκτησεν τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὸ ΝΑ μέρος τῆς Ἠπείρου.

Καὶ μόνη της ἐπεχείρησεν ἡ Ἑλλάς τὸ 1897 νὰ ἀπελευθερώσῃ τὴν Κρήτην καὶ τὰς ἄλλας Ἑλληνικὰς χώρας. Ἀτυχῶς ἦτο ἀνέτοιμος, ἐνῶ οἱ Τοῦρκοι ἦσαν πολλοὶ καὶ τελείως ἐξωπλισμένοι. Ἐνίκηθη, ἀλλὰ τὸ πάθημα τῆς ἐχρησίμευσεν ὥς μάθημα. Ἠτοιμάσθη, ἐπῆρεν ὥς συμμάχους τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Βαλκανικῆς καὶ ἔτσι τὸ 1912

ένίκησε τοὺς Τούρκους καὶ ἡλευθέρωσε τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἑπείρον, τὴν Κρήτην καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Τὴν νίκην τῆς αὐτῆς ἐστερέωσε μὲ δευτέραν νίκην ἐναντίον τῶν Βουλγάρων, οἱ ὅποιοι ἤθελαν νὰ ἀρπάξουν ὅλην τὴν Μακεδονίαν. Τότε ἕνας δολοφόνος ἐφό-

159. Πῶς ἐμεγάλωσεν ἡ Ἑλλάς.

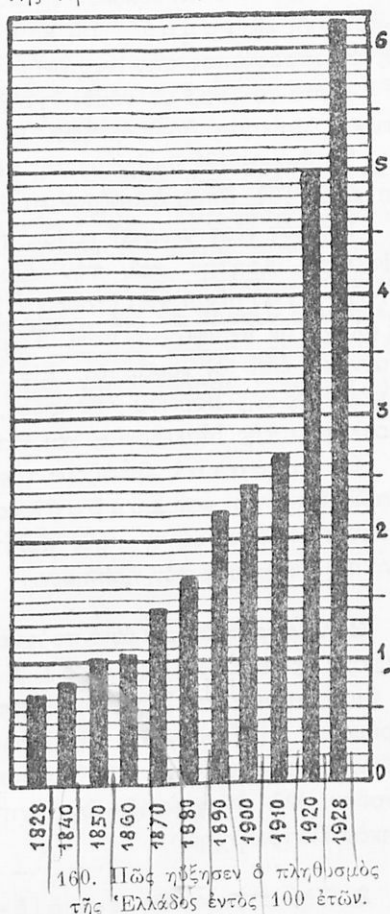
νευσεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην τὸν Βασιλέα Γεώργιον τὸν Α'. Βασιλεὺς ἔγινεν ὁ Διάδοχος, ὁ Στρατηλάτης Κωνσταντῖνος (1913).

Διὰ νὰ ἀπελευθερώσῃ ἡ Ἑλλάς καὶ τοὺς ἄλλους ἀδελφούς της, ἔλαβε μέρος εἰς τὸν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον (1916-1918) καὶ ἀφοῦ ἠγωνίσθη πολὺ, ἀπέκτησε τὴν Σμύρνην καὶ μέγα μέρος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τὴν Θράκην ἕως τὰ πρόθυρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως (Συνθήκη Σεβρῶν 1919). Ἔτσι ἐξεπληρώνοντο σχεδὸν τὰ ὄνειρα τῆς

Ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ ἡ Ἑλλάς ἠπλώνετο εἰς τὰς ἀκτὰς τεσσάρων θαλάσσων, ἀπὸ τοῦ Ἰονίου μέχρι τῆς Προποντίδος καὶ τῆς Μαύρης θαλάσσης. Ἡ κυανόλευκος ἐκυμάτιζεν εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Βοσπόρου.

Ἀλλ' ἡ Τουρκία δὲν εἶχεν ὑποταχθῆ τελείως. Εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον καὶ αὐτὸν ἡ Ἑλλάς τὸν ἀνέλαβε μόνη. Ἀτυχῶς, ἂν καὶ ἐνίκησε τοὺς Τούρκους εἰς πεισματώδεις μάχας καὶ τοὺς κατεδίωξεν ἕως τὸν Σαγγάριον ποταμόν, δὲν ἠδυνήθη νὰ τοὺς καταβάλῃ τελείως καὶ τέλος ἔχασε τὴν νίκην. Δι' αὐτὸ ἔγινε συνθήκη εἰς τὴν Λωζάνην τὸ 1923 καὶ σύμφωνα μὲ αὐτὴν ἡ ἀνατολικὴ Θράκη μὲ τὰς νήσους Ἰμβρον καὶ Τένεδον καὶ ἡ περιοχὴ τῆς Σμύρνης ἐδόθησαν ὀπίσω εἰς τὴν Τουρκίαν. Ἐπίσης αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις παρεχώρησαν τὴν Βόρειον Ἡπειρον εἰς τὴν Ἀλβανίαν. Τέλος ἡ Ἑλλάς τὸ 1940 ἐνίκησε τοὺς Ἰταλοὺς εἰς τὰ βουνὰ τῆς Πίνδου καὶ τῆς Ἀλβανίας καὶ ἀπηλευθέρωσε τὴν Δωδεκάνησον (Συνθήκη Παρισίων 1946).

Τὸ πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος εἶναι βασιλεία κληρονομικὴ. Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων εἶναι ὁ Παῦλος ὁ Α'.

Ι'. ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ. ΕΚΚΛΗΣΙΑ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

1. Διὰ νὰ εἶναι εὐκόλος ἡ διοίκησις τοῦ τόπου, ἡ Ἑλλάς εἶναι διηρημένη εἰς νομούς. Εἰς κάθε νομόν ὑπάρχει εἰς νομάρχης, ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Κυβερνήσεως.

Κατὰ τὸ 1953 οἱ νομοὶ ἔγιναν 49, ἐπὶ πλέον δὲ εἶναι καὶ ἡ Γενικὴ Διοίκησις Δωδεκανήσου μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ρόδον.

Ἡ διοικητικὴ διαίρεσις τῆς χώρας μας φαίνεται εἰς τὸν χάρτην, ὑπ' ἀριθ. 161, ὅπου ἀναφέρονται αἱ ὀνομασίαι τῶν διαφόρων νομῶν.

Εἰς τὰς νέας χώρας, καθὼς τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην, τὴν Ἡπειρον, Κρήτην καὶ τὴν Δωδεκάνησον, ὑπῆρχον Γενικοὶ Διοικηταὶ μέχρι τοῦ ἔτους 1955. Αὐτοὶ ἐπέβλεπον τὴν διοίκησιν εἰς ὅλην τὴν περιφέρειάν των. Τώρα τὴν ἐπίβλεψιν τῆς διοικήσεως ἔχουν καὶ ἐκεῖ οἱ νομάρχαι. Εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ὅμως ἐδρεύει Ὑπουργὸς τῆς Βορείου Ἑλλάδος, διὰ νὰ ἐπιβλέπῃ τὴν διοίκησιν ὁλοκλήρου τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης.

Οἱ δικασταὶ δικάζουν τὰς υποθέσεις τῶν πολιτῶν. Ἐκτὸς αὐτῶν ὑπάρχει καὶ Συμβούλιον Ἐπικρατείας. Εἰς τοῦτο δύναται νὰ προσφύγῃ κάθε πολίτης, ὁ ὁποῖος νομίζει, ὅτι μία κρατικὴ ὑπηρεσία τὸν ἠδίκησεν.

2. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Ἑλλάδος (τὰ 95 %) ἀνήκουν εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν. Οἱ υπόλοιποι εἶναι Ἑβραῖοι, Μωαμεθανοὶ, Καθολικοὶ καὶ Διαμαρτυρόμενοι. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἄλλην Ἐκκλησίαν. Ἐχει ἰδικὴν τὴν διοίκησιν, διοικεῖται δὲ ἀπὸ τὴν Ἱερὰν Σύνοδον, ἀλλ' ἀναγνωρίζει ὡς ἀρχηγὸν τῆς Ὁρθοδοξίας τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην.

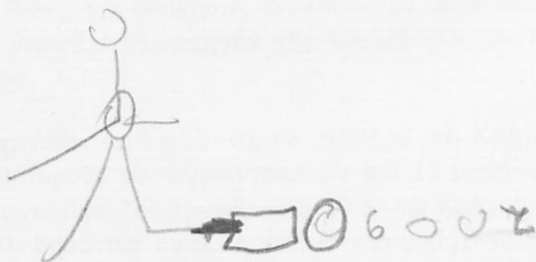
3. Τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν παρέχει τὸ Κράτος μας δωρεάν. Ὅπου ἡμποροῦν νὰ συγκεντρωθοῦν καὶ 15 μαθηταί, ἐκεῖ ἰδρύει δημοτικὸν σχολεῖον. Ὑπάρχουν καθ' ὅλον τὸ Κράτος περισσότερα ἀπὸ 9.000 δημοτικὰ σχολεῖα. Ἡ φοίτησις εἶναι ὑποχρεωτικὴ, ἀλλ' ἀτυχῶς ὑπάρχουν ἀκόμη εἰς τὸν τόπον μας ἀναλφάβητοι.

Σχολεῖα τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως εἶναι τὰ Γυμνάσια, τὰ λύκεια, τὰ ἀστικά σχολεῖα καὶ αἱ εἰδικαὶ σχολαὶ (ἐμπορικαί, ἱερατικά, γεωργικαί, κλπ.).

Διὰ τὴν ἀνωτάτην ἐκπαίδευσιν ὑπάρχουν : α) τὸ Ἐθνικὸν καὶ Καποδιστριακὸν Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, β) τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, γ) τὸ ἐν Ἀθήναις Μετσόβιον Πολυτεχνεῖον καὶ δ) διάφοροι ἀνώταται σχολαὶ (Ἀνωτάτη Σχολὴ Καλῶν Τεχνῶν, Ἀνωτάτη Σχολὴ Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν, Ἀνωτάτη Δασολογικὴ καὶ Γεωπονικὴ Σχολή, Παιδαγωγικαὶ Ἀκαδημαῖαι κλπ.).

Ἀπὸ ὅσα εἵπομεν βλέπομεν, ὅτι ἡ πατρίς μας Ἑλλὰς εἶναι χώρα ὡραία μὲ εὐκρατον καὶ ὑγιεινὸν κλίμα. Ἔχει θέσιν εὐνοϊκὴν διὰ τὰς συγκοινωνίας καὶ διὰ τὸ ἐμπόριον καὶ τόσας πηγὰς πλούτου, ὥστε, ὅσοι ἐργάζονται μὲ ἐπιμέλειαν καὶ φιλοπονίαν, ἡμποροῦν νὰ κερδίζουσιν εἰς αὐτήν, ὅσα χρειάζονται, διὰ νὰ ζήσουν μὲ ἀνεσιν. Ἔχει δὲ ἡ Πατρίς μας καὶ λαμπρὰν ἱστορίαν, καθὼς μαρτυροῦν οἱ ἱστορικοὶ τόποι, ὅπου οἱ πατέρες μας ἠγωνίσθησαν ἡρωϊκῶς διὰ τὴν ἐλευθερίαν.

ΡΟΞΙΚΗ
ΟΜΑΔΑ
ΚΑΙ
ΤΕΧΝΙΚΗ

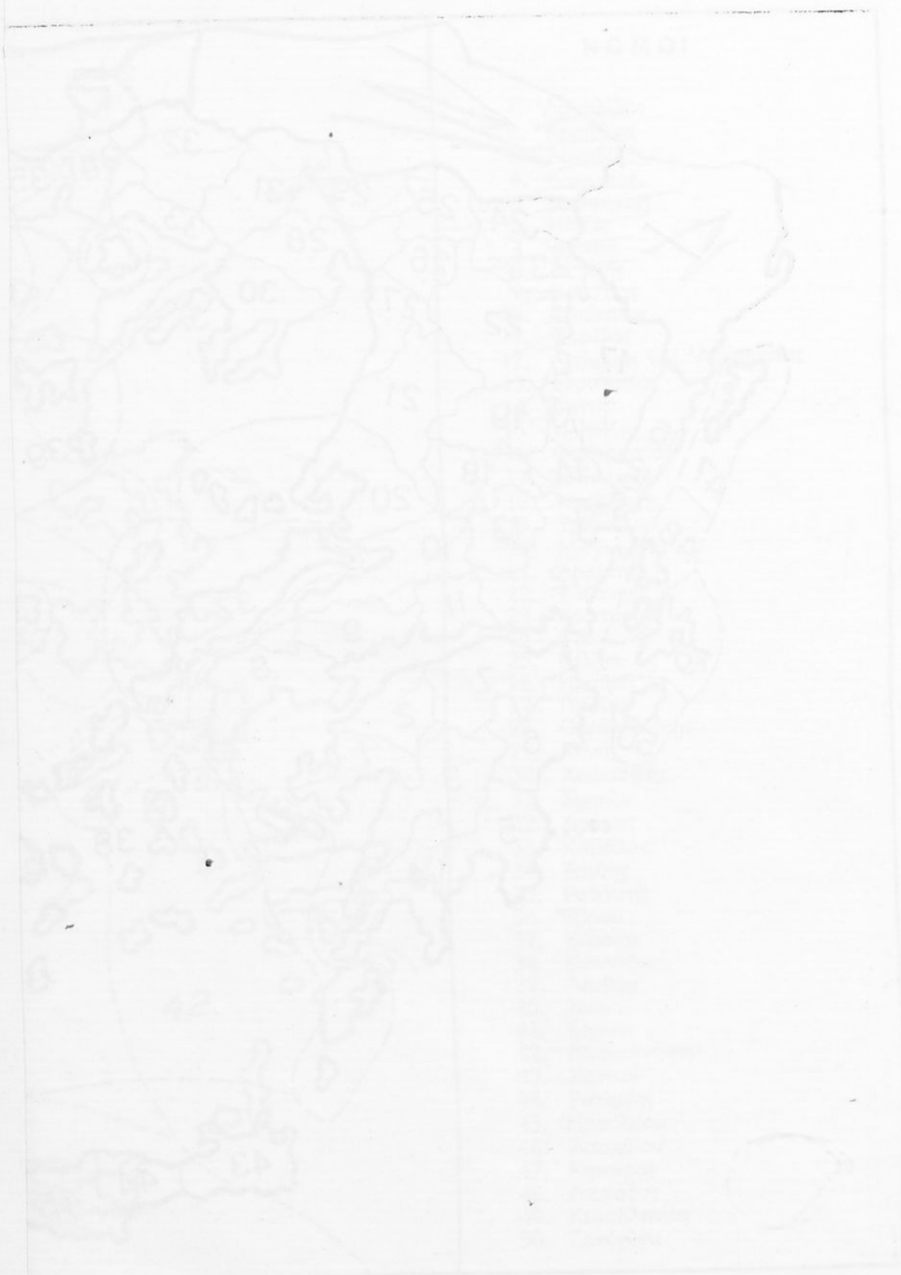

NOMOI

1. Ἀργολίδος
2. Κορινθίας
3. Ἀρκαδίας
4. Δακωνίας
5. Μεσσηνίας
6. Ἠλείας
7. Ἀχαιίας
8. Ἀττικῆς
9. Βοιωτίας
10. Φθιώτιδος
11. Φωκίδος
12. Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας
13. Ἐφρυτανίας
14. Ἄρτης
15. Πρεβέζης
16. Θεσπρωτίας
17. Ἰωννίνων
18. Καρδίτσης
19. Τρικάλων
20. Μαγνησίας
21. Λαρίσης
22. Κοζάνης
23. Καστορίας
24. Φλωρίνης
25. Πέλλης
26. Ἡμαθίας
27. Πιερίας
28. Θεσσαλονίκης
29. Κιλκίς
30. Χαλκιδικῆς
31. Σερρών
32. Δράμας
33. Καβάλας
34. Ζάνθης
35. Ροδόπης
36. Ἐβρου
37. Εὐβοίας
38. Κυκλάδων
39. Λέσβου
40. Χίου
41. Σάμου
42. Δωδεκανήσου
43. Χανίων
44. Ρεθύμνης
45. Ἡρακλείου
46. Λασηθίου
47. Κερκύρας
48. Λευκάδος
49. Κεφαλληνίας
50. Ζακύνθου

Σ Η Μ Ε Ι Ω Μ Α *

Ἐκ τῶν ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ περιλαμβανομένων εἰκόνων αἱ κάτωθι 58 ἐλήφθησαν ἐκ τῶν βραβευθεισῶν Γεωγραφικῶν τῆς Ἑλλάδος τῶν κ.κ. Παναγῆ Δημητράτου, Ἰω. Σαρρῆ, Ἰω. Πετροχείλου καὶ Κ. Πολυζώη, ὡς ἀκολουθῶς:

1. Ἐκ τῆς βραβευθείσης Γεωγραφίας Παναγῆ Δημητράτου.

1. Τὸ Ζάππειον μὲ τὸν Λυκαβηττὸν εἰς τὸ βάθος (18).
2. Τὸ φράγμα τῆς λίμνης τοῦ Μαραθῶνος (30).
3. Ἡ διώρυξ τῆς Κορίνθου (35).
4. Ἀπλωμα σταφίδος πρὸς ἀποξήρανσιν εἰς ἕνα ἀλώνι (41).
5. Ἀπλωμα σταφίδος κάτω ἀπὸ ὑπόστεγα (42).
6. Ὁ λιμὴν τῶν Πατρῶν (44).
7. Ἡ Μονὴ τῆς Ἀγίας Λαύρας (50).
8. Μάνη (54).
9. Δρόμος εἰς τὸ Γύθειον (55).
10. Δελφοί. Ὁ θησαυρὸς τῶν Ἀθηναίων (60).
11. Τὸ σπῖτι ὅπου ἐγεννήθη ὁ Ἀθανάσιος Διάκος (65).
12. Ὁ ἀνδριὰς τοῦ Ἀθανασίου Διακού εἰς τὴν Λαμίαν (66).
13. Παλαιὰ γέφυρα πλησίον τῆς Κονίτισης (76).
14. Τὸ γεφύρι τῆς Ἀρτας (80).
15. Τὰ Τέμπη (83).
16. Αἱ ἐκβολαὶ τοῦ Ἀξιῶ (93).
17. Ἐδεσσα. Ὁ ποταμὸς Ἐδεσσαῖος (Βόδας) ῥεεῖ διὰ μέσου τῆς πόλεως (98).
18. Ὁ Λευκὸς Πύργος εἰς τὴν Θεσσαλονίκην (100).
19. Ἡ Ἀγία Σοφία, ἡ μητρόπολις τῆς Θεσσαλονίκης (101).
20. Ἅγιοι Ἀπόστολοι Θεσσαλονίκης (102).
21. Ὁ Νέστος (104).
22. Ἡ Χαλκὶς καὶ τὸ στενὸν τοῦ Εὐρίπου μὲ κινητὴν γέφυραν (110).
23. Ἐσωτερικὸν Σκυριανοῦ σπιτιοῦ (113).
24. Ἡ Μύκονος μὲ τοὺς ὠραίους ἀνεμομύλους (115).
25. Ὁ λιμὴν τῆς Θήρας (119).
26. Ὁ ἀνδριὰς τοῦ πυρπολητοῦ Κανάρη εἰς τὴν Χίον (121).
27. Ἡ Παλαιοκαστρίτσα (129).
28. Συγκομιδὴ ἐλαιῶν εἰς τὴν Κέρκυραν (143).

* Ὁ ἐντὸς παρενθέσεων ἀριθμὸς δηλοῖ τὸν ἐν τῷ βιβλίῳ εὑρισκόμενον ἀριθμὸν τῆς εἰκόνος.

29. Τρυγητός (144).
30. Καλύβια ποιμένων εις τὴν Πάρνηθα. Ἐμπρὸς ὁ ἀργαλειὸς (147).

II. Ἐκ τῆς βραβευθείσης Γεωγραφίας Ἰω. Σαρρῆ.

1. Ὁ Παρθενὼν (24).
2. Δημητσάνα, ἡ ἱστορικὴ κοινότητα τῆς Ἀρκαδίας (38).
3. Ἐρείπια ἀπὸ ἑνα ναὸν τῆς Παλαιᾶς Κορίνθου (46).
4. Τὸ Μέγα Σπήλαιον (48).
5. Ὁ Μυστράς (52).
6. Μονεμβασιά (56).
7. Μία πληγὴ τοῦ Περικλέους εἰς ὕψος 1200 μ. μετ' ὥριμα ἔλατα (63).
8. Ἡ κορυφὴ τοῦ Τυμφρηστοῦ (68).
9. Ἡ κορυφὴ τοῦ ὄρους Λάκμου (75).
10. Τὰ Μετέωρα (85).
11. Φλώρινα (89).
12. Καταρράκτης Ναούσης (96).
13. Μερικὴ ἀποψὶς τῆς Ξάνθης (107).
14. Ἀποψὶς τῆς Σκύρου (112).
15. Ἐρείπια τῆς Δήλου (114).
16. Σίφνος (118).
17. Ἡ Ἐρμούπολις (120).

III. Ἐκ τῆς βραβευθείσης Γεωγραφίας Κ. Πολυζώη.

1. Ἡ κοιλὰς τοῦ Εὐρώτα μετ' τὸν Τυγγετον χιονισμένον εἰς τὸ βάθος (51).
2. Ἡ Παντάνασσα (53).
3. Μία ἀπὸ τὰς ὑψηλότερας κορυφὰς τοῦ Ὀλύμπου χιονισμένη (84).
4. Ἡ Ἁγία Κυριακὴ τῆς Ζαγοράς (86).
5. Ὁ Ἀθῶς (103).
6. Κρητικὸς ζευγολάτης εἰς ἑν ὄροπέδιον τῆς νήσου (125).
7. Ὁ ἀργαλειὸς εἶναι μία ἀπὸ τὰς κυριωτέρας ἐνασχολήσεις τῶν γυναικῶν μας (153).

IV. Ἐκ τῆς βραβευθείσης Γεωγραφίας Ἰω. Πετροχείλου.

1. Ὁ ὁδοντοτὸς σιδηρόδρομος τῶν Καλαβρύτων (49).
2. Τὸ Ποντικονήσι καὶ τὸ νησάκι τῆς Μονῆς τῶν Βλαχερνῶν (128).
3. Τὸ ἄρμεγμα εἰς ἑνα μαντρί τῆς Μακεδονίας (148).

Αἱ λοιπαὶ εἰκόνες καὶ τὰ σχέδια τοῦ βιβλίου τούτου ἀνήκουσιν εἰς τὴν τυχοῦσαν Α' βραβεῖον « Γεωγραφίαν τῆς Ἑλλάδος » τοῦ Γεωργίου Α. Μέγα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

	Σελ.		Σελ.
1. Τι είναι γεωγραφία και πώς μυθόνομεν αὐτήν	9	3. Εἰκόνες καὶ χάρται (φωτο- γραφίαι, σχέδια, κλίμαξ, χάρ- ται)	11
2. Μετρήσεις	10	4. Ὁ χάρτης τῆς Ἑλλάδος	20

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑΙ ΠΕΡΙΟΧΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Α. — Ἡ νοτιὰ Ἑλλάς.

1. Ἀττικὴ	24	α') Ἡ ἀνατολικὴ Στερεὰ Ἑλλάς	79
2. Πελοπόννησος	49	β') Ἡ κεντρικὴ καὶ ἡ δυ- τικὴ Στερεὰ Ἑλλάς	86
3. Στερεὰ Ἑλλάς (ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς)	77		

Β. — Ἡ βορείᾳ Ἑλλάς.

1. Ἡπειρος	96	β') Ἡ Κεντρικὴ Μακεδονία	122
2. Θεσσαλία	105	γ') Ἡ Ἀνατολικὴ Μακεδο- νία	132
3. Μακεδονία	115	4. Θράκη	139
α') Ἡ Δυτικὴ Μακεδονία	117		

Γ. — Ἡ νησιωτικὴ Ἑλλάς.

1. Αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου	144	3. Ἑλληνικαὶ νῆσοι ὑπὸ ξένην κατοχὴν	177
2. Αἱ Ἰόνιοι νῆσοι	172		

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1. Θέσις. Ὅρια. Ἐκτασις	181	ε') ὀρυκτωρυχία	209
2. Μορφὴ τοῦ ἐδάφους	183	στ') βιομηχανία	209
3. Ποταμοὶ καὶ λίμναι	188	ζ') ἐμπόριον	212
4. Κλίμα	189	η') συγκοινωνίαι	214
5. Φυτὰ καὶ ζῶα τῆς Ἑλλάδος	192	8. Κατανομὴ καὶ πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ	216
6. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος	196	9. Τὸ πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ Ἑλλη- νικοῦ Κράτους	219
7. Αἱ ἀσχολίαι τῶν κατοίκων	197	10. Διοικήσεις. Ἐκκλησία. Ἐκ- παίδευσις	222
α') γεωργία	197		
β') κτηνοτροφία	205		
γ') ἀλιεία	207		
δ') δασοκομία	208		

ΠΙΝΑΞ ΧΑΡΤΩΝ

	Σελίς
1. Ἀττικῆς	19
2. Ἑλλάδος	23
3. Ἀττικῆς	25
4. Πελοποννήσου	50
5. Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ Εὐβοίας	78
6. Ἡπείρου καὶ Ἰονίων νήσων	97
7. Θεσσαλίας	107
8. Μακεδονίας	116
9. Δυτικῆς Θράκης	140
10. Κυκλάδων	152
11. Κρήτης	165
12. Θέσις τῆς Ἑλλάδος διὰ τὰς συγκοινωνίας	182
13. Αἱ κυριώτεραι ὁροσεираὶ καὶ τὰ ποτάμια συστήματα τῆς Ἑλλάδος	185
14. Χάρτης τῶν βροχῶν	191
15. » Καλλιεργείας τῆς ἐλαίας	194
16. » Δασῶν τῆς Ἑλλάδος	195
17. » Καλλιεργείας σιτηρῶν, καπνοῦ καὶ βάμβακος	201
18. » Καλλιεργείας τῆς ἀμπέλου	203
19. » Συγκοινωνιῶν τῆς Ἑλλάδος	215
20. Πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος	217
21. Πῶς ἐμεγάλωσεν ἡ Ἑλλάς	220
22. Χάρτης τῆς νέας διοικητικῆς διαιρέσεως τῆς Ἑλλάδος (ἐκτὸς κειμένου).	

Πάντες οἱ γεωφυσικοὶ χάρται τοῦ παρόντος βιβλίου ἐσχεδιάσθησαν ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον Φαλτάιτς.

Τὰ αντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιοσήμον εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Ἐντίτυπον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον.

Ὁ διαθέτων, πωλὼν ἢ χρησιμοποιῶν αὐτὸ διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἀρθρ. 7 τοῦ νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Κυβ. 1946, Α 108).

ΕΚΔΟΣΙΣ ΙΑ', 1958 (IX) — ΑΝΤΙΤΥΠΑ 45.000

ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ & ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ : ΚΟΙΝΟΠΡΑΞΙΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

0020557403

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

Handwritten scribbles or marks.

